

Vad är "folkvännerna" och hur kämpar de mot socialdemokraterna?

(svar på Russkoje Bogatstvos artiklar mot marxisterna)

Innehåll

Del I.....	1
Anmärkning av utgivarna.....	39
Anmärkning till föreliggande upplaga	39
Del III	40
Bilaga I	95
Bilaga II.....	98
Bilaga III	107

Del I

Russkoje Bogatstvo har inlett en kampanj mot socialdemokraterna. Redan ifjol tillkännagav en av denna tidskrifts ledare, hr N Michajlovskij, i nr 10 att en "polemik" var förestående mot "våra så kallade marxister eller socialdemokrater". Sedan publicerades hr S Krivenkos artikel "Om de kulturella enstöringarna" (nr 12) och hr N Michajlovskijs artikel "Litteraturen och livet" (nr 1 och 2, Russkoje Bogatstvo, 1894). Tidskriftens egna uppfattningar om vår ekonomiska verklighet finner man utförligast framställd i hr S Juzjakovs artikel "Frågor om Rysslands ekonomiska utveckling" (nr 11 och 12). Dessa herrar, som gör anspråk på att i sin tidskrift överhuvudtaget representera de sanna "folkvännernas" idéer och taktik, är socialdemokratens svurna fiender. Så låt oss ta dessa "folkvänner", deras kritik av marxismen, deras idéer och deras taktik i närmare betraktande.

Hr N Michajlovskij riktar främst sin uppmärksamhet på marxismens teoretiska grundsatser och uppehåller sig därför särskilt vid en analys av den materialistiska historieuppfattningen. Sedan han i allmänna drag gett en framställning av innehållet i den omfattande marxistiska litteratur, som framlägger denna doktrin, inleder hr Michajlovskij sin kritik med följande tirad:

"Framför allt", säger han, "reser sig självfallet frågan: i vilket verk har Marx framlagt sin materialistiska historieuppfattning? I Kapitalet gav han oss ett prov på logisk kraft förenad med lärdom och den mest samvetsgranna undersökning både av hela den ekonomiska litteraturen och av hithörande fakta. Han drog fram i dagsljuset för länge sedan bortglömda eller nuförtiden fullständigt obekanta teoretiker inom den ekonomiska vetenskapen och förbisåg inte ens de obetydligaste detaljer i olika fabriksinspektörers rapporter eller i utlåtanden av experter i olika specialkommissioner; kort sagt, han grävde igenom en överväldigande mängd sakmaterial, delvis för att motivera, delvis för att illustrera sina ekonomiska teorier. I den mån han skapade en 'fullständigt ny' uppfattning om den historiska processen, förklarade mänsklighetens hela förflutna utifrån en ny ståndpunkt och drog slutsumman av alla filosofisk-historiska teorier som hittills existerat, så gjorde han naturligtvis detta med samma noggrannhet: han undersökte faktiskt samtliga kända teorier om den historiska processen, underkastade dem en kritisk analys och bearbetade en mängd fakta ur världshistorien. Jämförelsen med Darwin, som är så vanlig i den marxistiska litteraturen, bekräftar ytterligare denna tanke. Vad är egentligen kontentan av Darwins arbete? Ett antal med varandra intimt förknippade, sammanfattande idéer, som kröner ett veritabelt Mont Blanc av sakmaterial. Var finns då motsvarande arbete av Marx? Det finns inget sådant. Inte nog med att det inte finns något sådant arbete av Marx – något sådant finns inte ens i hela den marxistiska litteraturen trots dess betydande

omfattning och spridning.”

Hela denna tirad är högst karakteristisk och ger ett begrepp om hur föga man i allmänhet förstår Kapitalet och Marx. Överväldigad av den oerhörda beviskraften i framställningen betygar man Marx sin vördnad och prisar honom men förbiser samtidigt helt det grundläggande innehållet i hans doktrin och fortsätter som om ingenting hänt att dra ”den subjektiva sociologins” gamla visor. Med anledning härav kan man inte undgå att erinra sig det mycket träffande motto, som Kautsky valde för sin bok om Marx' ekonomiska lära:

Wer wird nicht einen Klopstock loben?
Doch wird ihn jeder lesen? Nein.
Wir wollen weniger erhoben
Und fleissiger gelesen sein!¹

Just precis! Hr Michajlovskij borde prisa Marx mindre men i stället läsa honom flitigare eller, vilket är bättre, tänka litet mera över vad han läser.

”I Kapitalet gav Marx oss ett prov på logisk kraft förenad med lärdom”, säger hr Michajlovskij. I denna sats har hr Michajlovskij gett oss ett prov på en glänsande fras förenad med brist på innehåll, har en marxist anmärkt. Denna anmärkning är fullständigt berättigad. Vari yttrade sig då denna Marx' logiska kraft i själva verket? Vilka resultat uppvisade den? När man läser den ovan anförda tiraden av hr Michajlovskij, skulle man kunna tro att denna kraft var helt inriktad på ”ekonomiska teorier” i begreppets snävaste bemärkelse – och enbart härpå. Och för att starkare markera de snäva gränserna för det område, där Marx gjorde sin logiska kraft gällande, betonar hr Michajlovskij ”de obetydligaste detaljer”, ”den mest samvetsgranna undersökning”, ”fullständigt obekanta teoretiker” osv. Sålunda vill han göra gällande, att Marx inte skulle ha infört någonting väsentligt nytt, någonting som är värt att nämna ifråga om metoderna för dessa teoriers uppbyggande, att han skulle ha lämnat gränserna för den ekonomiska vetenskapen i precis samma tillstånd som de var hos de tidigare ekonomerna, att han inte skulle ha utvidgat dessa gränser och inte skapat en ”fullständigt ny” uppfattning om själva denna vetenskap. Ändå vet var och en som läst Kapitalet att allt detta är direkta osanningar. Med anledning härav kan man inte undgå att erinra sig vad hr Michajlovskij skrev om Marx för sexton år sedan i sin polemik mot den vulgärborgerlige hr J Zjukovskij. Kanske var tiderna då annorlunda, kanske var känslorna friskare – i varje fall var både tonen och innehållet i hr Michajlovskijs artikel då av ett helt annat slag.

”’... Detta verks slutmål är att blotta det moderna samhällets utvecklingslag (i originalet: das ökonomische Bewegungsgesetz – den ekonomiska rörelselagen)’, säger K Marx om sitt arbete Kapitalet och han fullföljer strikt sitt program”, så yttrade sig hr Michajlovskij år 1877. Låt oss närmare betrakta detta – enligt kritikerns erkännande – strikt fullföljda program. Det består i att ”blotta det moderna samhällets ekonomiska utvecklingslag”.

Redan själva denna formulering ställer oss omedelbart inför flera frågor, som kräver sin förklaring. Varför talar Marx om det ”moderna” samhället, medan alla ekonomer före honom talade om samhället i allmänhet? I vilken mening använder han ordet ”modern”, vad är det för kännetecken som gör att han anvisar detta moderna samhälle en särskild plats? Vad betyder vidare samhällets ekonomiska rörelselag? Vi är vana att höra från ekonomerna – och detta är för övrigt en av älsklingsidéerna hos publicisterna och ekonomerna i den miljö, dit Russkoje Bogatstvo hör – att det endast är produktionen av värden, som uteslutande är underkastad de ekonomiska lagarna, medan fördelningen skulle vara beroende av politiken, av innebörden i det inflytande, som myndigheterna, de

¹ Vem skulle inte prisa en Klopstock? Men är det alla som läser honom? Nej. Vi skulle önska att man prisade oss mindre men läste oss flitigare! (Lessing) – Red

intellektuella osv utövar på samhället. I vilken mening talar Marx således om en ekonomisk rörelselag för samhället, vilken han till på köpet kallar Naturgesetz – en naturlag? Hur skall man uppfatta detta, då ju så många av våra inhemska sociologer skrivit hela berg av papper fyllda med tal om att de sociala företeelsernas område på ett särskilt sätt skiljer sig från de naturhistoriska företeelsernas område och att man därför måste använda en alldeles speciell metod, ”den subjektiva metoden i sociologin”, för att utforska de förstnämnda företeelserna?

Alla dessa tvivel dyker naturenligen och oundvikligt upp, och man måste självfallet vara helt okunnig för att kringgå dem, då man talar om Kapitalet. För att orientera oss i dessa frågor skall vi först anföra ytterligare ett ställe ur samma förord till Kapitalet, vilket återfinns bara några rader längre ned:

”Min ståndpunkt består i”, säger Marx, ”att jag betraktar den ekonomiska samhällsformationens utveckling som en naturhistorisk process.”

Man behöver helt enkelt bara jämföra exempelvis de båda anförda ställena ur förordet för att se att de just innehåller Kapitalets grundläggande idé, vilken, som vi hörde, fullföljts strikt konsekvent och med sällsynt logisk kraft. I anslutning till allt detta noterar vi allra först två omständigheter: Marx talar endast om en enda ”ekonomisk samhällsformation”, den kapitalistiska, dvs han säger att han undersökt utvecklingslagen endast för denna formation och inte för någon annan. Detta för det första. För det andra noterar vi de metoder, som Marx använder för, att komma till sina slutsatser: dessa metoder bestod, som vi just hört av hr Michajlovskij, i ”den mest samvetsgranna undersökning av hithörande fakta”.

Låt oss nu övergå till att analysera denna grundläggande idé i Kapitalet, vilken vår subjektive filosof så skickligt försökte kringgå. Vad innebär egentligen begreppet ekonomisk samhällsformation och hur kan och måste denna formations utveckling anses vara en naturhistorisk process? Det är de frågor, som vi nu står inför. Jag har redan påpekat att begreppet ekonomisk samhällsformation ur de gamla (inte för Rysslands vidkommande) ekonomernas och sociologernas ståndpunkt är fullständigt överflödigt: de talar om samhället i allmänhet, strider mot Spencer och hans anhängare om vad samhället i allmänhet är, vad som är målet för detta samhälle i allmänhet, hurudant dess väsen är osv. I sådana resonemang stöder sig dessa subjektiva sociologer på argument sådana som att samhällets mål är att bringa alla dess medlemmar fördelar, att rättvisan därför kräver en eller annan organisation och att en ordning, som inte motsvarar denna idealiska organisation (”Sociologin måste börja med en viss utopi” – dessa ord av hr Michajlovskij, en av den subjektiva metodens upphovsmän, är utomordentligt karakteristiska för det väsentliga i deras metoder), är onormal och måste avlägsnas. ”Sociologins väsentliga uppgift”, resonerar hr Michajlovskij t ex, ”består i att upptäcka de sociala betingelser, under vilka det ena eller andra behovet hos den mänskliga naturen tillfredsställs.” Som ni ser, intresserar sig denne sociolog endast för ett sådant samhälle, som tillfredsställer den mänskliga naturen, men inte alls för några slags samhällsformationer, vilka dessutom kan vara baserade på en företeelse, som inte motsvarar ”den mänskliga naturen”, exempelvis majoritetens förslavande genom minoriteten. Ni ser också att det ur denne sociologs synpunkt inte ens kan vara tal om att betrakta samhällets utveckling som en naturhistorisk process. (”Har sociologen erkänt någonting såsom önskvärt eller icke önskvärt, måste han finna betingelserna för att förverkliga detta önskvärda eller avlägsna det icke önskvärda”, ”för att förverkliga de ena eller andra idealen”, resonerar samme hr Michajlovskij.) Inte nog med det: det kan inte heller bli tal om en utveckling utan endast om olika avvikelser från ”det önskvärda”, om ”defekter”, som förekommit i historien, emedan – emedan människorna inte var tillräckligt kloka, emedan de inte riktigt förstått vad den mänskliga naturen kräver, emedan de inte förstått att finna betingelserna för att förverkliga

en sådan förnuftig ordning. Det är klart att Marx' grundläggande idé om en naturhistorisk utvecklingsprocess för de ekonomiska samhällsformationerna fullständigt undergräver denna naiva moral, som gör anspråk på att kallas sociologi. Hur utarbetade då Marx denna grundläggande idé? Han gjorde det genom att bland samhällslivets olika områden framhäva det ekonomiska området, genom att bland totaliteten av samhällsliga förhållanden framhäva *produktionsförhållandena* såsom de grundläggande, de ursprungliga, som bestämmer alla övriga förhållanden. Marx skildrade själv förloppet av sin tankegång i denna fråga på följande sätt:

”Det första arbete jag tog itu med för att lösa de tvivel, som bestormade mig, var en kritisk revidering av den hegelska rättsfilosofin ... Min undersökning ledde mig fram till den slutsatsen, att rättsförhållandena liksom statsformerna varken kan förstås ur sig själva eller ur den s. k. allmänna utvecklingen av det mänskliga tänkandet, utan tvärtom har sin rot i de materiella levnadsförhållandena, som Hegel – efter mönster av engelsmännen och fransmännen på 1700-talet – i sin helhet sammanfattar under namnet 'borgerligt samhälle', men det borgerliga samhällets anatomi måste man söka i den politiska ekonomin ... Det allmänna resultat, till vilket jag kommit ... kan kort formuleras sålunda: I sitt livs samhällsliga produktion träder människorna i bestämda ... förhållanden, *produktionsförhållanden*², som motsvarar en bestämd utvecklingsgrad av deras materiella produktivkrafter. Summan av dessa produktionsförhållanden bildar samhällets ekonomiska struktur, den reella bas, på vilken en juridisk och politisk överbyggnad reser sig och vilken motsvaras av bestämda former av det samhällsliga medvetandet. Det materiella livets produktionsätt är bestämmande för den sociala, politiska och andliga livsprocessen överhuvudtaget. Det är inte människornas medvetande som bestämmer deras vara utan tvärtom deras samhällsliga vara som bestämmer deras medvetande. På ett visst stadium av sin utveckling råkar samhällets materiella produktivkrafter i motsättning till de rådande produktionsförhållandena, eller, vad som bara är ett juridiskt uttryck för detta, med de egendomsförhållandena, inom vilka dessa produktivkrafter hittills rört sig. Från att ha varit utvecklingsformer för produktivkrafterna förvandlas dessa förhållanden till fjättrar för desamma. Då inträder en period av social revolution. Med förändrandet av den ekonomiska grundvalen genomgår hela den oerhörda överbyggnaden en mer eller mindre snabb omvälvning. Då man betraktar sådana omvälvningar måste man ständigt skilja mellan den materiella omvälvningen i de ekonomiska produktionsbetingelserna, vilken³ kan naturvetenskapligt exakt konstateras, och de juridiska, politiska, religiösa, konstnärliga eller filosofiska, kort sagt ideologiska former, i vilka människorna blir medvetna om denna konflikt och utkämpar den. Lika litet som man bedömer en individ efter det, som han tänker om sig själv, lika litet kan man bedöma en sådan omvälvningsepok efter dess medvetande. Man måste tvärtom förklara detta medvetande ur det materiella livets motsägelser, ur den konflikt som råder mellan de samhällsliga produktivkrafterna och produktionsförhållandena ... I stora drag kan asiatiskt, antikt, feodalt och modernt borgerligt produktionsätt betecknas som progressiva epoker av den ekonomiska samhällsformationen ...”

Denna idé om materialism i sociologin var redan i sig själv genial. Naturligtvis var det *tills vidare* endast en hypotes, men en sådan hypotes, som för första gången skapade möjlighet till en strängt vetenskaplig inställning till de historiska och sociala frågorna. Dittills hade sociologerna, eftersom de var ur stånd att tränga in i så ytterst enkla och så ursprungliga förhållanden som produktionsförhållandena, direkt gripit sig an med att undersöka och studera de politiska och rättsliga formerna. De stötte därvid på det faktum att dessa former uppkom ur de ena eller andra idéerna, som rör sig, hos mänskligheten under ifrågavarande tid – och vid detta blev de stående; det föreföll som om samhällsförhållandena medvetet

² Lenins kursiv – *Red*

³ Har i Arbetarkulturs utgåva översatts med ”vilka”. – *Red*

skapas av människorna. Men denna slutsats, som fick sitt fulländade uttryck i idén om 'Contrat Social' (en idé, vars spår gör sig starkt märkbara i den utopiska socialismens alla system), stred direkt mot alla historiska iakttagelser. Det har aldrig varit och är inte heller idag så, att samhällets medlemmar föreställt sig totaliteten av de samhällsförhållanden, under vilka de lever, såsom något definitivt och helgjutet, någonting som är besjälade av en princip; tvärtom, massan anpassar sig omedvetet till dessa, förhållanden och saknar till den grad varje föreställning om dem såsom specifika historiska och samhällsliga förhållanden, att exempelvis förklaringen av de bytesförhållanden, under vilka människorna levde i många århundraden, har getts först på allra, senaste tid. Materialismen upphävde denna motsägelse genom att fördjupa analysen, föra den vidare till själva ursprunget, till dessa människornas sociala idéer; och dess slutsats om att idéernas utveckling är beroende av tingens utveckling är den enda slutsats som är förenlig med en vetenskaplig inställning. Vidare: också från en annan sida sett höjde denna hypotes för första gången sociologin till vetenskapens nivå. Dittills hade det varit svårt för sociologerna att i det komplicerade nätet av samhällsliga, företeelser skilja mellan viktiga och oviktiga företeelser (det är roten till subjektivismen i sociologin) och de hade inte, kunnat finna något objektiva kriterium för en sådan åtskillnad. Materialismen levererade ett fullt objektiva kriterium, då den framhävde *produktionsförhållandena* såsom samhällets struktur och gav möjlighet att på dessa förhållanden tillämpa upprepandets allmänt vetenskapliga kriterium, vars tillämplighet på sociologin förnekades av subjektivisterna. Så länge de inskränkte sig till de ideologiska samhällsförhållandena (dvs sådana som innan de tar form passerar människornas medvetande⁴), kunde de inte upptäcka upprepningarna och regelbundenheten i de samhällsliga företeelserna i olika länder, och deras vetenskap var i bästa fall enbart en beskrivning av dessa företeelser, ett samlande av råmaterial. Analysen av de materiella samhällsförhållandena (dvs förhållanden, som uppstår utan att passera genom människornas medvetande: genom att utbyta produkter träder människorna i produktionsförhållanden utan att ens vara medvetna om att det här föreligger ett samhällsligt produktionsförhållande) erbjöd genast möjlighet att konstatera upprepningarna och regelbundenheten och att sammanfatta de olika ländernas system till ett enda huvudbegrepp: *samhällsformation*. Först denna sammanfattning gav också möjlighet att övergå från beskrivningen av de samhällsliga företeelserna (och deras värdering utifrån synpunkten av ett ideal) till en strängt vetenskaplig analys av dem, vilken exempelvis framhåller det, som skiljer ett kapitalistiskt land från ett annat, och undersöker det, som är gemensamt för dem alla.

För det tredje slutligen skapade denna hypotes för första gången möjlighet till en *vetenskaplig* sociologi också därför att man endast genom att föra de samhällsliga förhållandena tillbaka på produktionsförhållandena och dessa senare tillbaka på produktivkrafternas nivå skapade en fast grundval för uppfattningen att samhällsformationernas utveckling är en naturhistorisk process. Det är självklart att det utan en sådan uppfattning inte heller kan finnas någon samhällsvetenskap. (Subjektivisterna exempelvis, som erkände de historiska företeelsernas lagbundenhet, var likväl ur stånd att betrakta deras evolution som en naturhistorisk process – och det just därför att de gjorde halt vid människornas sociala idéer och syften och inte förstod att föra dessa idéer och syften tillbaka på de materiella samhällsförhållandena.)

Nu företar sig emellertid Marx, som på 1840-talet uttalat denna hypotes, att utforska det faktiska (observera detta) materialet. Han tar en av de ekonomiska samhällsformationerna – varuhushållningens system – och levererar på grundvalen av en oerhörd mängd fakta (vilka han studerat under minst 25 års tid) en ytterst ingående analys av de lagar, enligt vilka denna formation fungerar och utvecklas. Denna analys inskränker sig uteslutande till produktionsförhållandena mellan samhällets medlemmar: utan att ens en enda gång söka

⁴ Vi talar här givetvis hela tiden om medvetandet om de samhällsliga förhållandena och inte om några andra.

förklaring i några andra moment, som ligger utanför dessa produktionsförhållanden, ger oss Marx möjlighet att se hur den samhällsliga hushållningens varuorganisation utvecklas, hur den förvandlas till en kapitalistisk organisation och (inom samma produktionsförhållandens ram) skapar antagonistiska klasser – bourgeoisin och proletariatet – hur den utvecklar det samhällsliga arbetets produktivitet och därmed för in ett element, som kommer i oförsonlig motsättning till grundvalarna för denna kapitalistiska organisation själv.

Det är Kapitalets *skelett*. Men poängen i det hela är emellertid att Marx inte lät sig nöja med detta skelett, att han inte inskränkte sig till bara ”en ekonomisk teori” i vanlig mening utan – ehuru han *förklarade* den ifrågavarande samhällsformationens struktur och utveckling *uteslutande* utifrån produktionsförhållandena – inte desto mindre överallt och ständigt spårade upp de överbyggnader, som motsvarade dessa produktionsförhållanden och på så sätt klädde skelettet med kött och blod. Det var just därför Kapitalet hade en så väldig framgång, emedan denna bok av ”en tysk ekonom” visade läsaren hela den kapitalistiska samhällsformationen som en organism – med dess alldagliga sidor, med de faktiska sociala yttringarna av den klassantagonism, som är karakteristisk för produktionsförhållandena, med den borgerliga politiska överbyggnaden, som skyddar kapitalistklassens herravälde, med de borgerliga idéerna om frihet, jämlikhet osv, med de borgerliga familjeförhållandena. Nu förstår man att jämförelsen med Darwin är alldeles riktig: Kapitalet är ingenting annat än ”ett antal med varandra intimt förknippade, sammanfattande idéer, som kröner ett veritabelt Mont Blanc av sakmaterial”. Och om någon som läst Kapitalet kunnat undgå att lägga märke till dessa sammanfattande idéer, så är det inte Marx som är skuld till det, ty han har – som vi sett – t o m i förordet påvisat dessa idéer. Inte nog med det: en sådan jämförelse är riktig inte endast utifrån sett (vilket av obekanta orsaker särskilt intresserade hr Michajlovskij), utan också inifrån sett. Liksom Darwin gjorde slut på föreställningen att djur- och växtarterna inte på något sätt är förbundna med varandra, att de uppstått tillfälligt, att de är ”skapade av Gud” och oföränderliga, liksom han var den förste, som ställde biologin på en fullt vetenskaplig grund, genom att han fastställde arternas föränderlighet och kontinuiteten mellan dem – så har också Marx gjort slut på föreställningen att samhället skulle vara ett mekaniskt aggregat av individer, vilket enligt överhetens vilja (eller, vad som är samma sak, enligt samhällets och regeringens vilja) kan underkastas allehanda förändringar, vilket på ett tillfälligt sätt uppstår och förändras; han var den förste, som ställde sociologin på en vetenskaplig grund, genom att han fastställde begreppet ekonomisk samhällsformation såsom totalsumman av de givna produktionsförhållandena och fastställde, att dessa formationers utveckling är en naturhistorisk process.

Idag – efter Kapitalets tillkomst – är den materialistiska historieuppfattningen inte längre en hypotes utan en vetenskapligt bevisad teori, och så länge det inte föreligger något annat försök att ge en vetenskaplig förklaring till någon samhällsformations funktion och utveckling – just samhällsformation, men inte levnadssättet i något land, hos något folk eller t o m någon klass osv – ett annat försök, vilket i lika hög grad som materialismen skulle vara i stånd att införa ordning i ”hithörande fakta” och uppvisa en levande bild av en bestämd formation och samtidigt ge en strängt vetenskaplig förklaring av densamma, så länge kommer den materialistiska historieuppfattningen att vara synonym med samhällsvetenskap. Materialismen är inte ”en i huvudsak vetenskaplig uppfattning av historien”, såsom hr Michajlovskij menar, utan den enda vetenskapliga historieuppfattningen.

Kan man nu föreställa sig något mera löjligt kuriöst än att det finns folk som läst Kapitalet, men inte kunnat finna någon materialism där! Var finns den? frågar hr Michajlovskij, uppriktigt förvånad.

Han har läst Kommunistiska manifestet men inte observerat att där ges en materialistisk förklaring till de nutida förhållandena – såväl de rättsliga som de politiska, familjeförhållandena, såväl de religiösa som de filosofiska förhållandena – att t o m kritiken av de socialistiska och kommunistiska teorierna söker och finner roten till dessa teorier i bestämda produktionsförhållanden.

Han har läst Filosofins elände men inte observerat att i denna bok analyseras Proudhons sociologi utifrån materialistisk ståndpunkt, att kritiken av den lösning av olika historiska problem, som Proudhon framlade, utgår från materialismens principer, att författarens egna anvisningar om var man bör söka fakta för lösningen av dessa problem ständigt utmynnar i hänvisningar till produktionsförhållandena.

Han har läst Kapitalet men inte observerat att han framför sig hade en exemplarisk vetenskaplig analys enligt den materialistiska metoden av en enda samhällsformation – och den mest komplicerade, en allmänt erkänd och av ingen överträffad förebild. Nu sitter han där och grubblar över den djupsinniga frågan: ”I vilket av sina verk har Marx framlagt sin materialistiska historieuppfattning?”

Var och en som känner till Marx skulle svara honom med en motfråga: i vilket verk har Marx inte framlagt sin materialistiska historieuppfattning? Men hr Michajlovskij kommer antagligen att få kännedom om Marx' materialistiska undersökningar först sedan man kan finna en hänvisning till dem under motsvarande nummer och under rubriken ”Ekonomisk materialism” i något historiesofistiskt arbete av någon Karejev.

Men det kuriösaste av allt är att hr Michajlovskij beskyller Marx för att han inte ”reviderat [sic!⁵] samtliga kända teorier om den historiska processen”. Det är direkt löjligt. Vari bestod då dessa teorier till nio tiondelar? De bestod i rent aprioriska, dogmatiska, abstrakta konstruktioner om vad samhället är, vad framåtskridandet är osv. (Jag tar med avsikt exempel, som ligger hr Michajlovskijs förstånd och känsla nära.) Dessa teorier är ju odugliga redan därigenom att de existerar, de är odugliga på grund av sina grundläggande metoder, på grund av sin genomgående och hopplösa metafysiska natur. Att börja med att fråga vad samhället är och vad framåtskridandet är – det är ju att börja från slutet. Varifrån skall man ta ett begrepp om samhället och framåtskridandet i allmänhet, när man ännu inte utforskat en enda särskild samhällsformation, när man ännu inte ens förmått fastställa detta begrepp, inte ens förmått gripa sig an med en seriös faktisk undersökning, en objektiv analys av samhälleliga förhållanden av vilket slag det vara må? Det är det mest påtagliga kännetecknet på metafysik, varmed varje vetenskap börjat: så länge man inte förstod att gripa sig an med en undersökning av fakta, uppställde man ständigt a priori⁶ allmänna teorier, som ständigt förblev ofruktbara. Den metafysiske kemisten, som ännu inte förstod att praktiskt utforska de kemiska processerna, uppställde en teori om vad den kemiska frändskapen är för en kraft. Den metafysiske biologen talade om vad livet och livskraften är. Den metafysiske psykologen resonerade om vad själen är. Här var redan själva metoden absurd. Man kan inte resonera om själen utan att först ha förklarat de psykiska processerna: här måste framåtskridandet just bestå i att man ger upp de allmänna teorierna och filosofiska konstruktionerna om vad själen är och förmår att ställa studiet av de fakta, som karakteriserar de ena eller andra psykiska processerna, på vetenskaplig grund. Därför är hr Michajlovskijs beskyllning precis detsamma som om en metafysisk psykolog, vilken hela sitt liv skrivit ”avhandlingar” i frågan om vad själen är (utan att exakt känna till förklaringen av ett enda, aldrig så enkelt psykiskt fenomen), skulle företa sig att beskylla en vetenskaplig psykolog för att denne inte reviderat alla kända teorier om själen. Han, den vetenskaplige psykologen, har övergett de filosofiska teorierna om själen och direkt tagit

⁵ Så! (I betydelsen ”Så står det verkligen”) – Red

⁶ På förhand, utan föregående undersökning – Red

itu med att undersöka det materiella substratet för de psykiska fenomenen – nervprocesserna – och gett t ex en analys och en förklaring av en eller flera bestämda psykiska processer. Och så läser vår metafysiske psykolog detta arbete, berömmar det – processerna är bra skildrade och fakta utforskade – men han är inte nöjd. Förlåt, ropar han upprörd, när han från alla håll hör talas om den fullständigt nya uppfattning av psykologin, som denne vetenskapsman lanserat, och om hans speciella metod för den vetenskapliga psykologin – tillåt mig fråga, ropar filosofen ivrigt – i vilken skrift är då denna metod framlagd? Detta arbete innehåller ju ”bara fakta”. Där finns ju inte en enda antydning om en revision av ”alla kända filosofiska teorier om själen”. Det är absolut inte det arbete det bör vara.

Lika litet är naturligtvis Kapitalet det arbete det bör vara för en metafysisk sociolog, som inte lägger märke till det ofruktbara i aprioriska resonemang om vad samhället är och som inte förstår att sådana metoder i stället för att tjäna som undersökningsmetod eller ge en förklaring bara leder till att begreppet samhälle ersätts antingen med en engelsk krämares borgerliga idéer eller med en rysk demokratis kälkborgerligt socialistiska ideal – och ingenting mera. Det är orsaken till att alla dessa filosofisk-historiska teorier uppstod och sprack som såpbubblor och att de i bästa fall var symptom på sin tids samhällsliga idéer och förhållanden utan att i ringaste mån främja människornas *förståelse* för låt vara några få men i stället verkliga (och inte sådana som ”motsvarar den mänskliga naturen”) samhällsliga förhållanden. Det jättesteg framåt, som Marx tog i detta avseende, bestod just i att han övergav alla dessa resonemang om samhället och framåtskridandet i allmänhet och i stället gav en *vetenskaplig* analys av *ett enda* samhälle och *ett enda* framåtskridande, nämligen det kapitalistiska. Och nu beskyller hr Michajlovskij honom för att han börjat från början och inte från slutet, att han börjat med en analys av fakta och inte med slutsatserna, med en undersökning av konkreta, historiskt bestämda samhällsförhållanden och inte med allmänna teorier om vari dessa samhällsförhållanden i allmänhet består! Och han frågar: ”Var finns då arbetet härom?” O, allvise subjektive sociolog!!

Om vår subjektive filosof hade nöjt sig med att bara ge uttryck åt sin villrådighet över i vilket verk materialismen motiverats, så hade det bara varit hälften så illa ställt. Men trots att han ingenstans fann någon motivering, ja, inte ens en framställning av den materialistiska historieuppfattningen (eller, måhända just därför) börjar han tillskriva denna doktrin anspråk, som den aldrig ställt. Han anför ett citat från Blos, enligt vilket Marx förkunnat en helt ny *uppfattning* av historien, och kommer sedan helt ogenerat med påståendet att denna teori gör anspråk på att ha ”klargjort för mänskligheten dess förflutna”, förklarat ”mänsklighetens hela [sic!?!] förgångna” osv. Men det är ju rena förfalskningen! Teorin gör endast anspråk på att ha förklarat en enda samhällsorganisation, den kapitalistiska, och ingen annan. Om materialismens tillämpning på analysen och förklaringen av denna enda samhällsformation gett så glänsande resultat, så är det fullständigt naturligt att materialismen i historien inte längre är en hypotes, utan en vetenskapligt prövad teori; det är fullständigt naturligt att behovet av en sådan metod utsträcks till att gälla också de övriga samhällsformationerna, även om dessa inte underkastats någon speciell saklig undersökning och någon ingående analys – precis på samma sätt som transformismens idé, vilken bevisats ifråga om ett tillräckligt antal fakta, utsträcks till hela biologins område, även om det ännu inte varit möjligt att ifråga om enskilda djur- och växtarter exakt fastställa deras transformation. På samma sätt som transformismen ingalunda gör anspråk på att förklara ”hela” historien om arternas uppkomst utan endast på att ställa metoderna för denna förklaring på en vetenskaplig nivå, så har inte heller materialismen i historien någonsin gjort anspråk på att kunna förklara allt utan endast på att ha påvisat den, enligt Marx' uttryck (Kapitalet), ”enda vetenskapliga” metoden att förklara historien. Av detta kan man bedöma vilka skarpsinniga, seriösa och respektabla

metoder hr Michajlovskij använder i polemiken. Först förfalskar han Marx genom att tillskriva materialismen i historien de absurda anspråken att vilja ”förklara allt” och finna ”nyckeln till alla historiska lås” (anspråk som Marx naturligtvis genast och i mycket bitande form tillbakavisar i sitt ”brev” med anledning av hr Michajlovskijs artiklar); sedan gör han sig lustig över dessa anspråk, som han själv uppfunnit, och slutligen – sedan han noggrant återgett Engels' tankegångar (noggrant därför att det denna gång är fråga om ett citat och inte om ett återberättande) att den politiska ekonomin, sådan som materialisterna uppfattar den, ännu inte är skapad, att vad vi hittills äger av ekonomisk vetenskap så gott som uteslutande behandlar det kapitalistiska produktionssättets uppkomst och utvecklings – drar han slutsatsen att ”dessa ord i högsta grad minskar den ekonomiska materialismens verkningsfält”! Hur gränslöst naiv eller gränslöst egenkär måste inte en person vara för att räkna med att sådana tricks skall förbli obemärkta! Först förfalskade han Marx, sedan gjorde han sig lustig över sina egna lögnar, sedan anförde han noggrant Engels' tankegångar – och nu har han fräckheten förklara att denna tankegång minskar den ekonomiska materialismens verkningsfält!

Av vad slag och kvalitet detta hr Michajlovskijs förlöjligande är, kan man se av följande exempel: ”Marx har ingenstädes motiverat dem” – dvs grunderna för den ekonomiska materialismens teori – säger hr Michajlovskij. ”Förvisso hade Marx för avsikt att tillsammans med Engels skriva ett verk av filosofisk-historisk och historisk-filosofisk karaktär och han skrev t o m ett sådant (1845-1846), ehuru det aldrig tryckts. Engels säger: 'Den färdiga delen består av en framställning av den materialistiska historieuppfattningen, vilken endast visar, hur ofullständiga våra kunskaper på den ekonomiska historiens område vid denna tid ännu var.' Således”, summerar hr Michajlovskij, ”upptäcktes de grundläggande punkterna i den 'vetenskapliga socialismen' och i den ekonomiska materialismens teori och nedskrevs sedan också i 'manifestet' vid en tid, då enligt vad en av författarna själv erkänner de var otillräckligt utrustade med för ett sådant företag erforderliga kunskaper.”

En nätt kritik, inte sant! Engels säger att deras kunskaper i den ekonomiska ”historien” var svaga och att de därför inte heller publicerade detta verk av ”allmän” historisk-filosofisk karaktär. Hr Michajlovskij vantolkar detta så, att deras kunskaper var för svaga ”för ett sådant företag” som utarbetandet av ”de grundläggande punkterna i den vetenskapliga socialismen”, dvs den vetenskapliga kritiken av det *borgerliga* systemet, vilken de gett redan i ”manifestet”. Antingen – eller: antingen är hr Michajlovskij ur stånd att förstå skillnaden mellan försöket att omfatta hela historiefilosofin och försöket att ge en vetenskaplig förklaring till den borgerliga regimen, eller också antar han att Marx och Engels inte ägde tillräckliga kunskaper för en kritik av den politiska ekonomin. I det senare fallet är det mycket fult gjort av honom att han inte låter oss få del av sina synpunkter på denna otillräcklighet samt sina korrigeringar och kompletteringar. Marx' och Engels' beslut att inte publicera det historisk-filosofiska arbetet och att koncentrera alla krafter på den vetenskapliga analysen av en enda samhällsorganisation är endast ett tecken på en höggradig vetenskaplig samvetsgrannhet. Hr Michajlovskijs beslut att göra sig lustig över det lilla tillägget att Marx och Engels framlade sina åsikter, samtidigt som de själva erkänt att de inte hade tillräckliga kunskaper för att utarbeta dem, är endast betecknande för hans polemiska metoder, som inte vittnar vare sig om förstånd eller om sinne för det passande.

Ett annat exempel: ”För att motivera den ekonomiska materialismen som historisk teori har Marx' alter ego⁷, Engels, gjort mera”, säger hr Michajlovskij. ”Han har skrivit ett särskilt historiskt verk: Familjens, privategendomens och statens ursprung i anslutning (im

⁷ Andra jag, dubbelgångare – Red

Anschluss) till Morgans uppfattning. Detta 'Anschluss' är synnerligen märkligt. Amerikanen Morgans bok utkom många år efter det att Marx och Engels offentliggjort grunderna för den ekonomiska materialismen och fullständigt oavhängigt av denna lära." Och nu, sägs det, "hade de ekonomiska materialisterna anslutit sig" till denna bok och – eftersom det under förhistorisk tid inte fanns någon klasskamp – hade de därvid företagit en sådan "korrigerings" i den materialistiska historieuppfattningens formel, att det avgörande momentet vid sidan av produktionen av materiella värden skulle vara produktionen av människan själv, dvs barnalstringen, vilken under urtiden, då arbetets produktivitet ännu var mycket outvecklad, skulle ha spelat en dominerande roll.

"Det är Morgans stora förtjänst ...", säger Engels, "att han i de nordamerikanska indianernas släktsammanslutningar funnit den nyckel, som hjälpt oss att lösa den äldsta grekiska, romerska och tyska historiens viktigaste och hittills olösliga gåtor."

Till detta säger hr Michajlovskij: "Således upptäcktes och förkunnades i slutet av 1840-talet en helt ny, materialistisk och verkligt vetenskaplig historieuppfattning, vilken för den historiska vetenskapen gjorde detsamma, som Darwins teori gjorde för den moderna naturvetenskapen." Men denna uppfattning, upprepar hr Michajlovskij sedan ännu en gång, har aldrig blivit vetenskapligt motiverad. "Den har ej prövats på basen av ett omfattande och mångsidigt sakmaterial [Kapitalet är "inte ett at-bete härom"; där finns endast fakta och samvetsgranna undersökningar!], ja, den har inte ens blivit tillräckligt motiverad, låt j vara genom kritik och uteslutande av andra filosofisk-historiska system." Engels' bok, Herr E. Dührings *Umwälzung der Wissenschaft*⁸ är "endast spirituella försök, gjorda i förbifarten", och hr Michajlovskij anser det därför möjligt att helt och hållet förbigå det stora antal väsentliga frågor, som berörs i detta verk, ehuru dessa "spirituella försök" på ett mycket spirituellt sätt påvisar det innehållslösa i sådana sociologier, som "börjar med utopier", och ehuru detta verk ger en ingående kritik av den "våldsteori", enligt vilken de politiska och rättsliga förhållandena bestämmer de ekonomiska och vilken herrar publicister i Russkoje Bogatstvo så ivrigt propagerar. I verkligheten är det ju avsevärt lättare att slänga ut ett par intetsägande fraser om ett verk än att på allvar behandla om det så vore bara en enda av de frågor, som där fått en materialistisk lösning; detta så mycket hellre som det ju också är ofarligt, då censuren säkerligen aldrig kommer att tillåta att en översättning av denna bok publiceras, så att hr Michajlovskij utan fara för sin subjektiva filosofi kan kalla den spirituell.

Ännu mera betecknande och lärorikt (som en illustration till satsen att ordet är till för att dölja tankarna – eller att ge tomheten formen av en tanke) är följande uttalande om Marx' Kapitalet: "I Kapitalet finns glänsande sidor med historiskt innehåll, **men** [detta underbara "men"! Det är inte ens ett "men", utan det berömda "mais", som med ett ryskt ordspråk kan översättas: "Öronen växer inte högre än pannan"] de är redan i enlighet med bokens eget syfte tillskurna för en bestämd historisk period och ger egentligen ingen motivering för den ekonomiska materialismens grundsatser, utan helt enkelt berör den ekonomiska sidan av en bestämd grupp historiska företeelser." Med andra ord: Kapitalet, som endast är ägnat studiet just av det kapitalistiska samhället, ger en materialistisk analys av detta samhälle och dess överbyggnad, "**men**" hr Michajlovskij föredrar att kringgå denna analys: här, förstår ni, är det ju fråga bara om en "enda" period, medan han, hr Michajlovskij, skulle vilja omfatta alla perioder, och dessutom omfatta dem så, att han inte skulle säga något ingående om någon av dem. Det är klart att detta mål – dvs att omfatta alla perioder utan att beröra det väsentliga i en enda av dem – kan uppnås endast på ett sätt: genom allmänna uttalanden och "glänsande" men tomma fraser. Och ingen kan mäta sig med hr Michajlovskij när det gäller konsten att slingra sig undan en sak med fraser.

⁸ Herr Eugen Dührings omvälvning av vetenskapen (*Anti-Dühring*) – Red

Det visar sig, att det inte skulle vara mödan lönt att syssla med det väsentliga i Marx' undersökningar (var för sig), emedan han, Marx, "egentligen inte ger någon motivering för den ekonomiska materialismens grundsatser, utan helt enkelt berör den ekonomiska sidan av en bestämd grupp historiska företeelser". Vilket djupsinne! "Inte ger någon motivering", utan "helt enkelt berör"! Hur lätt är det inte i själva verket att sudda över en fråga med en fras! Om Marx exempelvis upprepade gånger visar hur varuproducenternas förhållanden ligger till grund för det medborgerliga likaberättigandet, för det fria fördraget och liknande grunder för rättsstaten – vad betyder det? Motiverar han därmed materialismen eller berör han den "helt enkelt"? Med den anspråkslöshet, som är vår filosof egen, avhåller han sig från att ge ett svar i sak och drar direkt slutsatserna av sina "spirituella försök" att tala glänsande utan att säga någonting.

"Det är inte att undra på", lyder denna slutsats, "att en teori, som gjorde anspråk på att kasta ljus över världshistorien, ännu 40 år efter sitt framträdande stod inför de gamla grekernas, romarnas och germanernas historia som inför en olöst gåta. Nyckeln till dessa gåtor gavs för det första av en man, som stod fullkomligt fjärran från den ekonomiska materialismens teori och inte visste någonting om den, och för det andra med hjälp av en faktor av ickeekonomisk natur. Ett i viss mån roande intryck framkallar termen 'produktion av människan själv', dvs barnalstringen, vilken term Engels klamrar sig fast vid för att åtminstone upprätthålla ett språkligt samband med den ekonomiska materialismens huvudformel. Han är likväl tvungen att erkänna, att mänsklighetens liv under många sekler inte gestaltat sig efter denna formel." Er polemik, hr Michajlovskij, är sannerligen inte vidare klyftig! Teorin bestod i att man, för att "kasta ljus" över historien, måste söka grunderna inte i de ideologiska utan i de materiella samhällsförhållandena. Bristen på sakmaterial omöjliggjorde att denna metod kom till användning vid analysen av vissa synnerligen viktiga företeelser i Europas äldsta historia, t ex gentilorganisationen, vilken just till följd av detta förblev en gåta.⁹ Nu har emellertid Morgan i Amerika samlat ett rikt material som ger honom möjlighet att analysera gentilorganisationens väsen, och han drog den slutsatsen, att dess förklaring inte får sökas i de ideologiska (t ex rättsliga eller religiösa) förhållandena utan i de materiella. Det är klart att detta faktum på ett glänsande sätt bekräftar den materialistiska metoden – och ingenting mera. När hr Michajlovskij *klandrar* denna doktrin för det första därför att en man, som står "fullkomligt fjärran" från den ekonomiska materialismens teori, funnit nyckeln till de svåraste historiska gåtorna, så kan man endast förvåna sig över människornas oförmåga att skilja mellan det som talar till deras fördel och det som på det bestämdaste vederlägger dem. För det andra, menar vår filosof, är barnalstringen ingen ekonomisk faktor. Men var har ni då hos Marx eller Engels läst att de obetingat talar om ekonomisk materialism? När de karakteriserade sin världsåskådning, kallade de den helt enkelt materialism. Deras grundläggande idé (som är fullkomligt klart uttryckt exempelvis i det ovan anförda citatet från Marx) var att de samhälleliga förhållandena uppdelas i materiella och ideologiska. De senare utgör endast en överbyggnad till de förra, vilka gestaltas oberoende av människornas vilja och medvetande såsom (resultatet) formen för människans verksamhet för att uppehålla livet. Förklaringen till de politiska och rättsliga formerna, säger Marx i det ovan anförda citatet, måste sökas i "de materiella levnadsförhållandena". Inte menar väl hr Michajlovskij att förhållandena ifråga om barnalstringen hör till de ideologiska förhållandena? Hr Michajlovskijs förklaringar i detta avseende är så karakteristiska att det lönar sig att dröja vid dem. "Vad man än hittar på ifråga om 'barnalstringen'", säger han, "för att åstadkomma ett åtminstone språkligt samband mellan den och den ekonomiska

⁹ Hr Michajlovskij försummar inte tillfället att göra sig lustig också över detta: Hur hänger det ihop – en vetenskaplig historieuppfattning, för vilken antikens historia förblir en gåta! Ni kan i första bästa lärobok se, hr Michajlovskij, att frågan om gentilorganisationen är ett av de ytterst svåra problem för vars förklaring en hel mängd teorier sett dagen.

materialismen, och hur den än i det invecklade nätet av det samhälleliga livets företeelser vore sammanflätad med andra företeelser, bland dem också ekonomiska, så har den sina egna, fysiologiska och psykiska rötter. [Tror ni att ni har med spädbarn att göra, hr Michajlovskij, eftersom ni berättar oss att barnalstringen har fysiologiska rötter!? Vad är det för struntprat?] Och detta erinrar oss om att den ekonomiska materialismens teoretiker inte fått sina beräkningar att stämma, varken med historien eller med psykologin. Det råder intet tvivel om att släktbanden förlorat sin betydelse i de civiliserade ländernas historia, men det kan man väl knappast med sådan bestämdhet säga om de omedelbara köns- och familjeförbindelserna. Under trycket av de alltmera komplicerade levnadsförhållandena i allmänhet har de givetvis underkastats starka förändringar, men om man har en viss dialektisk skicklighet, så skulle man kunna bevisa att inte endast de rättsliga utan också de ekonomiska förhållandena själva bildar en 'överbyggnad' över köns- och familjeförhållandena. Vi skall inte syssla med detta, men hänvisar i alla fall till arvsinstitutionen.”

Äntligen lyckades vår filosof komma ifrån de tomma frasernas område¹⁰ och vända sig till fakta, bestämda fakta, som kan prövas och som inte tillåter honom att så lätt ”dränka sakens kärna i en uppsjö av ord”. Låt oss nu se, hur vår Marx-kritiker bevisar att arvsinstitutionen är en överbyggnad till köns- och familjeförhållandena. ”Det är”, säger hr Michajlovskij, ”produkter av den ekonomiska produktionen [”produkter av den ekonomiska produktionen”]!! Så bildat!! Så väljudande! Och vilket elegant språk!] som går i arv, och själva arvsinstitutionen är till en viss grad betingad av den faktiska ekonomiska konkurrensen. Men för det första går också icke-materiella värden i arv – något som kommer till uttryck i omsorgen om att barnen uppfostras i fädrens anda.” Således är barnens uppfostran också någonting som tillhör arvsinstitutionen! I de ryska civillagarna finns exempelvis en paragraf, enligt vilken ”föräldrarna måste sträva efter att genom uppfostran i hemmet bilda deras (barnens) seder och främja regeringens åsikter”. Är det kanske detta, som vår filosof menar med arvsinstitutionen? ”Och för det andra – även om vi uteslutande håller oss till det ekonomiska området – om arvsinstitutionen är otänkbar utan produkterna av produktionen, vilka går i arv, så är den precis lika otänkbar utan produkterna av 'barnalstringen' – utan dem och utan den komplicerade och intensiva mentalitet som omedelbart ansluter sig till dessa.” (Lägg för all del märke till språket: den komplicerade mentaliteten ”ansluter” sig till barnalstringens produkter! Det är verkligen strålande!) Således är arvsinstitutionen en överbyggnad till familje- och könsförhållandena, emedan arvet är otänkbart utan barnalstring! Det är ju i sanning att upptäcka Amerika! Hittills har alla antagit att barnalstringen lika litet kan förklara arvsinstitutionen som nödvändigheten att inta föda kan förklara egendomsinstitutionen. Hittills har alla trott att förklaringen till det faktum att jorden, exempelvis i Ryssland under pomestiesystemets blomstringstid, inte kunde gå i arv (då den gällde endast som villkorlig egendom) måste sökas i säregenheterna i den dåvarande samhällsorganisationen. Hr Michajlovskij anser tydligen att saken helt enkelt förklaras av att den mentalitet, som anslöt sig till produkterna av den dåvarande godsägarens barnalstring, inte skulle ha varit tillräckligt komplicerad.

Skrapa på ”folkvännen”, kan vi säga med en omskrivning av ett bekant uttryck, och borgaren tittar fram. Vilken annan mening kan i själva verket dessa hr Michajlovskijs resonemang om sambandet mellan arvsinstitutionen och barnuppfostran, den psykologiska sidan av barnalstringen osv ha än att arvsinstitutionen är lika evig, nödvändig och helig som barnuppfostran? Visserligen har hr Michajlovskij försökt att hålla ett kryphål öppet åt

¹⁰ Hur skall man egentligen annars beteckna en sådan metod, då materialisterna beskylls för att inte ha kommit till rätta med historien utan att man samtidigt gör ett försök att analysera *ens en enda* av de många materialistiska förklaringarna till olika historiska frågor som materialisterna gett, eller då man säger att det eller det skulle kunna bevisas, men att man inte åtar sig att fullgöra denna uppgift?

sig, då han förklarar att ”arvsinstitutionen till en viss grad är betingad av den faktiska ekonomiska konkurrensen”, men det är ju ingenting annat än ett försök att slingra sig undan ett bestämt svar på frågan, och dessutom ett försök med odugliga medel. Hur kan vi ta ad notam denna anmärkning, då man inte sagt oss ett ord om i vilken ”viss grad” arvet är beroende av konkurrensen, då det inte alls klargjorts, hur detta samband mellan konkurrensen och arvsinstitutionen egentligen förklaras? I själva verket förutsätter arvsinstitutionen redan privategendomen och denna senare uppstår först i och med att utbytet uppkommer. Dess grundval är den redan begynnande specialiseringen av det samhällsliga arbetet och avyttringen av produkterna på marknaden. Så länge exempelvis alla medlemmar av indianernas urkommun gemensamt framställde alla de produkter de behövde, var också privategendomen omöjlig. Men då arbetsdelningen trängde in i kommunen och dess medlemmar var och en för sig började syssla med att framställa en bestämd produkt och sälja den på marknaden, fann denna materiella isolering av varuproducenterna sitt uttryck i privategendomens institution. Såväl privategendomen som arvet är kategorier av en samhällsordning, där avsondrade, små (monogama) familjer redan utbildats och utbytet redan börjat utvecklas. Hr Michajlovskij exempel bevisar just motsatsen till det han ville bevisa.

Hos hr Michajlovskij finner vi ytterligare en hänvisning till fakta och det är återigen en pärla i sitt slag! ”Vad släktbanden beträffar”, fortsätter han att korrigerar materialismen, ”så förbleknade de i de civiliserade folkens historia delvis verkligen under strålarna av produktionsformernas inflytande [återigen en undanflykt, och därtill en ännu tydligare. Vilka produktionsformer är det då fråga om? En tom fras!], men delvis uppgick de i sin egen fortsättning och sammanfattning – i de nationella banden.” Således utgör de nationella banden en fortsättning och sammanfattning av släktbanden! Hr Michajlovskij lånar tydligen sina föreställningar om samhällets historia från de barnsagor, som matas i gymnasisterna Samhällets historia består enligt denna skolvisdom i att familjen först fanns till – denna cell för varje samhälle¹¹, varpå familjen utvecklade sig till stam och stammen till stat. Då hr Michajlovskij med viktig min upprepar detta barnsli ga joller så visar det endast – bortsett från allt annat – att han inte har den ringaste föreställning om ens den ryska historiens förlopp. Men kan man tala om ett gentilsystem i det gamla Ryssland, råder det inget tvivel om att dessa släktband inte längre fanns redan under medeltiden, under Moskvarikets epok, dvs att staten ingalunda var byggd på släktförbund utan på territoriella förbund: godsägarna och klostren tog bönder från olika platser, och de byalag som sålunda bildades hade en rent territoriell karaktär. Nationella band i ordets egentliga mening kunde man likväl på den tiden knappast tala om: staten var uppdelad i olika ”delstater”, ibland till och med furstendömen, vilka bevarade levande spår av tidigare autonomi och säregenheter i förvaltningen samt ibland hade egna trupper (de enskilda bojarerna brukade dra i krig med egna regementen), särskilda tullgränser osv. Det är först den nya tiden i den ryska historien (ungefär från 1600-talet) som verkligen karakteriseras av en faktisk sammansmältning av alla dessa områden, delstater och furstendömen till ett helt. Denna sammansmältning, högtärade hr Michajlovskij, framkallades inte av släktbanden och inte ens av deras fortsättning och sammanfattning: den framkallades av det ökade utbytet mellan de enskilda områdena, den undan för undan växande varucirkulationen, de små, lokala marknadernas koncentration till en marknad, som omfattade hela Ryssland. Då de som ledde och behärskade denna process var kapitalistiska köpmän, så var skapandet av dessa nationella band ingenting annat än skapande av borgerliga band. Genom sina båda hänvisningar till fakta har hr Michajlovskij endast slagit sig själv och inte gett oss

¹¹ Detta är en rent borgerlig idé: splittrade, små familjer blev förhärskande först under det borgerliga systemet, under förhistorisk tid saknades de fullständigt. Ingenting är mera karakteristiskt för borgaren än att han överför det nuvarande systemets drag till alla tider och folk.

någonting annat än exempel på borgerliga banaliteter – *banaliteter*, emedan han försökte förklara arvsinstitutionen genom barnalstringen och dess mentalitet, och nationaliteten genom släktbanden; *borgerliga*, emedan han ansåg kategorierna och överbyggnaden hos en enda, historiskt bestämd samhällsformation (den som är baserad på utbytet) vara lika allmänna och eviga som barnuppfostran och de ”direkta” könsbanden.

I högsta grad betecknande är här den omständigheten att vår subjektive filosof, så snart han försökte övergå från fraser till konkreta, sakliga hänvisningar, genast hamnade i en pöl. Och det ser ut som om han skulle trivas mycket bra i denna inte allt för snygga ställning: han sitter där, söker inta en dekorativ pose och stänker smutsvatten omkring sig. Han vill exempelvis vederlägga den satsen att historien är en rad klasskampsepisoder, och sedan han med djupsinnig min förklarat att detta är en ”ytterlighet” säger han: ”Den av Marx grundade Internationella arbetarassociationen, som organiserades i klasskampssyfte, hindrade inte de franska och tyska arbetarna att slakta och ödelägga varandra”, vilket skulle bevisa att materialismen inte kunnat komma till rätta ”med nationalegoismens och nationalhatets demon”. Ett sådant påstående visar att kritikern lider av den största brist på förståelse för det faktum att det är de mycket reella intressena hos handels- och industri-bourgeoisin, som utgör den egentliga grundvalen för detta hat och att det endast är att sudda över sakens väsen, om man talar om nationalkänslan som en självständig faktor. För övrigt har vi redan sett vilken djupsinnig föreställning om nationaliteten vår filosof har. Hr Michajlovskij förmår inte behandla internationalen på annat sätt än med en äkta burensisk ironi: ”Marx är chefen för Internationella arbetarassociationen, som visserligen fallit sönder, men som skall pånyttfödas.” Om man anser att den internationella solidaritetens *nec plus ultra*¹² ligger i ett system av ”rättvist” utbyte, såsom krönikören över det inhemska livet i nr 2 av *Russkoje Bogatstvo* med kälkborgerlig banalitet gör, och om man inte förstår att utbytet, det rättvisa såväl som det orättvisa, ständigt förutsätter och innebär bourgeoisins herravälde och att internationella konflikter är oundvikliga, så länge inte den på utbytet baserade ekonomiska organisationen tillintetgjorts, så är det naturligtvis begripligt varför man bara gycklar med internationalen. Då är det begripligt att hr Michajlovskij absolut inte kan fatta den enkla sanningen att det inte finns något annat medel att bekämpa nationalhatet än att i varje enskilt land organisera och sammansluta de förtrycktas klass i kamp mot förtryckarnas klass, än att förena dessa nationella arbetarorganisationer till en enda internationell arbetararmé för kamp mot det internationella kapitalet. Vad åter den anmärkning beträffar, att internationalen inte hindrat arbetarna att slakta varandra, så är det tillräckligt att erinra hr Michajlovskij om händelserna under kommunen, vilka visade det organiserade proletariats verkliga förhållande till de krigförande härskande klasserna.

Det som är särskilt upprörande i hela denna hr Michajlovskijs polemik är just hans metoder. Om han är missnöjd med internationalens taktik, om han inte är överens om de idéer, för vilkas skull de europeiska arbetarna organiserar sig, så borde han åtminstone direkt och öppet kritisera dem och framlägga sin uppfattning om en mera ändamålsenlig taktik och riktigare åskådningar. Men han kommer inte med några bestämda, klara invändningar utan strör bara här och där ut några meningslösa hånfulla anmärkningar i en ocean av fraser. Vad skall man kalla det om inte smuts, i synnerhet om man tar i betraktande att ett legalt försvar av internationalens idéer och taktik inte är tillåtet i Ryssland? Samma metoder använder hr Michajlovskij, då han polemiserar mot de ryska marxisterna: han gör sig inte besvär med att samvetsgrant och exakt formulera en eller annan av deras teser för att sedan kritisera dem direkt och bestämt, utan han föredrar att haka upp sig på tillfälligt uppfångade fragment av den marxistiska bevisföringen och att förfälska den. Döm själva: ”Marx var alltför klok och alltför lärd för att tro att just han

¹² Yttersta gräns – *Red*

upptäckt idén om samhällsföreteelsernas historiska nödvändighet och lagbundenhet ... På de nedre stegen (av den marxistiska trappan)¹³ vet man inte detta [att ”idén om den historiska nödvändigheten inte är en av Marx uppfunnen eller upptäckt nyhet, utan en för länge sedan fastställd sanning”] eller har åtminstone endast en dunkel aning om den sekellånga förbrukning av andlig kraft och energi, som behövdes för att fastställa denna sanning.”

Det är klart att dylika uttalanden verkligen kan göra intryck på personer, som för första gången hör talas om marxismen, och hos dem kan kritikern lätt uppnå sitt mål: att förvanska, förlöjliga och ”segra” (så påstås det att medarbetarna i Russkoje Bogatstvo bedömer hr Michajlovskijs artiklar). Var och en som åtminstone i någon mån känner till Marx, kommer genast underfund med det förljugna och uppblåsta i dylika metoder. Må vara att man inte är ense med Marx, men man kan inte bestrida att han fullt bestämt formulerade de av sina åskådningar, som utgjorde någonting nytt jämfört med de tidigare socialisterna. Det nya bestod i att medan de tidigare socialisterna ansåg det tillräckligt att som motivering för sina åskådningar påvisa förtrycket av massorna under den nuvarande regimen och påvisa överlägsenheten hos en sådan regim, där envar skulle erhålla det som han själv producerat, påvisa överensstämmelsen mellan en sådan idealisk ordning och den ”mänskliga naturen”, begreppet ett förnuftigt och sedligt liv osv, så ansåg Marx det omöjligt att nöja sig med en sådan socialism. Han inskränkte sig inte till en karakteristik av det moderna samhällssystemet, till att värdesätta och fördöma det, utan gav en vetenskaplig förklaring av det genom att han förde detta moderna, i de olika europeiska och icke-europeiska staterna olikartade, samhällssystem tillbaka på en allmän grundval, nämligen den kapitalistiska samhällsformationen, vars funktions- och utvecklingslagar han underkastade en *objektiv* analys (han påvisade *nödvändigheten* av utsugning under detta system). Lika litet ansåg han det möjligt att nöja sig med påståendet att det socialistiska samhällssystemet är det enda, som överensstämmer med den mänskliga naturen – såsom de stora utopiska socialisterna och deras ynkliga epigoner, de subjektiva sociologerna, sade. Med hjälp av samma objektiva analys av det kapitalistiska systemet bevisade han nödvändigheten av dess omvandling till ett socialistiskt. (Till frågan om hur han bevisade detta och vad hr Michajlovskij gjorde för invändningar mot detta, skall vi återkomma senare.) Detta är källan till den hänvisning till nödvändigheten, som man ofta kan möta hos marxisterna. Den förvrängning, som hr Michajlovskij införde i frågan, är uppenbar: han utelämnade hela det sakliga innehållet i teorin, hela dess väsen, och framställde det hela i ett sådant ljus som om hela teorin endast inskränker sig till ordet ”nödvändighet” (”på den ensam kan man inte åberopa sig i komplicerade praktiska angelägenheter”), som om *beviset* för denna teori skulle bestå i att den historiska nödvändigheten kräver det. Med andra ord: han förteg doktrinen innehåll och klamrade sig endast fast vid dess benämning, och nu börjar han ånyo att göra sig lustig över det ”slitna mynt”, som han själv bemödat sig att förvandla Marx' lära till. Vi kommer naturligtvis inte vidare att följa denna lustighet, då vi redan tillräckligt känner till saken. Må han till fröjd och gamman för hr Burenin (som inte för ro skull klappade honom på axeln i Novoje Vremja) göra sina pajasupptåg, må han betyga Marx sin aktning och sedan gläfsa på honom bakom ryggen: ”Hans polemik mot utopisterna och idealisterna är ju också därför utan ensidig”, dvs även om marxisterna inte upprepar dess (polemikens) argument. Vi kan absolut inte kalla dessa

¹³ Med anledning av detta meningslösa uttryck måste det anmärkas, att hr Michajlovskij särskilt framhäver Marx (som är alltför klok och alltför lärd – för att vår kritiker direkt och öppet skulle kunna kritisera en eller annan av hans teser), därefter placerar han Engels (”en inte så skapande ande”) och därefter sådana mer eller mindre självständiga personer som Kautsky – och sedan de övriga marxisterna. Nåväl, vilket betydande värde kan en sådan klassificering ha? Om kritikern är missnöjd med dem som populariserar Marx, vem hindrar honom då att korrigera dem enligt Marx? Han gör ingenting sådant. Det är uppenbart att han försökte vara spirituell men resultatet blev bara en platthet.

utfall för någonting annat än ett gläfsande, då han bokstavligen inte anfört *ett enda* sakligt, bestämt, bevisat argument mot denna polemik, så att vi är – hur gärna vi än skulle diskutera detta tema, då vi anser denna polemik synnerligen viktig för lösningen av de ryska socialistiska problemen – absolut ur stånd att svara på detta gläfsande och kan endast rycka på axlarna och säga:

Se på mopsen vad han kan:
på elefanten skäller han!

Inte utan ett visst intresse är hr Michajlovskij's därpå följande resonemang om den historiska nödvändigheten, eftersom det åtminstone delvis visar oss den verkliga ideologiska utrustningen hos "vår bekante sociolog" (en titel som hr Michajlovskij jämte hr V V åtnjuter bland de liberala representanterna för våra "bildade kretsar"). Han talar om "en konflikt mellan idén om den historiska nödvändigheten och den personliga verksamhetens betydelse": det offentliga livets män misstar sig då de tror att de är verkande krafter, medan de i själva verket är "påverkade", är "sprattelgubbar, som från en hemlighetsfull underjord sätts i rörelse av den historiska nödvändighetens immanenta lagar" – det är den slutsats; som skulle framgå av denna idé, vilken han därför också kallar "steril" och "diffus". Det torde inte vara klart för varje läsare, varifrån hr Michajlovskij hämtat allt detta nonsens, sprattelgubbar osv. Saken är den, att idén om konflikten mellan determinism och sedlighet, mellan den historiska nödvändigheten och personlighetens betydelse är en av den subjektive filosofens omtyckta käpphästar. Om detta har han skrivit en hel hög papper och pratat en oändlig mängd sentimentalt kalkborgerligt nonsens för att lösa denna konflikt till förmån för sedligheten och personlighetens roll. I verkligheten finns här ingen konflikt alls: hr Michajlovskij har tänkt ut den på grund av sin (inte ogrundade) fruktan för att determinismen skulle kunna rycka marken undan den kalkborgarmoral, som ligger honom så varmt om hjärtat. Determinismens idé, som fastställer nödvändigheten av människornas handlingar och förkastar den absurda fabeln om viljans frihet, upphäver inte i ringaste mån vare sig människans förnuft eller samvete eller bedömningen av hennes handlingar. Alldeles tvärtom: endast den deterministiska uppfattningen tillåter en strikt och riktig bedömning i stället för att vältra allt möjligt över på den fria viljan. Lika litet gör idén om den historiska nödvändigheten det ringaste intrång på personlighetens roll i historien: hela historien är sammansatt just av handlingar av individer vilka utan tvivel handlar. Den verkliga fråga, som uppstår vid bedömningen av en individs offentliga verksamhet, är: Under vilka betingelser tryggas framgång för denna verksamhet? Var finns garantin för att denna verksamhet inte förblir en isolerad akt, som drunknar i ett hav av motsatta akter? I detta består också den fråga, som löses på olika sätt av socialdemokraterna och av de övriga ryska socialisterna: på vilket sätt bör den verksamhet, som är inriktad på att förverkliga det socialistiska systemet, dra med sig massorna för att medföra betydande resultat? Det är uppenbart att denna frågas lösning direkt och omedelbart är beroende av föreställningen om grupperingen av samhällskrafterna i Ryssland, om klasskampen, vilken gestaltar den ryska verkligheten. Här har hr Michajlovskij återigen bara kringgått frågan utan att ens göra ett försök att ställa den exakt och försöka ge en eller annan lösning. Den socialdemokratiska lösningen av frågan baserar sig som bekant på den åsikten att de ryska ekonomiska förhållandena bildar ett borgerligt samhälle, ur vilket det kan finnas endast en utväg, en utväg som med nödvändighet framgår av det borgerliga samhällssystemets eget väsen, nämligen proletariats klasskamp mot bourgeoisin. Det är uppenbart att en seriös kritik måste rikta sig antingen mot den åsikten att vårt samhällssystem är borgerligt eller också mot föreställningen om detta systems väsen och lagarna för dess utveckling. Hr Michajlovskij tänker emellertid inte alls på att beröra några betydande frågor. Han föredrar att avfärda det hela med innehållslösa fraser om att nödvändigheten är en alldeles för allmän parentes osv. Ja, hr Michajlovskij,

varje idé blir ju en alltför allmän parentes, ifall ni först tar ut allt innehåll ur den, som om den vore en torkad sill, och sedan börjar tugga på skinnet! Detta skinn, som täcker dagens verkligt allvarliga, brännande frågor, är hr Michajlovskijs älsklingsstema, och han betonar exempelvis med särskild stolthet att ”den ekonomiska materialismen ignorerar eller oriktigt belyser frågan om hjältarna och hopen”. Ni förstår, frågan om genom vilka klassers kamp och på vilken grund den nuvarande ryska verkligheten gestaltas är antagligen alltför allmän för hr Michajlovskij – och han kringgår den därför. I stället intresserar han sig i högsta grad för frågan om vilket förhållande som existerar mellan hjälten och hopen – likgiltigt om det är en hop av arbetare, bönder, fabrikanter eller godsägare. Måhända är dessa frågor också ”intressanta” men den som förebrår materialisterna att de helt inriktar sig på att lösa de frågor, som direkt sammanhänger med den arbetande klassens frigörelse, han är en vän av filistervetenskap och ingenting vidare. Som avslutning på sin ”kritik” (?) av materialismen gör hr Michajlovskij ännu ett försök att framställa fakta oriktigt och gör sig skyldig till ytterligare en förfalskning. Sedan han uttalat sitt tvivel på riktigheten i Engels' mening att Kapitalet tegs ihjäl av nationalekonomernas skrå (ett tvivel, som han motiverar med det kuriösa argumentet, att det ju dock i Tyskland fanns många universitet!), säger hr Michajlovskij : ”Marx hade ingalunda just denna läsekrets [arbetarna] i sikte och väntade också någonting av vetenskapsmännen.” Absolut oriktigt: Marx insåg mycket väl hur föga man kan räkna med opartiskhet och en vetenskaplig kritik från de borgerliga representanterna för vetenskapen, och i en efterskrift till Kapitalets andra upplaga uttalade han sig alldeles bestämt i detta avseende. Han säger där: ”Den uppskattning, som 'Kapitalet' hastigt vunnit i vida kretsar av den tyska arbetarklassen, är den bästa lönen för min möda. En herr Mayer, fabrikant i Wien, en man med borgerligt-ekonomiska åsikter, visade i en under tysk-franska kriget publicerad broschyr på ett slående sätt, hur det utpräglade teoretiska skaplynne, som brukar anses vara tyskt arvegods, nu är totalt försvunnet hos Tysklands s. k. bildade klasser, medan det däremot lever upp i den tyska arbetarklassen.”

Förfalskningen hänför sig återigen till materialismen och är fullständigt uppbyggd efter den första schablonen. ”Teorin [materialismens] har aldrig vetenskapligt motiverats och prövats.” Så lyder tesen. Beviset: ”Enskilda goda sidor med historiskt innehåll hos Engels, Kautsky och även några andra (liksom också i det uppskattade verket av Blos) skulle kunna klara sig utan etiketten ekonomisk materialism, eftersom [observera: ”eftersom”!] de i verkligheten [sic!] tar totalsumman av samhällslivet i betraktande, även om de ekonomiska strängarna i ackordet klingar starkare.” Slutsatsen: ”Den ekonomiska materialismen har inte hållit streck i vetenskapen.”

Ett bekant trick! För att bevisa att teorin saknar motivering förvränger hr Michajlovskij den först genom att tillskriva den den absurda avsikten att inte ta i betraktande hela totalsumman av samhällslivet – medan det just är tvärtom: materialisterna (marxisterna) var de första socialister, som reste frågan om nödvändigheten av att analysera inte bara den ekonomiska sidan utan alla sidor av samhällslivet¹⁴ – därpå konstaterar han att ma-

¹⁴ Det är alldeles klart uttryckt i *Kapitalet* och i den taktik socialdemokraterna har jämfört med tidigare socialister. Marx krävde direkt att man inte skulle begränsa sig endast till den ekonomiska sidan. Ar 1843, när Marx skisserade programmet till den planerade tidskriften”, skrev han i ett brev till Ruge: ”Och hela den socialistiska principen är återigen endast den ena sidan ... Vi måste lika mycket bekymra oss om den andra sidan, om människans teoretiska existens, således göra religionen, vetenskapen osv till föremål för vår kritik. ... Liksom *religionen* är innehållsförteckningen över mänsklighetens teoretiska strider, så är den *politiska staten* innehållsförteckningen över dess praktiska strider. Den politiska staten ger således inom sin form sub specie rei publicae [under politisk synvinkel] uttryck åt alla sociala strider, behov och intressen. Det är därför inte alls under hauteur des principes (principernas höjd – *Red*) att göra den mest speciella politiska frågan – exempelvis skillnaden mellan ståndssystemet och representationssystemet – till föremål för kritik. Ty denna fråga ger endast på ett *politiskt* språk uttryck åt skillnaden mellan människans herravälde och

terialisterna ”i praktiken” genom ekonomin ”bra” förklarar totalsumman av samhällslivet (ett faktum, som uppenbart vederlägger författaren) och drar till sist den slutsatsen att materialismen ”inte hållit streck”. Era förfalskningar, hr Michajlovskij, har i gengäld hållit streck på ett glänsande sätt!

Det är allt, som hr Michajlovskij levererar för att ”vederlägga” materialismen. Jag upprepar, här finns ingen kritik, utan endast ett tomt och förmätet prat. Fråga vem som helst: Vilka invändningar har hr Michajlovskij anfört mot den åsikten att produktionsförhållandena ligger till grund för alla andra förhållanden? Varmed har han vederlagt riktigheten av begreppet samhällsformation och den naturhistoriska processen av dessa formationers utveckling, vilket begrepp Marx utarbetade med hjälp av den materialistiska metoden? Hur har han bevisat det oriktiga i de materialistiska förklaringar till olika historiska problem, som levererats åtminstone av de skriftställare han själv nämnt? Var och en måste på detta svara: han har inte gjort några invändningar, han har inte vederlagt någonting, inte påvisat några oriktigheter. Han har endast gått i en båge runt själva saken, försökt att skyla över det väsentliga i saken med fraser och i förbifarten uppfunnit olika intetsägande undanflykter.

Av en sådan kritiker kan man svårligen vänta sig något seriöst, då han i nr 2 av Russkoje Bogatstvo fortsätter att vederlägga marxismen. Den enda skillnaden är att han redan uttömt sin egen förmåga att uppfinna förfalskningar och börjar använda andras förfalskningar.

Han börjar med att orera om hur ”komplicerat” samhällslivet är: det finns ju t ex ett samband också mellan galvanismen och den ekonomiska materialismen, emedan Galvanis experiment ”gjorde intryck” också på Hegel. Synnerligen skarpsinnigt! Med samma framgång skulle man också kunna sätta hr Michajlovskij i samband med kejsaren av Kina! Vad kan man dra för slutsats av detta annat än att det finns personer, som finner nöje i att prata strunt?!

”Det väsentliga i tingens historiska gång”, fortsätter hr Michajlovskij, ”är överhuvudtaget ofattbart och har inte heller fattats av den ekonomiska materialismens doktrin, ehuru denna tydligen stöder sig på två pelare: på upptäckten av produktions- och utbytesformernas allt bestämmande betydelse och på den dialektiska processens obestridlighet.”

Således stöder sig materialisterna på den dialektiska processens ”obestridlighet”! – med andra ord, de baserar sina sociologiska teorier på Hegels triader. Här har vi att göra med den stereotypa beskyllningen, att marxismen skulle lida av hegelsk dialektik, vilken beskyllning man skulle tycka att de borgerliga Marx-kritikerna redan tillräckligt idisslat. Ur stånd att komma med några väsentliga invändningar mot doktrinen, klamrade sig dessa herrar fast vid Marx' uttryckssätt och angrep teorins ursprung i förhoppning om att därmed kunna undergräva teorins kärna. Hr Michajlovskij generar sig inte heller för att tillgripa sådana metoder. Som anledning använder han ett kapitel ur Engels' bok mot Dühring. I sitt svar till Dühring, som angripit Marx' dialektik, säger Engels att Marx aldrig ens tänkte på att ”bevisa” någonting med hjälp av Hegels triader, att Marx endast studerade och utforskade den verkliga processen, att han ansåg att det enda kriteriet för en teori var att den stämde överens med verkligheten. Om det nu härvid ibland visade sig, att utvecklingen av någon viss samhällslig företeelse sammanföll med Hegels schema: tes – negation – negationens negation, så var detta ingenting att förvåna sig över därför att det överhuvudtaget inte är någon sällsynthet i naturen. Och Engels börjar anföra exempel från naturhistoriens område (sädskornets utveckling) och från det samhällsliga området – exempelvis att först urkommunismen existerade, sedan privategendomen och sedan det

privategendomens herravälde. Kritikern inte bara kan utan måste således också beröra dessa politiska frågor (som enligt den krasse socialistens åsikt inte är värda någon uppmärksamhet).”

kapitalistiska församhälleligandet av arbetet; eller att först den primitiva materialismen uppstod, sedan idealismen och slutligen den vetenskapliga materialismen osv. Det är uppenbart för envar att tyngdpunkten i Engels' argumentering ligger däri att det är materialisternas uppgift att riktigt och exakt framställa den verkliga historiska processen, och att fasthållande vid dialektiken, urvalet av exempel, som bekräftar triadens riktighet, inte är någonting annat än rester av den hegelianism, ur vilken den vetenskapliga socialismen vuxit fram, rester av dess uttryckssätt. Och faktiskt: om man en gång kategoriskt förklarar att det är absurt att vilja "bevisa" någonting med hjälp av triader och att ingen ens tänkt på att göra det, vilken betydelse kan då exempel på "dialektiska" processer ha? Är det inte klart att detta är en hänvisning till doktrinen ursprung och ingenting annat? Hr Michajlovskij känner detta själv, då han säger att man inte får förebrå en teori dess ursprung. Men för att man i Engels' resonemang skulle se något mera än anvisningen om teorins ursprung, så vore det tydligen nödvändigt att bevisa att materialisterna löst åtminstone en historisk *fråga* med hjälp av triader och inte på grundvalen av motsvarande fakta. Har hr Michajlovskij försökt att bevisa detta? Inte det minsta. Han var i stället själv tvungen att erkänna, att "Marx till den grad fyllt det tomma dialektiska schemat med sakligt innehåll, att man kan lyfta det från detta innehåll som locket från ett fat utan att ändra någonting" (om det undantag, som hr Michajlovskij här gör – ifråga om framtiden – skall vi tala längre fram). Om det är så, varför sysslar hr Michajlovskij då så ivrigt med detta lock, som inte ändrar någonting? Vad menar han med sitt prat om att materialisterna "stöder sig" på den dialektiska processens obestriddighet? Varför bekämpar han detta lock och förklarar att han bekämpar en av den vetenskapliga socialismens "pelare", då detta är en direkt osanning?

Jag kommer självfallet inte att undersöka hur hr Michajlovskij analyserar exemplen med triaderna, därför att detta som sagt inte har någonting att göra vare sig med den vetenskapliga materialismen eller den ryska marxismen. Intressant är emellertid frågan: vad hade hr Michajlovskij egentligen för skäl att till den grad förvränga marxisternas förhållande till dialektiken? Det fanns två skäl• för det första hade hr Michajlovskij nog hört en klocka klämta men han kunde inte säga varifrån ljudet kom; för det andra har hr Michajlovskij begått ytterligare en förfalskning (eller rättare sagt lånat den från Dühring).

Ad 1).¹⁵ Vid läsningen av marxistisk litteratur stötte hr Michajlovskij ständigt på "den dialektiska metoden" i samhällsvetenskapen, på "det dialektiska tänkandet", återigen inom samhällsfrågornas område (det enda som kommer i fråga) osv. I sitt hjärtas enfald (det vore bra, om det endast vore enfald) antog han att denna metod består i att alla sociologiska frågor löses enligt den hegelska triadens lagar. Om han ägnat det hela en smula mera uppmärksamhet, så skulle han kunnat övertyga sig om det absurda i denna föreställning. Som dialektisk metod – i motsats till den metafysiska – betecknade Marx och Engels ingenting annat än den vetenskapliga metoden i sociologin, vilken består i att samhället betraktas som en levande, i ständig utveckling stadd organism (och inte som något mekaniskt sammanfjätrat som till följd därav tillåter alla möjliga godtyckliga kombinationer av enskilda samhälleliga element), för vars undersökning det krävs en objektiv analys av de produktionsförhållanden, som bildar den givna samhällsformationen, och utforskande av denna formations funktions- och utvecklingslagar. Den dialektiska metodens förhållande till den metafysiska (under vilket begrepp utan tvivel också den subjektiva metoden i sociologin faller) skall vi längre fram försöka att illustrera med ett exempel hämtat från hr Michajlovskij's egna resonemang. Här skall vi endast notera att envar, som läst definitionen och framställningen av den dialektiska metoden antingen hos Engels (hans polemik mot Dühring; på ryska i Socialismens utveckling från utopi till vetenskap) eller hos Marx (olika anmärkningar i Kapitalet och Efterskrift till andra upp-

¹⁵ Till första punkten – *Red*

lagen; Filosofins elände) skall se att där inte ens talas om de hegelska triaderna, utan att det hela går ut på att den sociala evolutionen betraktas som en naturhistorisk utvecklingsprocess av samhällsekonomiska formationer. Till bevis skall jag in extenso¹⁶ anföra den framställning av den dialektiska metoden, som gavs i Vestnik Jevropy, nr 5, årgång 1872 (i notisen ”K Marx' ståndpunkt i kritiken av den politiska ekonomin”), vilken Marx citerar i Efterskrift till andra upplagan av Kapitalet. Marx säger där att den metod, som han använde i Kapitalet, blivit föga förstådd. ”De tyska recensenterna skriker naturligtvis om hegelsk sofistisk.” Och för att framställa sin metod klarare citerar Marx den framställning av den som getts i ovannämnda notis, där det heter: ”För Marx är blott en sak viktig, nämligen att finna lagen för de företeelser, som han undersöker. Vad som framför allt är viktigt för honom här är lagen för deras förändring, deras utveckling, deras övergång från en form till en annan, från ett system för samhällsförhållandena till ett annat. Därför bemödar sig Marx blott om en sak: att genom en noggrann vetenskaplig undersökning påvisa nödvändigheten av de givna systemen för samhällsförhållandena och därvid så fullständigt som möjligt konstatera de fakta, som tjänar till utgångs- och stödjepunkter för honom. Härför är det alldeles tillräckligt om han samtidigt med det nuvarande systemets nödvändighet visar upp nödvändigheten av ett annat system, som oundvikligt måste växa fram ur det föregående, likgiltigt om människorna tror det eller inte, om de är medvetna därom eller inte. Marx betraktar samhällsutvecklingen som en naturhistorisk process, behärskad av lagar, som ej blott är oberoende av människornas vilja, medvetande och avsikter, utan tvärtom själva bestämmer deras vilja, medvetande och avsikter. [Till kännedom för herrar subjektivister, som skiljer den sociala evolutionen från den naturhistoriska just därför att människan ställer sig medvetna ”mål”, och låter sig ledas av bestämda ideal.] Om det medvetna elementet spelar en så underordnad roll i kulturhistorien, så är det självklart, att kritiken, vars objekt kulturen själv är, mindre än något annat kan ha som grundval vare sig någon form eller något resultat av detta medvetande. Med andra ord, inte idén utan den yttre, objektiva företeelsen allena kan vara kritikens utgångspunkt. Kritiken bör bestå i att jämföra och konfrontera ett givet faktum inte med en idé utan med ett annat faktum. Viktigt är för den blott att båda fakta undersöks så noggrant som möjligt och verkligen i sitt inbördes förhållande bildar olika utvecklingsmoment. Framför allt är det av vikt, att man med samma noggrannhet utforskar hela raden av vissa tillstånd, den ordning i vilken de uppträder och sammanhanget mellan de olika utvecklingsfaserna. Marx förnekar just den idén att det ekonomiska livets lagar är desamma både för forntid eller nutid. Varje historisk period har tvärtom sina egna lagar. Det ekonomiska livet är en företeelse som är analog med utvecklingshistorien på andra biologiska områden. De tidigare ekonomerna missförstod de ekonomiska lagarnas natur, då de jämförde dem med fysikens och kemins lagar. En djupare analys visar, att sociala organismer skiljer sig lika grundligt från varandra som djur- och växtorganismer. Då Marx ställer som sin uppgift att från denna synpunkt utforska den kapitalistiska ekonomiska organisationen, så formulerar han därmed strängt vetenskapligt det mål, som varje noggrann undersökning av det ekonomiska livet måste ha. Det vetenskapliga värdet av en sådan forskning ligger i att uppdaga de särskilda [historiska] lagar, som reglerar den givna samhälleliga organismens uppkomst, existens, utveckling och död samt dess ersättande med en annan och högre.”

Detta är en framställning av den dialektiska metoden, som Marx fiskat upp ur den oräkneliga mängden av tidnings- och tidskriftsnotiser om Kapitalet och översatt till tyska, därför att denna karakteristik av metoden, som han själv säger, är fullständigt exakt. Nu frågar man sig: finns här ett enda ord om triader och trikotomier, om den dialektiska processens obestridlighet och liknande nonsens, mot vilket hr Michajlovskij så ridderligt drar i fält? Och omedelbart efter denna framställning förklarar Marx uttryckligt att hans

¹⁶ I sin helhet – *Red*

metod är ”direkt motsatt” Hegels metod. Enligt Hegel är det idéns utveckling, i överensstämmelse med triadens dialektiska lagar, som bestämmer verklighetens utveckling. Det är givetvis endast i detta som man kan tala om triadernas betydelse, om den dialektiska processens obestriddighet. ”Hos mig är däremot”, säger Marx, ”det ideella ingenting annat än en återspeglning av det materiella.” Och så utmynnar det hela således i en ”positiv förståelse för det bestående och dess nödvändiga utveckling”: för triaderna återstår endast rollen som ett lock och ett skinn (”Jag ... koketterade med hans [Hegels] säregna uttryckssätt”, säger Marx i samma efterskrift), för vilka endast filistrar kan intressera sig. Men hur – frågar man sig nu – skall vi bedöma en person, som ville kritisera en av den vetenskapliga materialismens ”grundpelare”, dvs dialektiken, och började tala om allt möjligt t o m om grador och om Napoleon, men bara inte om vari denna dialektik består, huruvida samhällets utveckling verkligen är en naturhistorisk process, huruvida den materialistiska uppfattningen av de ekonomiska samhällsformationerna som särskilda socialorganismer är riktig, huruvida metoderna för den objektiva analysen av dessa formationer är riktiga, huruvida de samhälleliga idéerna verkligen inte bestämmer den samhälleliga utvecklingen utan själva bestäms av denna osv? Kan man i ett sådant fall anta att enbart brist på förståelse föreligger?

Ad. 2).¹⁷ Efter denna ”kritik” av dialektiken prackar hr Michajlovskij på Marx dessa bevisföringsmetoder ”med hjälp av” Hegels triad och bekämpar dem naturligtvis segerrikt. ”Vad framtiden beträffar”, säger han, ”så uppfattas samhällets immanenta lagar uteslutande dialektiskt.” (Just häri består det tidigare nämnda undantaget.) Marx' resonemang om oundvikligheten av expropriatorernas expropriation till följd av kapitalismens utvecklingslagar har en ”uteslutande dialektisk karaktär”. Marx' ”ideal” om gemensamt ägande av jord och kapital ”bygger ifråga om dess oundviklighet och otvivelaktighet uteslutande på slutleden i Hegels trelänkade kedja”.

Detta argument är *ordagrant lånat* från Dühring, som använder det i sin *Kritische Geschichte der Nationalökonomie und des Sozialismus* (3. Aufl., 1879, S. 486-487)¹⁸. Hr Michajlovskij erinrar emellertid inte med ett ord om Dühring. Eller har han kanske självständigt funderat ut denna förljugna framställning av Marx?

Dühring fick ett glänsande svar av Engels, och då också denne citerar Dührings kritik, skall vi nöja oss med Engels' svar. Läsaren skall få se att det fullständigt passar in också på hr Michajlovskij.

”Denna historiska skiss (uppkomsten av den s. k. ursprungliga kapitalackumuleringen i England) [säger Dühring] är det jämförelsevis bästa i den marxiska boken och skulle vara ännu bättre, om den utom på lärda kryckor inte hade hjälpt sig fram även på dialektiska kryckor. Den hegelska negationens negation måste här nämligen i brist på bättre och klarare hjälpmedel utföra den barnmorsketjänst, genom vilken framtiden förlöses ur det förflutnas sköte. Upphävandet av den individuella egendomen, vilken på antytt sätt har ägt rum sedan 1500-talet, är den första negationen. Den följes av en andra som karaktäriseras som en negation av negationen och följaktligen som ett återställande av 'den individuella egendomen', men i en högre, på gemensamt ägande av jord och arbetsmedel grundad form. När denna nya 'individuella egendom' hos herr Marx också samtidigt benämnes 'samhällelig egendom', så framträder ju häri den hegelska högre enheten, i vilken motsägelsen skall vara upphävd [aufgehoben – ett specifikt hegelskt uttryck], i det den med en ordlek förklaras både övervunnen och bevarad ... Expropriation av expropriatorerna är i överensstämmelse härmed liksom det automatiska resultatet av den historiska verkligheten i dess yttre materiella förhållanden ... Med tillhjälp av ett par hegelska flosker – och en

¹⁷ Till andra punkten – *Red*

¹⁸ *Nationalekonomins och socialismens historia ur kritisk synpunkt* (3:e uppl, 1879, s 486-487) – *Red*

sådan är negationens negation – torde knappast någon besinningsfull människa övertygas om nödvändigheten av jord- och kapitalgemenskap ... De marxiska föreställningarnas dimmiga bastardform kan för övrigt inte förvåna den som vet vad som k fås att rimma med Hegels dialektik använd som vetenskaplig grundval eller, rättare sagt, i vilka orimligheter den måste u mynna. För den som inte känner dessa konster bär uttrycklig anmärkas, att den första negationen hos Hegel är katekesens syndafall och den andra en till återlösning ledande högre enhet. På denna sinnessvaga analogi, hämtad från religionens område, måtte väl ändå inte faktas logik kunna grundas ... Herr Marx framhärdar förtröstansfullt i sin på en gång individuella och samhällseliga egendoms dimvärld och överlåter åt sina adeptter att själ lösa den djupsinniga dialektiska gåtan.' Så långt herr Dühring.

Således, drar Engels slutsatsen, ”kan Marx ... inte bevisa nöd vändigheten av den sociala revolutionen, återupprättandet av gemensamhetsegendom till jorden och till de genom arbete frambringade produktionsmedlen annat än genom att åberopa sig på den hegelska negationens negation; och då han grundar sin socialistiska teori på denna från religionen hämtade sinnessvaga analogi kommer han till det resultatet, att det i framtidssamhället skall råda en på samma gång individuell och samhällselig egendom som en den upphävda motsägelens högre hegelska enhet.¹⁹

Låt oss tills vidare lämna negationens negation åt dess öde och i stället betrakta den 'på en gång individuella och samhällseliga egendomen'. Denna betecknas av herr Dühring som en 'dimvärld' och däri har han anmärkningsvärt nog faktiskt rätt. Men det är tyvärr inte Marx som befinner sig i denna dimvärld utan tvärtom herr Dühring själv.” . I det han ”med tillhjälp av Hegel korrigerar Marx”, pådyvlar han ”honom en egendoms högre enhet, som Marx inte sagt ett ord om.

Hos Marx heter det: 'Det är negationens negation. Denna återställer den individuella egendomen, men på grundval av den kapitalistiska epokens resultat – på grundval av kooperation mellan fria arbetare och deras gemensamma rätt till jorden och till de genom arbetet självt producerade produktionsmedlen. Förvandlingen av den på individuellt arbete vilande, splittrade privategendomen till en kapitalistisk egendom är i själva verket en ojämförligt mycket mer långsam, hård och svår process än förvandlingen av den faktiskt redan på samhällselig produktiv drift vilande kapitalistiska privategendomen till samhällselig egendom.' Det är allt. Det genom expropriation av expropriatorerna uppkomna läget betecknas alltså som ett återställande av den individuella egendomen, men *på grundval* av gemensam rätt till jorden och till de genom arbetet självt producerade produktionsmedlen. För var och en som förstår tyska [och ryska också, hr Michajlovskij, ty översättningen är fullständigt korrekt] betyder detta, att den samhällseliga egendomen utsträcker till jorden och de övriga produktionsmedlen medan det individuella ägandet omfattar produkterna, alltså bruksföremålen. Och för att saken skall kunna fattas även av barn i sexårsåldern tecknar Marx på sid. 56 en 'gemenskap av fria människor, som arbetar med gemensamma produktionsmedel och medvetet förbrukar sin individuella arbetskraft

¹⁹ Att denna formulering av Dührings åskådningar fullständigt passar in också på hr Michajlovskij, bevisas ytterligare av följande ställe ur hans artikel *K Marx inför hr J Zjukovskijs domstol*. I sin polemik mo hr Zjukovskij, som påstått att Marx försvarar privategendomen, hänvisar hr Michajlovskij till detta Marx' schema och förklarar det på följande sätt: ”I sitt schema har Marx tagit med två allmänt bekanta tricks från den hegelska dialektiken: för det första är schemat uppbyggt enligt den hegelska triadens lagar; för det andra baserar sig syntesen på identiteten av motsatserna: den individuella och den samhällseliga egendomen. Således har ordet 'individuell' här den specifika, rent villkorliga betydelsen av ed länk i den dialektiska processen, och på det kan absolut ingenting baseras.” Detta yttrade en man med de allra bästa avsikter, som inför den ryska publiken försvarade ”sangvinikern” Marx mot borgaren hr Zjukovskij. Och med dessa goda avsikter utlägger han Marx på ett sätt som om denne skulle basera sin föreställning om processen på ”tricks”! Hr Michajlovskij kan härav dra den för honom inte onyttiga moralen, att vilken sak det än gäller, så är enbart goda avsikter inte tillräckliga.

som en samhällelig arbetskraft', alltså en socialistiskt organiserad gemenskap, och säger: 'Gemenskapens samlade produkt är en samhällelig produkt. En del av denna produkt användes ånyo som produktionsmedel. *Den förblir samhällelig.* Men en annan del konsumeras som livsmedel av gemenskapsmedlemmarna. *Den måste därför fördelas bland dessa!*' Detta borde väl vara klart nog, t. o. m. för herr Dührings hegeliserade hjärna.

Den på samma gång individuella och samhälleliga egendomen, denna virriga bastardform, denna som ett nödvändigt resultat ur Hegels dialektik framgångna orimlighet, denna dimvärld, denna djupsinniga dialektiska gåta, som Marx överlåter åt sina adepter att lösa – den är återigen en fri skapelse och fantasi av herr Dühring ...

Vilken roll [fortsätter Engels] spelar nu negationens negation hos Marx? På sid. 791 och därpå följande sidor sammanställer han slutresultaten av den på de föregående 50 sidorna genomförda ekonomiska och historiska analysen av kapitalets s. k. ursprungliga ackumulation. Före den kapitalistiska epoken fanns det, åtminstone i England, småföretag grundade på arbetarens individuella ägande av sina produktionsmedel. Kapitalets s. k. ursprungliga ackumulation bestod här i exproprieringen av dessa direkta producenter, d. v. s. i upplösandet av den på eget arbete vilande privategendomen. Detta var möjligt, emedan nämnda smådrift är förenlig endast med trånga, naturvuxna skrankor för produktion och samhälle och därför på ett visst utvecklingsstadium frambringar de materiella medlen till sitt eget förintande. Denna, förintelse, denna förvandling av individuella och splittrade produktionsmedel till samhälleligt koncentrerade produktionsmedel bildar kapitalets förhistoria. Så snart arbetarna förvandlats till proletärer, deras arbetsbetingelser till kapital, så snart det kapitalistiska produktionssättet står på egna ben, antar den fortskridande utvecklingen av arbetets samhälleliga karaktär och den fortsatta förvandlingen av jord och andra produktionsmedel” (till kapital)²⁰, ”sålunda också den fortsatta expropriationen av privatägarna en ny form. 'Vad som nu återstår att expropriera är inte längre den självhållande arbetaren utan den flera arbetare exploaterande kapitalisten. Denna expropriation fullbordas genom den kapitalistiska produktionens immanenta lagar, genom kapitalets koncentration. Varje enskild kapitalist tar död på flera andra. Hand i hand med denna koncentration eller de färre kapitalisternas expropriation av flertalet utvecklar sig i ständigt växande skala arbetsprocessens kooperativa form, det medvetna tekniska användandet av vetenskapen, det planmässiga gemensamma nyttjandet av jorden, förvandlingen av arbetsmedlen till allenast i gemensam form användbara arbetsmedel, ekonomiseringen av alla produktionsmedel genom deras bruk som gemensamma produktionsmedel för kombinerat, samhälleligt arbete. Jämsides med ständig minskning av antalet kapitalmagnater, som usurperar och monopoliserar alla fördelar av denna omvandlingsprocess, växer massan av elände, tryck, trældom, urartning, utsugning, men också upproriskheten och den ständigt växande och genom den kapitalistiska produktionsprocessens egen mekanism skolade, förenade och organiserade arbetarklassen. Kapitalet blir till en boja för det produktionssätt som blomstrat med och under detta. Produktionsmedlens koncentration och utvecklingen av arbetets samhälleliga karaktär når en punkt, vid vilken de inte kan rymmas inom sitt kapitalistiska hölje. Detta spränges. Den kapitalistiska privategendomens timma slår. Expropriatorerna blir exproprierade.'

Och nu frågar jag läsaren: var är de dialektiskt förvirrade tankegångarna och föreställningsarabeskerna, var är den röriga och oriktiga föreställning enligt vilken till sist allt blir ett och detsamma, var de dialektiska underverken för de troende, var det dialektiska hemlighetsmakeriet och broderierna efter den hegelska logoslärans anvisningar, Dühring, Marx, enligt herr Dühring, inte kan åstadkomma sin framställning? Marx påvisar helt enkelt historiskt, och sammanfattar här kort, att precis som en gång smådriften genom sin

²⁰ Fattas i den svenska utgåvan. – Red

egen utveckling med nödvändighet skapade villkoren för sitt förintande ... så har nu det kapitalistiska produktionssättet likaledes självt frambringat de materiella betingelser genom vilka det måste gå under. Processen är en historisk process, och om den tillika är dialektisk så är det inte Marx' skuld, så fatalt det än kan vara för herr Dühring.

Först sedan Marx avslutat sin historisk-ekonomiska bevisföring, fortsätter han: 'Det kapitalistiska produktions- och tillägnelsesättet och därmed den kapitalistiska privategendomen är den första negationen av den individuella, på eget arbete grundade privategendomen. Den kapitalistiska produktionen frambringar själv med nödvändigheten hos en naturprocess sin egen negation. Det är negationenens negation' o. s. v. (som förut citerats).

När Marx betecknar detta skeende som en negationenens negation har han alltså inte en tanke på att därmed vilja bevisa dess historiska nödvändighet. Tvärtom: sedan han historiskt bevisat att skeendet faktiskt både har ägt rum och fortfarande äger rum betecknar han det dessutom som ett skeende som försiggår efter en bestämd dialektisk lag. Det är allt. Det är alltså återigen ert ren förvrängning från herr Dührings sida, då han påstår att negationenens negation här måste utföra den barnmorsketjänst, genom vilken framtiden förlöses ur det förflutnas sköte, eller tillvitar Marx kravet, att man med tillhjälp av negationenens negation skall låta sig övertygas om nödvändigheten av jord- och kapitalgemenskap..."

Som läsaren ser, passar hela detta Engels' glänsande genmäle till Dühring i alla avseenden också in på hr Michajlovskij, som precis på samma sätt påstår att hos Marx är framtiden uteslutande knuten till slutlänken i den hegelska kedjan och att övertygelsen om dess oundviklighet endast kan grunda sig på tro.²¹

Hela skillnaden mellan Dühring och hr Michajlovskij reducerar sig till följande två obetydliga punkter: 1. Ehuru Dühring inte kan tala om Marx utan att tugga fradga, ansåg han det likväl nödvändigt att i nästa paragraf i sin "Historia" erinra om att Marx i sin Efterskrift kategoriskt tillbakavisar beskyllningen för hegelianism. Hr Michajlovskij däremot har förtigit denna Marx' (ovan anförda) fullt bestämda och klara framställning beträffande hans uppfattning om den dialektiska metoden.

2. Det andra originella hos hr Michajlovskij består i att han koncentrerade hela sin uppmärksamhet på verbens tempus. Varför använder Marx presens, då han talar om framtiden, frågar vår filosof med triumferande min. Svaret på denna fråga kan ni finna i första bästa grammatik, högtärade kritiker: ni skall få veta att man ofta använder presens i stället för futurum, då denna framtid förefaller att vara oundviklig och otvivelaktig. Men varför är det så, varför är den otvivelaktig, frågar hr Michajlovskij upprörd och försöker att uppvisa en så stark oro, att den t o m skall kunna rättfärdiga en förvrängning. Också på detta har Marx gett ett fullständigt bestämt svar. Man kan anse det för otillräckligt eller oriktigt, men då måste man också visa *precis hur* och *precis varför* det är oriktigt, och inte jollra om hegelianism.

Det fanns en tid, då hr Michajlovskij inte bara själv visste vari detta svar bestod utan också talade om det för andra. Hr Zjukovskij kunde, skrev han 1877, på goda grunder anse Marx' framtidskonstruktion för tvivelaktig, men han "hade ingen moralisk rätt" att kringgå frågan om arbetets församhälleligande, "vilken Marx tillmäter en kolossal betydelse". Nå,

²¹ I detta sammanhang torde det inte vara överflödigt att notera, att hela denna förklaring av Engels ingår i samma kapitel, där han talar om sädeskornet, om Rousseaus lära och andra exempel på den dialektiska processen. Det kunde förefalla som om blotta konfronteringen av dessa exempel med de klara och kategoriska förklaringarna av Engels (och Marx, som före tryckningen tog del av manuskriptet till detta verk), att det inte ens kan bli tal om att bevisa någonting med hjälp av triader eller att i framställningen av den verkliga processen smuggla in de "betingade länkarna" av dessa triader, skulle vara alldeles tillräcklig för att klargöra det absurda i att beskylla marxismen för hegelsk dialektik.

naturligtvis! Zjukovskij hade 1877 ingen moralisk rätt att kringgå frågan, men 1894 har hr Michajlovskij moralisk rätt att göra det! Måhända gäller det här att quod licet Jovi, non licet bovi²²?!

Här kan jag inte låta bli att tänka på en kuriös uppfattning av detta församhälleligande, som en gång framfördes i Otetjestvennyje Zapiski. I nr 7 av årgång 1883 publicerade tidskriften ett "Brev till redaktionen" från en viss hr Postoronnij, som precis på samma sätt som hr Michajlovskij ansåg Marx' framtids-"konstruktion" för tvivelaktig. "I det väsentliga", resonerar denne herre, "går arbetets samhällliga form under kapitalismens herravälde ut på att några hundra- eller tusental arbetare slipar, bultar, vrider, lägger på, lägger under, drar och utför en mängd andra operationer i samma lokal. Men den allmänna karaktären av denna ordning återges på ett förträffligt sätt genom ordspråket: 'Envar för sig, och gud för alla.' Vad har det att göra med arbetets samhällliga form?"

Här kan man genast se, att mannen fattat vad frågan gäller! "Den samhällliga arbetsformen" "reducerar sig" till "arbete i samma lokal"!! Och efter sådana primitiva tankegångar i en tidskrift som dock tillhör de bästa i Ryssland, vill man försäkra oss att den teoretiska delen av Kapitalet allmänt erkänts av vetenskapen. Ja, då den "allmänt erkända vetenskapen" var ur stånd att presentera ens de ringaste allvarliga invändningar mot Kapitalet, så började den buga och bocka för detta arbete, men fortsatte samtidigt att uppvisa den mest elementära okunnighet och upprepa skolekonomins gamla plattheter. Vi ser oss nödsakade att dröja litet vid denna fråga för att visa hr Michajlovskij vad som är det väsentliga i saken, vilket han, sin gamla vana trogen, fullständigt kringgått.

Arbetets församhälleligande genom den kapitalistiska produktionen består alls inte i att människor arbetar i samma lokal (det är endast en liten del av processen) utan i att kapitalets koncentration åtföljs av en specialisering av det samhällliga arbetet, en minskning av kapitalisternas antal i varje given industrigren och en ökning av antalet specialbranscher inom industrin; det består i att många splittrade produktionsprocesser smälter samman till en enda samhällelig produktionsprocess. Om exempelvis småproducenterna under handvävstolarnas epok själva spann garnet och av detta vävde tyg, så hade vi att göra med några få industrigrenar (spinneri och väveri smälte samman). Men då produktionen församhälleligas genom kapitalismen, ökar antalet specialbranscher inom industrin: bomullen spinns och vävs särskilt; denna specialisering och koncentration av produktionen ger å sin sida upphov till nya grenar: maskintillverkning, stenkolsutvinning osv. Inom varje industrigren, som nu starkare specialiserats, blir antalet kapitalister allt mindre. Det betyder att det sociala sambandet mellan producenterna alltmera befästs, att producenterna sammansluts till ett helt. Var och en av de splittrade småproducenterna utförde samtidigt flera operationer och var därför relativt oberoende av varandra: när exempelvis en hemslöjdsidkare själv sådde lin, själv spann och vävde, så var han så gott som oberoende av de andra. Det var denna (och endast denna) regim av små, splittrade varuproducenter, som rättfärdigade ordspråket "Envar för sig, och gud för alla", dvs marknadsfluktuationernas anarki. Helt annorlunda förhåller det sig, då kapitalismen lett fram till arbetets församhälleligande. Den fabrikant, som tillverkar tyg, är beroende av bomullsfabrikanten; denne är beroende av kapitalisten som bedriver bomullsodling, av den som äger maskinfabriken, stenkolsgruvorna osv. Resultatet är att ingen kapitalist kan klara sig utan de andra. Det är klart att ordspråket "Envar för sig" inte alls kan tillämpas på en sådan regim: här arbetar redan en för alla och alla för en (och för gud finns det inte längre i någon plats, vare sig i form av en överjordisk fantasigestalt eller en jordisk "gyllene kalv"). Regimens natur ändras fullständigt. Om arbetet under de små, splittrade företagens regim inställdes i något av dessa, så återverkade det endast på ett litet antal av

²² Det som är tillåtet för Jupiter, är inte tillåtet för oxen – Red

samhällets medlemmar, det åstadkom ingen allmän störning och tilldrog sig därför ingen allmän uppmärksamhet och gav inte anledning till något ingripande från samhällets sida. Men om arbetet inställts i ett stort företag, som tillhör en starkt specialiserad industrigren och därför arbetar så gott. som för hela samhället och som självt i sin tur är beroende av hela samhället (jag tar för enkelhetens skull ett fall, där församhälleligandet redan nått sin kulminationspunkt), så måste arbetet stanna också i alla övriga företag i samhället, därför att de endast kan erhålla de nödvändiga produkterna från detta företag och kan avsätta alla sina varor endast om dess varor är för handen. Så sammansmälter alla produktionsprocesser till en enda samhällelig produktionsprocess; men samtidigt leds varje produktion av en enskild kapitalist, är beroende av hans godtycke och överlämnar till honom de samhälleliga: produkterna som hans privategendom. Är det då inte klart att produktionsformen råkar i oförsonlig motsättning till formen för tillägnandet? Är det inte uppenbart att den senare ofrånkomligen måste anpassas till den förra och också bli samhällelig, dvs socialistisk? Men den spirituelle filistern i Otetjestvennyje Zapiski reducerar det hela till arbete i samma lokal.. Det är verkligen att hoppa i galen tunna! (Jag har endast skildrat den materiella processen, endast förändringen av produktionsförhållandena, utan att beröra den sociala sidan av processen, arbetarnas enande, sammanslutning och organisering, eftersom detta är en avledd och underordnad företeelse.)

Orsaken till att man måste förklara så elementära saker för ”demokraterna” i Ryssland är att de till den grad upp över öronen sjunkit ned i kälkborgerliga tankegångar, att de är absolut ur stånd att föreställa sig några andra förhållanden än de kälkborgerliga.

Låt oss emellertid återvända till hr Michajlovskij. Vilka invändningar gjorde han mot de fakta och resonemang, på vilka Marx baserade slutsatsen om den socialistiska samhällsordningens oundviklighet i kraft av kapitalismens egna utvecklingslagar? Påvisade han att det i verkligheten – då den samhälleliga hushållningen är organiserad som varuhushållning – inte försiggår en växande specialisering av den samhälleliga arbetsprocessen, ingen koncentration av kapitalet och företagen, inget församhälleligande av hela arbetsprocessen? Nej, han anförde inte ett enda argument för att vederlägga dessa fakta. Rubbade han den tesen att det kapitalistiska samhället utmärks av en anarki, som är oförenlig med arbetets församhälleligande? Om det sade han ingenting. Bevisade han att föreningen av arbetsprocessen hos alla kapitalister till en enda samhällelig arbetsprocess är förenlig med privategendomen? Att en annan utväg ur denna motsägelse än den Marx anvisat är möjlig och tänkbar? Nej, om det sade han inte ett ord.

På vad stöder sig då hans kritik? På förfalskningar och förvrängningar och på ett ordsvall, som inte är någonting annat än fraser och klingklang.

Hur skall man i verkligheten annorlunda beteckna sådana metoder, då en kritiker – sedan han först pratat en massa nonsens om historiens tre-stadie-förlopp – med allvarlig i min frågar Marx: ”Och vad kommer sedan?”, dvs hur kommer historien att gå vidare, sedan den uppnått det slutstadium av processen, som han skildrat. Observera att Marx ända från första början av sin litterära och revolutionära verksamhet med största bestämdhet ställde det kravet på en sociologisk teori, att den exakt måste återge den verkliga processen – och ingenting annat (jämför exempelvis Kommunistiska manifestet om kriteriet på kommunisternas teori). I Kapitalet iakttog han strikt detta krav: han ställde som sin uppgift att ge en vetenskaplig analys av den kapitalistiska samhällsformationen – och där satte han punkt, sedan han bevisat att den utveckling av denna organisation, som faktiskt försiggår inför våra ögon, har den och den tendensen, att denna organisation oundvikligt måste gå under och omvandlas till en annan, en högre organisation. Men hr Michajlovskij, som kringgått allt det väsentliga i Marx' doktrin, kommer med sin ärkedumma fråga: ”Och vad kommer sedan?” Och så tillägger han djupsinnigt: ”Jag måste öppet tillstå, att jag inte riktigt klart kan föreställa mig hur Engels' svar skulle lyda.” I gengäld måste vi, hr

Michajlovskij, öppet tillstå att vi har en alldeles klar föreställning om andan och metoderna i en sådan ”kritik”!

Eller också följande argument: ”Under medeltiden var den marxiska individuella, på personligt arbete baserade egendomen varken den enda eller den övervägande faktorn ens på de ekonomiska förhållandenas område. Vid sidan härav fanns mycket annat, till vilket emellertid den dialektiska metoden i Marx' tolkning [men inte i hr Michajlovskijs förvrängning?] inte inbjuder att återkomma ... Det är uppenbart att alla dessa schema inte erbjuder någon bild av den historiska verkligheten eller ens av dess proportioner, utan endast tjänar till att tillfredsställa det mänskliga förståndets böjelse att tänka sig varje föremål i dess förgångna, nuvarande och framtida tillstånd.” Till och med era förvrängningsmetoder, hr Michajlovskij, är äckligt stereotypa! Först smugglar han in i Marx' schema, som endast gör anspråk på att ha formulerat den verkliga processen av kapitalismens utveckling²³ och ingenting annat, avsikten att bevisa allt medelst triader, sedan konstaterar han att Marx' schema inte motsvarar den plan, som hr Michajlovskij påtvungit det (det tredje stadiet återställer endast en sida hos det första stadiet och förbiser alla de övriga), för att sedan på det mest ogenerade sätt dra slutsatsen att ”schemat uppenbart inte erbjuder någon bild av den historiska verkligheten”!

Kan man tänka sig en seriös polemik mot en person, som (för att använda ett uttryck av Engels om Dühring) är fullständigt ur stånd att ens undantagsvis citera riktigt? Kan man göra någon invändning, då en person försäkrar publiken att schemat ”uppenbart” inte motsvarar verkligheten, utan att ens ha gjort ett försök att påvisa en enda oriktighet i det?

I stället för att kritisera det verkliga innehållet i de marxistiska åskådningarna, vässar hr Michajlovskij sitt skarpsinne på kategorierna det förgångna, nutiden och framtiden. I sin polemik mot hr Dührings ”eviga sanningar” säger Engels exempelvis: ”Vilken moral predikas för ögonblicket för oss?” Där har vi först och främst den kristlig-feodala moralen, därtill kommer den modernt borgerliga och vid sidan av denna återigen den proletära framtidsmoralen. Man kan alltså säga att forntid, nutid och framtid levererar tre stora grupper av samtidigt och vid sidan av varandra gällande moralteorier. I samband härmed gör hr Michajlovskij följande uttalande: ”Det synes mig att alla de tre delningarna av historien i perioder just baserar sig på kategorierna det förgångna, nutiden och framtiden.” Vilket djupsinne! Vem vet då inte att varje social företeelse, betraktad i sin utvecklingsprocess, alltid innehåller rester av det förgångna, grundvalarna av nutiden och groddar till framtiden? Men skulle det väl ha fallit Engels in att påstå att moralens historia (han talade ju dock endast om ”nutiden”) inskränkte sig till de tre nämnda momenten, att inte den feodala moralen exempelvis föregicks av slaverimoralen och denna av det kommunistiska ursamhällets moral? I stället för att seriöst kritisera Engels' försök att med hjälp av en materialistisk förklaring analysera de nutida strömningarna bland moralidéerna serverar oss hr Michajlovskij absolut intetsägande fraser!

Med anledning av de metoder hr Michajlovskij använder i sin ”kritik”, som han inledde med förklaringen att han inte visste i vilket verk den materialistiska historieuppfattningen framlagts, skulle det kanhända vara på sin plats att erinra om att det fanns en tid, då författaren kände till ett av dessa verk och förstod att värdesätta det riktigare. År 1877 yttrade hr Michajlovskij följande om Kapitalet: ”Om man befriar Kapitalet från den hegelska dialektikens tunga, klumpiga och överflödiga lock [Besynnerligt! Varför var ”den hegelska dialektiken” 1877 ”överflödigt” medan vi 1894 får höra att materialismen

²³ Därför har ju också de andra dragen av medeltidens ekonomiska system utelämnats, emedan de tillhörde den feodala samhällsformationen, medan Marx endast undersöker den *kapitalistiska*. I sin rena form började kapitalismens utvecklingsprocess faktiskt – t ex i England – med regimen av små, splittrade varuproducenter och deras individuella arbetsegendom.

stöder sig på ”den dialektiska processens obestriddighet?”], så finner man i detta verk, vid sidan av dess andra företrädaren, ett utomordentligt väl bearbetat material för lösningen av den allmänna frågan om formernas förhållande till de materiella betingelserna för deras existens och en förträfflig formulering av denna fråga för ett bestämt område.” ”Formernas förhållande till de materiella betingelserna för deras existens” – det är ju just den fråga om växelförhållandet mellan samhällslivets olika sidor, om överbyggnaden av ideologiska samhälleliga förhållanden över de materiella, den fråga, vars bestämda lösning den materialistiska doktrinen just är. Låt oss gå vidare.

”Noga taget är *hela Kapitalet* [min kursiv] ägnat utforskningen av frågan hur en samhällelig form, sedan den en gång uppstått, utvecklas, stärker sina typiska drag, lägger under sig och assimilerar upptäckter, uppfinningar, förbättringar i produktionssättet, nya marknader och vetenskapen själv och tvingar dem att arbeta för sig, och hur den ifrågavarande formen slutligen inte längre kan uthärda fortsatta förändringar i de materiella betingelserna.”

En förvånande sak! År 1877 var ”hela Kapitalet” ägnat den materialistiska utforskningen av den givna samhällsformen (vari består då materialismen, om inte i att den förklarar samhällsformerna på grundval av de materiella betingelserna?), men år 1894 heter det plötsligt att man inte ens vet var, i vilket verk en framställning av denna materialism bör sökas!

År 1877 innehöll *Kapitalet* en ”undersökning” av hur det kommer sig att ”den ifrågavarande formen [dvs den kapitalistiska formen, inte sant?] inte kan uthärda fortsatta förändringar i de materiella betingelserna” (observera detta) – år 1894 däremot visar det sig att det överhuvudtaget inte var fråga om någon undersökning, utan att övertygelsen om att den kapitalistiska formen inte kan uthärda en fortsatt utveckling av produktivkrafterna ”uteslutande baserar sig på slutleden i den hegelska triaden”! År 1877 skrev hr Michajlovskij att ”analysen av den ifrågavarande samhällsformens förhållande till sina materiella existensbetingelser *för alltid* [min kursiv] kommer att förbli ett minnesmärke över författarens logiska kraft och utomordentliga lärdom” – år 1894 däremot förklarar han att materialismens doktrin aldrig och ingenstades blivit vetenskapligt prövad och motiverad!

En förvånande sak! Vad betyder då egentligen detta? Vad är det som hänt?

Det har hänt två saker: för det första har den *ryska* bondesocialismen från 70-talet, som ”fnös” åt friheten för dess borgerlighets skull, som bekämpade ”de klartänkta liberalerna”, vilka av alla krafter försökte skyla över antagonismen i det ryska livet, och som drömde om en bonderevolution, fullständigt råkat i förfall och har alstrat den banala kälkborgerliga liberalism, som i bondehushållningens progressiva tendenser ser ”uppmuntrande intryck” och därvid glömmer att dessa tendenser åtföljs (och betingas) av en masseexpropriation av bönderna. För det andra gick hr Michajlovskij år 1877 så helt upp i sin uppgift att försvara ”sangvinikern” (dvs den revolutionäre socialisten) Marx mot de liberala kritikerna, att han inte observerade att Marx' metod är oförenlig med hans egen metod. Men nu har han fått klart för sig den oförsonliga motsättningen mellan den dialektiska materialismen och den subjektiva sociologin – Engels' artiklar och böcker och likaså de ryska socialdemokraterna (hos Plechanov finner man flera gånger mycket träffande anmärkningar, adresserade till hr Michajlovskij) har klargjort det för honom – men i stället för att på allvar ta itu med att revidera frågan får hr Michajlovskij helt enkelt ett anfall av koller. I stället för att välkomna Marx (såsom han gjorde 1872 och 1877), gläfsar han nu på honom under skyddet av lovsånger av tvivelaktig kvalitet och sprutar etter och galla mot de ryska marxisterna, som inte vill nöja sig med att ”skydda den ekonomiskt svagaste”, med att ordna varulager och förbättringar på landsbygden, och museer och arteller för hemslöjdsidkarna, och

liknande välmenande kälkborgerliga framsteg, utan vill förbli ”sangviniker”, anhängare av den sociala revolutionen och vill skola, leda och organisera de verkligt revolutionära elementen i samhället.

Efter denna lilla utflykt i en långt förgången tid kan vi väl avsluta analysen av hr Michajlovskijs ”kritik” av Marx' teori. Låt oss nu försöka dra slutsumman och göra en resumé av kritikerns ”argument”.

Den doktrin, som han föresatte sig att riva ned, baserar sig för det första på den materialistiska historieuppfattningen och för det andra på den dialektiska metoden.

Vad den förra beträffar, så förklarar kritikern allra först att han inte vet i vilket verk materialismen framlagts. Då han inte fann denna framställning någonstans, företog han sig att själv dikta upp vad materialismen är. För att ge ett begrepp om denna materialisms överdrivna anspråk diktade han en historia om att materialisterna gör anspråk på att ha gett förklaringen till mänsklighetens hela förflutna, dess nutid och framtid. Men då det sedan, efter en jämförelse med marxisternas verkliga förklaring, visade sig att de anser att endast en samhällsformation fått sin förklaring, så kom kritikern med påståendet att materialisterna tränger ihop materialismens verkningsfält och därmed vederlägger sig själva. För att ge ett begrepp om de metoder, enligt vilka materialismen utarbetats, diktade han historien, att materialisterna själva erkänt att de inte hade tillräckliga kunskaper för en sådan uppgift som att utarbeta den vetenskapliga socialismen, ehuru Marx och Engels (åren 1845-1846) endast talade om att de inte hade tillräckliga kunskaper om den ekonomiska historien i allmänhet och ehuru de aldrig publicerade detta verk, som visade deras bristande kunskaper. Efter sådana preludier serverade han oss nu kritiken: Kapitalet avfärdade han med hänvisningen att boken endast befattade sig med en enda period, medan kritikern behövde alla perioder, och vidare med påståendet att Kapitalet inte motiverade den ekonomiska materialismen utan endast berörde den – alltsammans argument, som uppenbarligen var så vägande och så seriösa, att man varit tvungen erkänna, att materialismen aldrig blivit vetenskapligt motiverad. Sedan anfördes mot materialismen det faktum att en man, som stod fullständigt främmande för denna doktrin, som studerat de förhistoriska tiderna i ett helt annat land, kommit till samma materialistiska slutsatser. För att dessutom visa att barnalstringen fullständigt oriktigt förknippats med materialismen, att detta inte är något annat än ordklyveri, började kritikern bevisa att de ekonomiska förhållandena utgör en överbyggnad över köns- och familjeförhållandena. De hänvisningar, som den seriöse kritikern härvid meddelade materialisterna till deras upplysning, berikade oss med den djupa sanningen, att arvsinstitutionen är omöjlig utan barnalstring, att en komplicerad psykologi ”ansluter” sig till produkterna av denna barnalstring och att barnen uppfostras i sina fäders anda. I förbifarten fick vi också veta att de nationella banden är en fortsättning och en sammanfattning av släktbanden. Under sina fortsatta teoretiska undersökningar av materialismen anmärkte kritikern att innehållet i många av marxisternas argument består i att massornas förtryck och utsugning under den borgerliga regimen är ”nödvändiga” och att denna regim ”nödvändigt” måste omvandlas till en socialistisk regim. Och här dröjde han inte med att förklara att nödvändigheten är en alltför allmän parentes (såvida man inte säger 'vad människorna egentligen anser för nödvändigt) och att marxisterna därför är mystiker och metafysiker. Vidare förklarade kritikern att Marx' polemik mot idealisterna var ”ensidig”, utan att dock säga ett ord om i vilket förhållande dessa idealisters idéer står till den subjektiva metoden och i vilket förhållande Marx' dialektiska materialism står till dessa idéer.

Vad beträffar marxismens andra grundpelare, den dialektiska metoden, så behövdes det bara en stöt av den tappre kritikern för att kasta den till marken. Denna stöt var mycket välriktad: under obeskrivliga ansträngningar strävade och slet kritikern för att vederlägga påståendet att man kunde bevisa någonting med triader, samtidigt som han förteg att den

dialektiska metoden inte alls består i triader, att den just består i att idealismens och subjektivismens metoder i sociologin förkastas. En annan stöt riktades speciellt mot Marx: med hjälp av den bålde hr Dühring tillskrev kritikern Marx den otroliga absurditeten att genom triader vilja bevisa nödvändigheten av kapitalismens undergång – varpå han triumferande drog i fält mot denna absurditet.

Det är hjältesagan om ”vår kände sociologs” glänsande ”segrar”! Så ”lärorik” (Burenin) anblicken av dessa segrar är, inte sant!

Man kan inte låta bli att här beröra ytterligare en omständighet, som inte direkt sammanhänger med kritiken av Marx' doktrin, men som är ytterst karakteristisk då det gäller att förstå kritikerns ideal och hans uppfattning av verkligheten. Det är hans inställning till arbetarrörelsen i väst.

Vi anförde tidigare hr Michajlovskijs uttalande att materialismen inte hävdade sig i ”vetenskapen” (måhända i de tyska ”folkvännernas” vetenskap?), men denna materialism, resonerar hr Michajlovskij, ”sprider sig faktiskt mycket snabbt inom arbetarklassen”. Hur förklarar nu hr Michajlovskij detta faktum? ”Vad den framgång beträffar”, säger han, ”som den ekonomiska materialismen åtnjuter så att säga på bredden, dess spridning i en icke kritiskt prövad form, så ligger tyngdpunkten i denna framgång inte i vetenskapen, utan i en vardagspraxis, som fastställs genom framtidsperspektiven.” Vilken annan mening kan det väl ligga i denna klumpiga sats om en praxis, som ”fastställs” genom framtidsperspektiven, än att materialismen vinner spridning inte därför att den på ett riktigt sätt förklarar verkligheten, utan emedan den vänt ryggen åt denna verklighet och blickar mot perspektiven? Vidare heter det: ”Dessa perspektiv kräver av den tyska arbetarklassen, som tillägnar sig dem, och av dem som på det varmaste intresserar sig för dess öde, varken kunskaper eller ett kritiskt tankearbete. De kräver endast tro.” Med andra ord: materialismens och den vetenskapliga socialismens breda spridning beror på att denna doktrin lovar arbetarna en bättre framtid! Ändå behövs det ju bara den elementäraste kännedom om socialismens och arbetarrörelsens historia i väst för att inse hela det absurda och förljugna i denna förklaring. Envar vet att den vetenskapliga socialismen aldrig utmålade några egentliga framtidsperspektiv: den har inskränkt sig till att analysera den nuvarande borgerliga regimen och att utforska den kapitalistiska samhällsorganisationens utvecklingstendenser – och enbart till detta. Marx skrev redan 1843, och detta program har han troget följt: ”Vi säger inte till er: 'Sluta upp med att kämpa, hela din kamp är en dumhet', vi tillropar dig den sanna kampparollen. Vi endast visar er vad ni egentligen kämpar för, och medvetandet är en sak, som ni *måste* tillägna er, vare sig ni vill eller inte.” Alla vet att exempelvis Kapitalet, det grundläggande och förnämsta verket, som framlägger den vetenskapliga socialismen, ifråga om framtiden inskränker sig till alldeles allmänna antydningar och endast uppspårar de element, som redan finns, ur vilka det framtida systemet växer fram. Alla vet att de tidigare socialisterna gav ojämförligt mycket mera ifråga om framtidsperspektiven, att de i alla detaljer skildrade det framtida samhället, emedan de ville entusiasmera mänskligheten genom bilden av en samhällsordning, där människorna skulle klara sig utan kamp, där deras samhällsförhållanden inte skulle baseras på utsugning utan på de verkliga grundsatser för ett framåtskridande, som överensstämde med den mänskliga naturens betingelser. Men trots att dessa idéer propagerades av en hel falang av de mest talangfulla människor och de mest övertygade socialister, förblev dock deras teorier stående på sidan om livet och deras program på sidan om de politiska folkrörelserna ända till dess den maskinella storindustrin drog in arbetarproletariatets massor i det politiska livets strömvirvel och till dess man funnit den riktiga parollen för deras kamp. Denna paroll fann Marx, ”som inte var någon utopist, utan en sträng, understundom t o m torr vetenskapsman”, såsom hr Michajlovskij uttalade sig om honom i en för länge sedan förgången tid – år 1872 – och han fann den ingalunda genom några

perspektiv utan genom en vetenskaplig analys av den moderna borgerliga regimen, genom upptäckten av utsugningens *nödvändighet* under denna regim och genom utforskandet av lagarna för denna regims utveckling. Hr Michajlovskij kan naturligtvis försäkra Russkoje Bogatstvos läsare att det inte behövs vare sig kunskaper eller tankearbete för att tillägna sig denna analys, men vi har redan i hans eget fall sett (och kommer att ännu mera hos hans ekonomiske medarbetare få se) en sådan grov brist på förståelse för de genom denna analys fastställda elementära sanningarna, att en sådan förklaring självfallet endast kan utlösa ett leende. Det förblir ett obestriddigt faktum att arbetarrörelsen sprider sig och utvecklas just där och just i den mån, som den kapitalistiska maskinella storindustrin utvecklas, och att den socialistiska doktrinen vinner framgång just då den upphör att resonera om sociala betingelser, vilka motsvarar den mänskliga naturen, och tar itu med en materialistisk analys av de nuvarande samhällsförhållandena och med att klargöra den nuvarande utsuningsregimens nödvändighet.

Efter försöket att kringgå de verkliga orsakerna till materialismens framgång bland arbetarna genom en karakteristik av denna doktrins förhållande till "perspektiven", en karakteristik som direkt strider mot sanningen, börjar hr Michajlovskij nu att på det mest banala och kälkborgerliga sätt håna den västeuropeiska arbetarrörelsens idéer och taktik. Såsom vi sett, var han ur stånd att leverera ens ett enda argument mot Marx' bevis för det oundvikliga i att det kapitalistiska systemet till följd av arbetets församhälleligande skall omvandlas till ett socialistiskt. Likväl ironiserar han på det mest ogenerade sätt över att "proletärernas armé" förbereder kapitalisternas expropriation, "varefter varje klasskamp upphör och det blir frid på jorden och människorna får en god vilja". Han, hr Michajlovskij, känner avsevärt enklare och säkrare vägar till att förverkliga socialismen än denna: allt som behövs är att "folkvännerna" på ett mera ingående sätt påvisar de "klara och ofelbara" vägarna för "den önskade ekonomiska evolutionen" – och då kommer dessa folkvänner säkerligen att "bli kallade" att lösa "de praktiska ekonomiska problemen" (se hr Juzjakovs artikel "Frågor om Rysslands ekonomiska utveckling", nr 11 av Russkoje Bogatstvo). Men till dess ... till dess skall arbetarna vänta och förlita sig på "folkvännerna" och inte med "ogrundat självförtroende" på egen hand sätta igång kampen mot utsugarna. Besjälad av önskan att definitivt ge dödsstöten åt detta "ogrundade självförtroende", dundrar vår författare patetiskt mot "denna vetenskap, som nästan kan få rum i ett ficklexikon". Det är verkligen förskräckligt: vetenskap – och socialdemokratiska broschyrer, som kostar ett par styvror och kan stoppas i fickan!! Är det inte klart hur ogrundat de personers självförtroende är, vilka uppskattar vetenskapen endast i den mån som den lär de utsugna att gå till självständig kamp för sin frigörelse, lär dem att ta avstånd från alla "folkvänner", som skymmer undan klassantagonismen och vill ta hela saken på sina axlar, och vilka därför framställer denna vetenskap i billiga broschyrer, som chockerar filistrarna. Hur annorlunda det hela skulle vara, om arbetarna överlämnade sitt öde i "folkvännernas" händer! De skulle presentera dem en äkta universitets- och filister-vetenskap i många band, de skulle ingående bekanta dem med en samhällelig organisation, som motsvarar den mänskliga naturen, om bara ... arbetarna gick med på att vänta och inte själva med ett så ogrundat självförtroende började kampen!

Innan vi övergår till andra delen av hr Michajlovskijs "kritik", som nu inte längre är riktad mot Marx' teori i allmänhet utan mot de ryska socialdemokraterna i synnerhet, måste vi göra en liten utvikning. Saken är den att hr Michajlovskij – precis på samma sätt som han vid sin kritik av Marx inte bara underlät att exakt framställa dennes teori utan direkt förvrängde den – nu också på det mest skrupelfria sätt förvränger de ryska socialdemokraternas idéer. Här måste man återställa sanningen. Det kan bekvämast göras genom att konfrontera de tidigare ryska socialisternas idéer med socialdemokraternas idéer.

Framställningen av de förstnämnda tar jag från en artikel av hr Michajlovskij, publicerad i nr 6 av Russkaja Mysl, 1892, i vilken han också talade om marxismen (och – vilket man måste hålla honom räkning för – talade i städad ton, utan att beröra frågor som i den censurerade pressen endast kan behandlas på Burenins sätt, dvs utan att blanda ihop marxisterna med allt möjligt avskräde) och emot denna – eller om inte emot, så åtminstone parallellt med den – utlade sina egna åsikter. Jag vill naturligtvis inte alls förnära hr Michajlovskij genom att räkna honom till socialisterna, och inte heller vill jag förnära de ryska socialisterna genom att placera hr Michajlovskij på samma nivå som dem. Jag tror endast att *bevisföringen* i grund och botten är densamma såväl hos de förra som hos den senare och att skillnaden endast består i graden av fasthet, uppriktighet och konsekvens i övertygelsen.

I sin framställning av idéerna i Otetjestvennyje Zapiski skrev hr Michajlovskij: ”Till de sedliga och politiska idealen hänförde vi, att jorden tillhör jordbrukaren och arbetsverktygen producenten.” Utgångspunkten är som man ser högst välmenande och fylld av de bästa önsningar ... ”De medeltida arbetsformer²⁴, som ännu finns hos oss, är starkt rubbade, men vi har inte ansett det ändamålsenligt att till fromma för en eller annan doktrin, vare sig liberal eller ickeliberal, fullständigt göra slut på dem.”

Ett underligt resonemang! ”Arbetsformer” av vad slag det vara må kan ju rubbas endast till följd av att de ersätts av några andra former: emellertid finner vi hos vår författare inte ens ett försök (och skulle inte heller finna det hos någon av hans likatänkande) att analysera dessa nya former och förklara dem samt undersöka orsakerna till att dessa nya former tränger ut de gamla. Ännu besynnerligare är den senare hälften av tiraden: ”Vi har inte ansett det ändamålsenligt att till fromma för några doktriner göra slut på dessa former.” Vilka medel disponerar ”vi” (dvs socialisterna – se det ovan gjorda förbehållet) för att ”göra slut” på arbetsformer, dvs att omgestalta de bestående produktionsförhållandena mellan samhällsmedlemmarna? Är inte tanken att på grund av en doktrin omgestalta dessa förhållanden absurd? Hör vidare: ”Det är inte vår uppgift att till varje pris frambringa en ’egenartad’ civilisation ur det egna nationella skötet, och inte heller att i vår jord fullständigt omplantera den västliga civilisationen med alla de motsättningar, som söndersliter den: vi måste ta det goda överallt, där det kan tas, likgiltigt om det är eget eller främmande – det är inte någon principfråga utan en fråga om den praktiska lämpligheten. Det är ju dock så enkelt, klart och lättfattligt, att det inte är lönt att tala om det.” Och så enkelt det i själva verket är! ”Ta” det goda från alla håll – och saken är klar! Från de medeltida formerna ”tar” man att produktionsmedlen tillhör den arbetande, från de nya (dvs de kapitalistiska) formerna ”tar” man frihet, jämlikhet, bildning, kultur. Och vad är det att tala om! Här har ni hela den subjektiva metoden i sociologin som i ett nötskal: sociologin börjar med en utopi – att jorden tillhör den arbetande – och visar de betingelser, under vilka det önskade kan förverkligas: att ”ta” det som är gott både härifrån och därifrån. Denne filosof betraktar samhällsförhållandena rent metafysiskt, som ett enkelt mekaniskt aggregat av de ena eller andra institutionerna, som en enkel mekanisk sammanlänkning av de ena eller andra företeelserna. Han plockar ut en av dessa företeelser – jordbrukarens ägande av jorden i medeltida former – och tror att man kan passa in den i alla andra former, precis som man kan flytta över tegelstenar från en byggnad till en annan. Men det betyder att inte utforska de samhälleliga förhållandena, det är ju att stympa det material, som skall undersökas. Ty i verkligheten existerar inte jordbrukarens ägande av jorden skilt för sig och självständigt, såsom ni tänker er det. Det var endast en av länkarna i de då-

²⁴ ”Med medeltida arbetsformer”, förklarade författaren på ett annat ställe, ”bör man inte endast förstå byalagets ägande av jorden, hantverksindustrin och artellorganisationen. Allt detta är förvisso medeltida former, men till dem måste också räknas alla de former, där jorden eller Produktionsredskapen tillhör den arbetande.”

varande produktionsförhållandena, som bestod i att jorden var fördelad mellan de stora jordägarna, godsägarna, och att godsägarna tilldelade bönderna denna jord i syfte att utsuga dem, så att jorden var ett slags naturalön; den gav bonden de nödvändiga produkterna, för att han skulle kunna producera merprodukt åt godsägaren, den var den fond, som tillät bönderna att erlägga sina avgifter till godsägaren. Varför undersökte inte författaren detta system av produktionsförhållanden utan inskränkte sig till att plocka ut en enda företeelse och på så sätt låta den framstå i fullständigt falsk belysning? Emedan författaren inte förstår att behandla samhällsfrågor: han (jag upprepar att jag använder hr Michajlovskijs resonemang endast som ett exempel för att kritisera *hela* den ryska socialismen) uppställer inte ens som mål för sig att *förklara* de dåtida ”arbetsformerna”, att framställa dem som ett bestämt system av produktionsförhållanden, som en bestämd samhällsformation. Han är, för att använda ett uttryck av Marx, främmande för den dialektiska metoden, vilken kräver att samhället betraktas som en levande organism i dess funktion och utveckling

Eftersom författaren inte alls befattar sig med frågan om orsakerna till att de gamla arbetsformerna trängs undan av de nya, upprepar han i sitt resonemang om dessa nya former precis samma fel. Han nöjer sig med att konstatera att dessa former ”rubbar” jordbrukarens ägande av jorden, dvs allmännare sagt, de tar sig uttryck i att producenten skiljs från produktionsmedlen – och att utdöma detta, emedan det inte motsvarar idealet. Återigen är hans resonemang fullständigt absurt: han plockar ut en företeelse (förlusten av jorden) utan att ens försöka att framställa den som ett led i ett helt annat system av produktionsförhållanden, baserat på *varuhushållning*, som oundvikligt alstrar konkurrens mellan varuproducenterna, ojämlikhet, ruin för en del och berikning för andra. Den ena företeelsen, massornas ruin, noterade han, men den andra, minoritetens berikande, sköt han åt sidan och berövade sig därigenom möjligheten att förstå både den ena och den andra.

Dylika metoder kallar han dessutom att ”söka svar på livets frågor i deras med kött och blod klädda form” (Ruskoje Bogatstvo, nr 1, 1894), medan han alldeles omvänt – då han varken kan eller vill förklara verkligheten, öppet se den i ögonen – skamligt flydde från livets frågor med dess kamp mellan den besittande och den egendomslöse till de oskyldiga utopiernas rike; det kallar han att ”söka svar på livets frågor i den ideella frågeställningen av akut och komplicerad reell verklighet” (Ruskoje Bogatstvo, nr 1), medan han i själva verket inte ens gjort ett försök att analysera och förklara denna reella verklighet.

I stället för detta presenterade han oss en utopi, hopkonstruerad genom ett alldeles meningslöst utplockande av enskilda element från olika samhällsformationer – från den medeltida formationen tog han ett, från den ”nya” ett annat osv. Man förstår att en teori, som baserar sig på detta, oundvikligen måste stå fjärran från den verkliga samhällsliga evolutionen av den enkla orsaken, att våra utopister ju inte levde och verkade i samhällsförhållanden, som var sammansatta av härifrån och därifrån utplockade element, utan i sådana samhällsförhållanden, som bestämmer bondens förhållande till kulaken (den välsituerade bonden), hemarbetarens till uppköparen, arbetarens till fabrikanter, och som de absolut inte förstod. Deras försök och bemödanden att omgestalta dessa för dem obegripliga förhållanden i överensstämmelse med sina egna ideal var dömda att misslyckas.

Så stod, skisserad i högst allmänna drag, frågan om socialismen i Ryssland, då ”de ryska marxisterna framträdde”.

De började just med kritik av de tidigare socialisternas subjektiva metoder; de nöjde sig inte med att bara konstatera att utsugningen var ett faktum och med att utdöma den, utan de ville också *förklara* den. Då de såg att hela Rysslands historia efter reformen består i att massorna utarmas och att minoriteten berikas, då de iakttog den oerhörda expropriationen

av småproducenterna, som gick hand i hand med allmänt tekniskt framåtskridande, då de fastställde att dessa rakt motsatta tendenser uppstår och stärks där och i den mån som varuhushållningen utvecklas och stärks – så måste de dra den slutsatsen att de hade att göra med en borgerlig (kapitalistisk) organisation av den samhällsliga hushållningen, vilken *nödvändigtvis* leder till att massorna exproprieras och förtrycks. Deras praktiska program bestämdes redan direkt genom denna övertygelse: detta program var att sluta upp i proletariats kamp mot bourgeoisin, de egendomslösa klassernas kamp mot de besittande, den kamp som utgör huvudinnehållet i Rysslands ekonomiska verklighet, från den avlägsnaste by till den modernaste och mest fulländade fabrik. På vilket sätt skulle uppslutningen ske? Svaret anvisades återigen av verkligheten själv. Kapitalismen höjde de viktigaste industrigrenarna till den maskinella storindustrins nivå; sedan den på så sätt för-samhälleligt produktionen, skapade den de materiella betingelserna för en ny ordning samtidigt som den också skapade en ny social kraft: fabriksarbetarnas klass, städernas proletariat. Underkastad samma borgerliga utsugning – utsugning av Rysslands hela arbetande befolkning är till sitt ekonomiska väsen borgerlig – befinner sig denna klass likväl ifråga om sin befrielse i ett särskilt fördelaktigt läge: den är inte längre på något sätt förknippad med det gamla samhället, som helt och hållet baseras på utsugning; själva arbets- och levnadsförhållandena organiserar denna klass, tvingar den att tänka, ger den möjlighet att beträda den politiska kampens arena. Det var naturligt att socialdemokraterna riktade all sin uppmärksamhet och alla sina förhoppningar på denna klass, att de gjorde utvecklandet av dess klassmedvetande till sitt program, att de inriktade hela sin verksamhet på att hjälpa denna klass att resa sig till öppen politisk kamp mot den nuvarande regimen och att i denna kamp dra in hela det ryska proletariats.

Låt oss nu se hur hr Michajlovskij kämpar mot socialdemokraterna. Vilka invändningar gör han mot deras teoretiska åskådningar, mot deras politiska socialistiska verksamhet?

Marxisternas teoretiska åsikter framställs av kritikern på följande sätt:

”Sanningen består”, som det påstås enligt marxisternas egna ord, ”i att Ryssland till följd av den historiska nödvändighetens immanenta lagar kommer att utveckla sin egen kapitalistiska produktion med alla dess inre motsättningar och med att det lilla kapitalet uppslukas av det stora, medan den från jorden lösryckte bonden förvandlas till proletär, sammansluter sig, för-samhälleligt, varefter det hela är ordnat – till hela mänsklighetens lycka.”

Som man ser skiljer sig marxisterna således inte det ringaste från ”folkvännerna” ifråga om uppfattningen av verkligheten, utan endast ifråga om den föreställning de gör sig om framtiden: de befattar sig tydligen inte alls med nutiden utan endast med ”perspektiven”. Det kan inte råda något tvivel om att just detta är hr Michajlovskijs mening: marxisterna är, säger han, ”helt övertygade om att deras framtidsvisioner inte innehåller någonting utopiskt, utan att allt är vägt och mätt enligt den stränga vetenskapens föreskrifter”, och slutligen ännu klarare uttryckt: marxisterna ”tror och bekänner sig till det abstrakta historiska schemats orubblighet”.

Kort sagt: vi har här att göra med en av de banalaste och vulgäraste beskyllningarna mot marxisterna, vilken länge tjänat som käpphäst för alla dem, som inte kan komma med några sakliga invändningar mot marxisternas åskådningar. ”Marxisterna bekänner sig till det abstrakta historiska schemats orubblighet”!!

Det är ju ingenting annat än lögn och dikt!

Ingen enda marxist har någonsin eller någonstades argumenterat så, att det ”måste finnas” kapitalism i Ryssland, ”därför att” det fanns kapitalism i länderna i väst osv. Ingen enda

marxist har någonsin betraktat Marx' teori som något slags allmänt och bindande filosofisk-historiskt schema, såsom någonting mera än förklaringen till en bestämd ekonomisk samhällsformation. Endast den subjektive filosofen hr Michajlovskij har lyckats till den grad missförstå Marx, att han trodde sig hos honom finna en allmän filosofisk teori, på vilket han också av Marx erhöll den absolut bestämda förklaringen att han knackade på fel dörr. Ingen enda marxist har någonsin baserat sina socialdemokratiska åsikter på någonting annat än på teorins överensstämmelse med verkligheten och med de givna, dvs de ryska samhällsekonomiska förhållandenas historia. Någon annan motivering kunde inte heller ges, därför att "marxismens" grundare, Marx själv, fullständigt klart och bestämt uttalat detta krav på teorin och gjort det till en hörnsten i hela sin lära.

Hr Michajlovskij kan naturligtvis så mycket han vill vederlägga dessa förklaringar med den invändningen att han "med egna öron" hört förkunnelsen om ett abstrakt historiskt schema. Men vad har vi socialdemokrater, eller vem det vara må, att göra med den saken att hr Michajlovskij varit tvungen att höra allt möjligt dumt nonsens av dem han samtalat med? Bevisar inte detta bara en sak, nämligen att han är synnerligen lycklig vid valet av sällskap, och ingenting annat? Det är naturligtvis mycket möjligt att den förnumstige filosofens förnumstiga sällskap kallat sig marxister, socialdemokrater osv – men vem vet då inte att i våra dagar (som man för länge sedan observerat) tycker varje skojare om att utge sig för att vara "röd"?²⁵ Om hr Michajlovskij nu är så skarpsynt att han inte kan skilja dylika "utklädda" personer från marxisterna eller om han till den grad djupsinnigt förstått Marx, att han inte lagt märke till detta av Marx så eftertryckligt betonade kriterium för hela hans doktrin (formuleringen: "det som försiggår inför våra ögon") – så bevisar detta, återigen endast att hr Michajlovskij inte är så värst intelligent och: ingenting vidare.

Då han drog igång en polemik i pressen mot socialdemokraterna, borde han i varje fall ha tagit sikte på den grupp av socialister, som redan länge och dessutom ensamma bär detta namn så att man inte skall kunna förväxla dem med andra, och som har sina egna litterära representanter: Plechanov och hans krets. Om han hade gjort så – och så skulle varje människa med den ringaste anständighetskänsla uppenbarligen ha handlat – och hänvänt sig exempelvis till den första socialdemokratiska skriften, Plechanovs bok *Våra meningsskiljaktigheter*, så skulle han där redan på de första sidorna finna följande kategoriska förklaring, som författaren gav i samtliga kretsmedlemmars namn:

"Vi vill under inga omständigheter söka stöd för vårt program i ett stort namns auktoritet" (dvs Marx' auktoritet). Förstår ni ryska, hr Michajlovskij? Förstår ni skillnaden mellan att förkunna abstrakta schema och att fullständigt avstå från Marx' auktoritet vid behandlingen av ryska frågor?

Förstår ni att ni handlade ohederligt, då ni utgav första bästa omdöme, med vilket ert sällskap lyckliggjorde er, för att vara marxistiskt, medan ni ignorerade den publicerade förklaring, som en framstående medlem av socialdemokratin avgett i hela gruppens namn?

I fortsättningen blir förklaringen ännu bestämdare:

"Jag upprepar", säger Plechanov, "att meningsskiljaktigheter vid bedömandet av den nuvarande verkligheten i Ryssland är möjliga mellan de mest konsekventa marxisterna"; vår doktrin är "det första försöket att tillämpa den ifrågavarande vetenskapliga teorin på analysen av de ytterst komplicerade och tilltrasslade samhällsförhållandena".

Det torde vara svårt att uttrycka sig tydligare: utan förbehåll lånar marxisterna från Marx' teori endast de värdefulla metoder, utan vilka det är omöjligt att klargöra

²⁵ Allt detta är skrivet under den förutsättningen att hr Michajlovskij verkligen hört abstrakta historiska schema förkunnas och att han inte ljugit ihop något. I varje fall anser jag det absolut nödvändigt att här göra förbehållet: som jag hört det, så återger jag det också.

samhällsförhållandena, och följaktligen anser de kriteriet för sin bedömning av dessa förhållanden ingalunda ligga i abstrakta schema och dylikt nonsens, utan i den omständigheten att denna bedömning är riktig och överensstämmer med verkligheten.

Eller tror ni kanske att författaren i själva verket menade någonting annat, då han avgav dessa förklaringar? Det är inte så. Den fråga, som han hade att besvara, lydde: "Måste Ryssland genomgå den kapitalistiska utvecklingsfasen?" Denna fråga var följaktligen inte alls marxistiskt formulerad utan formulerad enligt de subjektiva metoderna hos olika inhemska filosofer, vilka ser kriteriet för detta "måste" än i överhetens politik, än i "samhällets" verksamhet, än i idealet för ett samhälle, som "motsvarar den mänskliga naturen" och liknande gallimatias. Nu frågar man sig: hur skulle en man, som förkunnar abstrakta schema, svara på denna fråga? Uppenbarligen skulle han börja tala om den dialektiska processens obestridlighet, om den allmänfilosofiska betydelsen av Marx' teori, om oundvikligheten för varje land att genomgå fasen av ... osv, osv.

Hur svarade nu Plechanov?

På det enda sätt som en marxist kan svara.

Han lämnade fullständigt åsido frågan om "måste" såsom en fåfäng fråga, vilken endast kan intressera subjektivister, och talade hela tiden endast om de verkliga samhällsekonomiska förhållandena, om deras verkliga evolution. Därför gav han inte heller något direkt svar på den oriktigt formulerade frågan utan replikerade i stället så här: "Ryssland *har beträtt* den kapitalistiska vägen."

Men hr Michajlovskij orerar med kännarmin om förkunnelsen av ett abstrakt historiskt schema, om nödvändighetens immanenta lagar och dylikt otroligt svammel! Och det kallar han "polemik mot socialdemokraterna"!!

Om detta skall kallas en polemiker, så vägrar jag absolut att förstå vem som skall kallas en pratmakare?!

Till hr Michajlovskijs ovan anförda resonemang måste ytterligare anmärkas att han framställer socialdemokraternas åsikter som om de menade att "Ryssland *kommer att utveckla* sin egen kapitalistiska produktion". Enligt denne filosofers mening skulle Ryssland tydligen inte ha någon "egen" kapitalistisk produktion. Författaren delar uppenbart den åsikten, att den ryska kapitalismen inskränker sig till 1,5 miljoner arbetare. Vi kommer längre fram att återigen möta denna naiva idé hos våra "folkvänner vilka räknar hela den övriga utsugningen av det fria arbetet gud vet vart. "Ryssland *kommer att utveckla* sin egen kapitalistiska; produktion med alla dess inre motsättningar, medan den från jorden lösryckte bonden förvandlas till proletär." Ju längre in i skogen man kommer, desto större blir träden! Det finns således inga "inre motsättningar" i Ryssland? Eller, för att tala rent språk, det förekommer inte där att massorna utsugs av en handfull kapitalister; det förekommer inte där att den väldiga befolkningmajoriteten utarmas och att ett litet fåtal berikar sig? Bonden måste ännu ryckas lös från jorden? Vari består då hela Rysslands historia efter reformen, om inte i en ifråga om intensitet hittills exempellös masseappropriation av bönderna? Man måste ha stort mod för att offentligt kunna påstå sådana saker. Och hr Michajlovskij har detta mod: "Marx hade att göra med ett färdigt proletariat och en färdig kapitalism, men vi måste först skapa dem." Ryssland måste först skapa ett proletariat?! I Ryssland, det enda land, där man kan finna ett så tröstlöst elände bland massorna, en så fräck utsugning av de arbetande, att man (och med rätta) ifråga om de fattiga folkskiktens läge kan jämföra det med England, i Ryssland, där hungersnöden bland folkets miljonmassor är en permanent företeelse vid sidan av exempelvis en ständigt växande spannmålsexport – i Ryssland finns det inget proletariat!!

Jag tror att man för dessa klassiska ord borde resa ett minnesmärke över hr Michajlovskij

redan under hans livstid!²⁶

För övrigt skall vi längre fram få se att det är ”folkvännernas” ständiga och högst konsekventa taktik att fariseiskt blunda för de arbetandes outhärdliga läge i Ryssland och framställa det endast som om det ”rubbats”, så att det endast krävs ansträngningar av ”det kultiverade samhället” och av regeringen för att föra in allt på rätt väg. Dessa riddare tror att om de blundar för det faktum att den arbetande massans läge är dåligt inte därför att det ”rubbats”, utan för att denna massa på det skamlösaste sätt utplundras av en handfull utsugare, att om de i likhet med strutsen sticker huvudet i sanden för att inte se utsugarna – så kommer dessa att försvinna. Då socialdemokraterna säger dem att det är skamlig feighet att frukta för att se verkligheten i ögonen; då socialdemokraterna tar denna utsugning till utgångspunkt och säger att den enda möjliga förklaringen till densamma ligger i det ryska samhällets borgerliga organisation, som klyver folkets massa i proletariat och bourgeoisie, samt i klasskaraktären hos den ryska staten, som inte är någonting annat än ett organ för denna bourgeois herravälde, och att den enda utvägen därför ligger i proletariats klasskamp mot bourgeoisin – då höjer dessa ”folkvänner” ett ramaskri och säger att socialdemokraterna vill beröva folket jorden!! och vill förstöra vårt folks ekonomiska organisation!!

Vi kommer nu till det mest upprörande stället i hela denna, minst sagt, otillbörliga ”polemik”, nämligen till hr Michajlovskij ”kritik” (?) av socialdemokraternas politiska verksamhet. Var och en förstår att socialisternas och agitatorernas verksamhet bland arbetarna inte kan underkastas någon ärlig diskussion i vår legala press och att det enda som den respektabla censurerade pressen kan göra i detta avseende är att iaktta en ”taktfull tystnad”. Hr Michajlovskij har glömt denna högst elementära regel och han använder sig utan skrupler av sitt monopol på att tala till den läsande publiken för att smutskasta socialisterna.

Man skall emellertid också finna andra medel att bekämpa denne ogenerade kritiker än i legala publikationer!

”Såvitt jag förstår”, förklarar hr Michajlovskij naivt, ”kan de ryska marxisterna uppdelas i tre kategorier: iakttagande marxister (som observerar men inte tar någon del i processen), passiva marxister (som endast 'underlättar födslovåndorna'; dessa 'intresserar sig inte för folket på torvan utan uppmärksammar och sätter sitt hopp till dem, som redan skilts från produktionsmedlen') samt aktiva marxister [vilka öppet går in för landsbygdens fortsatta ruinerings].”

Vad är detta för något?! Det kan väl dock inte vara obekant för herr kritikern att de ryska marxisterna är socialister, som utgår från uppfattningen att verkligheten är ett kapitalistiskt samhälle och att det bara finns en utväg ur det: proletariats klasskamp mot bourgeoisin? Hur och på vilken grund blandar han ihop dem med en sådan orimlig banalitet? Vilken rätt (moralisk, naturligtvis) har han att utsträcka beteckningen marxister till personer, som uppenbart inte erkänner marxismens elementäraste och fundamentala satser, som aldrig och ingenstädes uppträtt som en särskild grupp, som aldrig och ingenstädes uppställt ett eget, särskilt program?

Hr Michajlovskij har lämnat en hel rad kryphål åt sig för att kunna rättfärdiga så härresande metoder.

²⁶ Förresten skulle hr Michajlovskij måhända också här försöka slingra sig undan med den invändningen att han alls inte ville säga att det överhuvudtaget inte finns något proletariat i Ryssland, utan endast att det inte finns något kapitalistiskt proletariat. Är det så? Varför sade ni inte det då. *Hela frågan* består ju just i om det ryska proletariatet är ett sådant proletariat, som är karakteristiskt för den borgerliga organisationen av den samhälleliga ekonomin eller för någon annan? Vem kan rå för att ni i två hela artiklar inte yttrade *ett ord* om denna enda viktiga och betydelsefulla fråga, utan föredrog att prata allt möjligt strunt och skämma ut er?

”Måhända”, vitsar han med en societetsnarrs nonchalans, ”är dessa inga verkliga marxister; men de betraktar sig och förklarar sig vara sådana.” När och var har de förklarat sig vara marxister? I de liberala och radikala salongerna i Petersburg? I privatbrev? Det är möjligt. Tala då med dem i era salonger och i er brevväxling! Men ni tar ju med det tryckta ordet och offentligt till orda mot personer, som aldrig och ingenstädes uppträtt offentligt (under marxismens fana). Och ni har till på köpet panna att förklara att ni polemiserar mot *socialdemokrater*, trots att ni vet att blott *en enda grupp* av socialister-revolutionärer bär detta namn, och att man inte får förväxla den med någon annan!²⁷

Hr Michajlovskij vänder och svänger sig som en ertappad gymnasist: ”Jag rår absolut inte för det”, försöker han övertyga läsaren, ”jag har hört det med egna öron och sett med egna ögon.” Utmärkt! Vi tror så gärna, att det inte finns några andra än dumbommar och skojare inom er synkrets, men vad har vi socialdemokrater med den saken att göra? Vem känner inte till att ”för närvarande, då” inte endast den socialistiska utan också varje i någon mån självständig och ärlig offentlig verksamhet utlöser politisk förföljelse, det på varje enskild person, som verkligen arbetar under ett eller annat baner – Narodnaja Voljas, marxismens eller t o m låt oss säga konstitutionalismens baner – kommer tiotals frasmakare, som med ett av dessa namn skyler över sin liberala feghet, och dessutom måhända några regelrätta skurkar, som sysslar med att ordna sina egna skumma affärer? Är det inte klart att det fordras den högsta grad av nedrig faddhet för att man skall kunna klandra en av dessa riktningar för att deras fana besmutsas (och dessutom inte offentligt utan i smyg) av allt slags patraske? Hela hr Michajlovskijs framställning är en enda kedja av förvanskningar, förvrängningar och förfalskningar. Vi såg tidigare att han fullständigt förvrängde de ”sanningar”, från vilka socialdemokraterna utgår, och framställde dem så som ingen marxist någonsin eller någonstädes framställt eller kunnat framställa dem. Om han skulle ha gett en framställning av socialdemokraternas verkliga uppfattning av den ryska verkligheten, så hade han inte kunnat undgå att se, att det finns bara ett sätt att ”handla i överensstämmelse” med dessa åsikter: att främja utvecklingen av proletariats klassmedvetande, att organisera och sammansluta det till politisk kamp mot den nuvarande regimen. För övrigt har han ännu ett knep i sin arsenal. Med minen hos en kränkt oskuld lyfter han fariseiskt blicken mot höjden och säger selsefullt: ”Det gläder mig mycket att höra detta: jag kan bara inte förstå, mot vad ni protesterar [så skriver han i nr 2 av Russkoje Bogatstvo]. Läs uppmärksamt mitt uttalande om de passiva marxisterna, så skall ni få se att jag säger: ur etisk synpunkt kan man inte göra någon invändning.”

Också detta är naturligtvis ingenting annat än ett idisslande av hans tidigare, ynkliga undanflykter.

Hur skulle ni beteckna en persons handlingssätt, om han förklarade att han kritiserade den socialrevolutionära narodismen (jag tar en sådan period, då ännu ingen annan framträtt) och framställde saken ungefär på följande sätt:

”Narodnikerna uppdelas, så vitt jag förstår, i tre kategorier: konsekventa narodniker, som helt accepterar bondens idéer och i full överensstämmelse med dennes önskningar gör

²⁷ Jag skall dröja vid åtminstone en *saklig* hänvisning som förekommer hos hr Michajlovskij. Var och en som läst hans artikel kommer att medge, att han räknar också hr Skvortsov (författaren till *Hungersnödens* ekonomiska orsaker) till ”marxisterna”. Ändå kallar sig denne herre själv inte marxist, och det behövs bara den allra elementäraste kännedom om socialdemokraternas skrifter för att se att han ur deras synpunkt sett är en högst banal borgare och ingenting annat. Vad är han för en marxist, då han inte förstår att den sociala miljö, för vilken han gör upp förslagen till sina progressiva åtgärder, är en borgerlig miljö och att därför alla ”kulturella förbättringar”, vilka verkligen kan iaktas t o m i bondehushållningen, innebär ett borgerligt framåtskridande, som innebär förbättring av minoritetens läge och proletarisering av massorna! Vad är han för en marxist, då han inte förstår att den stat, till vilken han vänder sig med sina förslag, är en klasstat, som endast kan stödja bourgeoisin och undertrycka proletariats!

husagan och hustruprygleriet till allmän regel och överhuvudtaget stöder regeringens skändliga påk- och knutpiskpolitik, vilken ju kallades folkpolitik; vidare fege narodniker, som inte intresserar sig för bondens mening och endast försöker att genom associationer o d i Ryssland inplanta en för detta land främmande revolutionär rörelse – mot vilken för övrigt ur etisk synpunkt ingen invändning kunde göras, ifall inte vägen vore så slipprig, att den fege narodniken lätt kan omvandlas till en konsekvent eller en djärv narodnik; och slutligen djärva narodniker, vilka i full omfattning försöker förverkliga den välsituerade bondens folkideal och därför slår sig ned på torvan för att leva som verkliga kulaker.” Varje anständig människa skulle naturligtvis beteckna detta som ett nedrigt och banalt hån. Om det till på köpet skulle vara så, att narodnikerna inte hade möjlighet att i samma press bemöta den som skriver så, om dessa narodnikers idéer endast illegalt kunde framläggas, så att många inte hade någon exakt uppfattning om dessa idéer och därför lätt kunde tro på allt vad de skulle få höra om narodniken – då skulle väl alla vara ense om att en sådan person vore en ...

Men kanske hr Michajlovskij själv ännu inte helt glömt bort det ord, som borde stå här.

Men nog sagt! Det finns många fler dylika insinuationer hos hr Michajlovskij, men jag vet ingen tröttsammare, otacksammare och lortigare sysselsättning än att rota i denna smuts, att fiska upp de här och där inströdda antydningarna, att jämföra dem och försöka finna åtminstone en enda seriös invändning.

Det räcker!

April 1894

Anmärkning av utgivarna

Läsaren finner i artikeltexten fotnoter, som hänvisar till en fortsatt undersökning av en del frågor, ehuru denna undersökning i själva verket saknas.

Orsaken är att föreliggande artikel endast utgör första delen av svaret på artiklarna om marxismen i Russkoje Bogatstvo. Till följd av ytterlig tidsbrist kunde denna artikel inte publiceras inom den beräknade tiden, men vi anser det inte möjligt att vänta längre – vi har i alla fall blivit fördröjda två månader. Det är orsaken till att vi beslutat att tills vidare publicera undersökningen av hr N Michajlovskijs ”kritik” utan att vänta till dess hela artikeln trycks.

Förutom föreliggande undersökning kommer läsaren att i andra och tredje delarna, som nu håller på att förberedas, finna en analys av de sociala och ekonomiska åsikterna hos andra tongivande medarbetare i Russkoje Bogatstvo, hrr S Juzjakov och S Krivenko, i samband med en essä om den ekonomiska situationen i Ryssland och ”socialdemokraternas idéer och taktik”, vilka följer härav.

Anmärkning till föreliggande upplaga

Föreliggande upplaga är exakt återgiven efter den första upplagan. Då utgivarna inte alls varit med om att utarbeta texten, har vi inte ansett oss ha rätt att företa några som helst ändringar i den och har endast inskränkt oss till att utge den. Det motiv, som föranledde oss att åta oss detta arbete, var övertygelsen om att föreliggande verk kommer att bidra till en viss stimulering av vår socialdemokratiska propaganda.

Eftersom vi anser att beredvillighet att ställa sig i denna propagandas tjänst måste vara en absolut följd av socialdemokratiska åsikter, uppmanar vi alla meningsfränder till den föreliggande broschyrens författare att på allt sätt (särskilt naturligtvis genom eftertryck) bidra till största möjliga spridning av detta verk, liksom också alla organ för den marxistiska propagandan överhuvudtaget. Innevarande tid är särskilt lämpad för en sådan medverkan. Russkoje Bogatstvos verksamhet antar en alltmer utmanande hållning mot oss.

I sin strävan att paralysera spridningen av de socialdemokratiska idéerna bland allmänheten har tidskriften gått så långt att den direkt beskyller oss för likgiltighet gentemot proletarietets intressen och för att vi skulle insistera på att massorna måste utarmas. Vi vågar dock tro, att tidskriften med sådana metoder endast skadar sig själv och banar väg för vår seger. Det får likväl inte glömmas att bakdantarna har alla materiella medel till den bredaste propaganda för sitt förtal. De har till sitt förfogande en tidskrift med en upplaga på flera tusen exemplar, de har läsesalar och bibliotek till sin disposition. Vi måste därför uppbjuda alla krafter för att visa våra fiender att inte ens de fördelar en privilegierad ställning erbjuder alltid är tillräckliga för att trygga insinuationernas framgång. Vi uttalar den fasta övertygelsen att dessa ansträngningar kommer att göra sig gällande.

Juli 1894

Del III

Låt oss till sist göra bekantskap med ytterligare en ”folkvän”, hr Krivenko, som också direkt drar i fält mot socialdemokraterna.

Vi skall emellertid inte analysera hans artiklar (”Om de kulturella enstöringarna” i nr 12, 1893 och ”Resebrev” i nr 1, 1894) på samma sätt som vi gjorde beträffande herrar Michajlovskij och Juzjakov. Då var det nödvändigt att företa en ingående analys av deras artiklar för att i det förra fallet få en klar föreställning om innehållet i deras invändningar mot materialismen och marxismen överhuvudtaget och i det senare fallet om deras politiska och ekonomiska teorier. För att få en fullständig föreställning om ”folkvännerna” måste vi nu lära känna deras taktik, deras praktiska förslag, deras politiska program. Detta program har de ingenstans framlagt direkt, med samma konsekvens och fullständighet som de teoretiska åsikterna. Jag är därför tvungen att ta detta program ur olika artiklar i tidskriften, vars medarbetare är så pass solidariska att de inte motsäger varandra. De ovannämnda artiklarna av hr Krivenko kommer jag att ge företräde framför de andra endast därför att de innehåller mera material och emedan deras författare är lika typisk för tidskriften som praktiker och politiker som hr Michajlovskij är det som sociolog och hr Juzjakov som ekonom.

Innan vi övergår till deras program, är det likväl absolut nödvändigt att dröja vid ytterligare en teoretisk punkt. Vi såg tidigare hur hr Juzjakov sökte avfärda saken med intetsägande fraser om ett folkarrende som stöder folkhushållningen etc, varmed han skyldes över sin bristande förståelse för våra lantbrukares ekonomi. Hemindustriföretagen berörde han inte utan nöjde sig med uppgifter om den stora fabriksindustrins tillväxt. Nu upprepar hr Krivenko alldeles liknande fraser om hemindustriföretagen. Han konstruerar en direkt motsättning mellan ”vår folkindustri”, dvs hemindustrin, och den kapitalistiska industrin (nr 12, s 180-181). ”Folkproduktionen” (sic!), säger han, ”uppstår i de flesta fall på ett naturligt sätt”, medan den kapitalistiska industrin ”mycket ofta skapas på ett konstlat sätt.” På ett annat ställe sätter han den ”lilla folkindustrin” i motsats till den ”stora kapitalistiska”. Om man frågar vari den förras säregenhet består, så får man bara veta, att den är en ”småindustri”²⁸ och att arbetsredskapen är förknippade med producenten (denna senare definition lånar jag från ovannämnda artikel av hr Michajlovskij). Men detta är ju inte på långt när bestämmande för dess ekonomiska organisation, och dessutom är det fullständigt oriktigt. Hr Krivenko säger exempelvis att ”den lilla folkindustrin än idag levererar en betydligt större del av bruttoproduktionen och sysselsätter mer arbetskraft än den kapitalistiska storindustrin”. Författaren syftar uppenbarligen på uppgifter om antalet

²⁸ Dessutom kan man endast få veta, att ”ur den kan en verklig [sic!] folkindustri utveckla sig”, säger hr Krivenko. ”Folkvännernas” vanliga metod är att komma med svulstiga och meningslösa fraser i stället för att ge en exakt och direkt karakteristik av verkligheten.

hemarbetare, vilket enligt en beräkning uppgår till 4 miljoner och enligt en annan till 7 miljoner. Men finns det då någon som inte vet att den i våra hemindustriföretag förhärskande hushållningsformen är storproduktionens hemarbetssystem, att massan av hemarbetarna intar en ingalunda självständig utan en fullständigt avhängig, underordnad ställning i produktionen, att de inte arbetar med eget material utan med material från uppköparen, som endast betalar lön till hemarbetaren? Uppgifter om denna forms dominans har ju anförts även i den legala litteraturen. Jag hänvisar exempelvis till det förträffliga arbetet av den kände statistikern S Charizomenov i Juriditjeskij Vestnik (1883, nr 11 och 12). Vid sammanställningen av de i litteraturen förekommande uppgifterna om våra hemindustriföretag i de centrala guvernementen, där de är starkast utvecklade, kom hr Charizomenov till slutsatsen, att storproduktionens hemarbetssystem, dvs en otvivelaktigt kapitalistisk form av industrin, obetingat överväger. ”Vid bestämmandet av den självständiga småindustrins ekonomiska roll”, säger han, ”kommer vi till följande slutsatser: i Moskvaguvernemet kommer 86,5 procent av hemindustrins årsomsättning från storproduktionens hemarbetssystem och endast 13,5 procent från den självständiga småindustrin. I distrikten Alexandrov och Pokrov i Vladimirguvernemet svarar storproduktionens och manufakturens hemarbetssystem för 90 procent av hemindustrins årsomsättning och den självständiga småindustrin för endast 4 procent.”

Dessa uppgifter har, såvitt det är oss bekant, ingen försökt att vederlägga, och de kan inte heller vederläggas. Men hur kan man då förbigå och förtiga dessa fakta, kalla en sådan industri för ”folkindustri” i motsats till den kapitalistiska industrin och tala om möjligheten av att den skall kunna utvecklas till en verklig industri?

Det kan bara finnas en förklaring till detta direkta ignorera av fakta: den allmänna tendensen hos ”folkvännerna”, liksom hos alla ryska liberaler, att sudda ut klassantagonismen och utsugningen av de arbetande i Ryssland och att framställa allt detta endast som ”defekter”. Förresten kan orsaken kanske dessutom vara en så djupgående kunskap i ämnet, som exempelvis hr Krivenko uppvisar, då han kallar ”knivtillverkningen i Pavlovo” en ”produktion av till hälften hantverksmässig karaktär”. Det är fenomenalt hur långt ”folkvännerna” går i förvanskning av fakta! Hur kan man här tala om hantverksmässig karaktär, då knivsmederna i Pavlovo arbetar för marknaden och inte på beställning? Kanske hr Krivenko också vill beteckna ett sådant system som hantverk, då en köpman beställer artiklar av hemarbetaren för att sedan sända dem till marknaden i Nizjnij-Novgorod? Det skulle vara alltför löjligt, men så borde det vara.

I verkligheten har knivtillverkningen (i jämförelse med de andra produktionsgrenarna i Pavlovo) allra minst bibehållit formen av småproduktion i hemmet med (skenbart) självständiga producenter. ”Tillverkningen av knivar för hushållet och hantverket”²⁹, säger N F Annenskij, ”närmar sig redan i betydande grad fabriksproduktionen eller rättare sagt manufakturproduktionen.” Av 396 med tillverkning av hushållsknivar sysselsatta hemarbetare i guvernementet Nizjnij-Novgorod arbetar endast 62 (16 procent) för marknaden, 273 (69 procent) för företagaren³⁰ och 61 (15 procent) som lönarbetare. Således är endast 1/6 av hemarbetarna inte direkt förslavade av en företagare. Vad beträffar den andra underavdelningen av knivtillverkningen – tillverkningen av fällknivar (pennknivar) – så intar den enligt samme författares ord ”en mellanställning mellan hushållsknivarna och låsen: största delen av hantverkarna arbetar redan för företagaren men vid sidan av dem finns det tämligen många självständiga hemarbetare, som arbetar för marknaden”.

I guvernementet Nizjnij-Novgorod arbetar sammanlagt 2 552 Hemarbetare med

²⁹ Den största näringsgrenen i Pavlovo. Den producerar artiklar för 900 000 rubel, medan det totala produktionsvärdet uppgår till 2 750 000 rubel.

³⁰ Dvs för köpmannen, som lämnar ut material till hemarbetarna och betalar dem vanlig lön för arbetet.

tillverkning av denna knivsort, och av dem arbetar 48 procent (1 236) för marknaden och 42 procent (1 058) för företagaren samt 10 procent (258) som lönarbetare. Också här befinner sig följaktligen de självständiga (?) hemarbetarna i minoritet. Förresten är de som arbetar för marknaden endast till skenet självständiga, i verkligheten är de inte mindre förslavade av uppköparnas *kapital*. Om vi tar uppgifterna om hemindustriföretagen i hela distriktet Gorbatov i guvernementet Nizjnij-Novgorod, där 21 983 personer, dvs **84,5 procent av alla som arbetar**³¹, är sysselsatta med hemindustri, så får vi följande bild (exakta uppgifter om hemindustriföretagens ekonomi föreligger endast för 10 808 arbetare från följande hemindustriföretag: metall- och läderbearbetning, sadelmakeri, filtberedning och hampspinneri): 35,6 procent av hemarbetarna arbetar för marknaden, 46,7 procent för företagare och 17,7 procent är lönarbetare. Sålunda ser vi att också här storproduktionens hemarbetssystem överväger, att sådana förhållanden dominerar, där arbetet förslavas genom kapitalet.

- En annan orsak till att "folkvännerna" så lättvindigt kringgår fakta av dylik art är att de i sin uppfattning av kapitalismen inte kommit utöver de alldagliga vulgära föreställningarna – kapitalisten är en rik och bildad företagare, som driver ett stort maskinellt företag – och att de inte vill veta något om det vetenskapliga innehållet i detta begrepp. I föregående kapitel såg vi att hr Juzjakov direkt daterar kapitalismens början från den maskinella industrin, medan den enkla Kooperationen och manufakturen inte existerar för honom. Det är ett utbrett misstag, som bland annat leder till att man ignorerar våra hemindustriföretags kapitalistiska organisation.

Det är givet att storproduktionens hemarbetssystem är en kapitalistisk form av industrin: alla dess kännetecken är här förhanden – varuhushållning på ett redan högt utvecklingsstadium, koncentration av produktionsmedlen i händerna på enskilda personer, expropriation av massan av arbetare, som inte har egna produktionsmedel och därför måste arbeta med andras produktionsmedel och som inte arbetar för sig själva utan för kapitalisten. Att döma av hemindustriföretagets organisation är det uppenbart ren kapitalism; dess sär egenhet i jämförelse med den maskinella storindustrin är dess tekniska efterblivenhet (vilken i huvudsak får sin förklaring genom den skamlöst låga arbetslönen) och likaså det faktum att arbetaren fortfarande har ett ynkligt litet jordbruk. Den senare omständigheten är särskilt förbryllande för "folkvännerna" vilka, såsom anstår äkta metafysiker, är vana vid att tänka i nakna och omedelbara motsatser: "Ja, ja – nej, nej, vad därutöver är, det är av ondo."

Om arbetarna är utan jord, så är det kapitalism; om de har jord, så är det ingen kapitalism. Med denna lugnande filosofi låter de sig nöja, lämnar fullständigt ur sikte hushållningens hela samhällliga organisation och glömmer det allmänt kända faktum att jordägandet inte alls skyddar dessa jordägare från ett liv på djurets nivå och från att på det skamlösaste sätt utplundras av andra, likadana jordägare – "bönder".

De tycks inte heller veta, att kapitalismen – medan den ännu befinner sig på en relativt låg utvecklingsnivå – ingenstädes varit i stånd att fullständigt skilja arbetaren från jorden. I fråga om Västeuropa har Marx fastställt den lagen, att först den maskinella storindustrin slutgiltigt exproprierar arbetaren. Man kan därför förstå att de gängse resonemangen om att det inte finns någon kapitalism hos oss, vilka motiveras med att "folket äger jord", är fullständigt meningslösa, därför att den enkla Kooperationens och manufakturens kapitalism aldrig och ingenstädes varit förknippad med den arbetandes fullständiga skiljande från jorden, men självfallet aldrig på grund av detta upphört att vara kapitalism.

³¹ De säregna ekonomerna i Ryssland, som mäter den ryska kapitalismen efter antalet fabriksarbetare (sic!), hänför ogenerat dessa arbetande och en oräknelig mängd liknande till den del av befolkningen, som är sysselsatt i jordbruket och inte lider av kapitalets förtryck utan av ett konstlat tryck på "folksystemet" (????!).

Vad den maskinella storindustrin i Ryssland beträffar – och denna form sprider sig snabbt till de största och viktigaste grenarna i vår industri – så har den också, trots alla specifika drag i vårt liv, samma egenskap som i hela det övriga kapitalistiska väst: den tolererar absolut inte längre att arbetaren fortfarande är bunden vid jorden. Detta faktum har bl a Dementiev påvisat med hjälp av exakta statistiska uppgifter, av vilka han (fullständigt oberoende av Marx) drog slutsatsen att den mekaniska produktionen är oupplösligt förknippad med den arbetandes fullständiga skiljande från jorden. Denna undersökning bevisade ännu en gång att Ryssland är ett kapitalistiskt land, att de arbetandes förbindelse med jorden här är så svag och trådsliten, de besittandes (penningägarens, uppköparens, den rike bondens, manufakturägarens osv) makt redan så fast grundad, att tekniken endast behöver ta ett enda steg till för att ”bonden” (?? som redan sedan mycket länge lever av att sälja sin arbetskraft) skall förvandlas till en ren arbetare.³² ”Folkvännernas” bristande förståelse för våra hemarbetsföretags ekonomiska organisation är ändå inte på långt när uttömd med detta. T o m deras föreställning om hemindustriföretag, som inte arbetar ”för företagaren”, är lika ytlig som deras föreställning om jordbrukaren (vilket vi redan tidigare sett). Det är för övrigt också fullt naturligt, då herrar, som tydligen endast vet att det finns produktionsmedel i världen, vilka ”kan” vara förknippade med de arbetande – vilket är mycket bra – men som också ”kan” vara skilda från dem – vilket är mycket illa – företar sig att resonera om den politiska ekonomins frågor. Med det kommer man inte långt.

Herr Krivenko resonerar om hemindustriföretag som blir kapitalistiska och om sådana som inte blir kapitalistiska (i vilka ”småproduktionen obehindrat kan existera”) och påvisar bland annat att de ”grundläggande utgifterna för produktionen” i en del produktionsgrenar är synnerligen obetydliga, varför småproduktionen där skulle vara möjlig. Som exempel anför han tegeltillverkningen, där utgifterna, enligt vad han påstår, kan utgöra femtondelen av tegelbrukens årliga driftsomsättning.

Då detta är så gott som den enda sakliga hänvisning författaren ger (det är, upprepar jag, den subjektiva sociologins mest karakteristiska drag att den fruktar för att direkt och exakt karakterisera och analysera verkligheten och hellre svingar sig upp till de ... kälkborgerliga ”idealens” sfär), så skall vi också ta upp densamma för att bevisa hur oriktiga ”folkvännernas” föreställningar om verkligheten är.

En skildring av tegeltillverkningen (tegeltillverkning av vit lera) finner vi i Moskva-zemstvots ekonomiska statistik (Samlad statistik, b VII, 1:a häftet, 2:a delen och följande). Denna hemindustri är huvudsakligen koncentrerad till tre socknar i Bogorodskojedistriktet, där det finns 233 tegelbruk med 1 402 arbetare (567 familjearbetare³³, dvs 41 procent, och 835 lönarbetare, dvs 59 procent) och med en total årsproduktion till ett värde av 357 000 rubel. Denna hemindustri uppstod för länge sedan men har särskilt utvecklats under de senaste 15 åren tack vare att anläggningen av en järnväg i betydande grad underlättat avsättningen. Innan järnvägen anlades, spelade den patriarkaliska produktionsformen huvudrollen, men nu ger den vika för utsugning av lönarbete. Denna industri är vad avsättningen beträffar inte heller fri från de små företagarnas beroende av de stora: till följd av ”brist på penningmedel” säljer de förstnämnda teglet till de sistnämnda på ort och ställe (delvis som ”råmaterial”, i obränd form) till oerhört låga priser.

Vi har likväl möjlighet att lära känna denna hemindustris organisation, förutom dess beroende, tack vare en till översikten fogad statistisk tabell över hemarbetare per gård, i vilken antalet arbetare och summan av årsproduktionen för varje företag angetts.

³² Storproduktionens hemarbetsystem är inte endast ett kapitalistiskt system utan rentav det värsta kapitalistiska systemet, som med den mest intensiva utsugning av de arbetande förenar den minsta möjligheten för arbetarna att kämpa för sin frigörelse.

³³ Med ”familjearbetare” i motsats till lönarbetare menas arbetande medlemmar av ägarens familj.

För att undersöka huruvida man på denna hemindustri kan tillämpa lagen att varuhushållning är kapitalistisk hushållning, dvs att den på ett visst utvecklingsstadium oundvikligt omvandlas till en sådan, måste vi jämföra företagen efter deras storlek: frågan gäller just det inbördes förhållandet mellan de små och de stora företagen efter deras roll i produktionen, efter utsugningen av lönarbetet. Vi tar arbetarantalet som grundval och delar hemarbetarnas företag i tre grupper: 1) företag med 1-5 arbetare (familjearbetare och lönarbetare tillsammans); 2) företag med 6-10 arbetare och 3) företag med mer än 10 arbetare.

Om vi undersöker företagens storlek, arbetarantalet och produktionssumman i varje grupp, så får vi följande siffror:

Grupper av hemarbetare enligt antalet arbetare	Antalet arbetare i genomsnitt per företag	Procent		Årsproduktion per arbetare	Procentuell fördelning			Absoluta siffror		
		Företag med lönarbetare	Lönarbetare		Företag	Arbetare	Produktions-summa	Antal företags ³⁴	Antal arbetare	Produktions-summa (rubel)
I. Med 1-5 arbetare	2	25	19	2	72	34	34	167/43	476/92	119 500
II. Med 6-10 arbetare	7,3	90	58	249	18	23	22	43/39	317/186	79 000
III. Med mer än 10 arbetare	26,4	100	91	260	10	43	44	23/23	609/557	158 500
Summa	6,0	45	59	254	100	100	100	233/105	1 402/835	357 000

Betrakta denna tabell och ni får en bild av hemindustrins borgerliga eller, vad som är det samma, kapitalistiska organisation: ju större företagen är, desto högre är arbetsproduktiviteten³⁵ (den mellersta gruppen bildar ett undantag), desto större är utsugningen av lönarbetet³⁶ och desto större produktionens koncentration.³⁷

Den tredje gruppen, vars ekonomi nästan helt och hållet baseras på lönarbete, omfattar 10 procent av det samlade antalet företag och 44 procent av den totala produktionssumman.

Denna koncentration av produktionsmedlen i en minoritets händer, förknippad med expropriation av majoriteten (lönarbetarna), ger oss förklaringen både till småproducenternas beroende av uppköparna (de stora industriägarna är just uppköpare) och till förtrycket av arbetet inom denna näringsgren. Vi ser följaktligen att orsaken till expropriationen och utsugningen av de arbetande ligger i själva produktionsförhållandena.

De ryska socialistiska narodnikerna hade som bekant en motsatt uppfattning; de ansåg att orsaken till förtrycket av arbetet i hemindustriföretagen inte låg i produktionsförhållandena (vilka påstods vara baserade på en princip som utesluter utsugning), utan utanför desamma – i politiken, nämligen i agrarpolitiken, betalningspolitiken osv. Nu frågar man sig: på vad grundade och grundar sig fortfarande denna mening, som håller sig kvar med segheten hos en fördom? Kan det vara så, att det rått en annan föreställning om produktionsförhållandena i hemindustriföretagen? Absolut inte. Denna mening håller sig kvar endast på grund av att det inte gjorts ens det ringaste försök att *exakt och bestämt karakterisera de givna, verkliga formerna för den ekonomiska organisationen*; den håller sig kvar endast på grund

³⁴ Nämnaren anger antalet företag med lönarbetare och antalet lönarbetare. Detsamma gäller för nästa tabell.

³⁵ Årsproduktionen per arbetare är i första gruppen 251 rubel, i andra gruppen 249 rubel och i tredje gruppen 260 rubel.

³⁶ I första gruppen utgör företagen med lönarbetare 25 procent, i den andra 90 procent och i den tredje 100 procent; lönarbetarna utgör i samma grupper respektive 19, 58 och 91 procent.

³⁷ I första gruppen kommer 34 procent av produktionen på 72 procent av företagen; i den andra gruppen 22 procent på 18 procent; i den tredje gruppen 44 procent på 10 procent.

av att produktionsförhållandena inte avskiljs och inte underkastas en självständig analys. Den håller sig kort sagt kvar endast på grund av bristande förståelse för den enda vetenskapliga metoden för samhällsvetenskapen, nämligen den materialistiska metoden. Nu kan man också förstå tankegången hos våra gamla socialister. I fråga om hemindustriföretagen ser de orsaken till utsugningen i företeelser, som ligger *utanför* produktionsförhållandena; i fråga om storkapitalismen, sådan den existerar i fabrikerna och verkstäderna, kunde de inte undgå att se att orsaken till utsugningen *där* ligger just i produktionsförhållandena. Resultatet blev en oöverstiglig motsättning, en inkongruens, det var omöjligt att förstå varifrån denna storkapitalism kunde växa fram, när det inte fanns någonting kapitalistiskt i produktionsförhållandena i hemindustriföretagen (vilka ju inte heller undersöktes!). Den naturliga slutsatsen blir att man på grund av bristande förståelse för sambandet mellan hemindustrin och den kapitalistiska industrin sätter den förra såsom en "folkindustri" i motsättning till den senare såsom en "konstlad" industri. Så uppkommer idén om att kapitalismen står i motsättning till vårt "folksystem" – en idé, som vunnit så stark spridning och som nyligen i renoverad och förbättrad upplaga serverades den ryska publiken av hr Nikolaj-on. En sådan idé håller sig kvar endast på grund av tanklöshet, ehuru den är fenomenalt ologisk: om kapitalismen i fabrikerna och verkstäderna gör man sig en föreställning på basis av vad den verkligen är, men om hemindustrin på basis av vad den "kunde vara"; om den förra på grund av en analys av produktionsförhållandena, om den senare utan att ens göra ett försök att betrakta produktionsförhållandena för sig och genom att föra in saken på politikens område. Vi behöver bara gå till en analys av dessa produktionsförhållanden för att få, se att "folksystemet" uppvisar precis samma kapitalistiska produktionsförhållanden, om än i ett utvecklat, embryonalt tillstånd, att – om man avstår från den naiva fördomen att alla hemarbetare är likadana och noggrant fastställer skillnaden dem emellan – det genast skall visa sig att skillnaden mellan fabriken och verkstadens "kapitalist" och "hemarbetaren" ibland är mindre än mellan "hemarbetarna" inbördes, att *kapitalismen inte står i motsättning till "folksystemet", utan att den är dess direkta, närmaste och omedelbara fortsättning och utveckling.*

För övrigt kommer man kanske att finna det anförda exemplet olämpligt och säga att den procentuella delen av lönarbetarna i det anförda fallet överhuvudtaget är för hög.³⁸ Men saken är den att det här inte alls är de absoluta siffrorna som är viktiga, utan de *förhållanden* som de blottar – förhållanden, som till sitt väsen är borgerliga och inte upphör att vara borgerliga, vare sig deras borgerliga karaktär är starkt eller svagt utpräglad.

Om man så vill, skall jag ta ett annat exempel – avsiktligt valt emedan dess borgerliga karaktär är svagt utpräglad. Jag tar (ur hr Isajevs bok om hemindustrierna i Moskva-guvernemet) ett exempel från krukmakeriindustrin, som enligt hr professors ord är en "ren hemindustri". Denna industri kan naturligtvis tas som representant för böndernas små hemindustrier: tekniken är den mest primitiva, utrustningen är den mest obetydliga, produktionen består av artiklar för allmänt och nödvändigt bruk. Tack vare förteckningen över hemarbetare per gård med samma uppgifter som i föregående fall har vi nu möjlighet att undersöka den ekonomiska organisationen också i denna hemindustri, som utan tvivel är fullkomligt typisk för hela den väldiga massan av de ryska små hemindustrierna, "folk"-industrierna. Vi indelar hemarbetarna i grupper: I) företag med 1-3 arbetare (familje-arbetare och lönarbetare tillsammans); II) med 4-5 arbetare; III) företag med mer än 5 arbetare, och företar samma beräkningar:

³⁸ Det är knappast riktigt beträffande hemindustriföretagen i Moskva-guvernemet, men beträffande de mindre utvecklade hemindustrierna i det övriga Ryssland kan det möjligen stämma.

Grupper av hemarbetare enligt antalet arbetare	Antalet arbetare i genomsnitt per företag	Procent		Arbetsproduktion per arbetare	Procentuell fördelning			Absoluta siffror		
		Företag med Lönarbetare	Lönarbetare		Företag	Arbetare	Produktionssumma	Antal företags	Antal arbetare	Produktionssumma (rubel)
I. Med 1-3 arbetare	2,4	39	19	468	60	38	36	72/28	174/33	81 500
II. Med 4-6 arbetare	4,3	48	20	498	27	32	32	33/16	144/29	71 800
III. Med mer än 5 arbetare	8,4	100	65	533	13	30	32	16/16	134/87	71 500
Summa	3,7	49	33	497	100	100	100	121/60	452/149	224 800

Det uppenbart att *förhållandena* också i denna hemindustri – och sådana exempel skulle man kunna anföra hur många som helst – är borgerliga: vi ser samma upplösning på varuhushållningens grundval, nämligen en specifikt kapitalistisk upplösning, som leder till den utsugning av lönarbetet, som redan spelar huvudrollen i den översta gruppen, där en åttondel av företagen och 30 procent av arbetarna svarar för nästan en tredjedel av hela produktionen och där arbetsproduktiviteten är betydligt högre än den genomsnittliga. Enbart dessa produktionsförhållanden är tillräckliga för att förklara uppköparnas uppkomst och makt för oss. Vi ser hur en minoritet, som äger de största och räntablaster företagen och erhåller ”ren” inkomst av andras arbete (i den översta gruppen av krukmakarna finns det i genomsnitt 5,5 lönarbetare per företag), samlar ”besparingar”, medan majoriteten utarmas och inte ens de små ägarna (för att nu inte tala om lönarbetarna) kan få inkomster och utgifter att gå ihop. Det är klart och oundvikligt att de senare kommer att förslavas av de förra, oundvikligen just på grund av de givna produktionsförhållandenas kapitalistiska karaktär. Dessa förhållanden består i att produkten av det samhällsliga arbete, som organiserats genom varuproduktionen, kommer i händerna på privatpersoner och i dessas händer tjänar som verktyg för att förtrycka och förslava de arbetande, som medel för dem att personligen berika sig på den utsugna massans bekostnad. Och tro inte att denna utsugning, detta förtryck tar sig svagare uttryck därför att produktionsförhållandenas kapitalistiska karaktär ännu är svagt utvecklad, och att *kapitalets* ackumulation, som går sida vid sida med producenternas utarmning, är obetydlig. Det är alldeles tvärtom. Det leder endast till ännu brutalare, feodala former av utsugningen, det leder till att kapitalet, som ännu inte är i stånd att direkt underordna sig arbetarna genom att helt sonika köpa deras arbetskraft till dess värde, snärjer in de arbetande i ett veritabelt nät av ockrarknep, binder dem vid sig med kulakmetoder och sist och slutligen berövar dem inte endast mervärdet utan också väldiga delar av arbetslönen, varvid det ytterligare försämrar deras ställning genom att beröva dem möjligheten att byta ”husbonde” och förödmjukar dem genom att tvinga dem att anse det för en välgärning att det ”ger” (sic!) dem arbete. Det är begripligt att ingen enda arbetare någonsin skulle gå med på att byta ställning med den ryske ”självständige” hemarbetaren i den ”verkliga” industrin, ”folk”-industrin. Lika begripligt är det att alla åtgärder, som är så omtyckta av radikalerna i Ryssland, antingen inte alls kommer att beröra de arbetandes utsugning och kapitalets förslavning av dem, eftersom de förblir enskilda experiment (artelerna), eller också kommer att försämrade arbetandes läge (skiftesjordens oförytterlighet) eller slutligen endast att rensa, utveckla och befästa de bestående kapitalistiska förhållandena (förbättrad teknik, krediter osv).

”Folkvännerna” kommer för övrigt aldrig att kunna fatta att man i böndernas hemindustri, så eländig som den är, med dess jämförelsevis ytterst små företag och ytterst ringa arbetsproduktivitet, med den primitiva tekniken och det ringa antalet lönarbetare, har att göra med *kapitalism*. De är absolut ur stånd att fatta att *kapital* betyder ett bestämt förhållande mellan människor, vilket förblir detsamma oberoende av om de jämförda kategorierna befinner sig på högre eller lägre utvecklingsstadium. De borgerliga ekonomerna har aldrig

kunnat förstå detta: de har alltid protesterat mot denna definition av kapitalet. Jag erinrar mig hur en av dem, då han skrev om Zibers bok (om Marx' teori) i *Russkaja Mysl*, citerade denna definition (kapitalet är ett förhållande) och gav uttryck åt sin ovilja genom att sätta utropstecken.

Det mest utmärkande draget hos de borgerliga filosoferna är att de betraktar den borgerliga regimens kategorier som eviga och naturliga; just därför ger de kapitalet sådana definitioner som exempelvis ackumulerat arbete, vilket används för fortsatt produktion, dvs de definierar det som en för det mänskliga samhället evig kategori, varigenom de således skymmer undan den specifika, historiskt bestämda ekonomiska formation, där detta *ackumulerade arbete*, organiserat genom varuproduktionen, faller i händerna på personer, som inte arbetar, och tjänar till att utsuga andras arbete. I stället för en analys och en undersökning av ett bestämt system av produktionsförhållanden ger de oss därför en rad banaliteter, som kan tillämpas på vilket samhällssystem som helst och som är uppblandade med en sentimental vattvälling av kälkborgerlig moral.

Och nu kan vi se varför "folkvännerna" kallar denna industri "folk"-industri, varför de sätter den i motsats till den kapitalistiska industrin. Endast därför att dessa herrar är kälkborgerlighetens ideologer och inte ens kan göra sig en föreställning om att dessa småproducenter lever och verkar i ett system av varuhushållning (därför kallar jag dem också kälkborgare) och att deras förhållande till marknaden nödvändigt och oundvikligt klyver dem i bourgeoisie och proletariat. Om ni försökte studera den verkliga organisationen hos våra "folkliga" hemindustrier i stället för att tugga fraser om vad som "kan" bli av dem, så skulle vi få se om man *i Ryssland kan finna en enda någorlunda utvecklad gren av hemindustrin som inte är kapitalistiskt organiserad*.

Om ni inte medger att de för detta begrepp nödvändiga och tillräckliga kännetecknen är monopolisering av produktionsmedlen i händerna på en minoritet, majoritetens frigörande från produktionsmedlen och utsugning av lönarbetet (eller mera allmänt sagt att privatpersoner tillägnar sig produkten av det samhälleliga arbetet, som organiserats genom varuhushållningen – och det är just kapitalismens väsen), då får ni vara så goda och ge er "egen" definition av kapitalismen och er "egen" historia över kapitalismen.

I verkligheten erbjuder organisationen av våra "folkliga" hemindustrier en förträfflig illustration till den allmänna historien om kapitalismens utveckling. Den visar oss åskådligt dess uppkomst, dess embryoform, exempelvis i form av enkel Kooperation (översta gruppen inom krukmakeriindustrin); den visar vidare, hur "besparingarna", som – på grund av varuhushållningen – ackumuleras i enskilda personers händer, blir till kapital, som först monopoliserar avsättningen ("uppköpare" och handelsmän) till följd av att endast de som äger dessa "besparingar" disponerar nödvändiga medel för en grosshandel, vilka medel tillåter dem att vänta till dess varorna sålts på avlägsna marknader; hur detta handelskapital sedan förslavar massan av producenter och organiserar den kapitalistiska manufakturen, storproduktionens kapitalistiska hemarbetssystem; och hur slutligen den utvidgade marknaden och den skärpta konkurrensen leder till en högre teknik, hur detta handelskapital blir industrikapital och organiserar den maskinella storproduktionen. Och när detta kapital, sedan det stärkts och förslavat miljoner arbetande och hela områden, direkt och ogenerat börjat utöva tryck på regeringen och förvandlar den till sin lakej, då höjer våra snillrika "folkvänner" ett ramaskri över att "kapitalismen inplanteras" och att den "skapas på ett konstlat sätt"!

Det var i rättan tid de märkte det, det måste man säga!

Således har hr Krivenko genom sina fraser om en folklig, verklig, riktig osv industri helt enkelt försökt att sudda över det faktum att våra hemindustrier också är samma kapitalism på olika stadier av dess utveckling. Dessa metoder har vi redan i tillräcklig grad lärt känna

hos hr Juzjakov, som i stället för att undersöka bondereformen använde fraser om det märkliga manifestets huvudmål osv, som i stället för att undersöka arrendet kallade det folkarrande, i stället för att undersöka hur kapitalismens inre marknad bildas, filosoferade om kapitalismens oundvikliga undergång till följd av brist på marknader osv.

För att visa i vilken grad herrar ”folkvänner” förvränger fakta skall jag dröja vid ytterligare ett exempel.³⁹ Det är så sällan våra subjektiva filosofer lyckliggör oss med exakta hänvisningar till fakta, att det skulle vara orättvist att förbigå en av dessa hänvisningar, som till på köpet är en av de mest exakta, nämligen hr Krivenkos hänvisning (nr 1, 1894) till Voronezjböndernas budgeter. Här kan vi åskådligt, på basis av uppgifter de själva valt, övertyga oss om vems föreställning om verkligheten som är riktigare: de ryska radikalernas och ”folkvännernas” eller de ryska socialdemokraternas.

Herr Sjtjerbina, statistiker vid zemstvot i Voronezj, anför i bilagan till sin skildring av bondehushållningen i distriktet Ostrogozjsk 24 budgeter för typiska bondehushåll, vilka han analyserar i texten.⁴⁰

Herr Krivenko återger denna analys utan att se eller, rättare sagt, utan att vilja se att dess metoder absolut inte är ägnade att ge en föreställning om våra jordbrukares och bönders hushållning. Saken är den att dessa 24 budgeter skildrar fullständigt olika jordbruk – såväl välsituerade som medelgoda och fattiga jordbruk – vilket hr Krivenko också själv påvisar (s 159), varvid han dock, i likhet med hr Sjtjerbina, helt enkelt opererar med *genomsnittliga* siffror, i vilka de mest olikartade jordbrukstyper förs samman, och på så sätt fullständigt döljer deras differentiering. Våra småproducenters differentiering är emellertid ett så allmänt och så viktigt faktum (på vilket socialdemokraterna sedan länge riktat de ryska socialisternas uppmärksamhet, se Plechanovs verk), att det avtecknar sig fullt klart även genom det lilla antal uppgifter som hr Krivenko valt ut. I stället för att då han talar om böndernas *hushåll* indela bönderna i kategorier i enlighet med storleken på deras jordbruk och de olika jordbrukstyperna, delar han i likhet med hr Sjtjerbina upp dem i juridiska kategorier – f d statsbönder och f d godsbönder – samt koncentrerar hela sin uppmärksamhet på de förras större välstånd i jämförelse med de senare men förbiser att skillnaden mellan bönderna inom dessa kategorier är betydligt större än skillnaden mellan kategorierna.⁴¹ För att bevisa detta delar jag dessa 24 budgeter i tre grupper: a) jag skiljer ut 6 välsituerade bönder, vidare b) 11 medelbönder (nummer 7-10 och 16-22 hos Sjtjerbina) och c) 7 fattigbönder (nummer 11-15, 23-24 i Sjtjerbinas budgettabell). Hr Krivenko säger t ex att utgifterna hos de f d statsbönderna per hushåll uppgår till 541,30 rubel men hos de f. d godsbönderna till 417,70 rubel. Härvid förbiser han att dessa utgifter inte på långt när är lika hos de olika bönderna: bland de tidigare statsbönderna finns det exempelvis en bonde, vars utgifter uppgår till 84,70 rubel, och en annan med tio gånger större utgifter, nämligen 887,40 rubel (även om vi utesluter den tyske kolonisten, vars utgifter uppgår till 1 456,20 rubel). Vilken mening kan en genomsnittssumma ha, som är

³⁹ Ehuru detta exempel gäller böndernas differentiering, varom så mycket redan sagts, anser jag det dock nödvändigt att undersöka *deras egna uppgifter* för att påtagligt visa vilken fräck lögn det påståendet är, att socialdemokraterna inte intresserar sig för verkligheten utan för ”framtidsvisioner”, och vilket skojeri ”folkvännerna” bedriver, då de i polemiken mot oss förbigår det väsentliga i våra åsikter och försöker att avfärda det hela med meningslösa fraser.

⁴⁰ *Samlade statistiska uppgifter över Voronezjguvernementet*, b II, hft 2, *Bondehushållningen i distriktet Ostrogozjsk*, Voronezj 1887. – Budgeterna återfinns man i bilagorna, s 42-49, och analysen i kap XVIII: *Bondehushållens sammansättning och deras budgeter*.

⁴¹ Utan tvivel skiljer sig jordbruket hos en bonde, som uteslutande lever av jordbruket och sysselsätter en lantarbetare, i fråga om sin typ från jordbruket hos en bonde, som själv arbetar som lantarbetare och erhåller tre femtedelar av sin inkomst genom detta arbete. Men bland dessa 24 bönder finns både de ena och de andra. Döm själv vad det blir för en ”vetenskap”, om vi blandar ihop lantarbetarna med de bönder, som sysselsätter lantarbetare, och sedan opererar med genomsnittstalen!

resultat av en sammanräkning av dylika storheter? Om vi tar den av mig gjorda kategoriindelningen, så finner vi att genomsnittsutgiften per hushåll hos de välsituerade bönderna uppgår till 855,86 rubel, hos medelbönderna till 471,61 rubel och hos fattigbönderna till 223,78 rubel.⁴²

Skillnaden förhåller sig ungefär som 4:2:1.

Låt oss gå vidare. Med stöd av Sjtjerbinas uppgifter anför hr Krivenko storleken av utgifterna för personliga behov inom de olika juridiska bondekategorierna: hos de tidigare statsbönderna t ex uppgår utgifterna för vegetabilisk föda per person och år till 13,40 rubel, hos de tidigare godsbönderna till 12,20. Men om vi tar dem efter ekonomiska kategorier, så får vi följande siffror: a) 17,70, b) 14,50 och c) 13,10 rubel. Utgifterna för kött- och mjölkprodukter per person utgör hos de tidigare godsbönderna 5,20 rubel, hos de tidigare statsbönderna 7,70 rubel. Enligt de ekonomiska kategorierna får vi följande siffror: 11,70, 5,80 och 3,60 rubel. Det är uppenbart att beräkningen enligt de juridiska kategorierna endast döljer de väldiga skillnaderna och ingenting annat. Det är därför uppenbart att den är värdelös. De tidigare statsböndernas inkomst är 53,7 procent större än de tidigare godsböndernas, säger hr Krivenko: det allmänna genomsnittet (för 24 budgeter) uppgår till 539 rubel, men för dessa två kategorier uppgår det till något över 600 rubel och omkring 400 rubel. Enligt böndernas ekonomiska ställning får vi emellertid följande siffror för inkomsten: a) 1 053,20 rubel, b) 473,80 rubel och c) 202,40 rubel, dvs vi får en fluktuation, som inte uppvisar förhållandet 3:2 utan förhållandet 10:2.

”Hos de tidigare statsbönderna utgör bondehushållens kapitalvärde 1 060 rubel, men hos de tidigare godsbönderna 635 rubel”, säger hr Krivenko. Men enligt de ekonomiska kategorierna⁴³ blir siffrorna: a) 1 737,91 rubel, b) 786,42 rubel och c) 363,38 rubel – återigen fluktuationer i förhållandet 10:2 och inte 3:2. Genom sin uppdelning av *bönderna* i juridiska kategorier har författaren berövat sig möjligheten att bilda sig en riktig föreställning om dessa *bönders* ekonomi.

Om vi betraktar de olika bondetypernas hushåll enligt deras ekonomiska ställning, så finner vi att de välsituerade familjerna i genomsnitt har en inkomst på 1053,20 rubel och utgifter på 855,86 rubel, dvs de har en nettoinkomst på 197,34 rubel. En medelbondefamilj har en inkomst på 473,80 rubel och utgifter på 471,61 rubel, dvs en nettoinkomst på 2,19 rubel per hushåll (bortsett från krediter och resterande skatter) – det är uppenbart att den knappast kan få det hela att gå ihop: av 11 hushåll uppvisar 5 ett underskott. Den lägsta, fattiga gruppen bedriver sin hushållning direkt med förlust: den har en inkomst på 202,40 rubel och utgifter på 223,78 rubel, således ett underskott på 21,38 rubel.⁴⁴ Det är uppenbart att om vi slår samman dessa hushåll och räknar ut det allmänna genomsnittet (en nettoinkomst på 44,11 rubel), så får vi en fullständigt förvrängd bild av verkligheten. Vi förbigår då det faktum (såsom hr Krivenko gjorde) att samtliga sex välsituerade bönder, vilka uppvisar en nettovinst, sysselsätter lantarbetare (8 personer), ett faktum som klargör för oss karaktären hos deras jordbruk (de håller på att bli arrendatorer), vilket ger dem nettovinst och nästan helt och hållet befriar dem från nödvändigheten att ta sin tillflykt till ”binärningar”. Dessa jordbrukare (alla tillsammans) täcker endast 6,5 procent av sin budget

⁴² Fluktuationerna i fråga om genomsnittsfamiljens storlek är betydligt mindre: a) 7,83 personer, b) 8,36 personer och c) 5,28 personer per familj.

⁴³ Särskilt stora är skillnaderna i fråga om försörjningen med inventarier: genomsnittsvärdet av inventarierna per hushåll belöper sig till 54,83 rubel. Hos de välsituerade bönderna är det emellertid dubbelt så stort, 111,80 rubel, och hos fattigbönderna utgör det endast en tredjedel: 16,04 rubel. Hos medelbönderna 48,44 rubel.

⁴⁴ Det är intressant att lägga märke till att lantarbetarna – 2 av 7 fattigbönder – får sina budgeter att gå ihop utan underskott: 99 rubel i inkomst och 93,45 rubel i utgifter per familj. Den ene lantarbetaren får kost, kläder och skor av gårdsägaren.

med hjälp av binärningar (412 rubel av 6 319,50), och dessa binärningar är, som hr Sjtjerbina vid ett tillfälle anmärker, av en sådan art som ”åkeri” eller t o m ”fåruppköp”, dvs sådana som inte alls vittnar om beroende utan i stället förutsätter utsugning av andra människor (särskilt i det senare fallet, då de samlade ”besparingarna” förvandlas till handelskapital). Dessa lantbrukare innehar 4 industriföretag, som ger dem en inkomst på 320 rubel (5 procent).⁴⁵

En annan hushållningstyp finner vi hos medelbönderna, vilka som vi sett med knapp nöd kan få sina affärer att gå ihop. Jordbruket täcker inte deras behov, och 19 procent av deras inkomster härstammar från sk hemindustrier. Av vad slag dessa hemindustrier är, får vi veta genom hr Sjtjerbins artikel. De är angivna för 7 lantbrukare: endast två idkar självständiga näringar (skrädderi och kolbränning), de övriga 5 måste sälja sin arbetskraft (”gick som slätterkarl på låglandet”, ”arbetar i ett brännvinsbränneri”, ”arbetar som daglönare under skördetiden”, ”vallar får”, ”arbetade på en av herrgårdarna i trakten”). Dessa är redan till hälften bönder, till hälften arbetare. Bisysslorna drar dem bort från det egna jordbruket och ruinerar det fullständigt.

Vad fattigbönderna beträffar, så går deras jordbruk redan direkt med förlust; ”binärningarnas” betydelse i budgeten är här ännu större (de inbringar 24 procent av inkomsten) och dessa binärningar går nästan helt och hållet (så när som på ett undantag) ut på försäljning av deras arbetskraft. Hos två av dem överväger ”binärningarna” (lantarbete), vilka inbringar två tredjedelar av inkomsten.

Av detta framgår att vi har att göra med småproducenter, som befinner sig i en fullständig upplösningssprocess: de högre grupperna av dem övergår till bourgeoisin, de lägre till proletariatet. Det är klart att vi inte kommer att se någonting av detta och inte få någon föreställning om hushållningen på landsbygden, om vi opererar med allmänna genomsnittstal.

Det var endast författarens operationer med dessa fiktiva genomsnittsvärden som gjorde att han kunde förfara på följande sätt. För att fastställa vilken plats dessa typiska hushåll intar inom distriktets bondehushållning i allmänhet grupperar hr Sjtjerbina bönderna efter skiftesjorden, varvid det visar sig att de utvalda 24 bondejordbruken vad välståndet beträffar (i allmänt genomsnitt) står ungefär en tredjedel högre än genomsnittshushållningen i distriktet. Denna beräkning kan inte anses tillfredsställande, vilket beror på att dessa 24 hushåll uppvisar väldiga skillnader inbördes och på att grupperingen efter skiftesjord döljer upplösningen bland bönderna: författarens tes att ”skiftesjorden är den fundamentala orsaken till välståndet” bland bönderna är alldeles oriktig. Var och en vet att den ”nivellerande” fördelningen av jorden inom byalaget inte på något sätt hindrar de medlemmar av byalaget, som saknar häst, att lämna ifrån sig jorden, arrendera ut den, gå ut och skaffa sig arbete och förvandlas till proletärer, lika litet som det hindrar dem som har flera hästar att ytterligare arrendera stora områden jord och bedriva ett inbringande jordbruk i stor skala. Om vi exempelvis tar våra 24 budgeter, så skall vi se att en rik bonde med 6 desiatiner⁴⁶ skiftesjord får en inkomst på 758,50 rubel, en medelbonde med 7,1 desiatiner 391,50 rubel och en fattigbonde med 6,9 desiatiner 109,50 rubel. Överhuvudtaget har vi sett att förhållandet mellan de olika gruppernas inkomster är lika med 4:2:1, medan förhållandet i fråga om skiftesjorden uttrycks genom $22,1:9,2:8,5 = 2,6:1,08:1$. Detta är fullständigt naturligt, ty vi finner exempelvis att de välsituerade bönderna, som har 22,1 desiatiner skiftesjord per gård, ytterligare arrenderar 8,8 desiatiner, medan medelbönderna, som har mindre skiftesjord (9,2 desiatiner), arrenderar mindre jord, nämligen 7,7 desiatiner, och fattigbönderna, som har ännu mindre skiftesjord (8,5 desiatiner),

⁴⁵ Se *Bilaga I*. (nedan – Red)

⁴⁶ Desiatin= 1,09 ha – Red

arrenderar endast 2,8 desiatiner.⁴⁷ När hr Krivenko säger, att ”tyvärr kan de av hr Sjtjerbina anförda uppgifterna inte tjäna som en exakt måttstock för tingens allmänna läge i guvernementet, ja, inte ens i distriktet”, så kan man därför endast säga till detta att det enda fall då de inte kan tjäna som måttstock är då man tillgriper den oriktiga metoden att räkna ut allmänna genomsnittsvärden (denna metod borde hr Krivenko inte heller ha tillgripit) och att hr Sjtjerbina's uppgifter allmänt talat är så omfattande och värdefulla, att de gör det möjligt att dra riktiga slutsatser. Att hr Krivenko inte dragit sådana slutsatser, är inte hr Sjtjerbina skuld till det.

Den senare ger t ex på s 197 en gruppering av bönderna inte efter skiftesjorden utan efter dragdjuren, dvs en gruppering enligt ekonomiska och inte enligt juridiska kännetecken, och denna gruppering ger oss full rätt att förklara att förhållandet mellan de olika kategorierna av de 24 valda typiska hushållen är alldeles detsamma som förhållandet mellan de olika ekonomiska grupperna inom hela distriktet.

Denna gruppering ger följande bild:⁴⁸

Distriktet Ostrogzjsk i Voronezjguvernementet

Hemmansägar- grupper enligt antalet dragdjur	Antal		Per gård			Antal familjemedle	Antal gårdar i procent					
	Hemmansä- gare	I procent	Nötkreatur	Skiftesjord (i)	Arrendejord (i)		Med lantarbetar	Med handels-	Utan eget huse	Utan främmande	Utan bearbetad	Utan inventarier
I. Utan dragdjur	8 728	26,0	0,7	6,2	0,2	4,6	0,6	4,0	9,5	16,6	41,6	98,5
II. Med ett dragdjur	10 510	31,3	3,0	9,4	1,3	5,7	1,4	5,4	1,4	4,9	2,9	2,5
III. Med 2-3 dragdjur	11 191	33,3	6,8	13,8	3,6	7,7	8,3	12,3	0,4	1,3	0,4	-
IV. Med 4 och flera dragdjur	3 152	9,41	14,3	21,3	12,3	11,2	25,3	34,2	0,1	0,4	0,3	-
<i>Tillsammans</i>	33 581	100,0	4,4	11,2	2,5	6,71	5,7	10,0	3,0	6,311,9	23,4	3,0
Av de 24 typiska hushållen ⁴⁹	lantarbetare		0,5	7,2	0,0	4,5						
	fattigbönder		2,8	8,7	3,9	5,6						
	medelbönder		8,1	9,2	7,7	8,3						
	välstuerade bönder		13,5	22,1	8,8	7,8						
	<i>Tillsammans</i>		7,2	12,2	6,6	7,3 ⁵⁰						

⁴⁷ Jag vill naturligtvis inte säga att uppgifterna om de 24 hushållen är tillräckliga för att vederlägga tesen om skiftesjordens grundläggande betydelse. Men vi har tidigare anfört uppgifter från flera distrikt som fullständigt vederlägger den *ensamma*.

⁴⁸ Jämförelsen mellan de 24 typiska hushållen och hushållskategorierna i hela distriktet har skett enligt samma metoder, med vilka hr Sjtjerbina jämförde genomsnittstalen för de 24 hushållen med de grupper, som baserades på skiftesjordens storlek.

⁴⁹ Två lantarbetare (nr 14 och 15 av Sjtjerbina's budgeter) har avskilts från fattigbönderna, så att endast 5 fattigbönder återstår.

⁵⁰ Med anledning av denna tabell kan man inte heller låta bli att anmärka att vi här ser exakt samma utökning av den arrenderade jordens omfång allt efter som välståndet växer, *trots* skiftesjordens utökning. Sålunda bekräftar uppgifterna från ytterligare ett distrikt att idén om skiftesjordens grundläggande betydelse är oriktig. Vi ser tvärtom att skiftesjordens andel av alla jordinnehav i den ifrågakvarande gruppen sjunker i den mån välståndet hos gruppen växer. Om vi sammanför skiftesjorden och arrendejorden och beräknar skiftesjordens procentuella förhållande till denna summa, så får vi följande uppgifter för grupperna: I) 96,8 procent; II) 85,0 procent; III) 79,3 procent; IV) 63,3 procent. Denna företeelse är också fullt förståelig. Vi vet att jorden i Ryssland efter befrielse-reformen blivit en vara. Den som har pengar kan alltid köpa jord: också skiftesjorden måste köpas. Det är klart att de välstuerade bönderna koncentrerar jorden i sina händer och att denna koncentration till följd av de medeltida restriktionerna för skiftesjordens omsättning starkare kommer till uttryck i arrendering av jord. ”Folkvännerna”, som är för dessa restriktioner, förstår inte att denna meningslösa reaktionära åtgärd endast försämrar fattigböndernas läge: de ruinerade bönderna, som

Det råder inget tvivel om att de 24 typiska hushållen i stort sett står högre än genomsnittstypen av bondehushållen i distriktet. Men om vi i stället för dessa fiktiva genomsnittstal tar de ekonomiska kategorierna, så får vi en möjlighet till jämförelse.

Vi ser att lantarbetarna i de typiska hushållen står något lägre än de lantbrukare, som saknar dragdjur, men att de kommer dem ganska nära. De fattiga lantbrukarna kommer mycket nära dem, som har ett dragdjur (medan dragdjurens antal är 0,2 mindre hos de fattiga bönderna är det 2,8, hos de bönder som har 1 häst 3,0 – så är i stället den samlade jordarealen, såväl skiftesjord som arrendejord, något högre: 12,6 desiatiner mot 10,7). Medelbönderna står en aning högre än de lantbrukare, som har 2-3 dragdjur (de har litet mera djur och litet mindre jord), medan de välsituerade lantbrukarna närmar sig dem, som har 4 dragdjur och mera, och är föga *under* dem. Vi har följaktligen rätt att dra den slutsatsen att i hela distriktet bedriver minst en tiondel av jordbrukarna ett riktigt och räntabelt jordbruk och är inte hänvisade till biförtjänster. (Denna inkomst – det är viktigt att notera – uttrycks i penningar och förutsätter följaktligen att jordbruket har varukaraktär.) De bedriver i betydande grad sitt jordbruk med hjälp av lönarbetare: minst en fjärdedel av gårdarna använder regelbundet lantarbetare och hur många daglönare de tillfälligtvis använder är obekant. Vidare hör mer än hälften av distriktets jordbrukare till

inte äger några jordbruksinventarier, är i varje fall tvungna att arrendera ut jorden, och förbud mot denna utarrendering (eller försäljning) leder endast till att jorden arrenderas ut i smyg och följaktligen på sämre villkor för den som arrenderar ut den eller till att fattigbönderna utan ersättning lämnar sin jord till "byalaget", dvs återigen till samma kulaker.

Jag kan inte låta bli att här anföra Gurvitjs synnerligen träffande uttalande om denna beryktade "oförytterlighet":

"För att kunna orientera sig i denna fråga måste vi se vem det är som köper bondejorden. Vi har sett att endast en mindre del av fjärdedelsjordens parceller köpts upp av köpmän. Allmänt kan sägas att de små parceller, som adeln säljer, köps upp endast av bönder. Följaktligen berör denna fråga endast böndernas förhållanden, medan såväl adelns som kapitalistklassens intressen inte berörs. Det är mycket möjligt att det i sådana fall kommer att bli fördelaktigt för den ryska regeringen att kasta en allmosa åt narodnikerna. Denna besynnerliga kombination (*mésalliance*) av orientaliskt, patriarkaliskt förmynderskap (*oriental paternalism*) och ett slags missbildad statsocialistisk prohibitionism skulle knappast undgå att framkalla opposition just hos dem, som man vill lyckliggöra. Eftersom upplösningssprocessen på landsbygden tydligen fortgår inifrån och inte utifrån, så kommer bondejordens oförytterlighet helt enkelt att vara liktydig med att fattigbönderna utan ersättning exproprieras till förmån för de rika medlemmarna i byalaget.

Vi noterar att det procentuella antalet kolonister bland fjärdedelsbönderna, som hade rätt att avyttra sin jord, var betydligt högre än bland de tidigare statsbönderna med gemensam jord: i Ranenburgdistriktet (Rjazanguvernementet) utgör exempelvis det procentuella antalet kolonister i den förra gruppen 17 procent, i den senare gruppen 9 procent; i Dankovdistriktet i den förra gruppen 12 procent, i den senare gruppen 5 procent. På vad beror denna skillnad? Ett konkret exempel skall förklara detta:

'År 1881 utvandrade ett litet byalag, bestående av 5 hushåll, tidigare Grigorovs livegna, från byn Bigildino i Dankovdistriktet. Sin till 30 desiatiner uppgående jord sålde de åt en rik bonde för 1 500 rubel. I hemorten var kolonisterna berövade alla existensmedel, de flesta av dem var arbetare, städslade för ett år.' (*Statistisk handbok*, del II, s 115, 247) Enligt hr Grigorjevs uppgifter (*Bondeutvandringen från Rjazanguvernementet*) är 300 rubel – det är priset för en medelstor bondeparcell på 6 desiatiner – tillräckligt för en bondefamilj för att den skall kunna igångsätta ett jordbruk i södra Sibirien. På så sätt hade en fullständigt ruinerad bonde möjlighet att bli jordbrukare i ett nytt land sedan han sålt sin andel av den gemensamma jorden. Vördnaden för förfädrens heliga bruk skulle knappast kunna hålla stånd för en sådan frestelse, om inte den motverkande inblandningen av den allernådigaste byråkratin fanns.

Man kommer naturligtvis att beskylla mig för pessimism, såsom man nyligen gjorde med anledning av mina åsikter om böndernas migration (*Severnij Vestnik*, 1892, nr 5, artikeln av Bogdanovskij). Vanligtvis resonerar man ungefär på följande sätt: även om man antar att saken framställts i noggrann överensstämmelse med livet, sådant det i verkligheten är, så är de skadliga följderna (av migrationen) beroende av de abnorma förhållanden, under vilka bönderna lever, medan invändningarna (mot migrationen) under normala förhållanden 'skulle förlora sin kraft'. Olyckligtvis utvecklar sig dock dessa verkligt 'abnorma' förhållanden av sig själva, medan skapandet av 'normala' förhållanden inte ligger i deras makt, som önskar böndernas bästa." (A a, s 137)

fattigbönderna (nära sex tiondelar saknar häst eller har en enda häst, 26 procent plus 31,3 procent = 57,3 procent), och dessa bedriver sitt jordbruk med direkt förlust, håller följaktligen på att mineras och är utsatta för ständig och oavbruten expropriation. De är tvungna att sälja sin arbetskraft, varvid omkring fjärdedelen av bönderna redan i avsevärt högre grad lever av lönarbete än av jordbruk. De övriga bönderna är medelbönder, som på ett eller annat sätt bedriver sitt jordbruk med ständigt underskott och med hjälp av biförtjänster – de saknar följaktligen varje ekonomisk stabilitet.

Jag har med avsikt så ingående dröjt vid dessa uppgifter för att visa i vilken vanställd form verkligheten framställs av hr Krivenko. Han tar utan vidare betänkande allmänna genomsnittssiffror och opererar med dem: det är klart att resultatet härav blir inte bara en fiktion utan en direkt förfalskning. Vi har exempelvis sett, att en välsituerad bonde (ur de typiska budgeterna) med sin nettoinkomst (som uppgår till 197,34 rubel) täcker underskotten för nio fattigbönders gårdar ($9 \times 21,38 = 192,42$ rubel i underskott), så att 10 procent, dvs de rika bönderna i distriktet, inte endast täcker de till 57 procent uppgående fattigböndernas underskott, utan också erhåller ett visst överskott. Och hr Krivenko, som från genomsnittsbudgeten för 24 hushåll får ett sådant överskott på 44,14 rubel – och om krediter och resterande skatter avdras 15,97 rubel – talar därför helt enkelt om ”förfallet” bland medelbönderna och dem som står under dessa. I verkligheten kan man emellertid tala om förfall endast i fråga om medelbönderna⁵¹, medan vi i fråga om fattigböndernas massa redan ser en direkt *expropriation*, som dessutom åtföljs av en koncentration av produktionsmedlen i händerna på en minoritet, som äger jämförelsevis stora och solida hushåll.

Emedan författaren ignorerade denna senare omständighet, observerade han inte följande synnerligen intressanta drag hos dessa budgeter: de visar tillika att *böndernas upplösning skapar en hemmamarknad*. Å ena sidan växer betydelsen av inkomsten från binäringarna från den högsta gruppen till den lägsta (6,5, 18,8 och 23,6 procent av hela budgeten hos de välsituerade bönderna, medelbönderna och fattigbönderna), dvs huvudsakligen på grund av försäljningen av arbetskraft. Å andra sidan växer både jordbrukets varukaraktär (än mer: dess *borgerliga* karaktär som vi sett) från den lägsta gruppen till den högsta och den procentuella andelen av den avyttrade spannmålen: inkomsten från jordbruket är för alla jordbrukarkategorierna: a) 3861,7 / 1774,4 b) 3163,8 / 899,9 c) 689,9 / 175,25. Nämnaren visar inkomstens penningandel⁵², som från den högsta kategorin till den lägsta utgör 45,9, 28,3 och 25,4 procent.

Vi ser återigen påtagligt hur de produktionsmedel, som de exproprierade bönderna skilts från, förvandlas *till kapital*.

Man förstår att hr Krivenko inte kunde dra riktiga slutsatser av det på detta sätt använda – eller rättare sagt vanställda – materialet. Sedan han skildrat penningkaraktären hos bondehushållningen i Novgorodguvernementet på basis av vad han fått höra av en bonde från dessa trakter, som han haft sällskap med på tåget, var han tvungen att dra den riktiga slut-

⁵¹ Inte heller detta är knappast riktigt, eftersom förfall förutsätter en temporär och tillfällig förlust av stabiliteten, medan medelbönderna som vi sett ständigt befinner sig i ett labilt läge, vid ruinens brant.

⁵² För att räkna ut penninginkomsten från jordbruket (Sjtjerbina anför inte denna inkomst) måste man företa en tämligen komplicerad beräkning. Från totalinkomsten för spannmålen måste man dra av inkomsten för halm och agnar, vilka enligt författaren används till kreatursfoder. I kap XVIII utesluter författaren själv dessa siffror, men endast i fråga om totalsiffrorna för hela distriktet och inte i fråga om uppgifterna för de 24 hushållen. Utgående från hans totalsiffror fastställde jag inkomsten från spannmålen i procent (i förhållande till den samlade inkomsten från säden, dvs från spannmål och från halm och agnar) och drog i föreliggande fall ifrån halmen och agnarna. Denna procentsiffra utgör för råg 78,98 procent, för vete 72,67 procent, för havre och korn 73,32 procent, för hirs och bovete 77,78 procent. Därefter bestämdes mängden av den försålda spannmålen genom att dra av den i det egna hushållet konsumerade mängden från totalsumman.

satsen, att det är just denna omständighet, varuproduktionen, som ”utformar” ”särskilda färdigheter” och framkallar en enda omsorg: att ”slå [höet] så billigt som möjligt” och ”sälja det så dyrt som möjligt” (s 156).⁵³ Denna omständighet tjänar som en ”skola”, vilken ”väcker [alldeles riktigt!] och utbildar kommersiella talanger”. ”Det dyker upp talanger, ur vilkas mitt sådana som Kolupajev, Derunov⁴⁸ och andra typer av blodsugare⁵⁴ framträder, medan de undergivna och enfaldiga blir efter, förfaller, ruineras och hamnar bland lantarbetarna.” (S 156)

Uppgifterna från ett guvernement, som uppvisar helt andra betingelser, då det är ett jordbruksguvernement (Voronezj), leder till samma slutsatser. Det kunde tyckas att saken vore fullständigt klar: varuhushållningens system framstår som den viktigaste bakgrunden till landets ekonomiska liv i allmänhet och till ”byalags-bönderna” i synnerhet och det *faktum* framstår, att denna varuhushållning och *just den* klyver ”folket” och ”bönderna” i ett proletariet (de ruineras och hamnar bland lantarbetarna) och i en bourgeoisie (blodsugarna), dvs förvandlas till en kapitalistisk hushållning. ”Folkvännerna” kan emellertid aldrig besluta sig för att se *verkligheten* rakt i ögonen och nämna saker och ting vid deras rätta namn (det är alltför ”brutalt”)! Och hr Krivenko resonerar så här:

”En del finner en sådan ordning fullt naturlig [han borde ha tillagt: en fullt naturlig följd av produktionsförhållandenas kapitalistiska karaktär. Då skulle detta vara att exakt återge meningen hos ”en del”, och då skulle han inte längre kunna avfärda dessa meningar med tomma fraser, utan han fick lov att gå in på sakens väsen. Då författaren inte gjorde det till sin speciella uppgift att bekämpa dessa ”en del”, måste han själv medge att penninghushållningen just är den ”skola”, ur vilken ”talangfulla” blodsugare och ”undergivna” lantarbetare framgår.] och ser i den kapitalismens obetvingliga mission. [Ja, naturligtvis! Att tro att kampen måste föras just mot ”skolan” och de i den dominerande ”blodsugarna” tillsammans med deras administrativa och intellektuella lakejer, som dominerar i densamma, det är att anse kapitalismen obetvinglig. Och omvänt: att lämna den kapitalistiska ”skolan” med blodsugarna fullkomligt oantastad och att med liberala halvmesyrer vilja avlägsna dess kapitalistiska följder, det är att vara en sann ”folkvän”!] Vi ser litet annorlunda på saken. Kapitalismen spelar otvivelaktigt en betydande roll, vilket vi också tidigare påvisat [här menas den ovannämnda skolan för blodsugare och lantarbetare], men man kan inte säga att dess roll är så allomfattande och avgörande, att det inte skulle finnas några andra faktorer i de förändringar i folkhushållningen, som äger rum, och ingen annan utväg i framtiden.” (S 160)

Där ser man! I stället för en exakt och direkt karakteristik av det nuvarande systemet, i stället för ett bestämt svar på frågan, varför *bönderna* uppdelas i blodsugare och lantarbetare, försöker hr Krivenko att avfärda det hela med intetsägande fraser. ”Man kan inte säga att kapitalismens roll är avgörande.” Det är ju just hela frågan, om man kan säga det eller inte.

För att försvara er mening borde ni ha påvisat vilka andra orsaker som är *avgörande*, vilken annan *utväg* som är möjlig, förutom den som socialdemokraterna anvisar: proletarietets klasskamp mot blodsugarna.⁵⁵ Men det ges inga anvisningar. Såvitt inte

⁵³ ”Man måste leja arbetaren så billigt som möjligt och dra så stor nytta som möjligt av hon”, anmärker hr Krivenko alldeles riktigt på samma ställe.

⁵⁴ Herr Juzjakov! Hur hänger det ihop: er kamrat säger att ”talangerna” blir till ”blodsugare”, medan ni försäkrade att folk blir sådana endast därför att de har inte okritiskt förstånd”? Det är verkligen inte. vackert gjort, mina herrar, att råka i luven på varandra i samma tidskrift!

⁵⁵ Om det visar sig att tills vidare endast fabriksarbetarna i städerna är i stånd att fatta idén om proletarietets klasskamp mot bourgeoisin, men inte de ”undergivna och enfaldiga” lantarbetarna, dvs just de som förlorat dessa vackra egenskaper, vilka är så nära förknippade med de ”sekelgamla grundpelarna” och med ”byalagets anda”, så bevisar det endast att socialdemokraternas teori om den ryska kapitalismens progres-

författaren kanske betraktar följande som en anvisning? Det vore löjligt, men av ”folkvännerna” kan man vänta sig vad som helst.

”Som vi sett är det framför allt de svaga hushållen, som råkar i förfall, de som har litet jord” – nämligen mindre än 5 desiatiner skiftesjord. ”Men de typiska hushållen hos statsbönderna med 15,7 desiatiner skiftesjord utmärker sig genom sin stabilitet ... Det är visserligen sant att de för att nå upp till en sådan inkomst [en nettoinkomst på 80 rubel] arrenderar ytterligare 5 desiatiner, men det visar endast vad de behöver.”

Vad visar nu denna ”korrigerig”, som sätter den beryktade ”jordbristen” i samband med kapitalismen? Den visar att de, som har litet, förlorar också det lilla de har, medan de, som har mycket (15,7 desiatiner var), erhåller ännu mera.⁵⁶ Men det är ju bara en meningslös omskrivning av tesen, att en del ruineras och andra berikas!! Det är hög tid att överge dessa innehållslösa fraser om jordbristen, vilka inte förklarar någonting (eftersom man ju inte ger bönderna skiftesjorden gratis, utan säljer den), utan endast beskriver processen och dessutom beskriver den inexakt, emedan man inte bör tala bara om jorden utan om produktionsmedlen överhuvudtaget, och inte om att bönderna har ”litet” av dem utan om att bönderna *frigörs* från dem, att de *exproprieras* genom den växande kapitalismen. ”Vi vill ingalunda säga”, anmärker hr Krivenko som avslutning på sin filosofi, ”att jordbruket under alla omständigheter måste och kan förbli en 'naturahushållning' och förbli avsondrat från förädlingsindustrin [Återigen fraser! Var ni inte alldeles nyss tvungen att erkänna att redan nu existerar penninghushållningens skola, som förutsätter utbyte och följaktligen jordbrukets avskiljande från förädlingsindustrin? Varför igen detta lösliga prat om kan och måste?], utan vi säger bara att det vore orationellt att på ett konstlat sätt skapa en avskild industri [det vore intressant att få veta, om den industri, som skomakarna i Kimry och knivsmederna i Pavlovo bedriver, är ”avskild”, och vem som ”på ett konstlat sätt skapat” den, och hur och när detta skett], och att arbetarens avskiljande från jorden och från produktionsredskapen inte endast äger rum under kapitalismens inflytande, utan också under inflytande av andra faktorer, som föregått och främjar densamma.”

Detta grundar sig väl återigen på den djupsinniga tanken att om arbetaren skiljs från jorden, som övergår till blodsugaren, så sker det, emedan den förste har ”litet” jord, den andre däremot ”mycket”.

Och en dylik filosofi beskyller socialdemokraterna för ”inskränkthet”, då de i kapitalismen ser den avgörande orsaken!.. Jag har ännu en gång så ingående uppehållit mig vid böndernas och hemarbetarnas differentiering just därför att det var nödvändigt att åskådligt klargöra på vilket sätt socialdemokraterna föreställer sig saken och hur de förklarar den. Det var nödvändigt att visa att samma fakta, som för den subjektive sociologen betyder att bönderna ”utarmats” medan ”penningjägarna” och ”blodsugarna” ”räknat sig profiterna tillgodo”, ur materialistens synpunkt ter sig som en borgerlig differentiering av varuproducenterna, en differentiering, som nödvändigtvis framkallas av varuhushållningens egen kraft. Det var nödvändigt att visa på vilka fakta den tesen (som vi anförde tidigare, i del I) baserade sig, att kampen mellan besittande och egendomslösa pågår överallt i Ryssland, inte blott på fabrikerna och verkstäderna utan också i den mest gudsförgätna bondby, och att denna kamp överallt är en kamp mellan bourgeoisin och proletariatet, vilka uppstår på varuhushållningens grundval. Upplösningen bland våra bönder och hemarbetare, det faktum att de upphör att vara bönder – något som exakt kan beskrivas tack vare det förträffliga material som zemstvostatistiken levererar – ger ett *faktiskt* bevis för att det just är den socialdemokratiska uppfattningen av den ryska verkligheten som är den riktiga, den

siva, revolutionära roll är riktig.

⁵⁶ Jag talar nu inte alls om den absurda uppfattningen att de bönder, som har lika mycket skiftesjord, skulle vara lika sinsemellan och inte också skulle uppdelas i ”blodsugare” och ”lantarbetare”.

uppfattningen att bonden och hemarbetaren är *småproducenter* i detta ords "kategoriska" betydelse, dvs *småborgare*. Denna tes kan kallas den centrala punkten i teorin om **arbetarsocialismen** till skillnad från den gamla bondesocialismen, som inte förstod vare sig varuhushållningens betingelser, under vilka denne småproducent lever, eller hans kapitalistiska differentiering på grundvalen av dessa betingelser. Därför måste den, som vill underkasta socialdemokratien en seriös kritik, koncentrera sin argumentation just på denna punkt och visa att Ryssland i politiskt och ekonomiskt avseende inte representerar ett varuhushållningens system, att detta inte är orsaken till böndernas differentiering, att expropriationen av befolkningsmassan och utsugningen av de arbetande människorna kan förklaras genom någonting annat än den borgerliga, den kapitalistiska organisationen av vår samhällsliga hushållning (bondehushållningen inbegripen).

Försök att göra det, mina herrar!

Det finns dessutom en annan grund till att jag föredrog att anföra uppgifter om just böndernas och hemarbetarnas hushållning för att illustrera den socialdemokratiska teorin. Det skulle vara att avvika från den materialistiska metoden, om jag vid kritiken av "folkvännernas" åsikter skulle inskränka mig till att jämföra deras idéer med de marxistiska idéerna. Det är dessutom nödvändigt att förklara "narodismens" idéer, att påvisa deras **materiella** rötter i våra nuvarande sociala och ekonomiska förhållanden. Illustrationer och exempel från våra bönders och hemarbetares ekonomi visar vad denne "bonde" är, vars ideologer "folkvännerna" vill vara. De visar den borgerliga karaktären hos hushållningen på vår landsbygd och bekräftar därmed att det är riktigt att hänföra "folkvännerna" till källborgerlighetens ideologer. Än mer: de visar att det existerar det allra intimaste samband mellan våra radikalers idéer och program och småbourgeoisins intressen. Detta samband, som kommer att framträda ännu tydligare efter en detaljerad analys av deras program, klagör just för oss varför dessa radikala idéer vunnit så bred spridning inom vårt "samhälle"; det ger också en förträfflig förklaring till "folkvännernas" politiska servilitet och deras benägenhet för kompromisser.

Slutligen fanns det ytterligare en orsak till att så ingående dröja vid ekonomin hos just de sidor av vårt samhällsliv, där kapitalismen är minst utvecklad och varifrån narodnikerna vanligen hämtat material för sina teorier. Genom att studera och beskriva denna ekonomi var det allra lättast att i sak svara på en av de mest spridda invändningarna mot socialdemokratien, som cirkulerar bland allmänheten hos oss. Med utgångspunkt i den gängse idén att kapitalismen står i motsättning till "folksystemet" och i insikt om att socialdemokraterna anser storkapitalismen för en progressiv företeelse, att de i kampen mot den nuvarande utplundringsregimen vill stödja sig just på den, beskyller våra radikaler utan vidare socialdemokraterna för att ignorera intressena hos bondebefolkningens massor, för att vilja "koka om varje bonde i fabrikskitteln" osv.

Alla dessa resonemang bygger just på den förbluffande ologiska och besynnerliga metoden att bedöma kapitalismen efter vad den i verkligheten är, men landsbygden efter vad den "kan vara". Det är klart att detta bäst kan besvaras genom att man visar dem den verkliga landsbygden, dess verkliga hushållning.

Var och en, som opartiskt och vetenskapligt betraktar denna hushållning, måste komma att erkänna att landsbygdens Ryssland utgör ett system av små, splittrade marknader (eller små avdelningar av en central marknad), vilka behärskar det sociala och ekonomiska livet i separata små distrikt. I varje sådant distrikt ser vi alla de företeelser, som överhuvudtaget är utmärkande för den samhällseconomiska organisation, vars regulator marknaden är: vi ser en upplösning av de en gång lika, patriarkaliska direkta producenterna i rika och fattiga, vi ser hur kapitalet uppstår, särskilt handelskapitalet, vilket snärjer in de arbetande i sitt nät och suger all must ur dem. När man jämför våra radikalers beskrivningar av

bondehushållningen med exakta förstahandsuppgifter om det ekonomiska livet på landsbygden, så förvånas man över att det i det åskådningssystem vi kritiserar inte finns någon plats för den mängd av småkrämare, som varje sådan marknad vimlar av, alla dessa lumpgubbar och skrotjannar och hur de nu kallas av bönderna på de olika platserna, hela denna massa av små utsugare, vilka driver sitt spel på marknaderna och skoningslöst utsuger de arbetande. Dem skjuter man vanligen helt sonika åt sidan, ”de är ju inte längre bönder utan månglare”. Ja, ni har alldeles rätt: de är ”inte längre bönder”. Men försök att skilja ut alla dessa ”månglare” i en särskild grupp, dvs, för att tala den politiska ekonomins exakta språk, alla dem som bedriver handel och som, om också bara delvis, tillägnar sig främmande arbete, försök att i exakta siffror uttrycka den ekonomiska styrkan hos denna grupp och dess roll i distriktets hela hushållning; försök sedan att i en motsatt grupp avskilja alla dem, som likaså ”inte längre är bönder”, emedan de för sin arbetskraft till marknaden, emedan de inte arbetar för sig själva utan för andra – försök att fylla dessa elementära krav på en opartisk och seriös forskning, och ni skall då få en så pregnant bild av den borgerliga differentieringen, att det inte blir något annat än minnet kvar av myten om ett ”folksystem”. Denna massa av små lantliga utsugare utgör en fruktansvärd kraft, fruktansvärd särskilt därför att de utövar sitt tryck på varje arbetande för sig, individuellt, att de fjättrar honom vid sig och berövar honom varje hopp om räddning, fruktansvärd därför att denna utsugning – till följd av landsbygdens efterblivenhet, förorsakad av den låga arbetsproduktivitet och den brist på kommunikationer, som är utmärkande för det system vi skildrat – inte blott innebär en utplundring av arbetet utan dessutom ett asiatiskt förnedrande av individen, sådant man ständigt möter det på landsbygden. Om man så jämför denna verkliga landsbygd med vår kapitalism, skall man förstå varför socialdemokraterna anser vår kapitalisms verksamhet för progressiv, då den sammanför dessa små, splittrade marknader till en enda allrysk marknad, då den i stället för en oräknelig mängd små, välmenande blodsugare skapar en handfull stora ”stöttepelare för fosterlandet”, då den församhälleligar arbetet och höjer dess produktivitet, då den undergräver de arbetande människornas underordning under de lokala blodsugarna och underställer dem det stora *kapitalet*. Denna underordning är progressiv i jämförelse med den tidigare – oavsett alla de fasor den framkallar: förtryck av arbetet, utdöende, förvildning, missbildning av kvinnornas och barnens organismer os – emedan den **väcker arbetarens tankeförmåga**, emedan de förvandlar det stumma och oklara missnöjet till en medveten pr test, förvandlar den splittrade, lilla, meningslösa revolten till organiserad klasskamp för hela det arbetande folkets frigörelse, till en kamp som hämtar sin kraft ur denna storkapitalisms egna existensbetingelser och därför obetingat kan räkna med **säker framgång**.

Som svar på beskyllningen att socialdemokraterna ignorerar bondemassorna kan de med full rätt anföra Karl Marx' ord:

”Kritiken har plockat bort de imaginära blommorna från kedjorna, inte för att människan skall bära fantasilösa, tröstlösa kedjor, utan för att hon skall kasta av sig sina fjättrar och plocka den levande blomman.”

De ryska socialdemokraterna plockar bort vår landsbygds imaginära blommor, de för krig mot idealiseringar och fantasier, de utför det förstörelsearbete, för vilket ”folkvännerna” så dödligt hatar dem, inte för att bondemassorna skall förbli i sitt nuvarande läge av förtryck, utdöende och slaveri, utan för att proletariatet skall förstå hurudana de bojor är, som överallt fjättrar de arbetande, för att det skall förstå hur dessa bojor smids och bli i stånd att resa sig mot dem, att kasta dem av sig och plocka den verkliga blomman.

När de för ut denna idé till de representanter för den arbetande klassen, som på grund av sitt läge är de enda, som förmår tillägna sig klassmedvetande och gå till klasskamp, då beskyller man dem för att vilja koka om bonden i en kittel.

Och vem är det, som reser denna anklagelse?

Det är personer, som själva sätter sitt hopp om de arbetandes frigörelse till ”regeringen” och till ”samhället”, dvs organen för just samma bourgeoisie, som överallt slagit det arbetande folket i bojor!

Och dylika blötdjur slår sig för sitt bröst och talar om att socialdemokraterna inte har några ideal!

Låt oss nu övergå till ”folkvännernas” politiska program, dessa ”folkvänner”, vilkas teoretiska uppfattningar vi, som det tycks, redan sysslat med alltför mycket. Med vilka medel vill de ”släcka branden”? Vilken utväg föreslår de i stället för den av socialdemokraterna anvisade vägen, som enligt deras mening är felaktig?

”Bondebankens reorganisation”, säger hr Juzjakov i artikeln ”Ett lantbruksministerium” (Russkoje Bogatstvo nr 10), ”inrättandet av en migrationsstyrelse, reglering av kronojordars utarrendering i folkhushållningens intresse, ... bearbetning och reglering av arrende frågan – det är programmet för folkhushållningens återupprättande och dess skyddande mot ekonomiskt överväld [sic!] från den uppväxande plutokratins sida.” Och i artikeln ”Frågor om den ekonomiska utvecklingen” kompletteras detta program för ”folkhushållningens återupprättande” med följande ”första men nödvändiga åtgärder”: ”Alla hinder, som för närvarande belamrar bygemenskapen, avlägsnas; den befrias från förmynderskapet, man måste övergå till samfäll plöjning (församhälleligande av jordbruksnäringen) och till att utveckla en samfäll förädling av de råvaror, som utvinns ur jorden.” Och hrr Krivenko och Karysjev tillägger: ”Billig kredit, artelform för jordbruket, tryggande av avsättningen, möjlighet att klara sig utan företagarvinst [detta behandlas särskilt längre fram], uppfinning av billigare motorer och andra tekniska förbättringar” och slutligen – ”museer, lagerhus och kommissionskontor”.

Betrakta detta program närmare och ni skall få se att dessa herrar helt och fullt ställer sig på det moderna samhällets ståndpunkt (dvs det kapitalistiska systemets ståndpunkt, ehuru de inte är medvetna om det) och att de vill klara sig ifrån det hela med att lappa och reparera detta samhälle, utan att förstå att alla deras progressiva åtgärder – billig kredit, förbättrad teknik, banker osv – endast kan stärka och utveckla bourgeoisin.

Nik-on har naturligtvis fullkomligt rätt – och det är en av hans värdefullaste teser, som ”folkvännerna” inte kunde låta bli att protestera mot – då han säger att inga reformer kan bli till nytta under det nuvarande systemet och att varken kredit, migration, skattereformer eller övergång av all jord i böndernas händer i väsentlig grad kan ändra någonting, utan att de tvärtom måste komma att stärka och utveckla den kapitalistiska hushållningen, som för närvarande hålls tillbaka av ett överflödigt ”förmynderskap”, genom resterna av feodala avgifter, genom böndernas bundenhet vid jorden osv. Han säger, att de ekonomer, som i stil med furst Vasiljnikov (i fråga om sina idéer utan tvivel en ”folkvän”) önskar en omfattande utveckling av krediten, vill detsamma som ”liberalerna”, dvs de borgerliga ekonomerna, de ”strävar efter att utveckla och stabilisera de kapitalistiska förhållandena”. De förstår inte antagonismen i våra produktionsförhållanden (bland bönderna liksom bland andra stånd) och i stället för att försöka bana väg för denna antagonism, i stället för att direkt ansluta sig till dem som förslavas genom denna antagonism och försöka hjälpa dem att resa sig till kamp, drömmer de om att göra slut på denna kamp genom åtgärder, som är avsedda för alla och som går ut på försoning och förening. Man förstår vad alla dessa åtgärder kan resultera i: man behöver bara erinra sig de ovan anförda exemplen på differentiering för att bli övertygad om att endast den som vid en riktig och stabil

hushållning har vissa ”besparingar” kan komma i åtnjutande av alla dessa krediter⁵⁷, förbättringar, banker och andra ”framsteg”, dvs representanterna för en försvinnande minoritet, för småbourgeoisin. Och hur man än skulle reorganisera bondebanken och andra dylika institutioner, så kommer man därmed inte i ringaste mån att beröra det huvudsakliga och grundläggande faktum att befolkningsmassan exproprierats och fortfarande exproprieras, eftersom den inte ens har medel att uppehålla livet, för att nu inte tala om medel att driva ett riktigt jordbruk.

Detsamma måste också sägas om ”artelen” och om ”samfällid plöjning”. Hr Juzjakov kallar det senare ”församhälleligande av jordbruksnäringen”. Det är naturligtvis enbart kuriöst, ty för att församhälleliga är det inte tillräckligt med att organisera produktionen i någon liten bondby, utan för detta måste man exproprieras ”blodsugarna”, som monopoliserat produktionsmedlen och som styr den nuvarande ryska folkhushållningen. Och för detta krävs det kamp, kamp och återigen kamp, men inte en lumpen kälkborgerlig moral.

Därför förvandlas dylika åtgärder hos dem till milda liberala halvmesyurer, som vegeterar på filantropiska borgares välgörenhet, och den skada de gör genom att dra bort de utsugna från kampen är avsevärt större än den nytta enskilda personer skulle ha av ett eventuellt förbättrat läge, vilket på de kapitalistiska förhållandenas allmänna grundval måste vara torftigt och osäkert. I vilken skandalös grad dessa herrar slätar över antagonismen i det ryska livet, vilket naturligtvis sker i allra bästa avsikter för att göra slut på den nuvarande kampen, dvs just sådana avsikter, med vilka vägen till helvetet är stenlagd – det visar följande resonemang av hr Krivenko:

”De intellektuella leder fabrikanternas företag och kan leda folkindustrin.”

Hela deras filosofi utmynnar i en vecklagan över att det finns kamp och utsugning, men att det inte ”behövde” finnas någon sådan om ... om det inte fanns några utsugare. Vad ville författaren i själva verket säga med sin meningslösa sats? Kan man då bestrida att universiteten och andra läroanstalter i Ryssland årligen frambringa sådana ”intellektuella” (?), vilka endast söker någon som kan föda dem? Kan man då bestrida att de medel, som är nödvändiga för att underhålla dessa ”intellektuella”, för närvarande endast finns hos den borgerliga minoriteten i Ryssland? Kommer de borgerliga intellektuella i Ryssland verkligen att försvinna därför att ”folkvännerna” säger att de ”skulle kunna” tjäna andra än bourgeoisin? Ja, de ”skulle kunna”, om de inte vore borgerliga intellektuella. De ”skulle kunna” vara annat än borgerliga intellektuella, ”om” det inte fanns någon bourgeoisin och någon kapitalism i Ryssland! Och det finns folk, som hela sitt liv bara sysslar med dessa ”om” och ”men”! För övrigt vägrar dessa herrar inte bara att tillmäta kapitalismen en avgörande betydelse, de vill överhuvudtaget inte se något dåligt hos kapitalismen. Om man avlägsnade vissa ”defekter”, så skulle de måhända inrätta sig rätt så bra under densamma. Vad tycks om följande uttalande av hr Krivenko:

”Den kapitalistiska produktionen och kapitaliseringen av näringarna utgör alls inte några portar, genom vilka förädlingsindustrin endast kan avlägsna sig från folket. Den kan givetvis avlägsna sig, men den kan också ingå i folklivet och komma närmare jordbruket och utvinningsindustrin. För detta är flera kombinationer möjliga, och såväl dessa portar som också andra kan tjäna detta ändamål.” (S 161) Herr Krivenko har i jämförelse med hr Michajlovskij några mycket goda egenskaper. Exempelvis öppenhet och rättframhet. Där hr Michajlovskij skulle ha fyllt hela sidor med lediga och välsvarede fraser och

⁵⁷ Denna idé – att med hjälp av krediter understödja ”folkhushållningen”, dvs småproducenternas hushållning, medan de kapitalistiska förhållandena existerar (och ”folkvännerna” kan, som vi sett, inte längre förneka att kapitalismen existerar) – denna absurda idé, som blottar en oförmåga att förstå den teoretiska politiska ekonomins elementära sanningar, visar fullt tydligt banaliteten i de teorier som framförs av dessa herrar, vilka försöker att sitta mellan två stolar.

dansat runt ämnet utan att beröra det, där tar den saklige och praktiske hr Krivenko bladet från munnen och framlägger utan samvetsbetänkligheter för läsaren sina åsikter i all deras absurditet. ”Kapitalismen kan ingå i folklivet” – var så god! Dvs kapitalismen är möjlig utan att skilja de arbetande från produktionsmedlen! Det är verkligen förtjusande; nu kan vi åtminstone göra oss en fullständigt klar föreställning om vad ”folkvännerna” vill. De vill ha varuhushållning utan kapitalism, en kapitalism utan expropriering och utan utsugning, bara med en kälkborgerlighet, som fredligt vegeterar under de humana godsägarnas och de liberala ämbetsmännens skydd. Och med den allvarliga uppsynen hos en departementstjänsteman, som ämnar lyckliggöra Ryssland, tar de itu med att uppfinna kombinationer av ett sådant system, där vargarna kommer att vara mätta och fåren oskadda. För att göra oss en föreställning om karaktären av dessa kombinationer måste vi gå till samme författares artikel i nr 12 (”Om de kulturella enstöringarna”): ”Industrins artelform och statliga form”, resonerar hr Krivenko, som tydligt föreställer sig att han redan ”kallats” att ”lösa de praktiska ekonomiska problemen”, ”representerar alls inte allt vad man i detta fall kan tänka sig. Följande kombination är exempelvis möjlig.” Och sedan berättas det om hur en tekniker kommit till Russkoje Bogatstvos redaktion med ett projekt till teknisk exploatering av Donområdet i form av ett aktieföretag med små aktier (på högst 100 rubel). Man föreslog projektets upphovsman att ändra sitt schema ungefär på följande sätt: ”Aktierna skall inte tillhöra privatpersoner utan jordbrukssällskap, varvid den del av deras befolkning, som arbetar i företagen, skall erhålla vanlig arbetslön, medan jordbrukssällskapen skall garantera denna del av befolkningen förbindelse med jorden.”

Vilken administrativ genialitet, inte sant! Hur rörande enkelt och lätt man inför kapitalismen i folklivet och avlägsnar dess skadliga egenskaper! Man måste bara inrätta det hela så, att de rika på landsbygden köper aktier⁵⁸ genom jordbrukssällskapets förmedling och erhåller inkomst från det företag, där en ”del av befolkningen” skulle arbeta, och att den senares förbindelse med jorden vore säkrad – en ”förbindelse”, som inte skulle ge möjlighet att få livsuppehälle från jorden (vem skulle annars arbeta för ”vanlig arbetslön”?) men vore tillräcklig för att binda en person vid en bestämd plats, att slavbinda honom vid det lokala kapitalistiska företaget och beröva honom möjligheten att byta företagare. Jag talar med full rätt om en företagare, en kapitalist, ty den som betalar den arbetande *arbetslön* kan inte kallas annorlunda.

Läsaren kommer kanske att klandra mig för att jag så länge dröjt vid detta nonsens, som uppenbart inte förtjänar någon uppmärksamhet. Men förlåt mig. Även om detta är nonsens, så är det ett sådant nonsens, som är nyttigt och nödvändigt att undersöka, därför att det återspeglar de faktiska sociala och ekonomiska förhållandena i Ryssland och därför tillhör de hos oss synnerligen vitt spridda sociala idéer, som socialdemokraterna ännu länge måste räkna med. Saken är den, att övergången från livegenskapen, från det feodala produktionssättet till det kapitalistiska i Ryssland försatt, och delvis än idag försätter, de arbetande i ett sådant läge. där en bonde, som ej var i stånd att livnära sig av jorden och att *från den betala avgifter till godsägaren (och han betalar dem än idag)*, var tvungen att ta

⁵⁸ Jag talar om de rikas inköp av aktier – trots författarens förbehåll att aktierna skulle tillhöra jordbrukssällskap – därför att han likväl talar om inköp av aktier för pengar, som ju endast de rika har. Därför är det likgiltigt om jordbrukssällskapet kommer att sköta det hela eller inte – endast de rika kommer att kunna betala, på samma sätt som jordbrukssällskapets inköp eller arrende av jord inte det ringaste hindrar de rika att monopolisera denna jord. Vidare måste inkomsten (utdelningen) också tillfalla den som betalt – annars kommer aktien inte att vara någon aktie. Och jag uppfattar det så, att författaren med sitt förslag menar, att en viss del av vinsten kommer att dras av för att ”säkra arbetarna förbindelse med jorden”. Men om författaren inte menar detta (ehuru det oundvikligen framgår av hans ord), utan menar att de rika skall betala pengar för aktierna utan att erhålla utdelning, då utmynnar hans förslag helt enkelt i att de besittande skall dela med sig åt de egendomslösa. Det erinrar om anekdoten om hur man skall utrota flugor: fånga flugan och placera den i ett kärl, så dör den genast.

sin tillflykt till ”biförtjänster”. Dessa biförtjänster hade i början, under den gamla goda tiden, antingen formen av ett självständigt yrkesarbete (t ex åkerirörelse) eller ett osjälvständigt, vilket dock till följd av näringarnas ytterst svaga utveckling betalades tämligen drägligt. I jämförelse med böndernas nuvarande betingelser garanterade detta bönderna ett visst välstånd, ett välstånd hos livegna människor, som fredligt vegeterade under skyddet av hundra tusen välborna polismästare och de framväxande uppsamlarna av den ryska jorden, bourgeoisin.

Nu idealiserar ”folkvännerna” detta system, blundar helt enkelt för dess skuggsidor. De drömmer om det – ”drömmer” därför att det i verkligheten för länge sedan upphört att existera, det har för länge sedan förstörts av kapitalismen, som framkallat en massepropriering av de åkerbrukande bönderna och förvandlat de tidigare ”förtjänsterna” till den mest ohämmade utsugning av de ”arbetsänder”, som nu i överflöd erbjuder sig.

Våra riddare av kälkborgerligheten vill just bibehålla böndernas ”förbindelse” med jorden, men de vill inte ha livegenskapen, som ensam var i stånd att trygga denna förbindelse och som krossades först av varuhushållningen och kapitalismen, som gjorde denna förbindelse omöjlig. De vill att bonden skall ha biförtjänster, vilka inte lösriver honom från jorden, vilka – under arbete för marknaden – inte alstrar konkurrens, inte skapar *kapital* och inte förslavar befolkningsmassorna under detta kapital. Trogna den subjektiva metoden i sociologin, vill de ”ta” det goda från alla håll, men i verkligheten leder denna barnsliga önskan självfallet endast till ett reaktionärt drömmeri, som ignorerar verkligheten, leder till oförmåga att förstå och nyttiggöra de verkligt progressiva, revolutionära sidorna av de nya förhållandena och till förkärlek för åtgärder, som förevigar det gamla goda systemet med till hälften liveget, till hälften fritt arbete – ett system som karakteriserades av utsugningens och förtryckets alla färor och inte gav någon möjlighet att undkomma dem.

För att bevisa att vi har rätt, då vi hänför ”folkvännerna” till reaktionärerna, skall jag återropa mig på två exempel.

I zemstvistatistiken från Moskva kan vi läsa en beskrivning av en gård som ägs av en viss fru K (i Podolskdistriktet), vilken (gården och inte beskrivningen) väckte förtjusning hos Moskvastatistikerna och, ifall inte minnet sviker mig, hos hr V V⁵⁹ (han har, vill jag minnas, skrivit om detta i en artikel i någon tidskrift).

Denna fru K:s beryktade gård betjänar sig hr V Orlov av som ett ”faktum, vilket i praktiken på ett övertygande sätt bekräftar” hans älsklingsats att ”där böndernas jordbruk befinner sig i ordnat skick, där bedrivs också de privata jordägarnas jordbruk bättre”. Av vad hr Orlov berättar om denna frus gård framgår, att hon bedriver sitt jordbruk med hjälp av arbete av de lokala bönderna, vilka brukar hennes jord som ersättning för att de på vintern i lån erhåller mjöl o d. Dessutom behandlar ägarinnan bönderna synnerligen vänligt och hjälper dem, så att dessa nu är de mest ordentliga bönderna i socknen och har bröd så att det ”nästan räcker till den nya skörden (tidigare räckte det inte ens till Nikolajdagen i december) ”.

Man frågar sig, om ett ”dylikt tillstånd utesluter en motsättning mellan bondens och jordägarens intressen”, såsom hrr N Kablukov (b V, s 175) och V Orlov (b II, s 55-59 o a) anser. Uppenbarligen inte, ty fru K lever av sina bönders arbete. Följaktligen är utsugningen ingalunda upphävd. Det är förlåtligt för fru K att inte se utsugningen bakom det goda förhållandet till de utsugna, men det är absolut inte förlåtligt för en ekonom och statistiker, som råkar i förtjusning över detta fall och står fullständigt på samma plan som de Menschenfreunde⁶⁰ i väst, som prisar det goda förhållandet mellan kapitalister och

⁵⁹ Syftar på ekonomen och publicisten *Vasilij Pavlovitj Vorontsov* (1847-1918)

⁶⁰ Människovänner – *Red*

arbetare och med beundran skildrar tillfällena, då en fabrikant intresserar sig för arbetarna, ordnar konsumtionsaffärer, lägenheter osv åt dem.

Att av förekomsten (och följaktligen också ”möjligheten”) av sådana ”fakta” dra den slutsatsen att inga intressekonflikter finns – det är detsamma som att inte se skogen för bara träd. Detta för det första.

För det andra ser vi av hr Orlovs berättelse att fru K:s bönder ”tack vare den utmärkta skörden [godsägarfrun hade gett dem bra utsäde] skaffat sig kreatur” och har en ”ordnad” hushållning. Föreställ er att dessa ”ordentliga jordbrukare” skulle bli inte bara ”nästan” utan alldeles ordentliga jordbrukare: brödet skulle inte bara räcka ”nästan” utan ända till den nya skörden, och inte bara hos ”de flesta” utan det skulle räcka fullständigt och för alla. Föreställ er att dessa bönder skulle ha tillräckligt med jord, att de också skulle ha ”ängar och betesmarker”, som de inte har nu (verkligen en ordnad hushållning!) och som de arrenderar av fru K mot arbetstjänst. Tror hr Orlov verkligen att dessa bönder då – dvs om deras hushåll verkligen skulle befinna sig i ordnat skick – skulle ”utföra allt arbete på fru K:s herrgård omsorgsfullt, snabbt och i rätt tid”, såsom de gör nu? Eller skulle måhända tacksamheten gentemot den goda frun, som så moderligt pressar musten ur de ordentliga bönderna, vara en lika stark impuls som det nuvarande hopplösa läget för bönderna, som inte kan klara sig utan ängar och betesmark?

Det är uppenbart, att ”folkvännernas” idéer i det väsentliga har samma innehåll: som kälkborgerlighetens äkta ideologer vill de inte avskaffa utsugningen utan mildra den, de vill inte kamp utan försoning. Deras storstilade ideal, varifrån de så ivrigt dundrar mot de trångsynta socialdemokraterna, sträcker sig inte längre än till den ”ordentlige” bonden, som fullgör sina ”plikter” mot godsägarna och kapitalisterna, bara godsägarna och kapitalisterna är rättvisa mot dem.

Ett annat exempel. Hr Juzjakov har i sin tämligen kända artikel ”Normerna för folkets jordinnehav i Ryssland” (Russkaja Mysl, 1885, nr 9) framlagt sin uppfattning om hur stort ”folkets” jordinnehav bör vara, dvs enligt våra liberalers terminologi det jordinnehav, som utesluter kapitalism och utsugning. Nu, efter denna förträffliga förklaring av hr Krivenko, vet vi att han också utgick från ”kapitalismens införande i folklivet”. Som minimum för ”folkets” jordinnehav tog han sådana skiftesjordar, som skulle täcka ”spannmålsbehovet och betalningarna”⁶¹ men resten borde man kunna få ihop genom ”arbetsförtjänster” ... Med andra ord: han försonade sig direkt med ett sådant tillstånd där bonden, då han upprätthåller förbindelsen med jorden, utsätts för dubbel utsugning, delvis från godsägarnas sida i samband med ”skiftesjorden”, delvis från kapitalistens sida i samband med ”arbetsförtjänsten”. Detta läge för småproducenterna, som är utsatta för dubbel utsugning och därtill befinner sig i sådana levnadsförhållanden, som nödvändigt måste skapa en kuschad och förtryckt anda och döda varje hopp inte bara om seger utan också om den förtryckta klassens kamp – detta till hälften medeltida läge är nec plus ultra för ”folkvännernas” horisont och ideal. Och när så kapitalismen, som under Rysslands hela historia efter reformen utvecklats sig med en oerhörd hastighet, började att i grund rycka upp denna gamla Rysslands stöttepelare – de patriarkaliska, till hälften livegna bönderna – började att lösrycka dem från den medeltida, halvfeodala miljön och försätta dem i nya, rent kapitalistiska förhållanden genom att den tvingade dem att lämna hem och härd och ströva omkring i hela Ryssland för att söka arbete och därigenom sprängde slaveriets bojar

⁶¹ För att visa förhållandet mellan denna utgiftspost och den övriga delen av böndernas budget hänvisar jag till de ovannämnda 24 budgeterna från Ostrogozjskdistriktet. De genomsnittliga utgifterna per familj utgör 495,39 rubel (in natura och i kontanter). Av dem går 109,10 rubel till boskapens underhåll, 135,80 rubel till vegetabilisk föda och skatter och resten, 250,49 rubel, till övriga utgifter: ickevegetabilisk föda, kläder inventarier, arrendeavgifter o d. Boskapens underhåll sätter hr Juzjak upp på höslåtterns och utmarkernas konto.

hos den lokale ”arbetsgivaren” och visade vad som var grundvalen för utsugningen överhuvudtaget, för klassutsugningen och inte utplundringen av en enskild individ, då kapitalismen började att dra in massorna av den övriga, kuvade och ända till djurets tillstånd nedtryckta bondebefolkningen i det sociala och politiska livets virvel med alla dess växande komplikationer – då började våra riddare lamentera och stöna över att samhällets stöttepelare föll och bröts sönder. Och de fortsätter än idag att lamentera och stöna efter den gamla goda tiden, ehuru det nu verkar som om man måste vara blind för att inte se den revolutionära sidan av detta nya levnadssätt, för att inte se hur kapitalismen skapar en ny social kraft, som inte på något sätt är förknippad med den gamla utsugningsregimen och har möjlighet att bekämpa den.

”Folkvännerna” uppvisar emellertid inte ett spår av önskan att få till stånd en genomgripande ändring av de rådande förhållandena. De är fullständigt nöjda med liberala åtgärder på den nuvarande grunden, och då det gäller att uppfinna dylika åtgärder uppvisar hr Krivenko de genuina administrationstalangerna hos en fosterländsk pompador.

”Överhuvudtaget kräver denna fråga”, resonerar han om nödvändigheten av ”ett ingående studium och en genomgripande omgestaltning” av ”vår folkindustri”, ”speciell granskning, och produktionens uppdelning i sådana produktionsgrupper, som kan anpassas till folklivet [sic!!], och sådana, vilkas anpassande till folklivet möter allvarliga hinder.”

Ett exempel på en sådan uppdelning i grupper ger oss hr Krivenko själv, då han delar hemindustrierna i sådana, som inte blivit kapitalistiska, sådana som redan blivit kapitalistiska och sådana som kan ”kämpa för tillvaron mot storindustrin”.

”I det första fallet”, avgör administratören, ”kan småproduktionen fritt existera” – men kan den vara fristående från marknaden, vars fluktuationer uppdelar småproducenterna i bourgeoisie och proletariat? Kan den vara fristående från att de lokala marknaderna utvidgas och dras in i en stor marknad? Kan den vara oberoende av teknikens framsteg? Eller kan måhända dessa tekniska framsteg – under varuhushållningen – också vara icke-kapitalistiska? I det senare fallet kräver författaren ”organisation av produktionen också i stor skala”. ”Det är klart”, säger han, ”att här redan erfordras organisation av produktionen också i stor skala, att det behövs anläggnings- och omsättningskapital, maskiner o d eller utjämning av dessa betingelser genom någonting annat: billig kredit, avlägsnande av överflödiga mellanhänder, artelform för hushållningen och möjlighet att klara sig utan företagarvinst, tryggad avsättning, uppfinning av billigare motorer och andra tekniska förbättringar eller till slut en viss sänkning av arbetslönen, ifall denna sänkning kommer att kompenseras med andra förmåner.”

Detta sätt att resonera är synnerligen karakteristiskt för ”folkvännerna” med deras höga ideal i ord och deras stereotypa liberalism i handling. Vår filosof börjar som synes med ingenting mer eller mindre än möjligheten att klara sig utan företagarvinst och med storproduktionens organisation. Utmärkt: det är just **det som** också socialdemokraterna vill. Men hur vill ”folkvännerna” uppnå detta? Ty för att organisera en storproduktion utan företagare måste man för det första avskaffa varuorganisationen av den samhälleliga hushållningen och ersätta den med en samfäll, kommunistisk organisation, där produktionen inte, såsom nu är fallet, regleras av marknaden, utan av producenterna själva, av arbetarnas samhälle, där produktionsmedlen inte tillhör privatpersoner utan hela samhället. Det är uppenbart att en sådan ändring från den privata *formen för tillägnande* till en samfäll form kräver en *föregående* omgestaltning av *produktionsformen*, kräver att småproducenternas splittrade, små, isolerade produktionsprocesser sammansmälts i *en enda samhällelig produktionsprocess*, kräver kort sagt just de materiella betingelser, som kapitalismen skapar. Men ”folkvännerna” ämnar ju ingalunda stödja sig på kapitalismen. Hur tänker de då handla? Det vet man inte. De nämner inte ens avskaffandet av

varuhushållningen: deras höga ideal kan uppenbarligen inte på något sätt överskrida ramen för detta system av samhällelig produktion. Vidare måste man ju för att avskaffa företagarvinsten expropriera företagarna, vilkas ”vinst” just härrör sig därav att de monopoliserat produktionsmedlen. Men för att expropriera dessa vårt fosterlands stöttepelare måste vi ha en revolutionär folkrörelse mot den borgerliga regimen, en rörelse som endast arbetarproletariatet, vilket på intet sätt är förbundet med denna regim, är i stånd till. Men ”folkvännerna” har inte ens en tanke på något slags kamp och de har inte en aning om att några andra slags representanter för samhället än företagarnas egna administrativa organ är möjliga och nödvändiga. Det är klart att de inte har den ringaste avsikt att på allvar gå emot ”företagarvinsten”: hr Krivenko har helt en kelt pratat bredvid munnen. Och han korrigerar sig genast: man kan ju också ”uppväga” en sådan sak som ”möjligheten att klara sig utan företagarvinst” – ”med någonting annat”, nämligen med kredit, organisation av avsättningen, tekniska förbättringar. Således är allt arrangerat fullt tillfredsställande: i stället för en för herrar företagare så kränkande sak som att upphäva deras heliga rätt till ”vinst” kommer man med milda liberala åtgärder, vilka endast ger kapitalismen bättre vapen i händerna för kampen, vilka endast stärker, konsoliderar och utvecklar vår ”folkliga” småbourgeois. Och för att icke lämna det ringaste tvivel övrigt om att ”folkvännerna” endast förfäktar denna småbourgeois intressen tillfogar hr Krivenko ytterligare följande märkliga förklaring. Det visar sig att avskaffandet av företagarvinsten kan ”uppvägas” med en ... ”sänkning av arbetslönen”!!! Vid första anblicken kan detta förefalla som rena rama villervallan. Men nej, detta är ett konsekvent genomförande av småborgerlighetens idéer. Författaren iakttar ett sådant faktum som kampen mellan storkapitalet och småkapitalet och som sann ”folkvän” sluter han naturligtvis upp på små ... *kapitalets* sida. Han har dessutom hört talas om att ett av de mäktigaste kampmedel som småkapitalisterna kan använda är att sänka arbetslönerna – ett faktum, som alldeles riktigt iakttagits och konstaterats i ett stort antal företag i Ryssland vid sidan av arbetstidens förlängning. Och då han till varje pris vill rädda de små ... *kapitalisterna*, så föreslår han nu ”en viss sänkning av arbetslönen, ifall denna sänkning kommer att kompenseras med andra förmåner”! Herrar företagare, om vilkas ”förmån” en del underliga saker tycks ha sagts till en början, kan vara alldeles lugna. Jag tror att de t o m gärna skulle utnämna denne geniale administratör, som föreslår att sänka lönerna som en åtgärd mot företagarna, till finansminister.

Man skulle kunna anföra ytterligare ett exempel på hur fullblodsborgaren tittar fram hos Russkoje Bogatstvos humant liberala administratörer, så snart några praktiska frågor berörs. I ”Krönika över det inre livet” i nr 12 av Russkoje Bogatstvo talas om monopol.

”Monopol och syndikat”, säger författaren, ”är den utvecklade industrins ideal.” Och i fortsättningen förvånar han sig över att dessa institutioner dyker upp även hos oss, ehuru det inte finns någon ”skarp konkurrens mellan kapitalen” hos oss. ”Varken socker- eller oljeindustrin har ännu uppnått en särskilt hög utveckling. Konsumtionen av såväl socker som fotogen ligger hos oss nästan i sin linda att döma av den obetydliga mängd av dessa produkter som konsumeras per person hos oss i jämförelse med andra länder. Det kunde tyckas som om fältet för dessa industrigrenars utveckling fortfarande är mycket stort och ännu kan uppsuga en stor mängd kapital.”

Det är betecknande att författaren just här, i en praktisk fråga, glömt Russkoje Bogatstvos älsklingsidé om hemmamarknadens inskränkning. Han är tvungen att medge att denna marknad har en väldig utveckling och inte en inskränkning framför sig. Till denna slutsats kommer han vid en jämförelse med väst, där konsumtionen är större. Varför? Därför att kulturen där står högre. Men vad är då den materiella grunden för denna kultur, om inte den kapitalistiska teknikens utveckling, tillväxten av varuhushållningen och omsättningen, vilka för människorna i en närmare förbindelse med varandra och bryter ned den medeltida

isoleringen mellan de enskilda orterna? Var inte kulturnivån exempelvis i Frankrike före den stora revolutionen, innan de till hälften livegna bönderna delats upp i agrarbourgeois och proletariat, lika låg som hos oss? Och om författaren närmare betraktat det ryska livet, så skulle han inte kunnat undgå att observera exempelvis det faktum, att bondebefolkningens behov är betydligt större på sådana orter, där kapitalismen är utvecklad, än i rena jordbruksdistrikt. Detta konstateras enstämmigt av alla som undersöker vår hemindustrier i alla de fall, då dessa hemindustrier håller på att nå en sådan utveckling att de sätter en industriell stämpel på hel befolkningens liv.⁶²

”Folkvännerna” fäster ingen vikt vid dylika ”bagateller”, ty de förklarar det hela ”helt enkelt” med kulturnivån eller med de växande komplikationerna hos livet i allmänhet, de gör sig inte ens besvär med att ställa frågan om den materiella grunden för denna kultur och dessa komplikationer. Men om de åtminstone ägnade uppmärksamhet åt hushållningen på vår landsbygd, så skulle de bli tvungna att erkänna att det just är böndernas differentiering i bourgeois och proletariat, som skapar hemmamarknaden.

De måste tro att marknadens tillväxt alls inte innebär att bourgeois växer. ”Monopolet”, fortsätter ovan citerade krönikör sitt resonemang om livet i landet, ”kommer hos oss med hänsyn till den svaga utvecklingen av produktionen i allmänhet och till följd av bristen på företagare och initiativ att bli ett nytt hinder för utvecklingen *av landets krafter*.” På tal om tobaksmonopolet beräknar författaren att ”det kommer att dra ut 154 miljoner rubel ur *folkomsättningen*”. Här förbises direkt att grunden för vårt ekonomiska system just är varuhushållningen, som såväl hos oss som överallt leds av bourgeois. Och i stället för att säga att bourgeois trängs undan av monopolet, talar författaren om ”landet”, i stället för att tala om borgerlig varuomsättning, talar han om ”folk”-omsättning⁶³. En borgare är aldrig i stånd att fatta skillnaden mellan dessa begrepp, hur stor den än må vara. För att visa hur uppenbar denna skillnad i verkligheten är skall jag åberopa mig på en tidskrift, som åtnjuter auktoritet i ”folkvännernas” ögon, nämligen *Otetjestvennye Zapiski*. I nr 2, 1872, läser vi i artikeln ”Plutokratien och dess grundvalar” följande:

”Enligt Marlowes karakteristik består plutokratins väsentligaste kännetecken i förkärleken för en liberal statsform eller åtminstone förvärvsfrihetens princip. Om vi tar detta kännetecken och föreställer oss vad som fanns för ungefär 8-10 år sedan, så ser vi att vi gjort väldiga framsteg på liberalismens område . . . Oavsett vilken tidning eller tidskrift man ån tar, så representerar de tydligen alla mer eller mindre den demokratiska principen, alla går de i bräsch för folkets intressen. Men vid sidan av de demokratiska åskådningarna och t o m under deras täckmantel [*observera detta*] fullföljs allt som oftast medvetet eller omedvetet plutokratiska strävanden.”

Som exempel anför författaren en hänvändelse från köpmännen i Moskva och S:t Petersburg till finansministern, i vilken detta högtärade stånd av Rysslands bourgeois uttalar sitt tack för att ”han baserat Rysslands finansiella läge på största möjliga utvidgande av den privata företagsamheten såsom den enda fruktbringande”. Och artikelförfattaren sammanfattar: ”Plutokratiska element och strävanden finns utan tvivel i vårt samhälle och det i tillräcklig mängd.”

Som ni ser kunde era föregångare i en för länge sedan gången tid, då intrycken av den stora befrielse-reformen (vilken enligt hr Juzjakovs upptäckt skulle ha banat lugna och riktiga vägar för ”folk”-produktionens utveckling, men som i verkligheten endast banat

⁶² Som ett Pavlovo i åberopar jag mig på hemarbetarna i Pavlovo jämförelse med bönderna i de kringliggande byarna. Se Grigorjev och Annenskijs verk. Jag tar med avsikt återigen som exempel en by, där de påstås finnas ett särskilt ”folksystem”.

⁶³ Ett uttrycksätt som man så mycket mera måste klandra författaren för som *Russkoje Bogatstvo* tycker om att använda o ”folk” i motsättning till borgerlig.

väg för plutokratins utveckling) ännu var levande och friska, inte annat än själva medge att den privata företagsamheten i Ryssland har en plutokratisk, dvs en borgerlig karaktär. Varför har ni glömt det? Varför erinrar ni, då ni talar om ”folk”-omsättning och utveckling av ”landets krafter” tack vare ”företagarandans och initiativkraftens” utveckling, inte om antagonismen i denna utveckling, om den utsugande karaktären hos denna företagaranda och initiativkraft? Man kan och måste självfallet uttala sig emot monopolen och dylika inrättningar, emedan de utan tvivel försämrar de arbetandes läge, men man får inte glömma att den arbetande binds inte bara med alla dessa medeltida fjättrar, utan också genom ännu starkare, nyare, borgerliga fjättrar. Utan tvivel skulle det bli till nytta för hela ”folket”, om monopolen avskaffades, ty nu då den borgerliga hushållningen blivit grundvalen för landets ekonomi, så ökar dessa kvarlevor av de medeltida förhållandena endast det kapitalistiska eländet med ett ännu värre elände: det medeltida. Utan tvivel måste de avskaffas – ju förr och ju radikalare, desto bättre – för att rengöra det borgerliga samhället från de nedärvda halvfeodala fjättrarna och därigenom frigöra arbetarklassens händer och underlätta dess kamp mot bourgeoisin.

Just så måste man tala och nämna saker och ting vid deras rätta namn: man måste säga, att monopolen och alla andra medeltida inskränkningar (och i Ryssland är deras antal legio) absolut måste avskaffas i arbetarklassens intresse och för att underlätta dess kamp mot det borgerliga systemet. Det är allt. Endast en borgare kan för hela ”folkets” intressesolidaritet med de medeltida, feodala institutionerna glömma bort den djupa och oförsonliga antagonismen mellan bourgeoisin och proletariatet inom detta ”folk”.

Förresten vore det dumt att tro att man kan få ”folkvännerna” att blygas genom detta, när de exempelvis säger sådana här saker beträffande landsbygdens behov:

”Då vissa tidningar för några år sedan”, berättar hr Krivenko, ”diskuterade vilka yrken och vilket slags intellektuella som behövs på landsbygden, så fick man en mycket lång och olikartad lista, som omfattade så gott som hela livet: efter manliga och kvinnliga läkare kom fältskärer, sedan advokater, efter dem lärare, personer som organiserar bibliotek och boklådor, agronomer, forstmästare och överhuvudtaget folk som sysslar med jordbruk, tekniker av de mest olikartade fack (ett mycket vidsträckt och ännu nästan orört område), sådana som organiserar och leder kreditinstitutioner, varulager osv ...”

Låt oss åtminstone dröja vid de ”intellektuella” (??), vilkas verksamhet direkt hänförs till det ekonomiska området, vid dessa forstmästare, agronomer, tekniker osv. Hur nödvändiga är inte faktiskt dessa personer för landsbygden! Men för **vilken** landsbygd? Givetvis för jordägarnas landsbygd, de välsituerade böndernas landsbygd. Dessa personer har ”besparingar” och kan betala alla dessa hantverkare, som hr Krivenko behagar kalla ”intellektuella”, för deras tjänster. *Denna* landsbygd har faktiskt länge hungrat efter tekniker, krediter och varulager, vilket hela den ekonomiska litteraturen vittnar om. Men det finns också en annan landsbygd, en avsevärt större, och det skulle inte skada, om ”folkvännerna” tänkte lite oftare på den – de ruinerade, utfattiga och in på bara kroppen plundrade böndernas landsbygd. Dessa bönder saknar inte bara ”besparingar” till att betala de ”intellektuellas” arbete med, utan de saknar också bröd i tillräcklig mängd för att inte dö av svält. Och *denna* landsbygd vill ni hjälpa genom att inrätta *varulager!!* Vad skall de lagra där i dessa varulager, våra bönder som har en häst eller ingen alls? Sina kläder? Dem pantsatte de redan 1891 hos ockrarna i stad och på land, vilka då i överensstämmelse med ert humant liberala recept inrättade verkliga ”varulager” i sina hus, sina krogar och handelsbodas. Allt vad bönderna har kvar är allra högst sina ”arbetshänder”. Men för denna vara har inte ens byråkraterna i Ryssland hittills uppfunnit några ”varulager” ...

Det är svårt att föreställa sig något markantare bevis på dessa ”demokraters” extrema banalitet än denna rörande omsorg om tekniska framsteg bland ”bönderna”, medan de

blundar för hur dessa samma ”bönder” i massomfattning exproprieras. Hr Karysjev berättar exempelvis i nr 2 av Russkoje Bogatstvo (Skisser, § XII) med en liberal kretins förtjusning om ett fall av ”fullkomning och förbättring” i bondejordbruket – hur ”bättre utsädessorter sprids bland bondejordbruken”: amerikansk havre, Vasaråg, Clydesdalehavre osv. ”På en del ställen avdelar bönderna särskilda mindre jordstycken för utsäde, där de efter omsorgsfull bearbetning för hand planterar ut valda exemplar av utsäde.” ”Många och högst olikartade nyheter” kan iakttas ”beträffande förbättrade redskap och maskiner”⁶⁴: årder, lätta plogar, tröskmaskiner, sädesvannor, sorteringsmaskiner. Han konstaterar att ”användningen av olika slags gödningsämnen ökar”: fosfater, benmjöl, duvspillning osv. ”Korrespondenterna betonar nödvändigheten av att inrätta lokala zemstvolager för försäljning av fosfat i byarna.” Och när hr Karysjev anför ett citat ur V V:s bok ”Progressiva strömningar inom bondehushållningen” (också hr Krivenko åberopar sig på denna bok) blir han rent av patetisk med anledning av alla dessa rörande framsteg:

”Ett uppmuntrande och på samma gång deprimerande intryck gör dessa meddelanden, som vi endast i korthet kunnat återge ... Ett uppmuntrande, emedan detta folk, utarmat, skuldsatt, till betydande del utan häst, inte lägger armarna i kors, inte hänger sig åt förtvivlan, inte byter sysselsättning, utan förblir jorden troget, eftersom det förstår att det är i jorden, i dess riktiga brukande, som dess framtid, dess kraft och dess rikedom ligger. [Ja, naturligtvis! Det är självklart att det är just denne utfattige bonde utan häst, som köper fosfater, sorterings- och tröskmaskiner och Clydesdalehavre till utsäde! O, sancta simplicitas!⁶⁵ Men det är ju inte någon elev från ett högre läroverk för flickor som skriver detta, utan en professor, en doktor i politisk ekonomi!! Nej, säg vad ni vill, det kan inte bara bero på helig enfald.] Febrilt söker det efter metoder för denna riktiga brukning, söker nya vägar, nya arbetsmetoder, utsäde, redskap, gödningsämnen, allt som skulle kunna bidra till att göra jorden, som föder det, fruktbarare – denna jord som förr eller senare hundrafalt kommer att belöna det för detta arbete ...⁶⁶ Ett deprimerande intryck gör de nämnda meddelandena emedan [ni tror kanske att ”folkvännen” åtminstone här skall erinra om den masseexpropriation av bönderna, som åtföljer och framkallar jordens koncentration i händerna på de välsituerade bönderna, dess förvandling till *kapital*, till grundvalen för ett *förbättrat* jordbruk – denna expropriation, som kastar ut på marknaden just de ”fria” och ”billiga” ”händer”, som skapar framgångarna för den fosterländska ”företagarandan” med hjälp av alla dessa tröskmaskiner, sorteringsmaskiner och sädesvannor? Inte alls] ... just vi själva måste väckas. Vad gör vi för att bistå denna bondens strävan att förbättra sitt jordbruk? För oss finns det vetenskap, litteratur, museer, lagerhus, kommissionskontor. [Ja, mina herrar, just så står det; ”vetenskap” och ”kommissionskontor” vid sidan av varandra ... Man skall inte studera ”folkvännerna”, när de kämpar mot socialdemokraterna, ty vid sådana tillfällen iför de sig en uniform, gjord av trasor av ”fädrens ideal”, utan de skall studeras i sin vardagsdräkt, då de i detalj diskuterar det dagliga livets frågor. Då kan ni iakttä dessa kälkborgerlighetens ideologer i hela deras prakt och odör.] Finns det

⁶⁴ Jag erinrar läsaren om fördelningen av dessa förbättrade redskap i distriktet Novousensk: 37 procent av bönderna (fattigbönder), 10 000 gårdar av 28 000 äger 7 redskap av 5 724, dvs en åttiondel procent! Fyra femtedelar av redskapen har monopoliserats av de rika bönderna, vilka endast representerar en fjärdedel av gårdarna.

⁶⁵ O, heliga enfald! – *Red*

⁶⁶ Ni har alldeles rätt, ärade hr professor, när ni säger att en förbättrad hushållning *hundrafalt* kommer att belöna detta ”folk”, som inte ”hänger sig åt förtvivlan” utan ”förblir jorden troget”. Men märker inte ni, store doktor i politisk ekonomi, att ”bonden” för att kunna skaffa sig alla dessa fosfater osv måste skilja sig från massan av svältande fattiga genom att ha *tillgängliga* pengar – men pengar är ju en produkt av samhälleligt arbete, som kommer i privata händer; att om man tillägnar sig ”belöningen” för den förbättrade hushållningen, så innebär det att tillägna sig *andras* arbete; att det endast är de erbarmligaste släpbärare åt bourgeoisin, som kan tro att källan till denna rikliga belöning ligger i personlig flit hos en ägare, som ”inte lägger armarna i kors” utan ”gör jorden, som föder honom, fruktbarare”?

något liknande för bonden? Det finns naturligtvis ansatser till det, men de utvecklas på något sätt mycket trögt. Bonden vill se ett exempel – var finns våra försöksfält, våra mönsterjordbruk? Bonden söker det tryckta ordet – var finns vår populära jordbrukslitteratur? ... Bonden söker gödningsämnen, redskap, utsäde – var har vi zemstvolager av allt detta, var finns hos oss möjligheter till inköp en gros, arrangemang som underlättar inköp och distribution? ... Var är ni handlingens män, i och utanför zemstvona? Gå och arbeta, tiden är för länge sedan inne, och

Ett hjärtligt tack
från ryska folket
skall bli er lön!

N Karysjev (Russkoje Bogatstvo nr 2, s 19)

Här har vi dem, dessa vänner till de små ”folk”-borgarna, i all sin självbelåtenhet över sina kälkborgerliga framsteg!

Man kunde tycka att det – t o m bortsett från analysen av vår landsbygds ekonomi – vore tillräckligt att iakttä detta iögonenfallande faktum i vår nya ekonomiska historia – de allmänt konstaterade framstegen i bondehushållningen, vilka äger rum samtidigt med en gigantisk expropriering av *bönderna* – för att övertyga sig om hur absurd föreställningen är om *bönderna* såsom ett i sig solidariskt och homogent helt, för att övertyga sig om den borgerliga karaktären hos alla dessa framsteg! Men ”folkvännerna” förblir döva för allt detta. Efter att ha förlorat de goda sidorna hos den gamla ryska socialrevolutionära narodismen hakar de sig envist fast vid ett av dess största fel: bristen på förståelse för klassantagonismen bland bönderna.

”Narodnikerna på 70-talet”, säger Gurvitj mycket träffande, ”hade inte det minsta begrepp om klassantagonismen bland bönderna själva och inskränkte denna antagonism uteslutande till förhållandet mellan ’utsugaren’ – kulaken eller blodsugaren = och hans offer, bonden, som är genomsyrad av kommunistisk anda.⁶⁷ Gleb Uspenskij stod ensam med sin skepticism och besvarade den allmänna illusionen med ett ironiskt leende. Med sin utomordentliga kännedom om bönderna och med sin enorma konstnärliga talang, som trängde in till tingens innersta väsen, kunde han inte undgå att se att individualismen blivit grundvalen för de ekonomiska förhållandena inte bara mellan ockraren och gäldenären, utan också mellan bönderna överhuvudtaget.” Se hans artikel ”Skurna över en kam” i *Russkaja Mysl*, 1882, nr 1 (a a, s 106).

Det var tillåtligt och t o m naturligt att hemfalla åt denna illusion på 60- och 70-talet, då det ännu fanns relativt få exakta uppgifter om landsbygdens hushållning och då differentieringen på landsbygden ännu inte hade framträtt så klart, men idag måste man avsiktligt blunda för att inte se denna differentiering. Det är utomordentligt betecknande att man just på senaste tiden, då böndernas utarmning tycks ha nått kulmen, från alla håll hör talas om framstegsvänliga strömningar inom bondehushållningen. Herr V V (som utan minsta tvivel också är en ”folkvän”) har skrivit en hel bok i detta ämne. Och man kan inte förebrå honom för att ha orätt vad fakta beträffar. Tvärtom, det kan inte råda något tvivel om det tekniska och agrikulturella framåtskridandet bland bönderna, men lika otvivelaktigt är det faktum att en masseexpropriering av bönderna äger rum. Och nu koncentrerar ”folkvännerna” hela sin uppmärksamhet på att ”bonden” febrilt söker nya brukningsmetoder, som skulle hjälpa honom att göra jorden, som föder honom, fruktbarare, varvid de blundar för medaljens baksida, nämligen att samme ”bonde” febrilt skiljs från jorden. Liksom strutsen sticker de huvudet i sanden för att slippa se verkligheten i ansiktet, för att slippa se att de är vittnen just till en process, då den jord, som rycks ifrån bönderna, förvandlas till

⁶⁷ ”Det har uppstått antagonistiska sociala klasser inom bygemenskapen”, säger Gurvitj på ett annat ställe (s 104). Jag citerar Gurvitj endast för att komplettera ovan anförda faktiska uppgifter.

kapital, en process då en inre marknad bildas.⁶⁸ Försök vederlägga att dessa två motsatta processer *äger rum* bland våra byalagsbönder, försök att *förklara* dem på annat sätt än genom vårt samhälles borgerliga karaktär! Det kommer inte att gå! Att sjunga halleluja och servera humana och välmenande fraser – det är alfa och omega i hela deras ”vetenskap”, i hela deras politiska ”verksamhet”.

Och detta milda liberala lappverk på det nuvarande systemet upphöjer de rentav till en hel filosofi. ”Ett litet praktiskt verk”, resonerar hr Krivenko djupsinnigt, ”är vida bättre än en stor verksamhet.” Så nytt och klokt sagt! Och vidare, fortsätter han, ”är ett litet verk ingalunda synonymt med ett litet mål”. Som ett exempel på en sådan ”utvidgad verksamhet”, då ett litet verk blir ”riktigt och gott”, anför han verksamheten av en dam, som sysslade med att inrätta skolor; vidare advokatverksamhet bland bönderna för att tränga undan lagvrängarna – ett advokatförslag om att resa ut på landsbygden och delta i kretsdomstolarnas rättegångsförhandlingar i syfte att försvara de åklagade – och slutligen vad vi redan känner till, nämligen att öppna lager för hemindustrin: här skulle den utvidgade verksamheten (till att omfatta ett stort mål) bestå i att ”med zemstvonas förenade krafter på de viktigaste orterna” öppna lager.

Allt detta är naturligtvis mycket upphöjda, humana och liberala saker – ”liberala” därför att de kommer att rensa det borgerliga hushållningssystemet från alla dess medeltida inskränkningar och därmed göra det lättare för arbetaren att kämpa mot själva detta system, som dock självfallet inte alls berörs av dylika åtgärder, utan tvärtom stärks genom dem. Om allt detta har vi sedan länge läst i alla liberala ryska skrifter. Det skulle inte ens ha varit lönt att ta till orda emot detta, om vi inte hade blivit tvingade därtill av herrarna i Russkoje Bogatstvo, vilka företagit sig att föra fram dessa ”försiktiga ansatser till liberalism” **mot** socialdemokraterna och framhålla dem som exempel för socialdemokraterna, samtidigt som de anklagar socialdemokraterna för att ha svikit ”fädrens ideal”. Då kan vi inte säga annat än att det är minst sagt komiskt att gå emot socialdemokraterna med ett förslag om och en hänvisning till en så moderat och petig liberal (dvs som tjänar bourgeoisin) verksamhet. Vad fädren och deras ideal beträffar, så måste det anmärkas att hur felaktiga och utopiska de ryska narodnikernas gamla teorier än var, så tog de i varje fall **obetingat** avstånd från dessa ”försiktiga ansatser till liberalism”. Detta uttryck har jag lånat från hr N K Michajlovskijs artikel ”Om den ryska utgåvan av K Marx' bok” (Otetjestvennye Zapiski, 1872, nr 4), en artikel som är mycket livligt, hurtigt och friskt skriven (i jämförelse med hans nuvarande skrifter) och vari han häftigt protesterade mot förslaget att inte såra våra unga liberaler.

Men det var för länge sedan, så länge att ”folkvännerna” fullständigt hunnit glömma alltsammans och nu genom sin taktik påtagligt visat att om det inte förekommer någon materialistisk kritik av de politiska institutionerna och om man inte förstår den moderna statens klasskaraktär, så är det bara ett steg från politisk radikalism till politisk opportunism.

Här följer några exempel på denna opportunism:

”Ombildningen av ministeriet för statsegendom till jordbruksministeriet kan”, förklarar hr Juzjakov, ”få ett djupgående inflytande på vår ekonomiska utveckling, men det kan också visa sig vara endast en viss omplacering av ämbetsmännen.” (Russkoje Bogatstvo, nr 10)

Allt beror följaktligen på vem som ”blir kallad” – folkvännerna eller representanterna för

⁶⁸ Sökandet efter ”nya metoder för jordens brukning” blir ”febrilt” just därför att den välsituerade bonden måste bedriva sitt jordbruk i större skala, vilket han inte är i stånd till med de gamla metoderna, just därför att konkurrensen tvingar honom att söka nya metoder, emedan jordbruket mer och mer blir varuproduktion, får en borgerlig karaktär.

godsägarnas och kapitalisternas intressen. Själva intressena behöver man inte röra vid.

”Skyddet av den ekonomiskt svage mot den ekonomiskt starke är den första naturliga uppgiften för statligt ingripande”, fortsätter samme hr Juzjakov på samma ställe, och detta upprepas med samma uttryck av författaren till krönikan om det inhemska livet i nr 2 av Russkoje Bogatstvo. För att inte ge rum för något tvivel på att han uppfattar detta filantropiska nonsens⁶⁹ precis på samma sätt som hans vördiga stallbröder, kälkborgerlighetens liberala och radikala ideologer i Västeuropa, tillägger han efter det ovan sagda:

”Gladstones landbills, Bismarcks arbetarförsäkring, fabriksinspektionen, idén om vår bondebänk, organiseringen av migrationen, åtgärderna mot kulakerna – allt detta är försök att tillämpa just denna princip om statens ingripande för att skydda den ekonomiskt svage.”

Detta har åtminstone den förtjänsten att det är uppriktigt. Författaren säger här rent ut att han önskar stå på de nuvarande samhällsförhållandenas grundval på precis samma sätt som hrr Gladstone och Bismarck, att han precis som de vill lappa och reparera det nuvarande samhället (det borgerliga samhället – vilket han inte förstår, lika litet som Gladstones och Bismarcks västeuropeiska anhängare förstår det), men inte kämpa emot det. I fullständig harmoni med denna deras grundläggande teoretiska uppfattning står också den omständigheten att de betraktar staten, det organ som vuxit upp på detta moderna samhälles grund och som skyddar de i detta samhälle härskande klassernas intressen, såsom verktyg för reformer. De anser staten rentav såsom allsmäktig och stående över alla klasser och väntar av den inte bara att den skall ”understödja” de arbetande utan också upprätta verkliga och riktiga förhållanden (såsom vi hört av hr Krivenko). Det är förresten självklart att man inte heller kan vänta sig något annat av dem, kälkborgerliga ideologer av renaste vatten som de är. Det är ju ett av kälkbourgeoisins grundläggande och utmärkande kännetecken – vilket för övrigt gör den till en reaktionär klass – att småproducenten, som genom själva produktionsförhållandena är splittrad och isolerad, som är bunden vid en bestämd ort och en bestämd utsugare, inte är i stånd att förstå klasskaraktären hos den utsugning och det förtryck, som han ibland lider under i inte mindre grad än proletären, och att han inte är i stånd att inse att i det borgerliga samhället inte heller staten kan vara något annat än en klasstat.⁷⁰

Men varför är det då så, högtärade herrar ”folkvänner”, att vår regering hittills – och med speciell energi just efter själva befrielsereformen – ”understött, skyddat och skapat” endast bourgeoisin och kapitalismen? Varför har denna absolutistiska, föregivet över klasserna stående regerings otillständiga verksamhet sammanfallit just med den historiska period, som i sitt inre liv karakteriseras av varuhushållningens, handelns och industrins utveckling? Varför tror ni att dessa förändringar i det inre livet är det sekundära och regeringens politik det primära, ehuru de nämnda förändringarna ägde rum på ett sådant djup att regeringen inte ens observerade dem och reste otaliga hinder i deras väg, ehuru samma ”absolutistiska” regering under andra förhållanden av det inre livet ”understött”, ”skyddat” och ”skapat” en annan klass?

⁶⁹ Det är nonsens därför att den ”ekonomiskt starke” bland annat är stark därför att han håller den politiska makten i sina händer. Utan denna skulle han inte kunna behålla sitt ekonomiska herravälde.

⁷⁰ Av samma orsak är ”folkvännerna” ärkereaktionärer, då de säger att det är statens naturliga uppgift att skydda den ekonomiskt svage (det *borde vara* så enligt deras banala tantmoral), medan hela den ryska historien och inrikespolitiken vittnar om att vår stats uppgift endast är att Skydda de feodala godsägarna och storbourgeoisin och att på det brutalaste sätt slå ned varje försök av de ”ekonomiskt svaga” att hävda sina intressen. Det är självfallet dess *naturliga* uppgift, ty absolutismen och byråkratin är fullständigt genomsyrade av feodal och borgerlig anda, och på det ekonomiska området härskar och styr bourgeoisin oinskränkt och håller arbetaren nere så att han inte kan ”röra ert fena”.

Ah, sådana frågor ställer sig ”folkvännerna” aldrig! Det är ju alltsammans materialism och dialektik, ”hegelianism”, ”mysticism och metafysik”. De tror helt sonika att om man bara vackert och artigt ber denna regering, så kan den ordna allt till det bästa. Vad artigheten beträffar, så måste man göra Russkoje Bogatstvo rättvisa: det är sant att den t o m bland den liberala ryska pressen utmärker sig genom sin oförmåga att uppvisa ens den allra ringaste självständighet. Döm själva:

”Avskaffandet av saltskatten, upphävandet av den personella skatten och sänkningen av friköpsavgifterna” betecknar hr Juzjakov som en ”betydande lättnad för folkhushållningen”. Ja, naturligtvis! Men åtföljdes inte saltskattens upphävande av en hel mängd nya indirekta skatter och höjning av de gamla? Åtföljdes inte den personella skattens upphävande av en höjning av de f d statsböndernas avgifter under förevändningen att dessa avgifter överfördes till friköpsavgifterna? Kvarstår det inte än idag, efter den beryktade sänkningen av friköpsavgifterna (genom vilken staten inte ens återlämnade till bönderna den vinst den gjorde genom friköpsoperationerna), ett missförhållande mellan avgifterna och jordens avkastningsmöjlighet, dvs en direkt kvarleva av livegenskapstidens skatter? Det spelar ingen roll! Vad som är viktigt här är ju bara det ”första steget”, ”principen”. Resten kan vi sedan be om!

Men allt detta är bara blommorna. Nu kommer frukterna: ”Åttioalet lättade bördan för folket [det skedde väl genom de ovannämnda åtgärderna] och räddade därmed folket från slutgiltig ruin.”

Det är också en i sin lakejaktiga skamlöshet klassisk fras, som endast kan jämföras med hr Michajlovskijs ovan anförda uttalande att vi först måste skapa ett proletariat. I detta sammanhang kommer man osökt att minnas historien om den ryske liberalens evolution, vilken Sjtjedrin så träffande skildrat. Denne liberal börjar med att be överheten om reformer ”såvitt möjligt”, han fortsätter med att tigga – ”ge åtminstone någonting” – och slutar med den eviga och orubbliga positionen att ”anpassa sig till nedrigheten”. Nåväl, måste man verkligen inte säga om ”folkvännerna” att de intagit denna eviga och orubbliga position, då de under det friska intrycket av den hungersnöd, som rasade bland miljoner människor och som regeringen först behandlade med krämaraktig snålhet och sedan med lika krämaraktig feghet, offentligt förklarar att regeringen räddat folket från slutgiltig ruin!! Det kommer att gå några år, då bönderna ännu snabbare kommer att exproprieras, och regeringen kommer, förutom att inrätta ett jordbruksministerium, att upphäva en eller två direkta skatter och påföra några nya indirekta skatter; sedan kommer hungern att drabba 40 miljoner av folket – och dessa herrar kommer att skriva precis detsamma: se bara, det är 40 och inte 50 miljoner som svälter, och det därför att regeringen lättat folkets börda och räddat folket från slutgiltig ruin, det kommer sig av att den lyssnat till ”folkvännerna” och inrättat ett jordbruksministerium!

Ett annat exempel:

I nr 2 av Russkoje Bogatstvo talar författaren till krönikan om det inhemska livet om att Ryssland ”lyckligtvis” (sic!) är ett efterblivet land, ”som bevarar element, vilka gör det möjligt för landet att basera sitt hushållningssystem på solidaritetsprincipen”,⁷¹ och säger att Ryssland därför är i stånd att ”i de internationella förbindelserna” uppträda ”som en vägvisare för den ekonomiska solidariteten” och att chanserna för detta ökar genom Rysslands obestridda ”politiska makt”!!

Detta sägs om Europas gendarm, det ständiga och trognaste bålverket för all reaktion, som

⁷¹ Solidaritet mellan vilka? Mellan godsägaren och bonden? Mellan den välsituerade bonden och fattigglappen? Mellan fabrikanter och arbetare? För att rätt förstå denna klassiska ”solidaritetsprincip” måste man erinra sig att solidariteten mellan företagaren och arbetaren åstadkommes genom ”lönesänkning”.

fört det ryska folket till det skamliga läget att det, ehuru förtryckt i sitt eget land, tjänat som verktyg för att slå ned folken i väst – denna gendarm framställs som vägvisare för ekonomisk solidaritet!

Det går över alla gränser! Herrar ”folkvänner” överträffar alla liberaler. De inte bara ber regeringen, de inte bara lovsjunger den, de direkt tillber denna regering, de böjer sitt huvud till jorden för den och tillber den med en sådan frenesi, att det t o m gör en utomstående ont, när man hör deras allerunderdånigaste pannor dunsas mot marken.

Kommer ni ihåg den tyska definitionen på en filister?

Was ist der Philister?
Ein hohler Darm,
Voll Furcht und Hoffnung,
Dass Gott erbarm!⁷²

Denna definition passar inte helt in på våra förhållanden.

Gud ... gud står hos oss helt i bakgrunden. Överheten däremot, det är en annan sak. Men om vi i denna definition ersätter ordet ”gud” med ordet ”överheten”, så får vi ett högst exakt uttryck för den ideologiska utrustningen, den moraliska nivån och det medborgerliga modet hos de humana, liberala ”folkvännerna” i Ryssland.

Denna absolut absurda uppfattning om regeringen förenas hos ”folkvännerna” också med en motsvarande inställning till de s k intellektuella. Hr Krivenko skriver: ”Litteraturen” ... måste ”värdesätta företeelserna efter deras sociala innebörd och uppmuntra varje aktivt försök att göra gott. Den har upprepat och upprepar fortfarande att det råder brist på lärare, läkare och tekniker, att folket lider av sjukdomar, fattigdom [det finns för lite tekniker!], analfabetism osv och då det framträder personer, som tröttnat på att sitta vid spelborden, delta i amatörföreställningar och äta störbenspastejer hos adelsmarskalkarna, personer som med sällsynt självupppoffring [tänk bara: de har offrat spelborden, teaterföreställningarna och pastejerna!] och trots en mängd hinder går ut för att arbeta, så måste litteraturen hälsa dem välkomna.”

Två sidor längre fram tar han på sig minen hos en gammal byråkrat, som blivit vis genom erfarenheten, och läxar med beskäftigt allvar upp dem, som ”tvekade inför frågan, om de skulle acceptera ställningen som zemstvochef, som borgmästare, ordförande eller medlemmar i zemstvoyrelserna enligt de nya bestämmelserna, eller om de inte skulle göra det. I ett samhälle, där det finns ett utvecklat medvetande om de medborgerliga behoven och plikterna, [hör, mina herrar, det är verkligen ett sätt att tala som är värdigt de berömda pompadourerna i Ryssland, en Baranov eller en Kositj!] skulle varken en dylik tvekan eller en sådan inställning till det hela vara tänkbar, ty det skulle på sitt eget sätt assimilera varje reform, om den bara hade livsdugliga sidor, dvs det skulle utnyttja och utveckla varje ändamålsenlig sida hos den; de onödiga sidorna däremot skulle det förvandla till en död bokstav; och om reformen alls inte innehöll någonting livsdugligt, så skulle den överhuvudtaget förbli en främmande kropp.”

Det vete tusan vad det här är för något! Vilken gottköpsopportunist, och med vilken inbilskhet den framträder! Litteraturens uppgift är att samla salongsskvaller om de elaka marxisterna, att tacksamt buga sig för regeringen för att den räddat folket från slutgiltig ruin, att hylla personer, som tröttnat på att sitta vid spelborden, att lära ”publiken” att inte ens dra sig för sådana poster som att vara zemstvochef ... Vad är det då jag läser? Är det Nedelja eller Novoje Vremja? Nej, det är Russkoje Bogatstvo, de avancerade demokraternas organ i Ryssland ...

⁷² Vad är en filister? En tom tarm, fylld av fruktan och hopp om att Gud skall förbarma sig! (Goethe) – Red

Och dylika herrar skroderar om ”fädrens ideal” och för anspråk på att de, just de bevarar traditionerna från de tider, då Frankrike över hela Europa spred socialismens idéer och då dessa idéers assimilering i Ryssland gav upphov åt Herzens och Tjernysjevskijs teorier och läror. Det är en ren oförskämdhet, och den skulle vara djupt upprörande och kränkande, om inte Russkoje Bogatstvo vore så ytterligt löjlig, om inte dylika uttalanden i en sådan tidskrifts spalter endast skulle utlösa ett homeriskt skratt. Ja, ni besmutsar dessa ideal! Vari bestod egentligen dessa ideal hos de första ryska socialisterna, socialisterna under den epok, som Kautsky så träffande karakteriserade med orden:

”... då varje socialist var en diktare, och varje diktare en socialist”.

Tron på en särskild struktur, på en på bygemenskapen baserad ordning i det ryska livet; därav tron på möjligheten av en socialistisk bonderevolution – det var vad som inspirerade dem, vad som reste tio- och hundratals människor till hjältemodig kamp mot regeringen. Ni kan inte förebrå socialdemokraterna för att de inte förmått att uppskatta den väldiga historiska gärning dessa utomordentliga människor utförde på sin tid, och att de inte är i stånd att högakta deras minne. Men jag frågar er: var finns den nu, denna tro? Den finns inte längre, den har till den grad försvunnit, att när hr V V förra året försökte göra gällande att byalaget uppfostrar folket till solidarisk verksamhet, att det tjänar som en härd för altruistiska känslor osv, så kände t o m hr Michajlovskij ett stygn i sitt samvete och började i skamsen ton förehålla hr V V att ”det inte gjorts någon *undersökning*, som skulle bevisa ett samband mellan vårt byalag och altruismen”. Det är verkligen så, att det inte finns någon sådan undersökning. Ändå fanns det en tid, då människorna trodde utan varje undersökning och trodde hängivet.

Hur? Varför! På vilken grund? ...

”Varje socialist var en diktare, och varje diktare en socialist.”

Dessutom är, tillägger samme hr Michajlovskij, alla samvetsgranna forskare ense om att landsbygden håller på att splittras upp och ger upphov till å ena sidan proletarietets massor och å andra sidan en handfull ”kulaker”, vilka senare håller den övriga delen av befolkningen under sin häl. Återigen har han rätt: landsbygden håller verkligen på att splittras upp. Än mer, landsbygden har redan för länge sedan fullständigt splittrats upp. Samtidigt har också den gamla ryska bondesocialismen splittrats upp den med och dels gett rum åt arbetarsocialismen, dels urartat till en banal kälkborgerlig radikalism. Denna omvandling kan inte betecknas på annat sätt än som en urartning. Ur doktrinen om bondelivets särskilda struktur, om fullständigt egenartade vägar för vår utveckling, har det växt fram ett slags urvattnad eklekticism, som inte längre kan bestrida att varuhushållningen blivit grundvalen för den ekonomiska utvecklingen och att den vuxit över till kapitalism; en eklekticism, som vägrar att se den borgerliga karaktären hos alla produktionsförhållanden, vägrar att se klasskampens nödvändighet under detta system. Ur ett politiskt program, som gick ut på att resa bönderna till en socialistisk revolution *mot det nuvarande samhällets grundvalar*⁷³, har det växt fram ett program som går ut på att lappa, att ”förbättra” böndernas läge, *medan grundvalarna för det nuvarande samhället bibehålls*.

Egentligen skulle allt det sagda redan vara tillräckligt för att ge en föreställning om vilken ”kritik” man kan vänta av dessa herrar i Russkoje Bogatstvo, när de företar sig att ”krossa” socialdemokraterna. De gör inte ens det minsta försök att öppet och samvetsgrant

⁷³ I detta utmynnade i själva verket alla våra gamla revolutionära program, alltifrån t ex bakunisterna och rebellerna till narodnikerna och slutligen Narodnaja Voljas anhängare, vilka ju också var fast övertygade om att bönderna skulle komma att sända en överväldigande majoritet av socialister till den framtida Zemskij sobor.

framlägga socialdemokraternas uppfattning av den ryska verkligheten (med hänsyn till censuren skulle det vara fullt möjligt för dem att göra det, om de särskilt betonade den ekonomiska sidan och bibehöll samma allmänna, delvis aisopiska uttryckssätt, i vilka hela deras ”polemik” är hållen) och att i sak vederlägga den, att vederlägga riktigheten av de praktiska slutsatserna av densamma. I stället föredrar de att avfärda det hela med innehållslösa fraser om abstrakta schema och tron på dessa, om övertygelsen att varje land måste genomgå denna fas ... och dylikt nonsens, som vi tillräckligt lärt känna redan hos hr Michajlovskij. Härvid förekommer direkta förvrängningar. Hr Krivenko förklarar t ex att Marx ”medgett möjligheten för oss att om vi så önskar [?! *enligt Marx* är således de samhällsliga och ekonomiska förhållandenas evolution beroende av människornas vilja och medvetande?? Vad är detta: gränslös okunnighet eller exempellös fräckhet?!] och om vi handlar i överensstämmelse därmed, så kan vi undgå de kapitalistiska peripetierna och följa en annan, lämpligare väg [sic!!!]”.

Vår riddare kunde prata sådant nonsens endast genom en direkt förvrängning. Hr Krivenko citerar det ställe i det bekanta ”Brev från K Marx” (Juriditjeskij Vestnik, 1888, nr 10), där Marx talar om sin stora aktning för Tjernysjevskij, som ansåg det möjligt för Ryssland att ”undgå det kapitalistiska systemets lidanden”, och sedan hr Krivenko satt ut citationstecken, dvs sedan han avslutat den direkta anföringen av Marx' ord (vilka slutar så: ”han [Tjernysjevskij] uttalar sig till förmån för den senare lösningen”) tillägger han: ”Och jag”, säger Marx, ”*delar* [kursiv av hr Krivenko] dessa åsikter” (s 186, nr 12).

Vad Marx i verkligheten sade är följande: ”Och min ärade kritiker hade minst lika stor orsak att av min aktning för denne 'store ryske vetenskapsman och kritiker' dra slutsatsen att jag delar hans åsikter i denna fråga som att av min polemik mot den ryske 'belletristen' och panslavisten, dra slutsatsen att jag förkastar dem.” (Juriditjeskij Vestnik, 1888, nr 10, s 271)

Marx säger således att hr Michajlovskij inte hade rätt att i honom se en motståndare till idén om att Ryssland skulle kunna följa en speciell utvecklingslinje, därför att han hyste aktning för dem, som förfäktat denna idé – men hr Krivenko vantolkar detta så, som om Marx skulle ha ”erkänt” denna speciella utvecklingslinje. Det är en direkt förvrängning. Den citerade förklaringen av Marx visar alldeles klart att han undvek att svara på frågan som sådan: ”Herr Michajlovskij skulle efter behag ha kunnat som grund ta en av de två motsägande anmärkningarna, dvs han hade ingen grund att stödja sina slutsatser rörande min åsikt om de ryska angelägenheterna överhuvudtaget på vare sig den ena eller andra av dem.” Och för att dessa anmärkningar inte skulle ge anledning till misstolkningar gav Marx i samma ”brev” ett direkt svar på frågan vilken tillämpning hans teori kunde ha på Ryssland. Detta svar visar alldeles klart att Marx undvek att svara på frågan som sådan, att han undvek en analys av fakta från Ryssland, vilka ensamma kunde avgöra frågan: ”Om Ryssland”, svarade han, ”strävar efter att bli en kapitalistisk nation enligt de västeuropeiska nationernas förebild – och under de senaste åren har det vållat sig självt stor skada i detta avseende – så kommer det inte att uppnå detta utan att först förvandla en god del av sina bönder till proletärer.”

Detta förefaller att vara alldeles klart: frågan var just huruvida. Ryssland strävar efter att bli en kapitalistisk nation, om utarmningen av dess bönder är en process som innebär att kapitalistiska förhållanden, ett kapitalistiskt proletariat håller på att skapas; och Marx säger att ”om” Ryssland strävar efter detta, så är det nödvändigt att en god del av bönderna förvandlas till proletärer. Med andra ord: Marx' teori består i att undersöka och förklara de ekonomiska förhållandenas evolution i bestämda länder, och dess ”tillämpning” på Ryssland kan endast bestå i att **med användning** av den **materialistiska** metodens och den **teoretiska** politiska ekonomins utarbetade metoder **undersöka** de ryska

produktionsförhållandena och deras evolution.⁷⁴

Utarbetandet av en ny metodologisk och politisk ekonomisk teori innebar ett så väldigt framsteg i samhällsvetenskapen, ett så kolossalt steg framåt för socialismen, att den viktigaste teoretiska frågan för de ryska socialisterna nästan genast efter att "Kapitalet" utkommit blev frågan om "kapitalismens öde i Ryssland"; omkring denna fråga utspelades de häftigaste diskussionerna och de viktigaste programmatiska grundsatserna avgjordes i överensstämmelse med den. Det är betecknande att då det (för omkring 10 år sedan) framträdde en särskild grupp av socialister, som besvarade frågan om Rysslands kapitalistiska evolution jakande och baserade detta på data om den ekonomiska verkligheten i Ryssland, så mötte den ingen direkt och bestämd kritik i sak, ingen kritik som accepterade samma allmänna metodologiska och teoretiska grundsatser men förklarade ifrågavarande data på ett annat sätt.

"Folkvännerna", som satt igång en regelrätt kampanj mot marxisterna, argumenterar inte heller med hjälp av någon undersökning av de faktiska uppgifterna. Som vi såg i den första artikeln, avfärdar de det hela med fraser. Härvid försitter inte hr Michajlovskij något tillfälle att göra sig lustig över att det inte råder samstämmighet bland marxisterna, att de inte kommit till enhet sinsemellan. "Vår bekante" N K Michajlovskij skrattar hjärtligt åt sitt skämt om de "äkta" och "oäkta" marxisterna. Att det inte finns någon fullständig samstämmighet bland marxisterna, det är sant. Men för det första framställer hr Michajlovskij detta faktum oriktigt, och för det andra bevisar det inte att den ryska socialdemokratin är svag utan just att den är stark och livsduglig. Ett särskilt utmärkande drag under den senaste tiden är, att socialisterna på olika vägar når fram till socialdemokratiska uppfattningar och att de därför, samtidigt som de är absolut ense om den grundläggande och viktigaste satsen att Ryssland är ett borgerligt samhälle, som vuxit fram ur det feodala systemet, att dess politiska form är en klasstat och att den enda vägen att göra slut på utsugningen av de arbetande människorna ligger i proletarietets klasskamp, divergerar i många delfrågor både beträffande argumentationsmetoderna och de detaljerade förklaringarna av den ena eller andra företeelsen i det ryska livet. Jag kan därför på förhand glädja hr Michajlovskij genom att förklara att det exempelvis också i de frågor, som berörts i dessa flyktiga anmärkningar – agrarreformen, bondejordbrukets och hemindustriernas ekonomi, jordarrendet osv – finns olika meningar inom gränserna för den nyss nämnda och för alla socialdemokrater gemensamma grundsatsen. Samstämmigheten mellan personer, som nöjer sig med att enigt erkänna "stora sanningar", sådana som att agrarreformen *skulle kunna* öppna lugna vägar för Ryssland till en riktig utveckling; att staten *skulle kunna* kalla inte på representanterna för kapitalismens intressen utan på "folkvännerna"; att byalaget *skulle kunna* församhälleliga jordbruket tillsammans med förädlingsindustrin, vilken hemarbetaren *skulle kunna* utveckla till en storproduktion; att *folk*-arrendet stöder *folk*-hushållningen – denna rörande och gripande samstämmighet har avlösts av meningsskiljaktigheter mellan personer, som söker en förklaring till den *verkliga*, den *nuvarande* ekonomiska organisationen i Ryssland såsom ett system av bestämda produktionsförhållanden, en förklaring till dess *verkliga* ekonomiska evolution, dess politiska och alla slags andra överbyggnader.

Och om ett sådant arbete – samtidigt som det utifrån olika ståndpunkter leder till accepterande av den gemensamma sats, som obetingat bestämmer också den solidariska politiska verksamheten och därför ger alla som erkänner den rätt och plikt att betrakta sig som och kalla sig "**socialdemokrater**" – fortfarande lämnar kvar ett vidsträckt fält av meningsskiljaktigheter i en mängd delfrågor, som avgörs på olika sätt, så bevisar detta

⁷⁴ Jag upprepar att denna slutsats inte kunde undgå att stå klar för envar, som läst *Kommunistiska manifestet*, *Filosofins elände* och *Kapitalet*, och endast för hr Michajlovskij behövdes det en särskild förklaring.

naturligtvis endast den ryska socialdemokratins styrka och livsduglighet.⁷⁵

Härvid är betingelserna för detta arbete så dåliga att det är svårt att föreställa sig någonting sämre: det finns inte och kan inte finnas något organ, som skulle förena de enskilda arbetena;

med hänsyn till polisförhållandena hos oss är de privata förbindelserna ytterst försvårade. Det är naturligt att socialdemokraterna inte på behörigt sätt kan komma överens och ena sig om detaljer, att de motsäger varandra ...

Det är verkligen löjligt, inte sant?

I hr Krivenkos ”polemik” mot socialdemokraterna kan den omständigheten väcka förvåning, att han talar om något slags ”neomarxister”. En del läsare kan tro att någonting liknande en splittring ägt rum bland socialdemokraterna, att ”neomarxisterna” avsöndrat sig från de gamla socialdemokraterna. Men ingenting sådant har hänt. Ingen har någonsin och någonstades uppträtt offentligt i marxismens namn och kritiserat de ryska socialdemokraternas teori och program samt förfäktat en annan marxism. Saken är den att hrr Krivenko och Michajlovskij lyssnat till allt möjligt salongsskvaller om marxisterna, att de sett för mycket på olika liberaler, som skyler över sin liberala tomhet med marxism; och med det skarpsinne och den takt som är utmärkande för dem har de med denna utrustning tagit sig före att ”kritisera” marxismen. Det är inte att undra på att denna ”kritik” består av en hel kedja av kuriositeter och smutsiga angrepp.

”För att vara konsekvent”, resonerar hr Krivenko, ”måste man ge ett jakande svar på detta” (på frågan ”huruvida man inte måste bemöda sig om att utveckla den kapitalistiska industrin”) och ”inte rygga tillbaka vare sig för att uppköpa bondejord eller för att öppna handelsbodas och krogar”, man måste ”glädja sig över de många krogvärdarnas framgång i duman och hjälpa de ännu talrikare uppköparna av bondespannmål.”

Detta är verkligen kolossalt löjligt. Försök att säga en sådan ”folkvän” att utsugningen av det arbetande folket i Ryssland överallt är en till sitt väsen kapitalistisk utsugning, att de välsituerade bönderna och uppköparna på landsbygden måste hänföras till representanterna för kapitalismen i enlighet med de och de politiska och ekonomiska kännetecknen, som bevisar den borgerliga karaktären hos böndernas differentiering, och han kommer att höja ett ramaskri, kalla det ett otroligt kätteri och skria om blint övertagande av västeuropeiska formler och abstrakta schema (varvid han på det sorgfälligaste sätt kommer att kringgå det faktiska innehållet i den ”kätterska” argumenteringen). Men när det är nödvändigt att skildra de ”fasor”, som de elaka marxisterna för med sig, då kan man lämna den upphöjda vetenskapen och de rena idealen åsido, då kan man t o m medge att uppköparna av bondespannmål och bondejord verkligen är representanter för kapitalismen och inte bara ”vänner” av att utnyttja andras egendom.

Försök att bevisa för denne ”folkvän” att den ryska bourgeoisin inte bara redan nu överallt håller folkets arbete i sina händer, emedan produktionsmedlen uteslutande är koncentrerade i dess händer, utan att den också utövar tryck på regeringen och på så sätt framkallar, framtvingar och bestämmer den borgerliga karaktären hos regeringens politik, och han kommer att råka i fullständigt raseri, att börja skrika om vår regerings allmakt, om att den endast på grund av ett ödesdigert missförstånd och av en olyckshändelse ständigt

⁷⁵ Av den enkla orsaken att dessa frågor hittills *inte alls blivit lösta*. I själva verket kan ju inte påståendet att ”folkarrendet understöder folkhushållningen” kallas en lösning av arrendefrågan, och inte heller kan följande skildring av systemet för godsägarjordens brukning med böndernas redskap kallas så: ”bonden visade sig vara starkare än godsägaren”, som ”offrat sin oavhängighet till förmån för den självständige bonden”; ”bonden har ryckt storproduktionen ur godsägarens händer”; ”folket förblir segraren i kampen om formen för jordbrukskulturen”. Detta liberala frasmakeri finner man i *Kapitalismens öde* av ”vår bekante” hr V V.

”kallar” på representanterna för kapitalismens intressen och inte på ”folkvännerna”, att den på ett konstlat sätt inplanterar kapitalism ... Men i all tysthet måste de själva erkänna att krogvärdarna i duman, dvs ett av elementen hos denna samma regering, som påstås stå över klasserna, just är kapitalismens representanter. Men hur är det, mina herrar, representeras kapitalismens intressen hos oss i Ryssland endast i ”duman” och endast av ”krogvärdarna”? ...

Vad de smutsiga angreppen beträffar, så har vi sett mer nog av dem hos hr Michajlovskij, och nu möter vi dem igen hos hr Krivenko, som exempelvis i sin önskan att tillintetgöra den förhatliga socialdemokratin berättar att ”en del går till fabrikerna (när de naturligtvis kan få goda platser som tekniker eller kontorsanställda), varvid de motiverar sitt inträde i fabriken ut slutande med idén om att påskynda den kapitalistiska processen. Det är naturligtvis inte nödvändigt att svara på dylika, fullständigt oanständiga saker. Här kan man bara sätta punkt.

Fortsätt, mina herrar, i samma anda, gå bara tappert på Den kejsarliga regeringen – samma regering som, vilket vi ju hörde av er, redan vidtagit åtgärder (även om de lider av defekter) för att rädda folket från slutgiltig ruin – kommer och för att rädda er från att bli ertappade med banalitet och okunnighet att träffa åtgärder, som kommer att vara fria från alla defekter. Det ”kulturella samhället” kommer såsom hittills att i pauserna mellan störfenspastejerna och spelbordet med förkärlek tala om ”den ringare brodern” och göra upp humana förslag om att ”förbättra” hans läge; dess representanter kommer med nöje att erfaras av er att de ådagalägger ett utvecklat medvetande om de medborgerliga behoven och plikterna, då de tar plats som zemstvochefer eller några andra slags uppsyningsmän över böndernas fickor. Fortsätt! Ni är inte bara tryggade lugn utan också gillande och lovsånger ... från hr Burenin & Co:s läppar.

Avslutningsvis är det kanske inte ur vägen att svara på en fråga, som antagligen redan dykt upp hos mer än en av läsarna. Lönade det sig att så länge diskutera med dylika herrar? Lönade det sig verkligen att svara på denna ström av liberal och av censuren skyddad smuts, som de behagade kalla polemik?

Jag tycker att det lönade sig, naturligtvis inte för deras skull och inte för den ”kultiverade” publikens skull, utan för den nyttiga lärdom, som de ryska socialisterna kan och måste dra av denna kampanj. Denna kampanj ger det påtagligaste, det mest övertygande bevis för att den tid i Rysslands samhälleliga utveckling, då demokratismen och socialismen smälte samman till ett ouplösligt och odelbart helt (som fallet var exempelvis under Tjernysjevskijs dagar), oåterkalleligt tillhör det förflutna. Nu saknas redan absolut varje grund för den idén – som än idag fortfarande här och där håller sig kvar hos de ryska socialisterna och på ett ytterst skadligt sätt påverkar deras teorier och deras praktik – att det i Ryssland inte skulle finnas någon djup, kvalitativ skillnad mellan demokraternas och socialisternas idéer.

Saken förhåller sig alldeles tvärtom: mellan dessa idéer ligger en hel avgrund, och det är hög tid för de ryska socialisterna att förstå detta, att förstå att en **fullständig** och **slutgiltig brytning** med demokraternas idéer är **oundviklig** och **tvingande nödvändig**.

Låt oss se vad han i verkligheten var, denne ryske demokrat, under de tider då denna idé uppstod, och vad han blivit. ”Folkvännerna” ger oss tillräckligt material för en sådan jämförelse.

Utomordentligt intressant i detta avseende är hr Krivenkos angrepp mot hr Struve, som i en tysk publikation tog till orda mot hr Nik-ons utopism (hans artikel ”Till frågan om Rysslands kapitalistiska utveckling”, ”Zur Beurteilung der kapitalistischen Entwicklung

Russlands”, publicerades i Sozialpolitisches Centralblatt, III, nr 1, den 2 oktober 1893). Hr Krivenko angriper hr Struve för att denne, såsom han påstår, hänför deras idéer, vilka ”förfäktar byalaget och skiftesjorden”, till ”nationell socialism” (som enligt hans ord har en ”rent utopisk natur”). Denna förskräckliga beskyllning för socialism driver vår högtärade författare till fullständigt raseri:

”Fanns det verkligen”, utropar han, ”ingen annan (utom Herzen, Tjernysjevskij och narodnikerna) som förfäktade byalaget och skiftesjorden? Upphovsmännen till förordningen om bönderna, vilken lade byalaget och böndernas ekonomiska självständighet till grund för reformen, och de som undersökt vår historia och det moderna livet och som talar för dessa principer och nästan hela vår seriösa och respektabla press, som också förfäktar dessa principer – är de verkligen alla offer för den villfarelse, som kallas 'nationell socialism'?”

Lugna er, högtärade hr ”folkvän”! Ni har blivit så uppskrämd av denna förskräckliga beskyllning för socialism, att ni inte ens gjort er möda att uppmärksamt läsa igenom hr Struves ”lilla artikel”. Och vilken skriande orättvisa skulle det i själva verket inte vara att beskylla dem, som förfäktar ”byalaget och skiftes-jorden” för socialism! Gud bevara oss, vad finns här för socialistiskt? Socialism kallas ju protesten och kampen mot utsugningen av den arbetande människan, en kamp som är inriktad på att fullständigt avskaffa denna utsugning, men att ”förfäktas skiftes-jorden” betyder att vara anhängare av att bönderna skall friköpa all den jord, som de förfogat över. Men även om man inte är för friköp utan för att all den jord, som före reformen befann sig i böndernas ägo, utan ersättning skall återlämnas till dem, finns det ingenting socialistiskt i det, ty just denna böndernas äganderätt till jorden (vilken utformades under feodalismens period) har överallt i väst, likaväl som hos oss i Ryssland,⁷⁶ varit grundvalen för det borgerliga samhället. Att ”förfäktas byalaget”, dvs protestera mot polisiblandning i de sedvanliga metoderna för jordens fördelning, vad finns här för socialistiskt, då var och en vet att utsugningen av den arbetande människan mycket väl samsas med detta byalag och uppstår inom detsamma? Det innebär ju att låta ordet ”socialism” omfatta något som inte alls hör hit: måhända måste man härnäst räkna också hr Pobedonostsev till socialisterna!

Hr Struve begår inte alls en så förfärlig orättvisa. Han talar om den ”nationella socialismens utopiska karaktär” hos *narodnikerna*, och vilka han hänför till *narodnikerna* framgår av att han kallar Plechanovs skrift ”Våra meningsskiljaktigheter” för en polemik mot *narodnikerna*. Plechanov polemiserade utan tvivel mot socialisterna, mot folk som inte har någonting gemensamt med den ”seriösa och respektabla” ryska pressen. Därför hade hr Krivenko inte den ringaste rätt att tillgodoskriva sig det, som hänför sig till *narodnikerna*. Om han ovillkorligen ville höra hr Struves mening om den riktning han själv tillhör, så undrar jag varför han inte lade märke till och *inte översatte för Russkoje Bogatstvo* följande ställe ur hr Struves artikel:

”Allt efter som den kapitalistiska utvecklingen fortskrider”, skriver författaren, ”måste den nyss beskrivna världsåskådningen [den *narodistiska*] förlora mark. Den kommer antingen att degenerera [wird herabsinken] till en tämligen blek reformriktning, som är i stånd till kompromisser och söker kompromisser⁷⁷, vartill sedan länge finns lovande ansatser, eller också kommer den att acceptera den faktiska utvecklingen såsom oundviklig och dra de teoretiska och praktiska slutsatser, som nödvändigtvis följer härav – med andra ord upphöra att vara utopisk.”

Om hr Krivenko inte kan gissa var det hos oss finns ansatser till en sådan riktning, som

⁷⁶ Bevis: böndernas differentiering.

⁷⁷ Ziemlich blasse kompromissfähige und kompromissüchtige Reformrichtung – jag tror att det också kan översättas till ryska som kulturnitjeskij opportunizm (uppstyldad kulturell opportunism – *Red*),

endast är i stånd till kompromisser, så skulle jag vilja råda honom att kasta en blick i Russkoje Bogatstvo, på denna tidskrifts teoretiska åskådningar, vilka är ett ömkligt försök att klistra ihop brottstycken av narodismens lära med erkännandet av Rysslands kapitalistiska utveckling, och på dess politiska program, som ställer sig som mål att förbättra och återupprätta småproducenternas hushållning på basis av det rådande kapitalistiska systemet.⁷⁸

Detta är överhuvudtaget en av de mest karakteristiska och anmärkningsvärda företeelserna i vårt sociala liv under den senaste tiden: narodismens urartning till kälkborgerlig opportunist. Och i verkligheten, om vi tar innehållet i Russkoje Bogatstvos program – alla dessa regleringar av migrationen och arrendeväsendet, alla dessa billiga krediter, museer, lagerhus, tekniska förbättringar, arteler och den samfälliga plöjningen – så ser vi att detta program verkligen vunnit en kolossal spridning i hela den ”seriösa och respektabla pressen”, dvs i hela den liberala pressen, vilken inte hör till de organ som är anhängare av livegenskapen eller till reptilpressen. Idén om att alla dessa åtgärder är nödvändiga, nyttiga, angelägna och ”oskadliga” har slagit djupa rötter bland alla intellektuella och fått en utomordentligt bred spridning: man möter den både i provinsblad och provinstitidningar och i zemstvonas alla undersökningar, samlingsverk, skildringar osv osv. Det råder inget tvivel om att om *detta* betraktas som narodism, så är dess framgång väldig och obestridlig.

Men detta är inte alls någon narodism (i ordets gamla, vanliga mening), och denna framgång och denna väldiga spridning på bredden har nåtts till priset av narodismens banalisering, till priset av att den social-revolutionära narodismen, som stod i skarp opposition till vår liberalism, har förvandlats till en uppstyldad kulturell opportunist, som sammansmälter med denna liberalism och som endast ger uttryck för småbourgeoisins intressen.

För att övertyga sig om detta behöver man bara gå till de ovan anförda bilderna av böndernas och hemarbetarnas differentiering – och dessa bilder visar inte alls några enstaka eller några nya fakta, utan utgör helt enkelt ett försök att politiskt och ekonomiskt framställa den ”skola” av ”blodsugare” och ”lantarbetare”, vars existens på vår landsbygd inte ens bestrids av motståndarna. Det är klart att de ”narodistiska” åtgärderna endast är i stånd att stärka småbourgeoisin eller också (arteler och samfällig plöjning) måste utgöra eländiga palliativ, förbli bedrägliga experiment, som den liberala bourgeoisin så ömt kultiverar överallt i Europa av den enkla orsaken, att de inte i ringaste mån berör ”skolan” själv. Av samma orsak kan inte ens herrarna Jermolov och Vitte ha någonting att invända mot sådana framsteg. Alldeles tvärtom. Var så artiga, mina herrar! De kommer t o m att ge er pengar ”till experiment”, bara för att avleda ”de intellektuella” från det revolutionära

⁷⁸ Hr Krivenkos försök att kämpa mot hr Struve gör överhuvudtaget ett bedrägligt intryck. Det är ett slags barnslig maktlöshet att invända något i sak och en lika barnslig irritation. Hr Struve säger exempelvis att hr Nik-on är en ”utopist”. Härvid anger han alldeles klart varför han kallar honom så: 1) därför att han ignorerar ”Rysslands faktiska utveckling”; 2) därför att han vänder sig till ”samhället” och till ”staten”, utan att förstå vår stats klasskaraktär. Vad kan då hr Krivenko invända mot detta? Bestrider han att vår utveckling faktiskt är kapitalistisk? Säger han att den är någonting annat? Att vår stat inte är någon klasstat? Nej, han föredrar att fullständigt kringgå dessa frågor och att med en komisk vrede kämpa mot några slags av honom själv uppfunna ”schabloner”. Ännu ett exempel. Förutom att hr Struve förebrår hr Nik-on för att inte första klasskampen, förebrår han honom också för att ha gjort sig skyldig till stora fel i sin teori, vilka hänför sig till de ”rent ekonomiska faktas” område. Han påvisar bland annat att då hr Nik-on talar om vår ickejord brukande befolknings ringa numerär, så ”observerar han inte att Rysslands kapitalistiska utveckling just kommer att jämna ut denna skillnad mellan 80 procent [Rysslands lantbefolkning] och 44 procent [lantbefolkningen i Amerika]: i detta, kan man säga, består dess historiska mission.” Hr Krivenko återger för det första detta ställe falskt, då han talar om ”vår” (?) mission att beröva bönderna jorden, eftersom de helt enkelt är fråga om kapitalismens tendens att minska lantbefolkningen, och för det andra börjar han, utan att säga ett ord om det väsentliga i saken (är en sådan kapitalism möjlig, som inte skulle leda till minskning av lantbefolkningen?), prata strunt om ”skriftlärda” osv. Se *Bilaga II* (nedan – Red)

arbetet (att betona antagonismen, klargöra den för proletariatet, försöka att föra ut denna antagonism på den direkta politiska kampens väg) genom ett dylikt lappande av antagonismen, genom försoning och förening. Var så artiga!

Låt oss dröja något vid den process, som ledde till denna urartning av narodismen. Vid sitt först, framträdande, i sin ursprungliga form var denna teori tämligen harmonisk. Den utgick ifrån föreställningen att folkets liv hade en särskild struktur, den trodde på de kommunistiska instinkterna hos bönderna i "byalaget" och såg därför i bonden den direkte kampen för socialismen. Men den var å ena sidan inte tillräckligt teoretiskt utarbetad, inte bekräftad genom fakta ur det ryska livet och å andra sidan saknade den erfarenhet av att tillämpa ett politiskt program, som var baserat på dessa antagna egenskaper hos bonden.

Teorins utveckling försiggick också i dessa två riktningar, den teoretiska och den praktiska. Det teoretiska arbetet var i huvudsak inriktat på att studera den form för jordägandet, vari man ville se embryona till kommunism; och detta arbete gav ett synnerligen mångsidigt och synnerligen rikt material av fakta. Men detta material, som företrädesvis berörde *jordägandets* form, skymde fullständigt undan landsbygdens *ekonomi* för forskarnas ögon. Det var så mycket naturligare som forskarna för det första inte hade någon fast teori om samhällsvetenskapens metod, en teori som skulle ha klargjort nödvändigheten av att avskilja och speciellt undersöka produktionsförhållandena; och för det andra gav det samlade faktiska materialet direkta och omedelbara anvisningar om böndernas närmaste behov, de närmaste bekymren som tryckande vilade på bondehushållningen. Forskarnas hela uppmärksamhet koncentrerades på att undersöka dessa bekymmer, jordbristen, de höga avgifterna, böndernas rättslöshet, deras hopplösa och förtryckta läge. Allt detta skildrades, studerades och klarlades med en sådan rikedom på material, så in i minsta detalj ingående, att om vår stat inte var en klasstat, om dess politik intet leddes av de härskande klassernas intressen utan av opartisk be handling av "folkets behov", så skulle den naturligtvis tusen gånger om ha blivit övertygad om nödvändigheten av att avlägsna des sa bekymmer. De naiva forskarna, som trodde på möjligheten av att "övertala" samhället och staten, grävde fullständigt ned sig i detaljerna i det faktamaterial de samlat och förlorade en sak ur sikte: landsbygdens politiska och ekonomiska struktur, den viktigaste bakgrunden till den hushållning, som faktiskt trycktes ned genom dessa omedelbara, mest näralliggande bekymmer. Resultatet blev naturligtvis, att skyddet av intressena hos den hushållning, som trycktes ned genom jordbristen osv, blev till ett skydd för intressena hos den klass, som höll denna hushållning i sina händer och som var den enda klass, som under de bestående sociala och ekonomiska förhållandena inom byalaget och under det givna hushållningssystemet i landet, kunde hålla sig uppe och utvecklas.

Det teoretiska arbetet, som var inriktat på att undersöka den institution, som skulle tjäna som grundval och stöd för utsugningens avskaffande, ledde till att det utarbetades ett program, som gav uttryck åt intressena hos småbourgeoisin, dvs just den klass, på vilken hela detta utsugningssystem vilar!

Samtidigt utvecklade sig också det praktiska revolutionära arbetet i en helt oväntad riktning. Tron på bondens kommunistiska insikter krävde givetvis av socialisterna att de lade politiken på hyllan och "gick ut till folket". Ett stort antal högst energiska och talangfulla personer grep sig an med att förverkliga detta program, men praktiken övertygade dem om det naiva i föreställningen om bondens kommunistiska instinkter. För övrigt kom man till den slutsatsen, att det hela inte berodde på bonden, utan på regeringen – varpå hela verksamheten inriktades på kamp mot regeringen, en kamp som nu fördes endast av intellektuella och ibland av arbetare, som anslutit sig till dem. I början fördes denna kamp i socialismens namn och stödde sig på teorin, att folket var moget för socialismen och att det var möjligt att bara genom att ta makten fullborda inte bara den politiska utan också den sociala revolutionen. På sistone håller denna teori tydligen på att

bli ytterligt diskrediterad och Narodnaja Volja-anhängarnas kamp mot regeringen håller på att bli radikalernas kamp för politisk frihet.

Å andra sidan ledde detta arbete följaktligen till resultat, som stod i direkt motsättning till dess utgångspunkt; också här fick man ett program, som gav uttryck endast åt den radikala borgerliga demokratins intressen. Denna process är egentligen ännu inte fullbordad, men den tycks redan ha antagit en fullt bestämd gestalt. En sådan utveckling av narodismen var fullt naturlig och oundviklig, eftersom dess doktrin baserade sig på den rent mytiska föreställningen om en särskild formation för bondehushållningen (byalaget); vid beröringen med verkligheten skingrades denna myt och ur bondesocialismen uppstod en radikalt demokratisk representation för de småborgerliga bönderna.

Jag skall anföra några exempel på en demokratis evolution:

”Man måste sörja för”, resonerar hr Krivenko, ”att vi inte i stället för en universell människa får ett allryskt blötdjur, som endast är fyllt av dunkelt jäsande goda känslor men varken i stånd till en sann självupppoffring eller till att åstadkomma någonting bestående i livet.” Moralen är förträfflig, men låt oss se vad den tillämpas på. ”Vad det senare beträffar”, fortsätter hr Krivenko, ”så känner jag till följande förödmjukande faktum”: i Sydryssland fanns några ungdomar, ”besjälade av de bästa avsikter och av kärlek till sin ringare broder; de visade bonden all möjlig uppmärksamhet och aktning, placerade honom nästan på främsta platsen, åt ur samma tallrik som han, trugade på honom sylt och kakor; för allt betalade de honom bättre än andra, gav honom pengar – såväl lån som 'dricks', eller också utan någon orsak alls – de berättade för honom om europeiska förhållanden, om arbetarföreningar osv. På samma plats fanns också en ung tysk, som hette Schmidt, en förvaltare eller rättare sagt helt enkelt trädgårdsmästare, en man som saknade alla humanitära idéer, en äkta trångbröstad, formell tysk själ” (sic??!) osv. Och så levde de 3-4 år på denna plats, varpå de skildes åt. Sedan gick det ytterligare omkring 20 år, och vid ett besök på orten erfor författaren att ”herr Schmidt” (som för sin nyttiga verksamhet döpts om från trädgårdsmästare Schmidt till herr Schmidt) lärt bönderna vinodling, som nu ger dem en ”viss inkomst” på 75-100 rubel om året, för vilket de höll honom i ”vänlig hågkomst”, medan ”man inte kom ihåg ett enda dugg av de herrar, som hyste goda känslor för bonden men inte gjorde något väsentligt (!) för honom”.

Om vi räknar efter, så skall vi finna att de skildrade händelserna ägde rum 1869-1870, dvs ungefär just vid den tid, då de ryska socialistiska narodnikerna försökte att i Ryssland föra in den mest avancerade och den största säregenheten i de ”europeiska förhållandena” – internationalen.

Det är klart att hr Krivenkos berättelse efterlämnar ett all för krasst intryck och han skyndar sig därför att göra ett förbehåll:

”Jag vill härmed naturligtvis inte säga”, klargör han, ”att Schmidt var bättre än dessa herrar, utan jag påpekar bara varför han trots alla sina övriga brister dock kvarlämnade ett varaktigare spår på den nämnda orten och hos befolkningen. [Jag vill inte säga att han var bättre, utan jag påpekar bara att han efterlämnade ett varaktigare spår – vad är det för nonsens?!] Jag säger inte heller att han gjorde någonting viktigt, utan tvärtom, jag anför det han gjorde som exempel på ett försvinnande litet verk, som han gjorde i förbifarten och som inte kostade honom något, men som utan tvivel var effektivt.”

Förbehållet är som man ser mycket tvetydigt, men poängen ligger inte i tvetydigheten utan i att författaren, då han jämför resultatlösheten hos den ena verksamheten med den andras framgång, uppenbarligen inte ens misstänker att det finns en grundläggande tendensskillnad mellan de båda typerna av verksamhet. Det är här hela poängen ligger, och därför är denna historia så utmärkande för bestämmandet av den moderne demokratens

fysionomi.

Dessa ungdomar, som berättade för bonden om ”västeuropeiska förhållanden, om arbetarföreningar”, ville ju uppenbarligen väcka en önskan hos denne bonde att omgestalta samhällslivets former (måhända är min slutsats i detta fall oriktig, men jag tror att var och en kommer att medge att den är logisk, vilket oundvikligt framgår av hr Krivenkos ovan anförda berättelse), ville resa honom till social revolution mot det moderna samhället, som framkallar en så skamlös utsugning och ett sådant förtryck av de arbetande människorna – medan det samtidigt allmänt jublas över alla slags liberala framsteg. Men ”herr Schmidt” ville som sann företagare endast hjälpa de andra företagarna att ordna sina hushållsangelägenheter – och ingenting annat. Hur kan man då jämföra dessa två verksamhetsarter, som går i diametralt motsatt riktning, och ställa dem vid sidan av varandra? Det är ju precis detsamma som om någon började jämföra verksamhetsfiaskot för en person, som strävade efter att förstöra ett visst bygge, med verksamhetsframgången för en person, som ville stärka detsamma! För att göra en jämförelse, som har någon mening, borde man ha sett efter varför dessa ungdomar, som gick till folket för att resa bönderna till revolution, så till den grad misslyckades i sitt försök – om det inte var därför att de utgick från den oriktiga föreställningen att det just är ”bönderna”, som representerar den arbetande och utsugna befolkningen, medan bönderna i själva verket inte utgör någon särskild klass (att de är det är en illusion, som måhända endast kan förklaras som ett återspeglad inflytande från epoken när livegenskapen föll, då bönderna verkligen framträdde som en klass, men endast som en klass i det feodala samhället), emedan i deras mitt bourgeoisins klass och proletariats klass uppstår – kort sagt, man skulle ha analyserat de gamla socialistiska teorierna och socialdemokraternas kritik mot dem. I stället rör hr Krivenko upp himmel och jord för att bevisa att ”herr Schmidts” verk ”utan tvivel var effektivt”. Men ursäkta mig, högtärade hr ”folkvän”, varför slår ni in öppna dörrar? Vem tvivlar då på detta? Att anlägga en vingård och från den erhålla 75-100 rubels inkomst – vad kan väl i själva verket vara effektivare?⁷⁹

Och så börjar författaren förklara att om endast en enda jordbrukare anlägger en vingård hos sig, så blir det en isolerad verksamhet, men om flera jordbrukare gör det, så är det en samfällad och utvidgad verksamhet, som förvandlar ett litet verk till ett verkligt och riktigt verk, *såsom exempelvis* A N Engelhardt inte endast på sin gård införde användning av fosfater, utan också fick andra att göra det.

Det är väl en storartad demokrat, inte sant!

Låt oss ta ännu ett exempel från resonemangen om bondereformen. Vilken inställning till denna reform hade en demokrat från den ovannämnda epoken, då demokratism och socialism var oskiljbara – nämligen Tjernysjevskij? Då han inte kunde uttala sina åsikter öppet, teg han, men karakteriserade i förtäckta ordalag den reform, som höll på att förberedas, på följande sätt:

”Låt oss anta att jag vore intresserad av att vidta åtgärder för att skydda de livsmedel, av vilka er middag tillreds. Det är givet att om jag egentligen gjorde detta på grund av min välvilliga inställning till er, så skulle min iver baseras på förutsättningen att livsmedlen tillhör er och att den middag, som tillreds av dem, skulle vara hälsosam och nyttig för er. Men föreställ er mina känslor, när jag får veta att livsmedlen inte alls tillhör er och att man för varje middag som tillreds av dem, av er tar pengar, som inte bara överstiger värdet av själva middagen [detta skrevs före reformen. Men herrar Juzjakov & Co

⁷⁹ Ni skulle ha försökt att komma med förslaget om detta ”effektiva” verk till de ungdomar, som berättade för bonden om de europeiska föreningarna! Vilket mottagande och vilket utmärkt svar på tal ni skulle ha fått! Ni skulle ha blivit lika dödrädd för deras idéer, som ni nu är för materialismen och dialektiken!

försäkrar nu att grundprincipen för reformen var att säkerställa bönderna!!), utan som ni överhuvudtaget inte kan betala utan de största inskränkningar. Vilka tankar kommer att väckas i mitt huvud vid dessa sällsamma upptäckter? ... Hur dum jag var, då jag bemödade mig för en sak, för vars nytta betingelserna ännu inte var tryggade! Vem annan än en dumbom skulle bemöda sig om att egendomen skall förbli i vissa händer utan att på förhand ha förvissat sig om att egendomen kommer i dessa händer och det under gynnsamma betingelser? ... Det är bättre att alla dessa livsmedel som endast bringar skada åt en medmänniska, som är mig kär, helt går förlorade! Det är bättre att hela denna sak, som endast för er till ruin, misslyckas!”

Jag har spärrat de ställen, som mest markant visar Tjernysjevskijs djupa och utomordentliga förståelse för verkligheten på hans tid, hur väl han förstod vad böndernas avgifter betydde, förstod antagonismen mellan de ryska samhällsklasserna. Det är också viktigt att notera, att han förstod att framlägga sådana rent revolutionära idéer i en press, som stod under censur. I sina illegala verk skrev han detsamma, men då utan omsvep. I ”Prolog till en prolog” säger Volgin (i vars mun Tjernysjevskij lägger sina tankar):

”Må böndernas befrielse läggas i godsägarpartiets händer. Skillnaden är inte så stor.”⁸⁰
Och på anmärkningen av den han talar med, att det vore en kolossal skillnad, emedan godsägarpartiet var emot att tilldela bönderna jord, svarar han bestämt:

”Nej, skillnaden är inte kolossal, utan försvinnande liten. Den skulle vara kolossal, om bönderna fick jord utan friköp. Det är skillnad mellan att ta en sak från en person eller att lämna den hos honom, men att ta betalt av honom för den, då kommer det på ett ut. Skillnaden mellan godsägarpartiets plan och framstegsmännens plan är endast att den förra är enklare och kortare. Därför är den t o m bättre. Den skulle bringa bönderna mindre dröjsmål och antagligen mindre bördor. De bönder som har pengar kommer att köpa sig jord. De som inte har pengar, kan man inte heller förplikta att köpa. Det kommer endast att ruinera dem. Friköp är detsamma som köp.”

Det behövdes just en Tjernysjevskijs genialitet för att vid denna tid, under den epok, då bondereformen just höll på att genomföras (då den inte ens i väst var tillräckligt klargjord), så klart förstå dess grundläggande borgerliga karaktär, förstå att det redan då i det ryska ”samhället” och den ryska ”staten” härskade och regrade samhällsklasser, som var oförsonligt fientliga mot de arbetande människorna och som obetingat predestinerade bönderna till ruin och expropriering. Härvid förstod Tjernysjevskij att det faktum att det finns en regering, som skyler över våra antagonistiska samhällsförhållanden, är ett fruktansvärt ont, som särskilt försämrar de arbetandes läge.

”För att säga sanningen”, fortsätter Volgin, ”så är det bättre, om de befrias utan jord.”
(Dvs om de feodala godsägarna hos oss är så starka, så må de hellre uppträda öppet och direkt säga ut allt vad de har på hjärtat än dölja dessa feodala intressen bakom en hycklande absolutistisk regerings kompromisser.)

”Frågan står så, att jag inte ser någon orsak att bli upprörd ens av frågan huruvida bönderna kommer att befrias eller inte; och än mindre av frågan vem som kommer att befria dem, liberalerna eller godsägarna. Enligt min mening är det alldeles likgiltigt. Det är t o m bättre, om godsägarna gör det.”

Ur ”Brev utan adress”: *”Man talar om att befria bönderna ... Var finns de krafter som kan utföra ett sådant verk? Det finns ännu inga sådana krafter. Man kan inte ta itu med ett sådant verk, då det saknas krafter för det. Se bara, vad det leder till: man börjar befria dem. Och vad det kommer att resultera i – döm själva, vad det kommer att resultera i, då*

⁸⁰ Jag citerar efter Plechanovs artikel *N G Tjernysjevskij i Sotsial-Demokrat*”.

man tar itu med ett verk, som man inte kan bemästra. Man förfuskar det hela – det kommer att resultera i en skändlighet.”

Tjernysjevskij förstod att den ryska feodal-byråkratiska staten inte var i stånd att befria bönderna, dvs att störta feodalherrarna, att den endast var i stånd att åstadkomma en ”skändlighet”, en ynkelig kompromiss mellan liberalernas intressen (friköp, vilket är detsamma som köp) och godsägarnas intressen, en kompromiss, som lurade bönderna med illusionen om tryggad existens och frihet, men som i själva verket ruinerade dem och utlämnade dem med hull och hår åt godsägarna. Och han protesterade, förbannade reformen, önskade att den skulle misslyckas, önskade att regeringen i sin balansgång mellan liberalerna och godsägarna skulle snärja in sig och göra fiasko, vilket skulle föra Ryssland ut på den öppna klasskampens väg.

Och *idag*, då Tjernysjevskijs geniala versioner bekräftats, då de senaste trettio årens historia skoningslöst krossat all slags ekonomiska och politiska illusioner, lovprisar våra moderna ”demokrater” reformen, ser i den en sanktion av ”folk”-produktionen, går så långt som att i den finna ett bevis för att det finns någon väg, som skulle *kringgå* de mot det arbetande folket fientliga samhällsklasserna. Jag upprepar: inställningen till bondereformen är det påtagligaste beviset för hur djupt våra demokrater förborgerligats. Dessa herrar har ingenting lärt, men de har glömt väldigt mycket.

Som en jämförelse skall jag ta Otetjestvennye Zapiski för 1872. Jag har redan tidigare anfört citat ut artikeln ”Plutokratin och dess grundvalar” beträffande de framgångar inom liberalismen (vilken skyler över de plutokratiska intressena), som det ryska samhället gjorde redan under det första decenniet efter den ”stora befrielse”-reformen.

Medan man tidigare ofta kunde träffa på personer, skrev samme författare i samma artikel, vilka gnällde med anledning av reformen och begrät den gamla goda tiden, så finns det inte längre sådana. ”Alla tycker om den nya ordningen, alla är glada och lugna.” Och i fortsättningen visar författaren hur också litteraturen ”själv blir ett organ för plutokratin” då den ”under demokratiens täckmantel” förfäktar plutokratiska intressen och önskningar. Betrakta detta argument litet närmare. Författaren är missnöjd med att ”alla” är nöjda med den nya ordning, som skapats genom reformen, att ”alla” (representanterna för ”samhället” och de ”intellektuella” naturligtvis, men inte de arbetande) är glada och lugna, trots denna nya ordnings uppenbart antagonistiska, borgerliga egenskaper: allmänheten märker inte att liberalismen endast skyler över ”friheten att förvärva”, och givetvis att förvärva på den arbetande massans bekostnad och till dess skada. Och han protesterar. Just denna protest, som är utmärkande för en socialist, är det värdefulla i hans resonemang. Lägg märke till att denna protest mot den med demokrati maskerade plutokratismen står i motsättning till tidskriftens allmänna teori: tidskriften förnekar ju att det finns några som helst borgerliga moment, element och intressen i bondereformen, förnekar de ryska intellektuellas och den ryska statens klasskaraktär, förnekar att det finns jordmån för kapitalismen i Ryssland – och likväl kan den inte undgå att förnimma och känna kapitalismen och borgerligheten. Och i den mån Otetjestvennye Zapiski, då tidskriften kände antagonismen i det ryska samhället, bekämpade den borgerliga liberalismen och demokratiismen, i den mån den utförde ett verk, som var gemensamt för alla våra första socialister, vilka – även om de inte kunde förstå denna antagonism – likväl var medvetna om den och ville kämpa emot själva samhällsorganisationen, som alstrade antagonism – i den mån var Otetjestvennye Zapiski progressiv (självfallet från proletariats ståndpunkt). ”Folkvännerna” har glömt denna antagonism, de har förlorat varje känsla för hur också hos oss, i det heliga Ryssland, fullblodsborgare gömmer sig ”under demokratiens täckmantel”; och därför är de nu reaktionära (i förhållande till proletariats), då de suddar över antagonismen och inte talar om kamp utan om en försonande, uppstyltad kulturell verksamhet.

Inte är det väl så, mina herrar, att den klartänkande liberalen i Ryssland, den demokratiske representanten för 60-talets plutokrati, på 90-talet upphört att vara en bourgeoisins ideolog bara därför att hans panna täckts av ett lätt moln av medborgerlig sorg?

Inte upphör väl ”friheten till förvärv” i stor skala, friheten att förvärva stora krediter, stora kapital, stora tekniska förbättringar, att vara liberal, dvs borgerlig, medan de givna sociala och ekonomiska förhållandena förblir oförändrade, bara därför att den ersätts med friheten att förvärva små krediter, små kapital, små tekniska förbättringar?

Jag upprepar: det förhåller sig inte så, att de under inflytande av en radikal åsiktsändring eller en radikal ändring av våra förhållanden kommit till en annan mening. Nej, de har helt enkelt glömt.

Sedan de förlorat det enda drag, som en gång i tiden gjorde deras föregångare till framstegsmän – trots allt det ohållbara i deras teorier, trots deras naiva och utopiska uppfattning av verkligheten – har ”folkvännerna” absolut ingenting lärt under hela denna tidrymd. Ändå borde enbart Rysslands politiska historia under dessa 30 år – t o m bortsett från en politisk och ekonomisk analys av den ryska verkligheten ha lärt dem en hel del.

Vid den tiden, under *60-talets* epok, bröts feodaltherrarnas makt: de led ett visserligen inte slutgiltigt men ändå så avgörande nederlag, att de måste försvinna från scenen. Liberalerna däremot reste huvudet. Det började flyta strömmar av liberala fraser om framsteg, vetenskap, välstånd, kamp mot det orätta, om folkintressen, folksamvete, folkkrafter osv, osv – samma fraser, som våra radikala gnällmånsar också nu, i ögonblick av särskild depression, krystar fram i sina salonger och våra liberala frasmakare vid sina jubileumsmiddagar och i sina tidskrifters och tidningars spalter. Liberalerna visade sig vara så starka att de omgestaltade den ”nya ordningen” på sitt eget sätt, naturligtvis långtifrån fullständigt, men i betydande grad. Ehuru den ”öppna klasskampens klara ljus” vid den tiden ännu inte lyste i Ryssland, var det likväl ljusare än idag, så att inte ens de ideologer för den arbetande klassen, som inte hade en aning om denna klasskamp och som föredrog att drömma om en bättre framtid i stället för att *förklara* den skändliga nutiden, kunde undgå att se att plutokratin gömde sig bakom liberalismen, att denna nya ordning var en borgerlig ordning. Just det faktum att feodaltherrarna avlägsnades från scenen och inte drog bort uppmärksamheten från ännu mera upprörande dagsfrågor, inte hindrade den nya ordningen att ses i sin (relativt) rena form, gjorde att man kunde se detta. Men även om våra dåvarande demokrater förstod att utdöma den plutokratiska liberalismen, kunde de likväl inte förstå och vetenskapligt förklara den, de förmådde inte inse dess nödvändighet under den kapitalistiska organisationen av vår samhällliga hushållning, de förmådde inte inse den nya levnadsformens progressiva natur i jämförelse med det gamla, feodala systemet, de förmådde inte inse den revolutionära rollen hos det proletariat, som höll på att skapas av detta system – och de inskränkte sig till att ”fnysa” åt denna ”frihetens” och ”humanitetens” ordning, ansåg dess borgerlighet vara någonting tillfälligt, väntade att några andra samhällsförhållanden skulle framträda i ”folksystemet”.

Och nu har historien visat dem dessa andra samhällsförhållanden. Feodaltherrarna, som inte fullständigt krossades genom reformen, vilken så skamlöst vanställdes i deras intresse, levde upp på nytt (för en kort tid) och visade påtagligt hurudana dessa våra andra sociala förhållanden, förutom de borgerliga, var; de visade det i form av en så ohämmad, så otroligt meningslös och brutal reaktion, att våra demokrater blev rädda och tog till härvarjan och i stället för att gå framåt och omgestalta sin naiva demokratism, varmed de var i stånd att känna borgerligheten men inte att begripa den, till socialdemokratism – gick de tillbaka, till liberalerna, och nu är de stolta över att deras gnäll ... dvs deras teorier och program, skulle jag vilja säga, delas av ”hela den seriösa och respektabla pressen”. Det kunde tyckas som om läxan skulle ha varit mycket eftertrycklig: de gamla socialisternas

illusion om ett särskilt levnadssätt för folket, om folkets socialistiska instinkter, om kapitalismens och bourgeoisins tillfälliga karaktär, blev alltför uppenbar; det kunde tyckas som om man redan skulle kunna se verkligheten i ansiktet och öppet erkänna att det i Ryssland inte funnits och inte finns några andra sociala och ekonomiska förhållanden än de borgerliga och de bortdöende feodala förhållandena, och att det därför inte heller kan finnas någon annan väg till socialismen än genom arbetarrörelsen. Men dessa demokrater har ingenting lärt, och den kälkborgerliga socialismens naiva illusioner har gett rum åt de kälkborgerliga framstegens praktiska nykterhet.

Nu när dessa kälkborgerlighetens ideologer uppträder som representanter för de arbetandes intressen, så är deras teorier direkt reaktionära. De beslöjar antagonismen i de nuvarande sociala och ekonomiska förhållandena i Ryssland och resonerar som om man skulle kunna hjälpa upp det hela med allmänna, för alla avsedda åtgärder, som går ut på ”uppsving”, ”förbättring” osv, som om man skulle kunna försona och förena. De är reaktionära, emedan de framställer vår stat såsom någonting över klasserna stående och därför ägnad och i stånd att ge den utsugna befolkningen någon betydande och ärlig hjälp.

De är slutligen reaktionära därför att de absolut inte förstår nödvändigheten av kamp, en ytterst djärv kamp av de arbetande själva för sin befrielse. Enligt ”folkvännerna” är det exempelvis så, att de själva måhända skulle vara i stånd att ordna upp alltsammans. Arbetarna kan vara lugna. Det har ju redan kommit en tekniker till Russkoje Bogatstvos redaktion och det var inte långtifrån att de utarbetat en ”kombination” för att ”införa kapitalismen i folkets liv”. Socialisterna måste **bestämt** och **slutgiltigt** bryta med alla kälkborgerliga idéer och teorier – **det är den viktigaste nyttiga lärdom**, som man måste dra av denna kampanj.

Jag ber er observera att jag talar om att bryta med de kälkborgerliga idéerna och inte med ”folkvännerna” och inte med deras idéer, därför att man aldrig kan bryta med det, som man aldrig haft förbindelse med. ”Folkvännerna” är endast en av representanterna för en av riktningarna av detta slags kälkborgerligt socialistiska idéer. Om jag med anledning av detta fall drar slutsatsen att man måste bryta med de kälkborgerligt socialistiska idéerna, med den gamla ryska bondesocialismens idéer överhuvudtaget, så är det därför att den kampanj mot marxisterna, som igångsatts av representanterna för de gamla idéerna, vilka blivit uppskrämda av marxismens tillväxt, föranlett dem att särskilt fullständigt och markant skildra de kälkborgerliga idéerna. Om vi jämför dessa idéer med den moderna socialismen och med fakta om de nuvarande realiteterna i Ryssland, så skall vi med överraskande påtaglighet se i vilken grad dessa idéer urvattnats, hur de förlorat varje enhetlig teoretisk grundval, hur de sjunkit ned till en ynkelig eklekticism, till det banalaste, uppstyltat kulturella, opportunistiska program. Man kan säga att det inte är socialismens gamla idéer i och för sig, som är skulden till detta, utan endast de ifrågavarande herrarna, som ju ingen heller räknar som socialister; men en dylik invändning förefaller mig fullständigt ohållbar. Jag har överallt försökt visa att en sådan urartning av de gamla teorierna är ofrånkomlig och har överallt strävat att ägna minsta möjliga utrymme åt kritik av speciellt dessa herrar och största möjliga utrymme åt den gamla ryska socialismens allmänna och grundläggande lärosatser. Och om socialisterna skulle finna att jag framställt dessa lärosatser oriktigt eller inexact eller ofullständigt, så kan jag endast svara med en vördsam anhållan: mina herrar, var vänliga och utlägg dem själva, komplettera dem på behörigt sätt!

Ingen skulle förvisso vara gladare än socialdemokraterna över en möjlighet att gå i polemik mot socialisterna.

Tror ni verkligen att vi finner något nöje i att svara på en ”polemik” från dylika herrars sida och att vi skulle ha befattat oss med denna sak, ifall det inte hade förelegat en direkt,

eftertrycklig och skarp utmaning från deras sida?

Tror ni verkligen att vi inte måste göra våld på oss själva för att läsa, läsa om och tränga in i denna vedervärdiga kompott av officiella liberala fraser och kälkborgerlig moral?

Men det är ju inte vår skuld att det nu endast är dylika herrar som företar sig att motivera och framlägga sådana idéer. Jag ber er också observera att jag talar om nödvändigheten av att bryta med de kälkborgerliga idéerna om socialism. De undersökta småborgerliga teorierna är **obetingat** reaktionära, **såvitt** de uppträder som socialistiska teorier.

Men om vi förstår att det här i verkligheten inte alls finn någonting socialistiskt, dvs att alla dessa teorier absolut inte ger någon förklaring till att de arbetande människorna utsugs och därför absolut inte kan bidra till deras befrielse, att alla dessa teorier i verkligheten återspeglar och representerar småbourgeoisins intressen, då måste vi inta en annan hållning till dem, då måste vi ställa frågan: *vilken hållning måste arbetarklassen inta till småbourgeoisin och dess program?* Denna fråga kan man inte besvara utan att beakta den dualistiska karaktären hos denna klass (hos oss i Ryssland är denna dualism särskilt stark till följd av att antagonismen mellan storbourgeoisin och småbourgeoisin är mindre utvecklad). Denna klass är progressiv i den mån den ställer allmänt demokratiska krav, dvs kämpar mot alla slags kvarlevor från den medeltida epoken och livegenskapen; den är reaktionär i den mån den kämpar för att bevara sin ställning som småbourgeoisin och strävar efter att hämma, att vrida tillbaka landets allmänna utveckling i borgerlig riktning. Reaktionära krav, sådana som exempelvis det beryktade kravet på skiftes-jordens oförytterlighet liksom många andra projekt om att upprätta förmynderskap över bönderna, döljs vanligen under den vackra förevändningen att försvara de arbetande, men i verkligheten försämrar de givetvis endast deras läge och försvårar samtidigt deras kamp för sin befrielse. Dessa två sidor av det småborgerliga programmet måste strängt åtskiljas, men samtidigt som man förnekar att dessa teorier i minsta mån har en socialistisk karaktär och bekämpar deras reaktionära sidor, får man inte glömma deras demokratiska del. Jag skall med ett exempel klargöra hur det faktum att marxisterna fullständigt förkastar de kälkborgerliga teorierna inte utesluter demokratismen från deras program, utan tvärtom kräver en ännu eftertryckligare betoning av densamma. Jag nämnde tidigare de tre huvudprinciper, som alltid tjänat representanterna för den kälkborgerliga socialismen som käpphästar för deras teorier: jordbristen, de höga avgifterna och administrationens förtryck.

Det finns absolut ingenting socialistiskt i kravet på att dessa onda ting skall avlägsnas, ty de ger alls ingen förklaring till expropriationen och utsugningen, och deras avlägsnande skulle inte i minsta mån beröra kapitalets förtryck över arbetet. Men deras avlägsnande kommer att rensa detta förtryck från de medeltida attribut, som förstärker det, det kommer att underlätta arbetarens direkta kamp mot kapitalet och kommer därför såsom ett demokratiskt krav att få det mest energiska stöd från arbetarnas sida. Avgifterna och skatterna är allmänt talat en sådan fråga, som endast småborgaren kan tillmäta särskild betydelse, men hos oss är de avgifter, som utkrävs av bönderna, i många avseenden helt enkelt kvarlevor från livegenskapen: sådana är exempelvis friköpsavgifterna, som omedelbart och obetingat måste avskaffas; sådana är de skatter, som endast drabbar bönder och småborgare och som "aristokratin" är befriad från. Socialdemokraterna kommer alltid att stödja kravet på avskaffande av dessa rester av de medeltida förhållandena, som vållar ekonomisk och politisk stagnation. Detsamma måste sägas om jordbristen. Jag har redan tidigare ingående bevisat att skriandet om jordbristen har borgerlig karaktär. Det råder emellertid inget tvivel om att exempelvis bondereformen genom de avsöndrade jordstyckena direkt plundrade bönderna till fromma för godsägarna och därmed gjorde denna väldiga reaktionära kraft en såväl direkt (genom att lägga beslag på bondejord) som en indirekt tjänst (genom att skickligt fastställa gränserna mellan skiftesjorden). Och socialdemokraterna kommer att på

det mest energiska sätt yrka på att den jord som frångits bönderna omedelbart skall återlämnas till dem och på en fullständig expropriering av godsägarnas jord – detta bålverk för feodala institutioner och traditioner. Denna sista punkt, som sammanfaller med jordens nationalisering, innehåller ingenting socialistiskt, ty de arrendatorsförhållanden, som redan håller på att uppstå hos oss, skulle härigenom endast komma att utvecklas snabbare och yppigare; men denna punkt är ytterst viktig i demokratisk mening, såsom den enda åtgärd, vilken slutgiltigt skulle kunna bryta de adliga godsägarnas makt. Slutligen är det naturligtvis endast sådana herrar som Juzjakov och V V, som kan tala om böndernas rättslöshet såsom orsaken till böndernas expropriation och utsugning; men administrationens förtryck mot bönderna är inte bara otvivelaktigt och inte bara ett förtryck, utan det innebär att bönderna direkt behandlas som ”simpler pöbel”, som på grund av sin natur måste underkasta sig de adliga godsägarna och som får åtnjuta de allmänna medborgerliga rättigheterna endast i form av en särskild nåd (t ex migration⁸¹) och som varje pompadour kan handskas med som om de vore inspärrade i ett arbetshus. Socialdemokraterna ansluter sig obetingat till kravet på att böndernas medborgerliga rättigheter helt återupprättas, att alla slags privilegier för adeln upphävs, att det byråkratiska förmynderskapet över bönderna avskaffas och att de erhåller självstyrelse.

Överhuvudtaget har de ryska kommunisterna, anhängarna av marxismen, större anledning än någon annan att kalla sig **socialdemokrater** och att i sin verksamhet aldrig glömma **demokratismens** väldiga betydelse.⁸²

I Ryssland är kvarlevorna av de medeltida, halvfeodala institutionerna ännu så gränslöst starka (i jämförelse med Västeuropa), de lägger ett så tryckande ok på proletariatet och på folket i allmänhet och hämmar det politiska tänkandets tillväxt inom alla stånd och klasser, att man nödvändigtvis måste hävda den väldiga betydelse, som kampen mot alla slags feodala institutioner, mot absolutismen, ståndsväsendet och byråkratin, har för arbetarna. Det är nödvändigt att på det mest ingående sätt visa arbetarna vilken ohygglig reaktionär makt dessa institutioner utgör, hur de stärker kapitalets förtryck över arbetet, vilket förnedrande tryck de utövar på de arbetande, hur de håller kvar kapitalet i dess medeltida former, vilka inte står de moderna, industriella formerna efter i fråga om arbetets utsugning men dessutom lägger utomordentliga svårigheter i befrielsekampen till denna utsugning. Arbetarna måste veta att om inte dessa reaktionens stöttepelare⁸³ störtas, så kommer de inte att ha den minsta möjlighet att framgångsrikt bekämpa bourgeoisin, ty så

⁸¹ Man kan inte låta bli att här erinra om den endast i Ryssland möjliga feodala fräckhet, varmed den nuvarande jordbruksministern hr Jermolov i sin bok *Missväxt och folkelände* tar till orda mot migration. Ur statlig synpunkt, säger han, kan den inte anses rationell, då godsägarna i det europeiska Ryssland ännu har behov av arbetskraft. – För vad existerar då egentligen bönderna, om inte för att med sitt arbete föda de lata godsägarna och deras ”högt uppsatta” följe?

⁸² Detta är en mycket viktig punkt. Plechanov hade alldeles rätt, när han sade att våra revolutionärer har ”två fiender, å ena sidan de ännu inte fullt övervunna gamla fördomarna, å andra sidan den trångsynta Uppfattningen om det nya programmet”. Se *Bilaga III*. (nedan – Red)

⁸³ En särskilt imponerande reaktionär institution, som i relativt ringa mån tilldragit sig våra revolutionärers uppmärksamhet, är den inhemska byråkratin, som de facto styr staten i Ryssland. Denna byråkrati, som huvudsakligen rekryteras bland *raznotjintserna*”, är såväl i fråga om sitt ursprung som i fråga om sin verksamhets ändamål och karaktär djupt borgerlig, men absolutismen och de adliga godsägarnas väldiga politiska privilegier har gett den särskilt skadliga egenskaper. Denna byråkrati är en ständig vindflöjel, som anser det vara sin högsta uppgift att förena godsägarens och borgarens intressen. Den är en Judusjka”, som drar nytta av sina feodala sympatier och förbindelser för att lura arbetarna och bönderna, och under sken av att ”skydda den ekonomiskt svaga” och att utöva ”förmynderskap” över honom i syfte att skydda honom mot kulaken och ockraren genomför den sådana åtgärder, som degraderar de arbetande till den ”simpla pöbelns” nivå, utlämnar dem med hull och hår åt den feodale godsägaren och gör dem ännu värnlösare mot bourgeoisin. Denna byråkrati är den farligaste hycklare, som tagit lärdom av den erfarenhet de västeuropeiska mästarna i reaktion vunnit och skickligt döljer sina araktejevskas lustar med ett fikonlöv av folkvänliga fraser.

länge dessa stöttelelare existerar, kommer det ryska lantproletariatet, vars stöd är en nödvändig förutsättning för arbetarklassens seger, aldrig att upphöra att vara förtryckta och kuvade varelser, kapabla endast till dov förtvivlan men inte till medveten och hårdnackad protest och kamp. Därför är det en direkt plikt för arbetarklassen att sida vid sida med den radikala demokratin kämpa mot absolutismen och de reaktionära stånden och institutionerna, och socialdemokraterna måste bibringa arbetarklassen denna plikt utan att för ett ögonblick upphöra att samtidigt klagöra för den att kampen mot alla dessa institutioner är nödvändig endast som ett medel för att underlätta kampen mot bourgeoisin, att förverkligandet av de allmänt demokratiska kraven är nödvändigt för arbetaren endast för att röja väg till segern över de arbetandes huvudfiende, *kapitalet*, en institution som till sin natur är rent demokratisk, men som hos oss i Ryssland är särskilt benägen att offra sin demokrati och sluta förbund med reaktionärerna för att undertrycka arbetarna och för att ännu starkare kunna hindra arbetarrörelsens uppkomst.

Det anförda torde vara tillräckligt för att bestämma socialdemokraternas inställning till absolutismen och den politiska friheten samt deras inställning till den på senare tid särskilt starkt framträdande strömning, som är inriktad på att åstadkomma en "förening" och ett "förbund" mellan alla de revolutionära fraktionerna för att erövra politisk frihet.

Detta är en tämligen originell och karakteristisk strömning.

Originell är den därför att förslagen om "förbund" inte utgår från en bestämd grupp eller bestämda grupper med bestämda program, som överensstämmer i en eller annan punkt. Om det vore så, skulle frågan om ett förbund vara en fråga som kunde avgöras i varje enskilt fall, en konkret fråga, som kunde avgöras av representanterna för de grupper, som skulle förenas. Men då skulle det inte heller kunna finnas någon särskild strömning till förmån för en "förening". En sådan strömning finns emellertid och den utgår helt enkelt från personer, som vänt ryggen åt det gamla men ännu inte på något sätt anslutit sig till det nya: den teori, på vilken de som bekämpar absolutismen hittills stött sig, störtar tydligen samman och därmed störtar också de betingelser för solidaritet och organisation samman, vilka är nödvändiga för kampen. Och nu tycks de herrar, som förordar en "förening" och ett "förbund", tro att en sådan teori lättast kan skapas genom att man reducerar det hela till en protest mot absolutismen och till kravet på politisk frihet, medan alla övriga socialistiska och icke-socialistiska frågor kringgås. Det är klart att denna naiva villfarelse oundvikligen kommer att vederlägga sig själv vid de första försöken till en sådan förening.

Men karakteristisk är denna strömning till förmån för en "förening", därför att den ger uttryck åt ett av de sista stadierna i den stridbara, revolutionära narodismens förvandling till en politiskt radikal demokrati, vilken process jag tidigare sökte skissera. En varaktig förening av alla ickesocialdemokratiska revolutionära grupper under det nämnda baneret kommer att bli möjlig först när ett fast program för de *demokratiska* kraven utarbetas, vilket gör slut på fördomarna om de gamla, säregna förhållandena i Ryssland.

Socialdemokraterna anser naturligtvis att bildandet av ett sådant demokratiskt parti skulle bli ett nyttigt steg framåt, och deras mot narodismen riktade arbete måste bidra till detta, bidra till att utrota all slags fördomar och myter, till att samla socialisterna under marxismens baner och att av de övriga grupperna bilda ett demokratiskt parti.

Med ett sådant parti skulle socialdemokraterna naturligtvis inte kunna "förena" sig, emedan de anser det nödvändigt att arbetarna självständigt organiseras i ett särskilt arbetarparti, men arbetarna skulle på det mest energiska sätt stödja demokraterna i varje kamp mot de reaktionära institutionerna.

Narodismens urartning till den banalaste teori för den småborgerliga radikalismen, en urartning "folkvänerna" är ett så åskådligt bevis på, visar vilket kolossalt misstag de gör, som bland arbetarna sprider idén om kamp mot absolutismen utan att samtidigt klagöra

för dem den antagonistiska karaktären hos våra samhällsförhållanden, i kraft av vilken också bourgeoisins ideologer går in för politisk frihet – utan att förklara för dem den ryska arbetarklassens historiska roll som kämpe för hela den arbetande befolkningens frigörelse.

Man förebrår ofta socialdemokraterna för att vilja monopolisera Marx' teori, medan hans ekonomiska teori påstås accepteras av alla socialister. Men frågan är vad det då är för mening med att förklara för arbetarna värdeformen, det borgerliga systemets väsen och proletariats revolutionära roll, om de arbetande utsugning hos oss i Ryssland överhuvudtaget och överallt int alls förklaras genom folkhushållningens borgerliga organisation utan exempelvis genom jordbrist, avgifter och administrationens förtryck?

Vad är det för mening med att för arbetarna förklara teori om klasskampen, ifall denna teori inte ens kan förklara h förhållande till fabrikanten (vår kapitalism är på ett konstlat sätt inplanterad av regeringen), för att nu inte tala om den ”folk”-massa, som inte tillhör den klass av fabriksarbetare som uppkommit

Hur kan man acceptera Marx' ekonomiska teori med d slutsats om proletariats revolutionära roll såsom den som skal organisera kommunismen genom förmedling av kapitalismen, då man hos oss vill söka vägar till kommunismen utan kapitalismen och utan det proletariat den skapar?

Det är uppenbart att om man under sådana betingelser manar arbetaren till kamp för politisk frihet, så är det detsamma som att mana honom att kratsa kastanjerna ur elden åt den avancerade bourgeoisin, ty det kan inte bestridas (det är karakteristiskt att inte ens narodnikerna och anhängarna av Narodnaja Volja förnekat detta), att den politiska friheten framför allt kommer att tjäna bourgeoisins intressen och inte bringa arbetarna någon lättnad i deras läge utan endast ... endast underlätta betingelserna för kampen ... *mot samma bourgeoisin*. Detta säger jag mot de socialister som – utan att acceptera socialdemokraternas teori – likväl med sin agitation vänder sig till arbetarskikten, sedan de på grund av egen erfarenhet övertygat sig om att man endast bland dem kan finna revolutionära element. Dessa socialister sätter sin teori i motsättning till praktiken och begår ett ytterst allvarligt fel, emedan de drar bort arbetarna från deras direkta uppgift: **att organisera ett socialistiskt arbetarparti.**⁸⁴

Detta fel uppstod på ett naturligt sätt vid den tid, då klassmotsättningarna i det borgerliga samhället ännu var fullständigt utvecklade, när de var undertryckta av livegenskapen, när denna senare framkallade en solidarisk protest och kamp från alla de intellektuella sida, vilket gav upphov åt illusionen om att våra intellektuella var besjälade av en särskild demokrati och att det inte fanns någon djupgående klyfta mellan liberalernas och socialisternas idéer. Nu, då den ekonomiska utvecklingen gjort sådana framsteg att t o m personer, som tidigare förnekade att kapitalismen hade någon jordmån i Ryssland, medger att vi beträtt just den kapitalistiska utvecklingens väg – nu är inga illusioner i detta avseende längre möjliga. Sammansättningen av de ”intellektuella” avtecknar sig lika klart som sammansättningen av det samhälle, som är sysselsatt med att producera materiella värden: medan det senare styrs och regeras av kapitalisten, så anges tonen bland de förra av den allt snabbare växande skaran av karriärer och legoknektar åt bourgeoisin – lugna och nöjda ”intellektuella”, som är främmande för alla vilda fantasier och mycket väl vet

⁸⁴ Till slutsatsen om nödvändigheten att resa arbetaren till kamp mot absolutismen kan man komma på två vägar: antingen genom att betrakta arbetaren som den ende kämpan för det socialistiska systemet och då i den politiska friheten se en av de betingelser, som underlättar hans kamp. Så ser socialdemokraterna på saken. Eller genom att vända sig till honom helt enkelt som till den människa, som allra mest lider av det nuvarande systemet, som inte har något mer att förlora och som mest bestämt kan gå till kamp mot absolutismen. Men det kommer just att betyda att man tvingar honom att släpa efter i de borgerliga radikalernas kölvatten, vilka inte vill se antagonismen mellan bourgeoisin och proletariatet bakom hela ”folkets” solidaritet mot absolutismen.

vad de vill. Våra radikaler och liberaler bestrider inte detta faktum, tvärtom, de betonar det särskilt starkt och anstränger sig av alla krafter att bevisa hur omoraliskt det är att utdöma detta, slå ned det, nagla det vid skampålen och ... göra slut på det. Dessa naiva ansträngningar att få de borgerliga intellektuella att *blygas* över sin borgerliga natur är lika löjliga som de källborgerliga ekonomernas strävan att skrämma vår bourgeois (med åberopande av de "äldre brödernas" erfarenhet) med att den är på väg att ruinera folket, att leda massorna till elände, arbetslöshet och hungersnöd; detta domslut över bourgeoisin och dess ideologer erinrar om domen över gäddan, som löd på att den skulle kastas i vattnet. Bakom dessa gränser tar de liberala och radikala "intellektuella" vid, vilka utgjuter strömmar av fraser om framsteg, vetenskap, sanning, folket osv, vilka tycker om att gråta efter 60-talet, då det inte fanns några stridigheter, inget förfall, ingen förtvivlan och apati, då alla hjärtan flammade för demokratismen.

Med den naivitet, som är dessa herrar egen, vägrar de absolut att förstå att den solidaritet, som existerade vid denna tid, framkallades av de dåtida materiella förhållandena, som inte kan komma tillbaka. Livegenskapen tryckte ned alla i samma grad: feodalherrens fogde, som sparat lite pengar och ville leva och ha det bra; den välsituerade bonden, som hatade feodalherren för att han måste erlagga avgifter till denne, för att denne blandade sig i hans angelägenheter och ryckte honom ifrån hans jordbruk; det proletära tjänstefolket och den utarmade bonden, som såldes som livegen åt köpmannen. Alla led under livegenskapen: köpmannen-fabrikanten likaväl som arbetaren, hemarbetaren och hantverksmästaren. Det enda band som knöt alla dessa människor samman var att de alla var fientliga mot livegenskapen: bortom denna solidaritet började den skarpaste ekonomiska antagonism. Så totalt man måste söva sig själv med ljuva drömmar för att än idag, inte se denna antagonism, som fått en så väldig utveckling, för att kunna gråta efter den tid då det fanns solidaritet, medan verkligheten kräver kamp, kräver att var och en, som inte **med** eller **mot sin vilja** vill bli bourgeoisins hantlangare, skall ställa sig på proletariatets sida!

Om ni vägrar att tro på de svulstiga fraserna om "folkintressen" och försöker att gå mera på djupet, så skall ni se att ni har att göra med de renaste ideologer för småbourgeoisin, en småbourgeois (som drömmer om att förbättra, understödja och återupprätta sin egen ("folkets" som det heter på deras språk) hushållning genom olika slags oskyldiga framsteg och som är fullständigt ur stånd att förstå att alla dessa framsteg på grundval av de givna produktionsförhållandena endast i allt högre grad kommer att proletarisera massorna. Vi måste vara "folkvännerna" tacksamma för att de i mångt och mycket bidragit till att klargöra våra intellektuellas klasskaraktär och därmed stärkt marxisternas teori om att våra småproducenter är småborgare; de måste oundvikligt bidra till att de gamla illusionerna och myterna, som så länge förvirrat de ryska socialisterna, snabbare kommer att dö ut. "Folkvännerna" har till den grad nött ut, slitit ut och smutsat ned dessa teorier, att de ryska socialisterna, som hållit fast vid dessa teorier, oundvikligt kommer att stå inför ett dilemma: att antingen ompröva dessa teorier eller fullständigt förkasta dem och överlämna dem att uteslutande användas av de herrar, som med pösande högtidlighet urbi et orbi⁸⁵ förkunnar att de rika bönderna köper förbättrade redskap och som med allvarlig min försäkrar oss att man måste välkomna dem som tröttnat på att sitta vid spelborden. Och i en sådan mening talar de om "folksystem" och "intellektuella", inte bara med allvarlig uppsyn, utan också i högtravande och svulstiga fraser om höga ideal och det idealiska sättet att ställa livsfrågorna! ...

De socialistiska intellektuella kan räkna med att utföra ett fruktbringande arbete först då de överger sina illusioner och börjar söka stöd i den verkliga och inte i den önskade utvecklingen i Ryssland, i de verkliga och inte i de möjliga sociala och ekonomiska

⁸⁵ För hela världen – Red

förhållandena. Härvid måste deras **teoretiska** arbete inriktas på att *konkret utforska alla former för den ekonomiska antagonismen i Ryssland, utforska deras förbindelser och konsekventa utveckling; det måste blotta denna antagonism överallt, där den döljs genom den politiska historien, genom säregenheter i rättsordningen, genom inrotade teoretiska fördomar. Det måste ge en totalbild av vår verklighet såsom ett bestämt system av produktionsförhållanden, visa att utsugningen och exproprieringen av de arbetande är oundvikliga under detta system och visa den utväg ur detta system, som den ekonomiska utvecklingen anvisar.*

Denna teori måste, baserad på ett detaljerat och ingående studium av den ryska historien och verkligheten, ge svar på proletariets anspråk – och om den kommer att tillfredsställa vetenskapens krav, så kommer varje uppvaknande av protesttanken hos proletariatet oundvikligen att leda denna tanke in i socialdemokratins strömfåra. Ju mer denna teori utarbetas, desto snabbare kommer socialdemokratien att vinna mark, ty inte ens de slugaste skyddarna av det nuvarande systemet kan hindra den proletära tanken att vakna, därför att detta system nödvändigtvis och oundvikligen drar med sig den mest intensiva expropriering av producenterna, en allt starkare tillväxt av proletariatet och dess reservarmé.

Jämsides härmed pågår en ökning av den samhälleliga rikedom, en väldig tillväxt av produktivkrafterna och arbetets församhälleligande genom kapitalismen. Hur mycket som än återstår att göra för att utarbeta en sådan teori, så är dock borgen för att socialisterna kommer att utföra detta arbete den att materialismen sprids bland dem, denna den enda vetenskapliga metoden, som kräver att varje program skall vara en exakt formulering av den verkliga processen; borgen därför är den framgång, som socialdemokratien, vilken accepterar dessa idéer, åtnjuter – en framgång som till den grad upprört våra liberaler och demokrater, att deras tidskriftsluntor, såsom en marxist uttryckt sig, upphört att vara tråkiga.

Genom att på detta sätt betona hur nödvändigt, viktigt och omfattande socialdemokraternas teoretiska arbete är vill jag inte alls säga att detta arbete skall ställas i främsta rummet, före det **praktiska**⁸⁶ – och än mindre att det senare skall uppskjutas till dess det förra avslutats. En sådan slutsats kan endast beundrare av den ”subjektiva metoden i sociologin” eller anhängare av den utopiska socialismen dra. Det är klart att om socialisternas uppgift antas vara att söka ”andra vägar” (än de verkliga) för landets ”utveckling”, så är det naturligt att praktiskt arbete blir möjligt först sedan geniala filosofer upptäckt och påvisat dessa ”andra vägar”; och tvärtom om dessa vägar upptäckts och påvisats, så upphör det teoretiska arbetet och då börjar arbetet av dem, som skall leda in ”fosterlandet” på den ”nyupptäckta”, ”andra vägen”. Helt annorlunda förhåller sig saken, då socialisternas uppgift är att vara proletariatets ideologiska ledare i dess verkliga kamp mot verkliga, faktiska fiender, som är ett hinder på den givna samhälleliga och ekonomiska utvecklingens verkliga väg. Under dessa omständigheter smälter det teoretiska och det praktiska arbetet samman, till ett enda arbete, vilket den tyska socialdemokratins veteran Liebknecht så träffande karakteriserat med orden:

Studieren, Propagandieren, Organisieren.⁸⁷

Utan det ovannämnda teoretiska arbetet kan man inte vara en ideologisk ledare, liksom man inte heller kan vara det utan att inrikta detta arbete i enlighet med sakens krav, utan att propagera resultaten av denna teori bland arbetarna och hjälpa dem att organisera sig.

⁸⁶ Tvärtom. Det praktiska propaganda- och agitationsarbetet måste alltid ställas i främsta rummet därför att för det första endast det teoretiska arbetet ger svar på de frågor som det praktiska arbetet reser. För det andra är socialdemokraterna på grund av omständigheter som inte är beroende av dem alltför ofta tvungna att inskränka sig enbart till teoretiskt arbete att de högt uppskattar varje ögonblick, då praktiskt arbete är möjligt.

⁸⁷ Studera, propagera, organisera – Red

Detta sätt att ställa uppgiften garanterar socialdemokratien mot de brister, som socialistiska grupper så ofta lider av: mot dogmatism och sekterism.

Det kan inte finnas någon dogmatism där det högsta och enda kriteriet för en lära är att den överensstämmer med den verkliga samhälleliga och ekonomiska utvecklingsprocessen; det kan inte finnas någon sekterism, då uppgiften är att bidra till att organisera proletariatet, då de "intellektuellas" roll följaktligen består i att göra särskilda, intellektuella ledare överflödiga.

Trots meningsskiljaktigheter bland marxisterna i olika teoretiska frågor har därför metoderna för deras politiska verksamhet förblivit oförändrade ända sedan gruppen uppstod.

Socialdemokraternas politiska verksamhet består i att främja utvecklingen och organiseringen av arbetarrörelsen i Ryssland, att omgestalta den från dess nuvarande tillstånd av splittrade protestförsök, "revolter" och strejker, vilka saknar ledande idéer, till en organiserad kamp av **hela** den ryska arbetarklassen mot den borgerliga regimen och för expropriering av expropriatorerna, för att avskaffa det samhällssystem, som är byggt på förtryck av de arbetande. Grundvalen för denna verksamhet är marxisternas gemensamma övertygelse om att den ryske arbetaren är den ende och naturlige representanten för hela den arbetande och utsugna befolkningen i Ryssland.⁸⁸

Arbetaren är den naturlige representanten därför att utsugningen av de arbetande i Ryssland *överallt är kapitalistisk till sitt väsen*, om man bortser från de bortdöende resterna av den feodala hushållningen; men endast utsugningen av småproducenternas massor sker i liten skala, är splittrad och outvecklad, medan utsugningen av fabriksproletariatet sker i stor skala, är församhälleligad och koncentrerad. I det förra fallet är denna utsugning ännu omsnärjd av medeltida former, olika politiska, juridiska och traditionellt betingade bihang, av knep och tricks, som hindrar den arbetande och hans ideolog att se det väsentliga i de förhållanden, som trycker ned den arbetande, att se var och hur en utväg ur dem är möjlig. I det senare fallet är däremot utsugningen redan fullt utvecklad och framträder i sin rena form utan alla slags detaljer, som förvirrar det hela. Arbetaren kan inte längre undgå att se att det är *kapitalet*, som förtrycker honom, att han måste kämpa mot bourgeoisins *klass*. Denna hans kamp, som är inriktad på att tillfredsställa de närmaste ekonomiska behoven, på att förbättra hans materiella läge, kräver oundvikligt av arbetarna att de organiserar sig, blir oundvikligt till ett krig, inte mot en individ utan mot en *klass*, just samma klass som förtrycker och kuvar de arbetande, inte bara på fabriker och verkstäderna utan överallt och allestädes. Just därför är fabriksarbetaren ingenting mer eller mindre än den främste representanten för hela den utsugna befolkningen, och för att han skall kunna fullgöra sin funktion som representant i en organiserad och uthållig kamp är det inte alls nödvändigt att locka honom med några slags "perspektiv"; allt som krävs för detta är att man helt enkelt *klargör hans ställning för honom*, klargör den politiska och ekonomiska strukturen i det system som förtrycker honom, klargör att klassantagonismen är nödvändig och oundviklig under detta system. Den ställning, som fabriksarbetaren intar i de kapitalistiska förhållandenas allmänna system, gör honom till den enda förkämpan för arbetarklassens frigörelse, ty endast kapitalismens högsta utvecklingsstadium, den maskinella storindustrin, skapar de materiella betingelser och de sociala krafter, som är nödvändiga för denna kamp. I alla övriga fall, under lägre former av kapitalismens utveckling, saknas dessa materiella betingelser: produktionen är splittrad i tusentals miniatyrhushåll (och de upphör inte att

⁸⁸ Framtidens man i Ryssland är bonden, trodde representanterna för bondesocialismen, narodnikerna i ordets vidaste mening. Framtidens man i Ryssland är arbetaren, menar socialdemokraterna. Så formulerades marxisternas uppfattning i en opublicerad skrift.

vara splittrade *hushåll* ens under de mest nivellerande former av *jordägandet* i byalaget), den utsugne äger ännu i de flesta fall ett ynkligt hushåll och binds sålunda vid samma borgerliga system, mot vilket han måste kämpa: detta fördröjer och försvårar utvecklingen av de sociala krafter, som är i stånd att störta kapitalismen. Den splittrade och individuella utsugningen i liten skala binder de arbetande vid en plats, isolerar dem och gör det omöjligt för dem att komma till insikt om sin klassolidaritet, ger dem inte möjlighet att sammansluta sig, även om de förstått att det inte är den ena eller andra individen, som är orsak till utsugningen, utan hela det ekonomiska systemet. Storkapitalismen däremot spränger oundvikligt arbetarnas alla förbindelser med det gamla samhället, med en bestämd plats och en bestämd utsugare, den sammansluter dem, tvingar dem att tänka och försätter dem i förhållanden, som gör det möjligt att inleda en organiserad kamp. Det är just på arbetarklassen, som socialdemokraterna koncentrerar all sin uppmärksamhet och all sin verksamhet. När arbetarklassens avancerade representanter tillägnat sig den vetenskapliga socialismens idéer, idén om den ryske arbetarens historiska roll, när dessa idéer vunnit bred spridning och det bland arbetarna bildats fasta organisationer, som förvandlar arbetarnas nuvarande, splittrade ekonomiska krig till en medveten klasskamp – då kommer den ryske **arbetaren** att resa sig i spetsen för alla demokratiska element, störta absolutismen och föra **det ryska proletariatet** (sida vid sida med proletariatet i **alla länder**) *på den öppna politiska kampens raka väg till den segerrika kommunistiska revolutionen.*

Slut

1894

Bilaga I

Jag anför här i en tabell uppgifter om de 24 budgeter, som det talas om i texten. (se följande sidor)

Sammanfattande uppgifter om sammansättningen av de 24 typiska bondejordbruken i distriktet Ostrogozjsk och om deras budgeter

Förklaring till tabellen

1) De första 21 kolumnerna är helt och hållet hämtade ur samlingsverket. Kolumn 22 sammanfattar följande kolumner i verket: råg, vete, havre och korn, hirs och bovete, övriga sädeslag, potatis, grönsaker och hö (8 kolumner). Hur inkomsterna från säden (kolumn 23), med undantag av agnar och halm, räknats ut, förklaras i texten. Vidare förenar kolumn 24 följande kolumner i verket: hästar, nötkreatur, får, svin, fjäderfä, läder och ull, fläsk och kött, mjölkprodukter, smör (9 kolumner). Kolumnerna 25-29 är helt hämtade ur samlingsverket. Kolumnerna 30-34 förenar följande kolumner i verket: utgifterna för råg, vete, hirs och bovete, potatis, grönsaker, salt, smör, fläsk och kött, fisk, mjölkprodukter, brännvin, te (12 kolumner). Kolumn 35 förenar följande kolumner i verket: utgifterna för tvål, fotogen, ljus, kläder och kärl (4 kolumner). De övriga kolumnerna kräver ingen förklaring. (forts nästa sida)

Kategorier och antal gårdsägare	Antal personer av båda könen	Antal manliga arbetande	Lantarbetare		Skiftesjord i desiatiner	Arrendejord		Åkerjord inalles	Antal byggnader	Antal industrianläggningar	Antal jordbruksredskap	Nötkreatur (styck)		
			Gårdar med lantarbetare	Antal av båda könen		Gårdar	Desiatiner					Antal dragdjur	Tillsammans, omräknat i nötkreatur	
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	
6 väl-situerade bönder	Summa	47	11	6	8	132,6	6	52,8	123,4	52	4	224	35	81
	Genomsnitt per hushåll	7,83	1,8	-	-	22,1	-	8,8	20,6	8,6	-	37,3	5,8	13,5
11 medel-bönder	Summa	92	26	2	2	101,2	10	85,5	140,2	70	-	338	40	89,1
	Genomsnitt per hushåll	8,36	2,4	-	-	9,2	-	7,7	12,7	6,4	--	30,7	3,6	8,1
7 fattig-bönder	Summa	37	10	2	2	57,8	4	19,8	49,8	31	-	108	7	15,3
	Genomsnitt per hushåll	5,28	1,4	-	-	8,5	-	2,8	7,1	4,4	-	15,4	1	2,2
Tillsammans 24 gårds-ägare	Summa	176	47	10	12	291,6	20	158,1	313,4	153	4	670	82	185,4
	Genomsnitt per hushåll	7,33	1,9	-	-	12,1	-	6,6	13	6,4	-	27,9	3,4	7,7
2 lantarbetare (ur fattig-böndernas	Summa	9	2	-	-	14,4	-	-	6,8	6	-	11	-	1,1
	Genomsnitt	4,5	1	-	-	7,2	-	-	3,4	3	-	5,5	-	0,5

kategori)	per hushåll																
-----------	-------------	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

2) Kolumn 8 har bildats genom att antalet desiatiner arrenderad jord lagts till antalet desiatiner åkerjord, som ingår i ett skifte (i samlingsverket finns en sådan kolumn).

3) De undre siffrorna i kolumnerna ”Inkomstens fördelning” och ”Utgifternas fördelning” betecknar *den kontanta delen av utgifterna och inkomsterna*. I kolumnerna 25-28 och 37-42 är hela inkomsten (utgiften) uttryckt i kontanter. Den kontanta delen har fastställts (författaren har inte angivit den skilt) genom att från bruttoinkomsten dra av det som förbrukas i det egna hushållet.

Kategorier och antal gårdsägare	Värde i rubel							Res-terande lån i rubel	Inkomstens fördelning								
	Bygg-nader	Övrig fast egendom	Inven-tarier	Hus-geråd	Kläder	Kreatur och bin	Samman-lagt		Från åkerbruk		Från boskaps-skötsel	Från biskötsel och trädgårds-skötsel	Från hemindu-striarbete	Från företag	Diverse in-komster	Samman-lagt i rubel	
									Samman-lagt	Därav från säd							
14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29		
6 väl-situerade bönder	Summa	2696	2237	670,8	453	1294,2	3076,5	10427,5	80	61,2% 3861,7 1774,4	2598,2 1774,4	15,4% 972,6 369,5	4,3% 271	6,5% 412	5% 320	7,6% 482,2	100% 6319,5 3656,1
	Genomsnitt per hushåll	449,33	372,83	111,80	75,5	215,7	512,75	1737,91	13,3	643,6	-	162,1	45,2	68,6	53,3	80,4	1053,2 609,3
11 medel-bönder	Summa	2362	318	532,9	435,9	2094,2	2907,7	8650,7	357	60,7% 3163,8 899,9	2203,8 899,9	16,1% 837,5 423,2	0,7% 36,1	18,8% 979,3	-	3,7% 195,5	100% 5212,2 2534
	Genomsnitt per hushåll	214,73	28,91	48,44	39,63	190,38	264,33	786,42	32,4	287,7	-	76,1	3,2	89	-	17,8	473,8 230
7 fattig-bönder	Summa	835	90	112,3	254	647,1	605,3	2543,7	233,6	48,7% 689,9 175,25	502,08 175,24	22,9% 324,2 216,6	1,9% 27	23,8% 336,8	-	2,7% 39	100% 1416,9 794,64
	Genomsnitt per hushåll	119,28	12,85	16,04	36,29	92,45	86,47	363,38	33,4	98,5	-	46,3	3,9	48,1	-	5,5	202,4 113,5
Tillsammans 24 gårds-ägare	Summa	5893	2645	1316	1142,9	4035,5	6589,5	21621,9	370,6	59,6% 7715,4 2849,54	5304,8 2849,54	16,5% 2134,3 1036,3	2,6% 334,1	13,3% 1728,1	2,5% 320	5,5% 716,7	100% 12948,6 6984,74
	Genomsnitt per hushåll	245,55	110,21	54,83	47,62	168,14	274,56	900,91	27,9	321,5	-	88,9	13,9	72	13,3	29,9	539,5 291,03
2 lant-arbetare (ur fattig-böndernas kategori)	Summa	155	25	6,4	76,8	129,3	9,1	401,6	50	59,5 3	-	5,7 4,8	-	128,8	-	4	198 140,6
	Genomsnitt per hushåll	77,5	12,5	3,2	38,4	64,65	4,55	200,8	25	29,75	-	2,85	-	64,4	-	2	99 70,3

Kategorier och antal gårdsägare		Utgifternas fördelning													Netto-inkomst + eller underskott -	
		Livsmedel					Kläder och husbehovsartiklar	Kreatu-rens underhåll	Levande och döda inventarier	Till anställda och herdar	Arrende	Pålagor	Till prästerna	Diverse utgifter		Sammanlagt i rubel
		Sammanlagt	Vegetabilier	Övriga	Däribland											
						Mjölk, kött o a	Salt, brännvin, te									
		30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40	41	42	43	44
6 väl-situerade bönder	Summa	29,2% 1500,6 218,7	823,8	676,8	561,3 103,2	115,5	8,2% 423,8 58,6	24,9% 1276,6	9,4% 484,5	13,5% 691,7	6,5% 332	4,9% 253,5	1,1% 56	2,3% 116,5	100% 5135,2 2211,5	+1184,3
	Genomsnitt per hushåll	250,1	-	-	-	-	70,63	212,76	80,75	115,29	55,33	42,25	9,33	19,42	855,86 368,6	+197,34
11 medel-bönder	Summa	37,6% 1951,9 257,7	1337,3 33,4	614,6	534,3 144	80,3	10,6% 548,1 49,5	21,2% 1098,2	5% 256	0,9% 47,6	6,8% 351,7	4,9% 254,9	1,3% 69,9	11,7% 609,4	100% 5187,7 1896,7	+24,5
	Genomsnitt per hushåll	177,45	-	-	-	-	49,83	99,84	23,27	4,33	31,97	23,17	6,35	55,4	471,6 172,5	+2,19
7 fattig-bönder	Summa	42,1% 660,8 253,46	487,7 160,96	173,1	134,4 53,8	38,7	14,6% 229,6 26,8	15,6% 243,7	7,1% 110,6	1,6% 24,3	6% 94,5	6,5% 101,8	1,8% 28	4,7% 73,2	100% 1566,5 712,66	-149,6
	Genomsnitt per hushåll	94,4	-	-	-	-	32,8	34,81	15,8	3,47	13,5	14,54	4	10,46	223,78 101,8	-21,38
Tillsammans 24 gårds-ägare	Summa	34,6% 4113,3 729,86	2648,8	1464,5	1230	234,5	10,1% 1201,5 134,9	22,2% 2618,5	7,1% 851,1	6,4% 763,6	6,5% 778,2	5,1% 610,2	1,3% 153,0	6,7% 799,1	100% 11889,4 4820,86	+1059,2
	Genomsnitt per hushåll	171,39	110,37	61,2	51,25	9,77	50,06	109,1	35,46	31,82	32,43	25,43	6,41	33,29	495,39 200,87	+44,11
2 lant-arbetare (ur fattig-böndernas kategori)	Summa	81,7 50,7	72,1 42,5	9,6	6,1 4,7	3,5	14,9 4,6	8	53,2	0,4	-	22,6	2,8	3,3	186,9 137,6	+11,1
	Genomsnitt per hushåll	40,85	-	-	-	-	7,45	4	26,6	0,2	-	11,3	1,4	1,65	93,45 68,8	+5,55

Bilaga II

Hr Struve sätter med fullt fog främst in sin kritik av hr Nik-on mot dennes påstående att ”Marx' lära om klasskampen och om staten är helt främmande för den ryske politiske ekonomen”. Jag besitter inte hr Krivenkos dristighet för att enbart på grund av denna lilla artikel (på fyra spalter) av hr Struve kunna bilda mig ett omdöme om hans åskådningssystem (hans övriga artiklar är mig obekanta); jag kan inte heller låta bli att säga att jag inte är solidarisk med alla hans påståenden och därför kan jag inte försvara hans artikel i dess helhet utan endast vissa av de grundsatser han anför. I varje fall har nämnda omständighet bedömts alldeles riktigt: hr Nik-ons huvudfel är verkligen hans bristande förståelse för den klasskamp, som är utmärkande för det kapitalistiska samhället. Korrigeringen av enbart detta fel vore tillräcklig för att t o m hans teoretiska satser och undersökningar nödvändigt borde leda till socialdemokratiska slutsatser. I verkligheten vittnar ignorandet av klasskampen om den största brist på förståelse för marxismen – något som man så mycket mera måste klandra hr Nik-on för, som han överhuvudtaget önskar utge sig för att vara en strikt anhängare av Marx' principer. Kan väl någon, som i minsta mån känner till Marx, förneka att läran om klasskampen är tyngdpunkten i hela hans åskådningssystem?

Hr Nik-on kunde naturligtvis ha accepterat Marx' lära med undantag av denna punkt, exempelvis på grund av att den, låt oss anta det, inte stämmer överens med den ryska historiens och verklighetens fakta. Men då skulle han ju för det första inte ha kunnat tala om att Marx' teori förklarar vårt system, han skulle inte ens ha kunnat tala om denna teori och om kapitalismen, eftersom det hade varit nödvändigt att göra om teorin och utarbeta en uppfattning om en annan kapitalism, som inte kännetecknas av antagonistiska förhållanden och klasskamp. I varje fall borde han ha gjort ett uttryckligt förbehåll och förklarat varför författaren, när han accepterar *A* i marxismen, vägrar att acceptera *B*. Något dylikt har hr Nik-on inte ens försökt göra.

Och hr Struve drog med full rätt slutsatsen, att hr Nik-ons bristande förståelse för klasskampen gör honom till en *utopist*, ty den som ignorerar klasskampen i det kapitalistiska samhället ignorerar eo ipso* hela det verkliga innehållet i detta samhälles sociala och politiska liv och dömer oundvikligt sig själv till att – i fråga om förverkligandet av sina desiderata† – sväva omkring i de oskyldiga drömmarnas sfär. Denna bristande förståelse gör honom till en *reaktionär*, ty appellerna till ”samhället” och till ”staten”, dvs till bourgeoisins ideologer och politiker, kan endast framkalla förvirring bland socialisterna och leda till att proletariats värsta fiender accepteras som bundsförvanter, kan endast bromsa arbetarnas kamp för sin frigörelse i stället för att bidra till att stärka, klargöra och förbättra organisationen av denna kamp.

Eftersom vi nämnt hr Struves artikel, kan vi inte låta bli att här beröra också hr Nik-ons svar i *Russkoje Bogatstvo*, nr 6.‡ ”Det visar sig”, resonerar hr Nik-on, i det han anför uppgifter om den långsamma ökningen av antalet fabriks- och verkstadsarbetare, en ökning som inte håller jämna steg med befolkningens tillväxt, ”att kapitalismen hos oss i stället för att uppfylla sin 'historiska mission' själv sätter gränser för sin egen utveckling. Det är för övrigt orsaken till att de har tusen gånger rätt, som söker 'en annan

* Just på grund därav – *Red*

† Önskningskrav – *Red*

‡ Överhuvudtaget ser det ut som om hr Nik-on med sina artiklar i *Russkoje Bogatstvo* av alla krafter bemödar sig att bevisa, att han ingalunda står så fjärran från den kalkborgerliga radikalismen, som man skulle kunna tro; att också han är i stånd att i bondebourgeoisins tillväxt (nr 6, s 118— spridningen av förbättrade redskap, fosfater etc bland ”bönderna”) se tecken på att ”bönderna själva [de bönder, som massvis exproprieras?] inser nödvändigheten av att komma ut ur det läge, i vilket de befinner sig”.

utvecklingsväg för sitt fosterland än den Västeuropa har gått och går'. ” (Och det skriver en person som erkänner att Ryssland följer samma kapitalistiska väg!) Denna ”historiska mission” uppfylls enligt hr Nik-on inte på grund av att ”den mot byalaget fientliga ekonomiska strömningen [dvs kapitalismen] förstör själva grundvalarna för byalagets existens utan att medföra det minimum av förenande betydelse, som är så utmärkande för Västeuropa och som börjar framträda särskilt starkt i Nordamerika”

Med andra ord: vi har här att göra med det standardargument mot socialdemokraterna, som uppfunnits av den berömde hr V V, som betraktade kapitalismen ur en departementstjänstemans synpunkt, en byråkrat, som avgör den statliga frågan om ”kapitalismens införande i folkets liv”: om den fyller sin ”mission”, kan man släppa in den, gör den det inte, så ”släpp inte in den”! Bortsett från alla andra egenskaper hos detta skarpsinniga resonemang så uppfattade hr V V – och uppfattar tydligen också hr Nik-on – kapitalismens själva ”mission” på ett till det omöjliga och absurda gränsande oriktigt och inskränkt sätt; och återigen vältrar dessa herrar givetvis ogenerat över sin egen inskränkta uppfattning på socialdemokraterna: dem kan man smutskasta som döda, i den legala pressen kommer de, tack och lov, inte in!

Marx såg kapitalismens progressiva, revolutionära verksamhet i det faktum att den församhälleligar arbetet och att arbetarklassen samtidigt ”skolas, sammansvetsas och organiseras” genom produktionsprocessens egen mekanik. Den skolas till kamp och ”förbittringen” ökar hos den. Den sammansluts så att ”expropriatorerna själva blir exproprierade”, så att den politiska makten erövrar och produktionsmedlen rycks ur händerna på ”några få exploatörer” och överförs till folkets stora massa (Kapitalet, s 650).”

Det är Marx' formulering.

Om ”antalet fabriks- och verkstadsarbetare” talas naturligtvis inte ett ord: det talas om koncentrationen av produktionsmedlen och om arbetets församhälleligande. Det är klart att dessa kriterier inte har någonting gemensamt med ”antalet fabriks- och verkstadsarbetare”.

Men våra säregna Marx-tolkare har tolkat om detta just så, att arbetets församhälleligande under kapitalismen reduceras till att fabriks- och verkstadsarbetarna arbetar i en lokal och att därför graden av kapitalismens progressiva arbete mäts i ... antalet fabriks- och verkstadsarbetare!!! Om antalet fabriks- och verkstadsarbetare ökar, så betyder det att kapitalismen utför sitt progressiva arbete väl, om antalet minskar, så ”uppfyller den sin historiska mission illa” (s 103 i Nik-ons artikel), och de ”intellektuella” bör ”söka andra vägar för sitt fosterland”.

Och nu tar de intellektuella i Ryssland itu med att söka ”andra vägar”. De har sökt och funnit dem i årtionden genom att av alla krafter söka bevisa* att kapitalismen är en ”oriktig” utveckling, ty den leder till arbetslöshet och kriser. År 1880 stod vi inför en kris och likaså 1893: det är på tiden att lämna denna väg, ty det är uppenbart att det går oss illa.

Men den ryska bourgeoisin ”hör på och äter lugnt vidare”: det går faktiskt ”illa”, när man inte längre kan göra fabulösa profiter; den stämmer unisont in i liberalernas och radikalernas sång och griper sig tack vare det frigjorda och billigare kapitalet energiskt an med att bygga nya järnvägar. Det går ”oss” illa, emedan ”vi” på de gamla ställena redan

* Dessa bevis förfelar sin verkan men inte därför att de skulle vara oriktiga – folkets ruiner, utarmning och svält är otvivelaktiga och oundvikliga följeslagare till kapitalismen – utan därför att dessa bevis riktas rakt ut i luften. ”Samhället” – det genomför t o m under demokratins täckmantel plutokratiska intressen, och man kan naturligtvis inte vänta att plutokratin skall gå emot kapitalismen. ”Regeringen” ... Jag skall citera ett uttalande av en motståndare, hr N K Michajlovskij: hur lite vi än känner till om vår regerings program, skrev han en gång, så vet vi ändå tillräckligt för att kunna vara övertygade om att ”arbetets församhälleligande” inte ingår i dem.

plundrat folket inpå bara kroppen och måste gå över till industrikapitalet, som inte kan avkasta så stora rikedomar som handelskapitalet: således går ”vi” till de östliga och nordliga ytterområdena i europeiska Ryssland, där det ännu finns möjlighet till ”ursprunglig ackumulation”, som ger hundratals procent i vinst, och där den borgerliga differentieringen bland bönderna ännu inte på långt när är avslutad. De intellektuella ser allt detta och profeterar oupphörligt om att ”vi” återigen är på väg mot en krasch. Och det är verkligen så, att en ny krasch är i antågande. Massan av småkapitalister ruineras av de stora kapitalisterna; böndernas massa trängs ut ur jordbruket, som i allt större omfattning kommer i bourgeoisins händer; i omätlig grad växer oceanen av nöd, arbetslöshet och svältöd – men de ”intellektuella” hänvisar med lugnt samvete till sina förutsägelser, klagar återigen på den orätta vägen och försöker bevisa att vår kapitalism är instabil på grund av att yttre marknader saknas.

Men den ryska bourgeoisin ”hör på och äter lugnt vidare”. Medan de ”intellektuella” söker nya vägar, låter den bygga väldiga järnvägslinjer till sina kolonier och skapar sig där en marknad, för in det borgerliga systemets härligheter i det unga landet, skapar också där med oanad snabbhet en industri- och jordbruksbourgeoisie och störtar massan av producenter ned i de evigt hungrande arbetslösas led.

Skall socialisterna verkligen fortfarande inskränka sig till gnäll om de orätta vägarna och försöka bevisa kapitalismens instabilitet ... med den långsamma ökningen av antalet fabriks- och verkstadsarbetare! ! ?

Innan vi går över till denna barnsliga idé*, måste vi erinra om att hr Nik-on ytterst inexakt citerade det ställe han kritiserade i hr Struves artikel. I Struves artikel sades ordagrant följande: ”När författaren [dvs hr Nik-on] påvisar skillnaden mellan den ryska och den amerikanska befolkningens sammansättning i fråga om arten av sysselsättning – för Rysslands vidkommande antas att 80 procent av hela den i den ekonomiska verksamheten sysselsatta [erwerbstätigen] befolkningen arbetar i jordbruket, för Förenta Staternas vidkommande åter endast 44 procent – så observerar han inte att den kapitalistiska utvecklingen i Ryssland just kommer att tendera till en utjämning av denna skillnad mellan 80 och 44: i detta, kan man säga, består dess historiska mission.”

Man kan tycka att *ordet* ”mission” inte alls är på sin plats här, men hr Struves tanke är klar: hr Nik-on har inte märkt att Rysslands kapitalistiska utveckling (han medger själv att denna utveckling verkligen är kapitalistisk) kommer att minska den jordbrukande befolkningen, emedan ju detta är en allmän lag för kapitalismen. Följaktligen borde hr Nik-on för att vederlägga denna invändning ha visat *antingen* 1) att han inte förbisåg denna tendens hos kapitalismen *eller* 2) att kapitalismen inte har en sådan tendens.

I stället tar hr Nik-on itu med att analysera uppgifterna om våra fabriksarbetares antal (1 procent av befolkningen enligt hans beräkning). Men talar hr Struve om fabriksarbetare? Är 20 procent av befolkningen i Ryssland och 56 procent av befolkningen i Amerika fabriksarbetare? Är begreppen ”fabriksarbetare” och ”icke jordbrukande befolkning” identiska? Kan det bestridas att också i Ryssland minskas den i jordbruket sysselsatta befolkningens andel?

Efter denna korrigerings, som jag anser så mycket nödvändigare som hr Krivenko redan tidigare en gång i samma tidskrift förfalskat detta ställe, övergår vi till hr Nik-ons idé om att ”vår kapitalism fyller sin mission illa”.

* Hur kan denna idé kallas annat än barnslig, då kapitalismens progressiva verksamhet bedöms inte efter graden av arbetets församhälligande utan efter en så växlande måttstock som utvecklingen av endast en gren av folkets arbete? Var och en vet att arbetarantalet under det kapitalistiska produktionssättet nödvändigt måste vara i högsta grad inkonstant, att det är beroende av en hel mängd sekundära faktorer, t ex kriserna, reservarméns storlek, graden av arbetets utsugning, dess intensitetsgrad osv, osv.

För det första är det absurt att identifiera antalet fabriks- och verkstadsarbetare med antalet arbetare, sysselsatta inom den kapitalistiska produktionen, såsom författaren till *Essäer** gör. Detta innebär att upprepa (*ja, t o m överträffa*) felet hos de kalkborgerliga ryska ekonomerna, som låter kapitalismen börja direkt med den maskinella storindustrin. Är då de miljoner ryska hemarbetare, som mot vanlig arbetslön arbetar för köpmännen och bearbetar deras material, inte sysselsatta i kapitalistisk produktion? Erhåller inte lantarbetarna och daglönarna i jordbruket arbetslön av jordägarna och ger de dem inte mervärde? Är inte de arbetare, som är sysselsatta i byggnadsindustrin (som utvecklats så snabbt hos oss efter reformen), inte underkastade kapitalistisk utsugning? osv[†]

För det andra är det absurt att jämföra antalet fabriksarbetare (1 400 000) med den totala befolkningen och uttrycka detta förhållande i procent. Det innebär att jämföra direkt inkommensurabla storheter: den arbetsföra befolkningen med den icke arbetsföra, den med produktion av materiella värden sysselsatta befolkningen med ”ideologiska stånd” osv. Underhåller då inte varje fabriks- och verkstadsarbetare ett visst antal icke arbetande familjemedlemmar? Underhåller inte fabriksarbetarna – förutom sina företagare och en hel svärm av köpmän – en hop soldater, ämbetsmän och dylikt herrskap, som ni räknar till den jordbrukande befolkningen, för att sedan ställa hela denna soppa i motsats till fabriks- och verkstadsarbetarna? Finns det inte dessutom i Ryssland sådana näringsgrenar som fiske osv, vilka det återigen är absurt att sätta i motsats till fabriks- och verkstadsindustrin och förena dem med jordbruket? Om ni hade velat få en föreställning om sammansättningen av Rysslands befolkning enligt dess sysselsättning, så skulle ni för det första särskilt ha avskilt den del av befolkningen, som är sysselsatt med produktion av materiella värden (följaktligen ha uteslutit dels den icke arbetande befolkningen, dels soldater, ämbetsmän, präster osv) och för det andra ha försökt fördela den på de olika grenarna av folkets arbete. Om uppgifter inte fanns tillgängliga för detta, så borde ni ha avstått från att företa dylika beräkningar[‡] i stället för att prata dumheter om att 1 procent (?!!) av befolkningen är

* F F Danielson, *Essäer om vår samhällsekonomi efter reformen* — *Red*

† Jag inskränker mig här till kritik av hr Nik-ons metod att bedöma ”kapitalismens förenande betydelse” efter antalet fabriksarbetare. Jag kan inte ingå på en analys av siffrorna, eftersom jag inte har tillgång till de källor, som hr Nik-on anlitat. Jag kan emellertid inte låta bli att anmärka, att hr Nik-on knappast haft tur vid valet av källor. Först tar han uppgifter från *Militärstatistisk handbok* för år 1865 och från 1894 års *Register över fabriker och verkstäder* för år 1890. Det antal arbetare han kommer till (förutom gruvarbetarna) är 829 573 och 875 764. Ökningen på 5,5 procent är avsevärt mindre än befolkningsökningen (från 61,42 miljoner till 91 miljoner, dvs 48,1 procent). Redan på nästa sida anför andra uppgifter: såväl för 1865 som för 1890 ur *Register* för år 1893. Enligt dessa uppgifter uppgick arbetarantalet till 392 718 respektive 716 792, en ökning på 82 procent. Men dessa siffror omfattar inte den accisbelagda industrin, vars arbetare (s 104) 1865 uppgick till 186 053 och 1890 till 144 332. Om man lägger samman dessa siffror och de föregående, så får man ett totalt arbetarantal (förutom gruvarbetarna) på 578 771 för 1865 och 861 124 för 1890. Ökningen uppgår till 48,7 procent, medan befolkningsökningen uppgår till 48,1 procent. Således anför författaren på 5 sidor två gånger uppgifter, av vilka de ena uppvisar en ökning på 5 procent, de andra på 48 procent! Och på grundval av så motsägande siffror finner han att vår kapitalism är instabil!!

Och vidare. Varför har författaren inte tagit de siffror om arbetarantalet, som han anförde i *Essäer* (tabellerna XI och XII) och enligt vilka vi ser en tillväxt av arbetarantalet på 12-13 procent under tre år (1886-1889), dvs en ökning, som långt överstiger befolkningens tillväxt? Författaren kommer kanske att säga att tidsintervallen är ytterst ringa. Men i gengäld är ju dessa uppgifter för det första homogena, jämförbara och utmärker sig för större tillförlitlighet. Och har inte författaren för det andra själv använt just dessa siffror till att, trots den ringa tidsintervallen, bilda sig ett omdöme om fabriks- och verkstadsindustrins tillväxt?

Det är klart att uppgifterna om endast en gren av folkets arbete ovillkorligen måste vara otillförlitliga, om man väljer ett så fluktuerande index för denna grens tillstånd som arbetarantalet. Tänk bara, vilken gränslöst naiv drömmare man måste vara för att på grundval av dylika uppgifter hoppas att vår kapitalism kommer att störta samman, att den av sig själv kommer att förvandlas till stoft, utan en hårdnackad, förtvivlad kamp! Och för att använda sådana uppgifter för att ifrågasätta kapitalismens otvivelaktiga herravälde och utveckling inom alla grenar av folkets arbete!

‡ Herr Nik-on försökte göra en sådan beräkning i *Essäer* men högg fullständigt i sten. På s 302 läser vi:

sysselsatt inom fabriks- och verkstadsindustrin.

För det tredje – och det är den huvudsakliga och den mest oerhörda förvrängningen av Marx' teori om kapitalismens progressiva, revolutionära verksamhet – varifrån har ni fått att kapitalismens ”förenande betydelse” kommer till uttryck endast i förening av fabriksarbetarna? Ni har väl inte lånat denna föreställning om marxismen från artiklarna om arbetets församhälliligande i Otetjestvennye Zapiski? Kan det vara så, att också ni identifierar det med arbete i en lokal?

Men nej. Nik-on kan man, som det tycks, inte beskylla för detta, ty han karakteriserar exakt arbetets församhälliligande genom kapitalismen på andra sidan i sin artikel i nr 6 av Russkoje Bogatstvo och noterar riktigt de bägge kännetecknen på detta församhälliligande: 1) arbete för hela samhället och 2) de enskilda arbetarnas sammanslutning för att uppnå en gemensam arbetsprodukt. Men om det är så, varför då bedöma kapitalismens ”mission” efter antalet fabriksarbetare, när denna ”mission” uppfylls genom kapitalismens utveckling och genom arbetets församhälliligande överhuvudtaget, genom skapandet av ett proletariat överhuvudtaget, gentemot vilket fabriks- och verkstadsarbetarna endast spelar rollen av förtrupper, avantgardet? Det är naturligtvis obestriddligt att proletariatets revolutionära rörelse också är beroende av dessa arbetares antal, av deras koncentration, deras utvecklingsgrad osv, men allt detta gör det inte på minsta sätt berättigat att *reducera kapitalismens ”förenande betydelse” till antalet fabriks- och verkstadsarbetare*. Det innebär att snörpa ihop Marx' idé på ett omöjligt

”Nyligen gjordes ett försök att fastställa det totala antalet fria arbetare i de 50 guvernementen i europeiska Ryssland. (S A Korolenko, *Det fria lönarbetet*, S:t Petersburg 1892) Jordbruksdepartementets undersökning fastställer det totala antalet arbetsföra på landsbygden i de 50 guvernementen i europeiska Ryssland till 35 712 000 personer, medan det samlade antalet arbetare, som krävs för jordbrukets behov, för förädlings- och utvinningsindustrierna samt för transportväsendet uppskattas till inalles 30 124 000 personer. Sålunda uppgår antalet fullständigt överflödiga arbetare till den väldiga summan av 5 588 000 personer, vilket tillsammans med familjerna enligt accepterad norm skulle utgöra minst 15 miljoner personer.” (Upprepas på s 341)

Om vi går till denna ”undersökning”, så skall vi finna att endast godsägarnas användning av fritt lönarbete ”undersöktes” där och att hr S Korolenko till denna undersökning fogade en ”översikt” över europeiska Ryssland ”med hänsyn till jordbruket och industrin”. I denna översikt görs ett försök (inte på grundval av något slags ”undersökning” utan på basis av förefintliga gamla uppgifter) att uppdelar den arbetande befolkningen i europeiska Ryssland enligt sysselsättning. Herr S A Korolenko kom till följande resultat: i de 50 guvernementen i europeiska Ryssland finns det totalt 35 712 000 arbetare, sysselsatta i följande grenar av folkhushållningen:

Jordbruket	27 435 400	30 124 000
Odling av speciella växter .	1 466 400	
Fabriks-, verkstads- och gruvindustrin	1 222 700	
Judar	1 400 400	
Skogsbruket	ca 2 000 000	
Boskapsskötsel	” 1 000 000	
Järnvägsväsendet	” 200 000	
Fisket	” 200 000	
Lokala näringar och binäringar, jakt, djurfångst och liknande sysselsättningar	787 200	
<i>Totalt:</i>	35 712 100	

Sålunda har hr Korolenko (felaktigt eller riktigt) delat upp alla arbetare enligt sysselsättning, medan hr Nik-on godtyckligt tog ut de tre första rubrikerna och pratar om 5 588 000 ”fullständigt överflödiga” (??) arbetare!

Bortsett från detta misshugg måste man också anmärka på att hr Korolenkos beräkning är ytterst grov och inexact: antalet jordbruksarbetare bestäms efter en enda allmän norm för hela Ryssland, den icke-produktiva befolkningen avskiljs inte (hr Korolenko ansluter sig till överhetens antisemitism och hänför till denna kategori ... judarna! Det måste finnas mer än 1,4 miljoner ickeproduktiva arbetare: handlande, tiggare, luffare, förbrytare o a); antalet hemarbetare är otroligt lågt (den sista rubriken säsongarbetare och lokala arbetare) osv. Det vore bättre att överhuvudtaget inte anställa sådana beräkningar.

sätt.

Jag skall anföra ett exempel. I sin broschyr ”Zur Wohnungsfrage”^{*} talar Friedrich Engels om den tyska industrin och påpekar att det inte i något annat land än Tyskland – han talar endast om Västeuropa – finns ett så stort antal lönarbetare, som äger en trädgård eller en liten jordlott. *”Landsbygdens hemindustri, som drives i förening med trädgårdsodling eller åkerbruk i liten skala”,* säger han, *”utgör den breda grundvalen för Tysklands unga storindustri.”* Denna hemindustri växer allt starkare och starkare allt efter som de tyska småböndernas nöd växer (på samma sätt som i Ryssland, tillägger vi), men härvid är industrins och jordbrukets **förening** inte en betingelse för hemarbetarens **välstånd** utan tvärtom för ett ännu större **förtryck** av honom. Fjättrad vid platsen är han tvungen att acceptera vilket pris som helst och avstår därför inte bara mervärdet till kapitalisten utan också en stor del av sin arbetslön (på samma sätt som i Ryssland med dess oerhörda utveckling av storproduktionens hemarbetssystem). *”Det är sakens ena sida”,* fortsätter Engels, *”men den har även en annan aspekt ... Med hemindustrins utbredning dras emellertid det ena bondedistriktet efter det andra in i nutidens industriella rörelse. Det är denna revolutionering av lantdistrikten genom hemindustrin som har utbredd den industriella revolutionen över ett långt större område i Tyskland än vad som är fallet i England och Frankrike ... Detta förklarar varför den revolutionära arbetarrörelsen i Tyskland i motsats till i England och Frankrike nått en så väldig utbredning över den största delen av landet i stället för att vara bunden uteslutande till städerna. Och detta förklarar i sin tur rörelsens lugna, säkra, oavbrutna framåtskridande. I Tyskland är det självklart att ett segerrikt uppror är möjligt i huvudstaden och de andra storstäderna först då även majoriteten av småstäderna och en stor del av lantdistrikten blivit mogna för omvälvningen.”*

Här ser ni således: inte bara ”kapitalismens förenande betydelse” utan också arbetarrörelsens framgång är, som det visar sig, beroende inte bara av fabriksarbetarnas antal utan också av antalet ... *hemarbetare!* Men våra säregna viktigpåsar ignorerar den rent kapitalistiska organisationen av den väldiga majoriteten av de ryska hemindustrierna, sätter dem i motsats till kapitalismen såsom något slags ”folk”-industri och bedömer ”procenttalet av befolkningen, som står till kapitalismens direkta förfogande” efter antalet fabriksarbetare! Detta erinrar om följande resonemang av hr Krivenko: marxisterna vill rikta all uppmärksamhet på fabriksarbetarna, men eftersom de endast utgör en miljon på hundra miljoner, så är de endast ett litet hörn av livet, och att ägna sig åt det vore detsamma som att inskränka sig till att arbeta i stånds- eller välgörehetsinstitutioner (nr 12 av Russkoje Bogatstvo). Fabrikerna och verkstäderna är ett likadant litet hörn av livet som stånds- och välgörehetsinstitutionerna!! Så genial han är, hr Krivenko! Antagligen är det just ståndsinstitutionerna, som framställer produkterna för hela samhället? Antagligen är det just förhållandena i ståndsinstitutionerna, som ger förklaringen till de arbetandes utsugning och expropriation? Antagligen är det just i ståndsinstitutionerna man måste söka de avancerade representanterna för proletariatet, vilka är i stånd att höja baneret för arbetarnas befrielse?

Dylika saker förvånar man sig inte över att höra från de borgerliga småfilosofernas mun, men då man träffar på sådant hos hr Nik-on, så verkar det på något sätt pinsamt.

Marx anför på s 393 i Kapitalet uppgifter om den engelska befolkningens sammansättning. I England och Wales fanns det år 1861 totalt 20 miljoner människor. I de viktigaste grenarna av fabriks- och verkstadsindustrin var 1 605 440 arbetare sysselsatta.[†] Dessutom

^{*} *I bostadsfrågan – Red*

[†] 642 607 personer var sysselsatta i textilindustrin, i strump- och spetstillverkningen (hos oss utsätts tiotusentals kvinnor, som är sysselsatta med strump- och spetstillverkning, för den otroligaste utsugning av

fanns det 1 208 648 tjänare, och Marx påvisar i en anmärkning till andra upplagan att denna senare klass växer särskilt snabbt. Föreställ er nu att det i England fanns "marx-ister", som för att bedöma "kapitalismens förenande betydelse" skulle dividera 1,6 miljoner med 20!! Resultatet skulle bli 8 procent – *mindre än en tolfedel!!!* Hur kan man tala om kapitalismens "mission", då den inte ens förenat en tolfedel av befolkningen! Och då det dessutom äger rum en snabbare tillväxt av "hemslavarnas" klass, "folkarbetets" döda barlast, som vittnar om att "vi" engelsmän följer en "orätt väg"! Är det inte klart att "vi" måste "söka andra", ickekapitalistiska "utvecklingsvägar för vårt fosterland"?!

Det finns ännu en punkt i hr Nik-ons resonemang: då han säger att vår kapitalism inte äger den förenande betydelse, som är "så karakteristisk för Västeuropa och särskilt starkt börjar framträda i Nordamerika", så syftar han uppenbarligen på arbetarrörelsen. Således måste vi söka andra vägar, eftersom vår kapitalism inte leder till någon arbetarrörelse. Detta argument har visst hr Michajlovskij redan anfört. Marx opererade med ett färdigt proletariat, tillrättavisdade han marxisterna. Och som svar på en anmärkning till Michajlovskij av en marxist, att han i eländet inte ser något annat än elände, replikerade han att denna anmärkning som vanligt helt och hållet var lånad från Marx. Men, sade han, om vi går till detta ställe i Filosofins elände, så får vi se att det inte är tillämpligt på våra förhållanden, och att vårt elände endast är elände. Men i verkligheten skulle vi inte få se någonting i Filosofins elände som bestyrker detta. Marx säger där om kommunisterna av den gamla skolan att dessa i eländet endast ser elände och inte observerar dess revolutionära, förstörande sida, som just kommer att störta det gamla samhället. Det är uppenbart att hr Michajlovskij tar frånvaron av en "manifestation" av en arbetarrörelse som grund för påståendet om att detta inte kan tillämpas på våra förhållanden. Låt oss med anledning av detta resonemang för det första anmärka, att endast den mest ytliga kännedom om fakta kan ge upphov åt idén, att Marx opererade med ett färdigt proletariat. Marx' kommunistiska program utarbetades redan före 1848. Vad fanns det vid den tiden för arbetarrörelse* i Tyskland? Det fanns då inte ens politisk frihet, och kommunisternas verksamhet inskränkte sig till hemliga cirklar (såsom idag hos oss). Den socialdemokratiska arbetarrörelsen, som åskådligt visat var och en kapitalismens revolutionära och förenande roll, började två årtionden senare, då den vetenskapliga socialismens doktrin slutgiltigt utformats, då storindustrin vunnit en bredare spridning och det uppstått ett antal talangfulla och energiska spridare av denna lära bland arbetarna. Våra filosofer framställer historiska fakta i falsk belysning, glömmer det väldiga arbete som utförts av socialisterna för att förläna arbetarrörelsen medvetenhet och organisation och tillskriver dessutom Marx högst meningslösa fatalistiska åsikter. De framställer det så, som om han menat att arbetarnas organisering och församhålleligande kommer av sig själva, och att det följaktligen skulle vara så, att om vi ser kapitalism men inte någon arbetarrörelse, så beror det på att kapitalismen inte uppfyller sin mission, men inte på att vårt arbete för denna organisation och vår propaganda bland arbetarna ännu är svaga. Denna kälkborgerligt fega undanflykt av våra säregna filosofer är inte ens värd att vederläggas: den vederläggs av socialdemokraternas hela verksamhet i alla länder, den vederläggs av varje offentligt tal av vilken marxist som helst. Socialdemokratin är, säger Kautsky alldeles riktigt, arbetarrörelsens förening med socialismen. Och för att kapitalismens progressiva verksamhet skall "framträda" också hos oss, måste våra socialister gripa sig an med sitt arbete med största energi; de måste mera ingående utarbeta den marxistiska uppfattningen av den ryska

"försäljerskor" som de arbetar för. Arbetsslönen uppgår ibland till *tre /sic!/ kopek* om dagen! Anser ni, hr Nik-on, att de inte "står till kapitalismens direkta förfogande"?), vidare 565 835 personer i kol- och metallgruvorna samt 396 998 i metallverkstäder och metallmanufakturerna av alla slag.

* Hur liten arbetarklassen vid denna tid var till antalet, kan man göra sig en föreställning om på grund av det faktum att Marx 27 år senare, år 1875, skrev att "'det arbetande folket' i Tyskland till sin majoritet består av bönder och inte av proletärer". Där ser man, vad det betyder att "operera.[?]" med ett färdigt proletariat!

historien och verkligheten, konkretare undersöka alla former av klasskampen och utsugningen, vilka i Ryssland är särskilt förvirrade och maskerade. De måste vidare popularisera denna teori, föra ut den till arbetarna, de måste hjälpa arbetarna att tillägna sig den och utarbeta den för våra förhållanden mest **lämpade organisationsformen för de socialdemokratiska idéernas spridning och arbetarnas sammanslutning till en politisk kraft**. De ryska socialdemokraterna har aldrig förklarat att de redan avslutat, redan fullgjort detta arbete, som tillkommer arbetarklassens ideologer (något slut på detta arbete kan man inte se), de har tvärtom alltid betonat att de endast börjat detta arbete, att det ännu krävs stora ansträngningar av många, många människor för att skapa någonting hållbart.

Bortsett från dess otillfredsställande och oerhört snäva uppfattning om Marx' teori baserar sig denna gängse invändning, att vår kapitalism inte utför något progressivt arbete, tydligen också på den absurda idén om det mytiska "folksystemet".

När "bönderna" i det beryktade "byalaget" splittras upp i trashankar och rikemän, i representanter för proletariatet och för kapitalet (särskilt handelskapitalet), så vill man här inte se den embryonala, medeltida kapitalismen och – i det man blundar för landsbygdens politiska och ekonomiska struktur och jagar efter "andra vägar för fosterlandet" – orerar man om varianter av formen för böndernas jordägande, en form som man på ett oförlåtligt sätt förväxlar med formen för den ekonomiska organisationen, alldeles som om inte en rent borgerlig differentiering av bönderna skulle blomstra inom vårt "utjämnande byalag" självt. Men när denna kapitalism i sin utveckling växer ut över den medeltida landsbygds-kapitalismens snäva former, undergräver den feodala makten över jorden och tvingar den för länge sedan in på bara kroppen utplundrade och svältande bonden att lämna sin jord till byalaget för att fördelas mellan de triumferande kulakerna och vända sin by ryggen och vandra omkring i hela Ryssland, långa tider utan arbete, än ta tjänst hos en godsägare, än hos en järnvägsentreprenör, än som grovarbetare i städerna och än som lantarbetare hos en rik bonde osv; när denne "bonde", som växlar arbetsherran över hela Ryssland, ser att han utplundras på det skamlösaste sätt överallt, vart han än kommer, när han ser att också andra likadana fattiga stackare som han själv utplundras, när han ser att han inte endast plundras av "nådig herrn" utan också av "sin egen broder bonden", så snart denne bara har pengar till att köpa arbetskraft; när han ser hur regeringen överallt tjänar hans herrar, gör intrång på arbetarnas rättigheter och undertrycker varje försök av arbetarna att försvara sina elementäraste rättigheter under den förevändningen att de revolterar, när han ser hur den ryske arbetarens arbete blir alltmera tryckande, hur rikedom och lyxen växer allt snabbare, medan arbetarens läge blir allt sämre, hur expropriationen ökar och arbetslösheten blir till en regel – då söker våra kritiker av marxismen samtidigt andra vägar för fosterlandet, då sysslar de med att lösa den djupsinniga frågan: kan man här erkänna att kapitalismens verksamhet är progressiv, när vi ser hur långsamt fabriksarbetarnas antal ökar, eller bör man inte snarare förkasta vår kapitalism och anse den som en oriktig väg, därför att den "så oerhört illa fyller sin historiska mission"?

En upphöjd och brett humanitär sysselsättning, inte sant?

Och vilka trångsynta doktrinärer dessa elaka marxister är, då de säger att det är en flykt från verkligheten till utopiernas sfär att söka andra vägar för fosterlandet, när det överallt i Ryssland råder kapitalistisk utsugning av de arbetande; då de finner att det inte är vår kapitalism, som illa fyller sin historiska mission, utan de ryska socialisterna, som inte vill förstå att om man drömmer om att bilägga den sekelgamla ekonomiska kampen mellan de antagonistiska klasserna i det ryska samhället, så innebär det att förfalla till manilovism, och som inte vill inse, att man måste sträva efter att ge denna kamp en organiserad och medveten karaktär och för den skull gripa sig an med socialdemokratiskt arbete.

Avslutningsvis kan vi inte låta bli att notera ännu ett angrepp av hr Nik-on mot hr Struve i samma nr 6 av Russkoje Bogatstvo.

”Man kan inte låta bli att rikta uppmärksamheten”, säger hr Nik-on, ”på en viss egenhet i hr Struves polemik. Han skrev för den tyska publiken, i en solid tysk tidskrift, men han använde metoder, som torde vara fullständigt opassande. Man måste anta att inte blott den tyska utan även den ryska publiken nått 'den vuxna människans nivå' och inte kommer att låta sig störas av de olika 'skrämskott', som han oupphörligt fyrar av i sin artikel. 'Utopi', 'reaktionärt program' och dylika uttryck möter man i varje spalt. Tyvärr utlöser dessa 'skräckinjagande ord' inte alls den verkan, som hr Struve tydligen väntat.” (S 128)

Låt oss undersöka om ”opassande metoder” används i denna polemik mellan herrar Nik-on och Struve, och vem som i så fall använder dem.

Beskyllningen mot hr Struve att han använder ”opassande metoder” motiveras med att han i en seriös artikel försöker fånga läsekretsen med ”skrämskott” och ”skräckinjagande ord”.

Om man använder ”skrämskott” och ”skräckinjagande ord”, så innebär det att man ger en starkt ogillande karakteristik av en motståndare utan att denna karakteristik på samma gång är klart och tydligt motiverad, utan att den nödvändigt följer av författarens ståndpunkt (en bestämt framlagd ståndpunkt), en karakteristik som helt enkelt uttrycker en önskan att skymfa och göra ned.

Det är uppenbart att det endast är det senare kännetecknet, som förvandlar starkt ogillande epitet till ”skrämskott”. Herr Slonimskij uttalade sig visserligen skarpt om hr Nik-on, men eftersom han därvidlag klart och tydligt formulerade sin ståndpunkt såsom en ordinär liberal, absolut ur stånd att förstå det nuvarande systemets borgerliga karaktär, och fullständigt tydligt formulerade sina fenomenala argument, så kan man beskylla honom för vad som helst, bara inte för ”opassande metoder”. Hr Nik-on fällde också skarpa yttranden om hr Slonimskij, när han bland annat till dennes uppbyggelse och upplysning anförde Marx' ord, ”som hållit streck också hos oss” (hr Nik-ons erkännande), om det *reaktionära* och *utopiska* i att försvara den lilla hemindustri-produktionen och böndernas lilla jord-innehav, vilket hr Slonimskij vill, och beskyllde honom för ”trångsynthet”, ”naivitet” osv. Observera att hr Nik-ons artikel är ”späckad” av likadana epitet (understrukna) som hr Struves artikel, men vi kan inte tala om ”opassande metoder” i detta fall, ty allt detta är motiverat, allt detta följer av författarens bestämda ståndpunkt och åskådningssystem, vilka kan vara oriktiga, men om de accepteras med nödvändighet leder till att motståndaren betraktas som en naiv, inskränkt, reaktionär utopist.

Låt oss se hur det förhåller sig med hr Struves artikel. När han beskyller hr Nik-on för utopism, varur ett reaktionärt program måste framgå, och för naivitet, visar han fullt klart på de grunder, som lett honom till en sådan uppfattning. För det första: i sin önskan om att ”produktionen skall församhälleligas” ”appellerar” hr Nik-on ”till samhället [sic!] och till staten”. Detta ”bevisar att Marx' lära om klasskampen och om staten är helt främmande för den ryske politiske ekonomen”. Vår stat är ”de härskande klassernas representant”. För det andra: ”Om man i motsats till den *verkliga* kapitalismen sätter en *imaginär* ekonomisk ordning, som *måste* uppstå helt enkelt emedan vi vill det – med andra ord, om man vill ett församhälleligande av produktionen utan kapitalism, så vittnar det endast om en naiv, ohistorisk uppfattning.” Med kapitalismens utveckling, med naturhushållningens utträngande och lantbefolkningens minskning ”kommer den moderna staten att träda ut ur det dunkel, vari den ännu i vår patriarkaliska tid befinner sig (vi talar om Ryssland), och stiga fram i den öppna klasskampens klara ljus, och för produktionens församhälleligande måste man söka sig andra krafter och faktorer”.

Är då inte detta en tillräckligt klar och tydlig motivering? Kan man bestrida riktigheten i

hr Struves faktiska hänvisningar till författarens tankegångar? Har hr Nik-on verkligen beaktat den för det kapitalistiska samhället kännetecknande klasskampen? Nej. Han talar om samhälle och stat, men glömmer denna kamp, utesluter den. Han säger exempelvis att staten stött kapitalismen i stället för att genom byalaget församhälleliga arbetet osv. Det är uppenbart att han anser att staten skulle kunna handla såväl på det ena som på det andra sättet, att den följaktligen står över klasserna. Är det då inte klart att det är en skriande orättvisa att beskylla hr Struve för att använda "skrämskott"? Är det inte klart att en person, som anser att vår stat är en klasstat, måste obetingat anse den för en naiv och reaktionär utopist, som hänvänder sig till denna stat för att den skall församhälleliga arbetet, dvs avlägsna de härskande klasserna? Än mer. När någon beskyller sin motståndare för att använda "skrämskott" och därvid förtiger de åsikter, som ledde motståndaren till att göra detta uttalande, oavsett att han tydligt formulerat dessa åsikter, och när beskyllningen dessutom framställs i en censurerad tidskrift, dit dessa åsikter inte kan tränga fram, bör detta då inte anses som en "fullständigt opassande metod"?

Låt oss gå vidare. Herr Struves andra argument är inte mindre klart formulerat. Det kan inte betvivlas att arbetets församhälleligande skilt från kapitalismen, genom byalaget, är ett imaginärt system, ty det existerar inte i verkligheten. Denna verklighet tecknar hr Nik-on själv på följande sätt: före 1861 utgjorde "familjen" och "byalaget" produktionsenheterna (Essäer, s 106-107). Denna "splittrade småproduktion för husbehov kunde ej utveckla sig i betydande grad, därför kännetecknas den också av ytterlig efterblivenhet och ringa produktivitet". Den fortsatta förändringen bestod i att "den samhälleliga arbetsdelningen ständigt trängde allt djupare och djupare". Följaktligen sprängde kapitalismen de tidigare produktionsenheternas trånga skrankor och församhälleligade arbetet inom hela samhället. *Detta församhälleligande av arbetet, som vår kapitalism utfört, erkänner t o m hr Nik-on.* Därför är han en reaktionär utopist med sin önskan att för arbetets församhälleligande stödja sig inte på kapitalismen, som *redan församhälleligat arbetet, utan på byalaget, vars förstöring för första gången just ledde till ett församhälleligande av arbetet i hela samhället.* Det är hr Struves tanke. Man kan anse den riktig eller oriktig, men det kan inte förnekas att den med logisk nödvändighet ledde till det skarpa omdömet om hr Nik-on och att det därför inte kan bli tal om några "skrämskott".

Inte nog därmed. När hr Nik-on avslutar sin polemik mot hr Struve med att tillskriva motståndaren önskan att beröva bönderna jorden ("om man med ett progressivt program skall förstå böndernas skiljande från jorden ... så är Essäernas författare konservativ"), tvärtemot hr Struves uttryckliga förklaring att han vill arbetets församhälleligande just genom kapitalismen, att han för den skull vill stödja sig på de krafter, som kommer att framträda "i den öppna klasskampens klara ljus", så kan man ju inte kalla detta någonting annat än en tolkning, som är diametralt motsatt sanningen. Och om man tar i betraktande att hr Struve i den censurerade pressen inte kunde tala om de krafter, som framträder i klasskampens klara ljus och följaktligen hr Nik-ons motståndare hade munnen tilltäppt, så kan det väl knappast bestridas att hr Nik-ons metod verkligen var en fullständigt "opassande metod".

Bilaga III

När jag talar om den snäva uppfattningen av marxismen, menar jag marxisterna själva. Man kan i detta sammanhang inte låta bli att anmärka att marxismen på det skamlösaste sätt inskränks och förvrängs, då våra liberaler och radikaler tar sig före att utlägga den i den legala pressens spalter. Vad är det för en framställning! Betänk bara hur denna revolutionära doktrin måste stympas för att anpassas till den ryska prokrustesbädd! Men våra publicister utför denna operation med lätt hjärta: i deras framställning reduceras marxismen i det närmaste till en lära om hur den individuella, på ägarens arbete baserade egendomen under det kapitalistiska systemet genomgår sin dialektiska utveckling, hur den

förvandlas till sin negation och sedan församhälleligas. Detta "schema" rymmer, såsom de med allvarlig min gör gällande, hela marxismens innehåll, varvid de förbigår alla säregenheter i dess sociologiska metod, läran om klasskampen och det direkta syftet med undersökningen: att blotta alla former av antagonism och utsugning för att hjälpa proletariatet att befria sig från dem. Det är inte att undra på att det hela resulterar i någonting så blekt och torftigt, att våra radikaler börjar beklaga de stackars ryska marxisterna. Vad skulle de annars göra! Den ryska absolutismen och den ryska reaktionen skulle inte vara vad de är, om det trots denna absolutism och denna reaktion vore möjligt att exakt och fullständigt framställa marxismen i dess helhet och dra dess konsekventa slutsatser! Och om våra liberaler och radikaler på behörigt sätt kände till marxismen (även om det vore från den tyska litteraturen), så skulle samvetet inte ha tillåtit dem att så stympa den i den censurerade pressens spalter. Om man inte kan framställa teorin, så skall man tåga eller göra det förbehållet att framställningen är långt ifrån fullständig, att man lämnat bort det väsentliga; men varför skall man framlägga endast brottstycken och sedan gasta om torftighet?

Blott på så sätt kan man ju komma till sådana kuriositeter, möjliga enbart i Ryssland, som att man till marxisterna räknar personer, vilka inte har en aning om klasskampen, om den oundvikliga antagonism, som är utmärkande för det kapitalistiska samhället, och om denna antagonisms utveckling, personer som inte har någon föreställning om proletariatets revolutionära roll; t o m personer som direkt framträder med borgerliga projekt, bara där förekommer sådana ord som "penninghushållning", dess "nödvändighet" och dylika uttryck, vilka kräver hela djupet av en hr Michajlovskijs skarpsinne för att kunna erkännas såsom specifikt marxistiska.

Marx däremot ansåg att hela värdet hos hans teori låg i att den "till sitt väsen är kritisk* och revolutionär". Denna senare egenskap är verkligen helt och obetingat karakteristisk för marxismen, emedan denna teori direkt ställer som sin uppgift att blotta alla former av antagonism och utsugning i det moderna samhället, att följa deras evolution, bevisa deras övergående karaktär och det oundvikliga i att de förvandlas till en annan form *och på så sätt tjäna proletariatet, så att det snarast möjligt och så lätt som möjligt skall göra slut på varje utsugning*. Den oemotståndliga attraktionskraft, som denna teori utövar på socialisterna i alla länder, består just i att den (såsom samhällsvetenskapens sista ord) förenar en sträng och i högsta grad vetenskaplig anda med en revolutionär anda, och inte förenar dem tillfälligt, inte endast därför att doktrinen grundare personligen i sig förenade en lärds och en revolutionärs egenskaper, utan därför att de i själva teorin är innerligt och oskiljaktigt förenade. I själva verket ställs här direkt som teorins uppgift, som vetenskapens mål att bistå de förtrycktas klass i dess aktuella ekonomiska kamp.

"Vi säger inte till världen: 'Sluta upp med att kämpa, hela din kamp är en dumhet', vi tillropar världen den sanna kampparollen."

Följaktligen är det, enligt Marx, vetenskapens direkta uppgift att ge den sanna kampparollen, dvs att kunna framställa denna kamp objektivt, som resultatet av ett bestämt system av produktionsförhållanden, att kunna *förstå* nödvändigheten av denna kamp, dess innehåll, förlopp och utvecklingsbetingelser. Man kan inte ge "kampparollen" utan att minutiöst utforska varje enskild form av denna kamp, utan att följa varje steg av den vid dess övergång från en form till en annan, för att vid varje given tidpunkt kunna bestämma

* Observera att Marx här talar om den materialistiska kritiken, den enda som han anser vara vetenskaplig, dvs en kritik som jämför politiska, juridiska och sociala fakta, vardagslivets fakta och andra fakta med ekonomin, med produktionsförhållandenas system, med intressena hos de klasser, som oundvikligt uppstår på basis av alla antagonistiska samhällsförhållanden. Att de ryska samhällsförhållandena är antagonistiska, det har väl knappast någon kunnat betvivla. Men ingen har ännu försökt att ta dem till grund för en *sådan* kritik.

läget och utan att därvid förlora kampens allmänna karaktär och dess allmänna mål ur sikte: att fullständigt och definitivt göra slut på varje utsugning och varje förtryck.

Försök att med Marx' "kritiska och revolutionära" teori jämföra den färglösa soppa, som "vår bekante" N K Michajlovskij framställt i sin "kritik" och som han bekämpat, och ni kommer att häpna över att det faktiskt kan finnas folk, som anser sig vara "den arbetande klassens ideologer" och som inskränker sig ... till den "pannkaka", som våra publicister förvandlar Marx' lära till genom att utplåna allt levande i den.

Försök att med denna teorins krav jämföra vår narodistiska litteratur, som ju också utgår från önskan att vara de arbetandes ideolog, en litteratur, som ägnas åt historien och det nuvarande tillståndet i vårt 'ekonomiska system i allmänhet och för bönderna i synnerhet – och ni kommer att häpna över att socialisterna kunde ge sig tillfreds med en sådan teori, som inskränkte sig till att undersöka och beskriva eländet och att moralisera över detta elände. Livegenskapen framställs inte som en bestämd form av en ekonomisk organisation, som alstrade en bestämd utsugning, bestämda antagonistiska klasser, bestämda politiska, rättsliga och andra förhållanden, utan endast som ett missbruk från godsägarnas sida och som en orättvisa gentemot bönderna. Bondereformen framställs inte som en konflikt mellan bestämda hushållningsformer och bestämda ekonomiska klasser, utan som en åtgärd av överheten, vilken av misstag, trots de bästa avsikter, "valde orätt väg". Ryssland efter reformen framställs som en avvikelse från den rätta vägen, vilken åtföljs av elände för de arbetande, men inte som ett bestämt system av antagonistiska produktionsförhållanden, vilket utvecklas på ett bestämt sätt.

Idag kan det för övrigt inte råda något tvivel om att denna teori diskrediterats, och ju förr de ryska socialisterna inser att det på nuvarande kunskapsnivå inte kan finnas någon annan revolutionär teori än marxismen, ju förr de inriktar alla sina krafter på att i teoretiskt och praktiskt avseende tillämpa denna teori på Ryssland, desto säkrare och snabbare kommer det revolutionära arbetet att nå framgång.

För att åskådligt illustrera vilken korrupcion herrarna "folkvänner" för in i våra dagars "fattiga ryska tänkande" genom att mana de intellektuella att utöva ett kulturellt inflytande på "folket" i syfte att "skapa" en riktig, en verklig industri osv, skall vi anföra uttalanden av personer, vilka företräder en tankevärld, som skarpt skiljer sig från vår, nämligen anhängarna av Narodnoje Pravo som i rakt nedstigande led härstammar från Narodnaja Voljas anhängare. Se broschyren "En brännande fråga", 1894, utgiven av Narodnoje Pravo-partiets förlag.

Efter att ha levererat ett utmärkt genmäle till den sorts narodniker, som säger att "Ryssland under inga omständigheter, inte ens under betingelsen av en vittgående frihet får uppge sin egen ekonomiska organisation, som tryggar [!] de arbetande en självständig ställning i produktionen", och som säger, att "vi behöver inga politiska reformer utan systematiska, planmässigt genomförda ekonomiska reformer", fortsätter Narodnoje Pravos anhängare:

"Vi är inga försvarare av bourgeoisin och ännu mindre några beundrare av dess ideal, men om ett oblikt öde skulle ställa folket inför valet antingen 'planmässiga ekonomiska reformer' under beskydd av zemstvocheferna, som svartsjukt värnar dem mot anslag av bourgeoisin, eller bourgeoisin själv, på basis av politisk frihet, dvs under betingelser som säkrar folket organiserat skydd av dess intressen, så tror vi att folket enbart skulle tjäna på att välja det senare alternativet. För närvarande har vi inga 'politiska reformer', som hotar att beröva folket dess skenbart självständiga ekonomiska organisation; vad vi har, det är någonting som var och en överallt är van att anse som borgerlig politik, vilken kommer till uttryck i den värsta utsugning av folkets arbete. Idag har vi varken en omfattande eller en

inskränkt frihet; vad vi har, det är protektion av ståndsintressena, sådan som agrarerna och kapitalisterna i konstitutionella länder upphört att drömma om. Vi har idag ingen 'borgerlig parlamentarism', samhället hålls på ett gevärsskotts avstånd från förvaltningen, och vi har herrar Najdjonov, Morozov, Kazi och Belov, vilka kräver en kinesisk mur till skydd för sina intressen vid sidan av representanterna för 'vår trogna adel', vilka går så långt som att kräva en fri kredit till ett belopp av 100 rubel per desiatin för sig. Det är dessa, som inbjuds till kommissionerna, till dem lyssnar man med respekt, deras röst har avgörande betydelse i de viktigaste frågorna rörande landets ekonomiska liv. Och vem är det som samtidigt reser sig till folkets försvar, och var? Är det zemstvocheferna? Är det för folket man projekterar arbetartrupper för jordbruket? Förklarades det inte nyligen med en till cynism gränsande öppenhet att folket erhållit skiftesjord endast och allenast för att bli i stånd att erlägga avgifterna och för att ersätta de feodala skyldigheterna, såsom guvernören i Vologda uttryckte sig i sitt cirkulär? Han endast formulerade och uttalade öppet det som självhärskardömet, eller rättare sagt den byråkratiska absolutismen, genomför på ett ödesdigert sätt i sin politik.”

Hur dimmiga än Narodnoje Pravo-anhängarnas föreställningar fortfarande är om det ”folk”, vars intressen de vill försvara, och om det ”samhälle”, som de fortfarande betraktar som ett tillförlitligt organ till skydd för arbetets intressen, så måste man i varje fall medge att grundandet av partiet Narodnoje Pravo är ett steg framåt, ett steg mot det fullständiga övergivandet av illusionerna och drömmerierna om ”andra vägar för fosterlandet”, ett steg mot det frimodiga erkännandet av de verkliga vägarna och mot att på deras grundval söka element för den revolutionära kampen. Här framträder klart strävan att bilda ett demokratiskt parti. Jag talar endast om en ”strävan”, emedan Narodnoje Pravo-anhängarna tyvärr inte konsekvent genomför sin viktigaste synpunkt. De talar fortfarande om förening och förbund med socialisterna och vill inte förstå att arbetarnas indragande i den enkla politiska radikalismen endast betyder att lösrycka de arbetarintellektuella från arbetarmassan och att döma arbetarrörelsen till vanmakt, emedan denna endast kan vara stark på grundvalen av ett fullständigt och allsidigt genomförande av arbetarklassens intressen, på grundvalen av den ekonomiska kamp mot kapitalet, som oupplösligt smälter samman med den politiska kampen mot kapitalets lakejer. De vill inte förstå att det är avsevärt lättare att uppnå en ”förening” av alla revolutionära element genom en särskild organisation av representanterna för de olika intressena* och en gemensam aktion av bägge partierna i bestämda fall. De kallar fortfarande sitt parti ”social-revolutionärt” (se partiet Narodnoje Pravos manifest, publicerat den 19 februari 1894), ehuru de samtidigt inskränker sig till uteslutande politiska reformer och på det omsorgsfullaste sätt kringgår våra ”fördömda” socialistiska frågor. Ett parti, som så varmt manar till kamp mot illusioner, borde inte framkalla illusioner hos andra redan genom de första orden i sitt ”manifest”; det borde inte tala om socialism, där det inte finns någonting annat än *konstitutionalism*. Jag upprepar dock att man inte får avge ett omdöme om Narodnoje Pravo-anhängarna utan att beakta att de härstammar från anhängarna av Narodnaja Volja. Därför måste man erkänna att de tar ett steg framåt, när de baserar sin uteslutande politiska kamp, som inte har någonting med socialism att göra, på ett lika uteslutande politiskt program. Socialdemokraterna önskar av allt hjärta Narodnoje Pravo-anhängarna framgång, de önskar att deras parti må växa och utvecklas, de önskar att det skall komma allt

* Själva protesterar de ju mot tron på de intellektuellas undergörande kraft, själva talar de om nödvändigheten att dra in folket självt i kampen. För den skull är det nödvändigt att förknippa denna kamp med bestämda alldagliga intressen och följaktligen nödvändigt att skilja de olika intressena åt och skilt dra in dem i kampen ... Men om dessa olika intressen beslöjas genom rent politiska krav, som är begripliga endast för de intellektuella, betyder inte det att återigen vända tillbaka, att ånyo inskränka sig enbart till kamp av intellektuella, vilkas vanmakt just erkänts?

närmare de sociala element, som står på det nuvarande ekonomiska systemets* grund och vilkas *dagliga* intressen verkligen på det intimaste sätt är förknippade med *demokratismen*.

”Folkvännernas” försonliga, klenmodiga, sentimentalt svärmiska narodism kommer inte att kunna hålla stånd länge, då den angrips från två håll: av de politiska radikalerna därför att de är i stånd att uttrycka sitt förtroende för byråkratin och inte inser den ovillkorliga nödvändigheten av politisk kamp; av socialdemokraterna därför att de försöker att uppträda nästan som socialister, utan att ha det ringaste att göra med socialismen, utan att ha det ringaste begrepp om orsakerna till förtrycket av de arbetande och om den pågående klasskampens karaktär.

Skrivet våren—sommaren 1894

Publicerat ffg som hektograferad utgåva 1894

V I Lenin, *Samlade skrifter*, 5:e ry uppl, b 1, s 125-346

* (Dvs det kapitalistiska) – men inte på den nödvändiga negationen av detta system och den skoningslösa kampen mot det.